

T. C.

Hitit Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

**HZ. PEYGAMBER'İN (s.a) KADINLARIN SOSYAL HAYATTAKİ
KONUMU ve AHLAKİ EĞİTİMİ İLE İLGİLİ HADİSLERİNİN
EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ümit AKKAYA

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2012

**HZ. PEYGAMBER'İN (s.a) KADINLARIN SOSYAL HAYATTAKİ
KONUMU ve AHLAKİ EĞİTİMİ İLE İLGİLİ HADİSLERİNİN
EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ümit Akkaya

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Osman Eğri

Çorum 2012

KABUL VE ONAY

Ümit AKKAYA tarafından hazırlanan “HZ. PEYGAMBERİN (sa) KADINLARIN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU VE AHLAKİ EĞİTİMİ İLE İLGİLİ HADİSLERİNİN EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ” başlıklı bu çalışma, 08 ŞUBAT 2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

(Prof. Dr. Osman EĞRİ) (Başkan-Danışman)

İmza

(Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU)

İmza

(Yrd. Doç. Dr. İclal ARSLAN)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

(Prof. Dr. Gülen ELMAS ARSLAN)

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRL ÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (08/ 02/ 2012)

Ümit AKKAYA

ÖZET

AKKAYA, Ümit. Hz. Peygamber'in (s.a) Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlaki Eğitimi İle İlgili Hadislerinin Eğitsel Açından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2012.

İslam öncesi tarihi süreçte bazı istisnai durumların dışında kadın aşağılanan, sosyal ve aile hayatının birçok kademesinde hiçbir zaman erkeğin konumuna yükselemeyen değersiz bir birey olagelmiştir. Son dinin tebliğcisi Hz. Peygamber'in (s.a) gelmesi ile birlikte kadının hak ettiği değere ulaştığını söylemek mümkündür. O, İslamı tüm insanlığa tebliğ etmiş ve asla kadın erkek ayrımı yapmamıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) kadının eğitimi, aile ve toplum içerisindeki yeri ve konumunu hususunda İslam'ın öğretileri ışığında büyük bir gayret ve ihtimam göstermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) kadınlarda görmüş olduğu kusurları veya yanlış tutumları en güzel şekilde bertaraf etmiştir. Bunun yanında onların göstermiş oldukları güzel davranışları ve faaliyetleri övmüştür. Hz. Peygamber, (s.a) erkekleri kadınlara davranışları hususunda uyarılmış ve onlara yapılan kötü muameleleri şiddetle kınamıştır. Hz. Peygamber (s.a) söylemiş olduğu hadislerle kadın ve erkeğe ortak mesajlar vermiştir. Söylemiş olduğu kadınlara ilgili hadislerde hem onlara hem de erkeklere eğitsel değerler kazandırma amacıyla olmuştur. Bütün bunlar göstermektedir ki İslam, kadına insan olma münasebetiyle gerekli değeri vermiştir. Eğitim noktasında ise kadınlara en az erkekler kadar önem verilmiştir. Nitekim kadının anne olması münasebetiyle onun eğitilmesi demek tüm insanlığın eğitilmesi demektir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Peygamber, Hadis, Kadın, Eğitsel Değer

ABSTRACT

AKKAYA, Ümit. Educational Evaluation Of Prophet Muhammad's Hadiths About Status Of Women In Social Life And Their Moral Education, Master Thesis, Çorum, 2012.

In pre-Islamic historical period, woman had been a humiliated character, except some exceptional cases. She has also never reached a position as man had in social and family life and she had been considered as an unworthy person. It may only be said that woman acquired her deserved place, together with the arrival of the preacher of the last religion. He preached the Islam to all human being and he never committed the gender discrimination. Hence, he strived and gave weight to the education of women and her place and position in family and community, in the light of Islamic doctrines. He also eliminated, by the most proper way, faults and wrong attitudes that were committed by women. In the meantime, he praised their good attitudes and acts. The Prophet warned men about their attitudes towards women and condemned strongly their bad behaviors. The Prophet gave common messages to women and men in his hadiths. He aimed to give educational values to them by his hadiths concerned with women. All these proofs indicate that Islam gives enough importance to women as a human being. Women have been considered in terms of education at least as much as man because to educate woman means to educate all human being because of her role as a mother.

Key words: Islam, the Prophet, Hadith, Woman, Educational Value

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1
1. PROBLEM	1
2. AMAÇ	2
3. KAPSAM ve SINIRLILIK.....	2
4. YÖNTEM.....	2
5. VARSAYIM.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİYETTEN ÖNCE KADININ DURUMU

1. İSLAM ÖNCESİ MEDENİYETLERİN KADINA BAKIŞI ve KADININ SOSYAL KONUMU.....	4
1.1. Eski Mısır Medeniyetinde Kadın	4
1.2. Babil Medeniyetinde Kadın	5
1.3. Hind Medeniyetinde Kadın.....	5
1.4. Çin Medeniyetinde Kadın	6
1.5. İran (Sasani) Medeniyetinde Kadın.....	6
1.6. Yunan ve Isparta Medeniyetinde Kadın	7
1.7. Roma Medeniyetinde Kadın	8
1.8. Eski Türklerde Kadın	9
1.9. Hıristiyanlık ve Yahudilik İnançında Kadın.....	11
2. İSLAM ÖNCESİ CAHİLİYE DÖNEMİNDE KADININ SOSYAL KONUMU.....	15

İKİNCİ BÖLÜM
İLK DÖNEM İSLAM TOPLUMUNDA KADININ DEĞİŞEN SOSYAL
KONUMU

1. İSLAM'DA KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ	25
2. KADIN ve ERKEĞİN MANEVİYATTA EŞİTLİĞİ.....	29
3. İSLAM'DA KADININ MÜLK ve MİRAS EDİNME HAKKI.....	31
4. İSLAM'IN KIZ ÇOCUĞUNA; ZEVCE ve ANNE OLAN KADINA VERDİĞİ DEĞER	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İLK DÖNEM İSLAM TOPLUMUNDA İLME VE KADININ EĞİTİMİNE
VERİLEN ÖNEM

1. KUR'AN ve HADİSLER İŞİĞİNDA İSLAMİYET'İN İLME VERDİĞİ ÖNEM.....	39
1.1. İlk Dönem İslam Toplumunda Eğitim Kurumları	43
1.1.a. Mescidler	43
1.1.b. Evler	46
1.1.c. Küttablar	48
2. HZ. PEYGAMBER (s.a) DÖNEMİNDE KADININ EĞİTİMİ.....	48
2.1. İlimin Öğrenilmesinde Cinsiyet Ayrımının Olmaması	48
2.2. Hz. Peygamber'in Kadınların Eğitilmesine Verdiği Önem ve Kadınların İlim Öğrenme Arzusu.....	51
2.3. Hz. Peygamber'in (s.a) Kadınların Eğitimi ve Öğretimi İçin Özel Gayretleri ve Onları Teşvik Etmesi	55
3. İSLAMİYET'İN İLK DÖNEMLERİNDE KADINLARIN FAALİYET GÖSTERDİĞİ MESLEK DALLARI ve HZ. PEYGAMBER'İN (s.a) YÖNLENDİRMELERİ.....	60
3.1. Ticari Faaliyetlerde Bulunan Hanımlar	61
3.2. Saç Bakımı (Kuaförlük) Mesleğini İfa Eden Hanımlar	62
3.3. Deri İşçiliğinden Ticari Kazanç Sağlayan Hanımlar	63
3.4. İp İmalatı Yapan ve El İşleriyle Uğraşan Hanımlar	64

3.5. Sağlık-Tıp Alanında Faaliyet Gösteren Hanımlar	65
3.6. Diğer Mesleki Alanlarda Uğraş Veren Hanımlar.....	69
4. HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİLMELERİNDE GÖSTERMİŞ OLDUĞU GAYRETLER SONUCUNDA HANIMLARIN İLMİ SAHADAKİ FAALİYETLERİ.....	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (s.a) KADINLARIN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU ve AHLAKİ EĞİTİMİ İLE İLGİLİ HADİSLERİNİN EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. HZ. PEYGAMBER'İN (s.a) HADİSLERİNİN EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	82
2. HZ. PEYGAMBER'İN (S.A) KADINLARIN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU VE AHLAKİ EĞİTİMİ İLE İLGİLİ HADİSLERİNİN EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	85
2.1.Hz. Peygamber'in (s.a) Kadınların İslam Kaideleri ve Ahlakıyla Bağdaşmayan Söz ve Fiilleri Sonucunda Cehenneme Gireceklerini Haber Vermesi; Bundan Ötürü Onları İyiliğe ve Hayra Yönlendirmesi.....	85
2.2. Hz. Peygamber'in (s.a) Maruz Kaldıkları Musibetler Karşısında Kadınlara Sabrı Öğütlemesi	93
2.3.Hz. Peygamber'in (s.a) İnsanların Yumuşak Üsluba Sahip Olmalarının Önemine Vurgu Yapması	99
2.4.Tahrif Edilmiş Yahudi Akidesinin Aksine İslam'da Kadınların Muayyen Günlerinde Temiz Kabul Edilerek Sosyal Hayattan Dışlanmamaları.....	104
2.5.Hz. Peygamber'in (s.a) Kadınların Narin ve Kırılgan Yapıda Olduklarına Dikkat Çekmesi.....	108
2.6.Hz. Peygamber'in (s.a) İnsanlarda Bulunan Özür Sebebiyle Alay, Gıybet Edilmesini, Lakap Takılmasını Men Etmek Suretiyle Mü'minleri Eğitmek İstemesi.....	116
2.7. Hz. Peygamber'in (s.a) Gerekli Şartlara Uymaları Halinde Kadınların Mescide Gitmelerine Müsaade Etmesi.....	122

2.7.1. Kadınların Mescide Gitmelerine Müsade Eden Rivayetler....	123
2.7.2. Kadınların Mescide Gitmesine İzin Verilmesine Rağmen Evlerinde Namaz Kılmalarının Kendileri İçin Daha Hayırlı Olacağını Gösteren Rivayetler	123
2.7.3. Hz. Aişe'nin Birtakım Sebeplere Dayanarak Kadınların Mescide Gitmelerini Hoş Görmediğini Belirtmesi	124
2.8. Kadınların Devlet Başkanlığı Meselesi ve Siyasi Faaliyetlerdeki Yeri.....	132
2.9. İslam'da Ailenin Önemi; Eşlerin Birbirlerine Karşı Hak ve Sorumlulukları.....	137
2.10. Hz. Peygamber'in (s.a) Kadınların Fikirlerine Vermiş Olduğu Ehemmiyet.....	147
2.11. Hz. Peygamber'in (s.a) Hanım Sahabelerle Latifeleşmesi (Şakalaşması).....	150
SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA.....	157

KISALTMALAR

(r.a)	:Radiyallahu Anhü
(s.a)	:Sallallahü Aleyhi
Age	:Adı Geçen Eser
Agm	:Adı Geçen Makale
AÜİFD	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜTAD	:Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmalar Dergisi
ATAÜİFD	:Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	:Bin(Oğlu)
bnt.	:Binti(Kızı)
bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
DAD	:Dini Araştırmalar Dergisi
DEAD	:Din Eğitim Araştırmalar Dergisi
DEÜ	:Dokuz Eylül Üniversitesi
D.K.	:Dede Korkut
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
DİD	:Diyanet İlmi Dergi
ET.	:Erişim Tarihi
Hz.	:Hazreti
İA	:İslam Ansiklopedisi
İAD	:İslami Araştırmalar Dergisi
İSAV	:İslami Araştırmalar Vakfı
İÜ	:İstanbul Üniversitesi
İYD	:İslami Yayınlar Dergisi
M.	:Miladi
md.	:Madde
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
OMÜ	:Ondokuz Mayıs Üniversitesi
s.	:Sayfa

SDÜ	:Süleyman Demirel Üniversitesi
SÜİFD	:Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	:Tercüme eden
TTK.	:Türk Tarih Kurumu
ty.	:Tarih yok
USA	:Uluslar arası Sosyal Araştırma Dergisi
vd.	:Ve diğerleri
Yay.	:Yayınları
Ylt	:Yüksek Lisans Tezi
YYÜİFD	:Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ÖNSÖZ

Asırlar boyu kadın, her daim tartışma konusu olmuş ve birçok hak mahrumiyetine maruz kalmıştır. Hâlbuki Allah (cc) kadın ve erkeği aynı değer ölçüsünde yaratmış olup her ikisine de belli sorumluluklar yüklemiştir. Yaratılış bakımından bir farklılığı bulunmayan kadın ve erkeğin bazı vazifelerinin farklılık göstermesi onun diğerinden aşağı bir konumda veya daha değerli derecelere sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Buna rağmen birçok eski medeniyetlerde ve bazı dini akidelerde kadın, daima erkekten aşağı konumda görülmüş, zaman zaman eşya ve hayvandan farksız sayılmıştır. Bu medeniyetlerde kadın adeta çarşıda ve pazarda satılan bir eşya değerindedir. Bu dönemlerde kadın, kendi kendine yeten, sahip olduğu mülkiyetini yönetebilecek beceriye sahip olan değil, her daim bir erkeğin gözetimi ve himayesi altında olabilecek bir varlık olarak düşünülmüştür. Aslında yaratılış itibariyle erkeğe göre fiziki açıdan güçsüz olan kadının bir erkeğin himayesi ve koruması altında olması onun fitratına aykırı değildir. Fakat hoş olmayan İslam dini açısından bu himaye ve korumanın köleliğe ve esarete dönüştürülmesidir.

Bazı din ve inançlarda insanoğlu kadının ruhunun var olup olmadığını tartışırken İslam dini kadına tam anlamıyla hak ettiği değeri vermiştir. Tüm insanlığa gelmiş olan bu din, kadının aşağılanması, hakkının gasp edilmesini Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in (s.a) uygulamalarıyla kesin bir dille yasaklamıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) kadınları değersiz kılan düşünceleri kınamış ve bu hususta erkekleri uyarmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a) bu uyarıları muhtemelen ashabına tesir etmiş olacak ki onlar kendileri için ayet iner endişesiyle kadınlar hakkında olumsuz bir tavır sergileyememiştir.

İslam dini kadını, yapıp ettiklerinden sorumlu tuttuğu gibi, onu bir kız, bir eş, bir anne olarak değerli bir mevki ve makama yükseltmiştir. Bunun yanında İslam'ın öğretileri ışığında Hz. Peygamber kadınları topluma kazandırmak için onların eğitimine ihtimam göstermiştir. Hz. Peygamber'in kadınların eğitimi hususunda göstermiş olduğu gayretler sonucunda kadınlar ilim alanında büyük mesafeler kat etmiştir. Öyle ki birçok konuda sahabe, kadınların görüşlerine başvurmuştur. Bunun yanında kadınlar ilim alanında çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir.

Hz. Peygamber'in uygulamaları neticesinde kadınlar sosyo-ekonomik, siyasi ve toplumsal hayatta birçok faaliyetlerde yerini almıştır. Netice itibariyle Kur'an'ın

öğretileriyle Hz. Peygamber, toplumu yeniden şekillendirmiş ve kadının değerli bir varlık olduğunu toplumun hafızasına yerleştirmiştir.

Dört bölümden meydana gelen çalışmanın birinci bölümünde; İslam dini ile birlikte toplum ve aile içinde belli hak ve özgürlüklere sahip olan kadının durumunu idrak edebilmek amacıyla eski medeniyetlerde, Hıristiyanlık ve Yahudilik dininde, cahiliye döneminde kadın ve kadının sosyal konumu anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, İslam öncesi medeniyetlerde ve dinlerde birçok haksızlıklara maruz kalmış olan kadının İslam'ın gelmesiyle kazanmış olduğu değerler anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Hz. Peygamber'in (s.a) kadının sosyal konumu ve ahlaki eğitimi ile ilgili rivayetlerindeki eğitsel değerleri tespit edebilmek için kadının eğitimine verilen önem ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Ayrıca kadının sosyal hayatta var olmasına en büyük katkısı olan eğitim kurumları incelenmiş olup, bu eğitim-öğretimin kadının üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Bunun yanında Hz. Peygamber'in (s.a) kadınlar hususundaki uygulamaları ve bazı konularda onları teşviki neticesinde kadınların sosyal hayattaki faaliyetleri eğitsel çerçevede anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu bilgiler ışığında son bölümde Kütüb-i Sitte içerisinde Hz. Peygamber'in (s.a) tezimizle ilgili rivayetleri tespit edilmiş ve bu hadisler eğitsel değer açısından incelenip değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu bölümde Hz. Peygamber'in söylemiş olduğu hadislerde ne söylediği değil ne demek istediği eğitsel açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu hadislerden kadınların sosyal statüsü ve onların ahlaki karakterleriyle ilgili olanları seçilmiş olup, eğitsel açıdan hadisler irdelenmiştir.

Bu çalışmada yol göstermek suretiyle yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Osman Eğri Bey'e ve teknik konularda büyük gayret ve çaba sarf eden eşim Hatice Akkaya'ya teşekkür ederim.

GİRİŞ

1. PROBLEM

İnsanlığın var olduğu günden beri kadının kendisi, konumu ve yeri tartışıla gelmiştir. İslam'ın insanlığa tebliğ edilmesiyle birlikte kadın, kendi yerine ve hak ettiği sosyal konuma ulaşmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a) hadislerinin yanlış anlaşılmasından ötürü İslam âlimlerinde kadınlar hakkında yanlış düşünceler hâsıl olmuş; bunun yanında onlar kadınların eğitime ve sosyal hayata katılmasına karşı çıkmışlardır. Günümüzde bazı ilim adamları Hz. Peygamber'in (s.a) Kur'an'ın ruhuna aykırı olarak kadınların aleyhine sözler sarf etmesinin mümkün olamayacağı düşüncesiyle hadisleri reddetme yolunu tutmuşlardır. Bazı kesimler ise İslam'ın kadına hayatın hiçbir yerinde değer ve önem vermediğini bu hadisleri temel alarak iddia etmişlerdir. Özetle belirtmek gerekirse Hz. Peygamber'in (s.a) zikretmiş olduğu hadislerinin eğitsel değer taşıyabileceği pek de dikkate alınmamıştır.

Kur'an'ı yaşayan Hz. Peygamber'in (s.a) hayatın her döneminde ve evresinde kadına layık olduğu değeri verdiği görülmektedir. Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a) kadınların eğitime en az erkeklerin eğitimi kadar önem vermiş ve bu konuda azami ölçüde gayret sarf etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a) uygulamalarına bakıldığında bu hadislerin anlam ve maksatlarının farklılık arz etmesinin mümkün olmayacağı aşikârdır. Bu nedenle hadisleri incelerken benzetme sanatı ve mecaz anlam gibi söz sanatlarının Hz. Peygamber'ce (s.a) kullanılmış olma ihtimalini dikkate alarak hadisleri daha geniş bir perspektiften ele almak ve onların vermek istediği eğitsel mesajı yakalamak daha doğru olacaktır. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a) bulunmuş olduğu fiziki ve sosyal şartları, muhatabın fitri özelliklerini göz önünde bulundurmamak onun vermek istediği eğitimi ve maksadı anlamak açısından önem arz etmektedir. Bundan dolayı hadislerin yanlış yorumlanmasının neticesinde oluşan bu fikriyatın anlamsız bir çaba olduğunu tespit etmek maksadıyla ayetler ve hadisler ışığında Hz. Peygamber'in (s.a) uygulamalarını öğrenmek eğitsel değerleri ortaya koymak adına faydalı olacaktır. Bu düşünce çerçevesince objektif bilgiler ışığında konuyu araştırıp doğru analizler yaparak eğitsel değerleri ortaya koyabilme arzusunu taşımaktayız.

2. AMAÇ

Eski medeniyetlerde ve tahrif edilmiş inançlarda kadının aşağılanmış bir varlık olan kadının İslam'ın gelmesiyle birlikte şahsiyet kazandığını, toplum ve aile içerisinde hak etmiş olduğu değeri bulduğunu tespit etmek bu çalışmanın amaçlarından biri olmuştur. Ayrıca kadınlar, bu alanların dışında birçok mesleki faaliyetlerde buldukları gibi eğitimde de ileri düzeyde kendilerini göstermiştir. Kadınlar Hz. Peygamber'in öğretileri ışığında kendilerini yetiştirdikleri gibi ilim sahasında da faal olarak yer almıştır.

Çalışmanın asıl amacı ise, Hz. Peygamber'in (s.a) kadınlarla ilgili bir hadisi söylerken eğitsel değer açısından onun kadın ve erkeğe nasıl bir davranış kazandırmak istediğini anlamaya çalışmaktır. Ayrıca günümüzde halen bir takım farklı görüşlere sebep olan hadislerin zahiri anlamı dışında eğitsel bir değer taşıdığı muhtemeldir. Bu noktada Hz. Peygamber'in (s.a) sözlerinin bazen yanlış değerlendirilmiş olma ihtimali tespit edilmeye çalışılmıştır.

3. KAPSAM ve SINIRLILIK

Çalışmamız Din Eğitimi teolojik boyutuyla ele almaya çalışan bir çalışmadır. Bu sebeple konumuz daha çok dini kaynaklar kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Konumuzu ihtiva eden kadınlarla ilgili rivayetler tezimiz doğrultusunda irdelenmiş ve değerlendirilmiştir. Ayrıca konumuzla ilgili olan ayetlerden de yararlanılmıştır.

Kadınlarla ilgili değerlendirilmeye tabi tutulan hadis rivayetleri Kütüb-i Sitte hadisleri ile sınırlandırılmıştır. Fakat konunun gidişatı sebebiyle delil göstermek veya konuyu açıklığa kavuşturmak kastıyla Kütüb-i Sitte dışındaki güvenilir hadis rivayetlerine de başvurulmuştur.

4. YÖNTEM

Çalışmamızda şöyle bir yol takip edilmiştir:

1. Konumuzla ilgili Kur'an'daki ayetler incelenmiştir. Bunun yanında Kitab-ı Mukaddesten konumuzla ilgili bölümlerden faydalanılmıştır.
2. İlgili rivayetler güvenilir kaynaklardan seçilmiş olup hadislerin Türkçe metinleri alınmıştır.
3. İlgili rivayetler konularına göre eğitsel bir şekilde başlıklandırılmıştır.

4. İlgili rivayetlerin benzerlerinden sadece bir tanesi alınmış olup konuyla alakalı başka hadisler varsa onlardan da yararlanılmıştır.
5. Konuyla ilgili akademik çalışmalar araştırılıp incelenmiştir.
6. Son olarak konuyla ilgili hem hadis hem de din eğitimi alanındaki akademisyenlerle görüşülmüştür.

5. VARSAYIM

1. İslam öncesi medeniyetlerin ve tahrif edilmiş dinlerin aksine İslam kadına değer vermiştir.
2. İslam öncesi medeniyetlerin ve tahrif edilmiş dinlerin aksine İslam kadının sosyal konumunu yükseltmiştir.
3. İslam öncesi medeniyetlerde ve tahrif edilmiş dinlerde sosyal çevrede ve ailede hor görülen kadın İslam dini ile birlikte bu alanlarda kimlik ve kişilik kazanmıştır.
4. Bazı kesimlerce iddia edilen İslam'ın kadına değer vermediği hipotezi gerçeği yansıtmamaktadır.
5. Bazı kesimlerce iddia edildiği gibi Hz. Peygamber'in (s.a) kadınlarla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak söylemiş olduğu hadisler Kur'an'ın ruhuna aykırı değildir.
6. Hz. Peygamber'in (s.a) kadınlarla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak söylemiş olduğu hadisler eğitsel değer taşımaktadır.
7. Muhtemelen Hz. Peygamber (s.a) kadınlara bir takım değerler kazandırmak istediğinde bazı hadisleri mecazi anlam gibi söz sanatlarına başvurarak dile getirmiştir.
8. Hz. Peygamber (s.a) İslam öncesi dönemlerdeki uygulamaların aksine kadının eğitimine büyük bir ihtimam göstermiştir.
9. Hz. Peygamber'in (a.s) uygulamaları neticesinde kadınlar birçok sosyal ve ilmi faaliyetler içerisinde yerini alabilmiş ve kendilerini ifade edebilme özgürlüğüne sahip olabilmıştır.
10. Hz. Peygamber (s.a) birçok mesleki alanlarda kadınları eğitmiş ve onları mesleki faaliyetlere teşvik etmiştir.
11. Hz. Peygamber (s.a) sosyal alanlarda olduğu gibi ahlaki değerler hususunda da kadınları eğitime tabi tutmuştur.
12. Hz. Peygamber (s.a) kadınların hassas ve narin yapıda olduklarına dikkatleri çekerek ashabını bu hususta eğitime tabi tutmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİYETTEN ÖNCE KADININ DURUMU

1. İSLAM ÖNCESİ MEDENİYETLERİN KADINA BAKIŞI ve KADININ SOSYAL KONUMU

İnsanlığın var olduğu günden beri kadın çoğu zaman geri planda bırakılmıştır. Kadının şahsiyeti, konumu ve yeri çağlar boyunca tartışılmış olup kadına karşı olumsuz bir tavır sergilenmiştir. Asırlar boyu kadın, kocasının ölmesiyle yakıldığı, ruhunun varlığının tartışıldığı, erkeğin hizmetkârı olarak yaratıldığı düşünülmesi ve Şeytan'ın kapısı olarak görüldüğü aşamalarından geçmiştir.¹ Hz. Peygamber'in (s.a) İslam dinini tebliğ etmeye başlamasıyla birlikte kadın ulvi bir konuma yükselmiş ve hak ettiği değere sahip olmuştur. İslam dininin kitabı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle hak ettiği değere kavuşan kadının şahsiyetini ve konumunu daha iyi idrak edebilmek için eski medeniyetlerin kadına bakışını irdelemek yerinde olacaktır.

1.1. Eski Mısır Medeniyetinde Kadın

Eski medeniyetlerde kadının herhangi bir hak ve değere sahip olmadığı genel bir kanıdır. Eski Mısır, dünyanın en eski ve ilerlemiş medeniyeti olarak görülmesine rağmen kadın bu medeniyet içerisinde hak ettiği değere sahip olamamıştır. İlk zamanlar kadın ve erkek eşit haklara sahip olabilmişse de sonraki dönemlerde Firavun bu hakları onun elinden alarak onu köleleştirme gayretinde olmuştur.² Hâlbuki ilerlemiş bir medeniyetten beklenen kadının şahsiyetini ve konumunu yükseltmesidir. Fakat Mısır kralları kanlarını koruyabilmek için kız kardeşleriyle evlendikleri gibi bazen de kendi kızlarıyla evlenebilmişlerdir Krallardaki bu durum halka da sirayet etmiş ve kadın cinsi bir meta olarak görülmüştür. Ayrıca hiçbir şekilde kadın mülk edinme hakkına, mirasçı olma ve evlilikte söz sahibi olma salahiyetine sahip olamamıştır. Kadınlar çarşıya

¹ Mustafa es-Sıbai, "Tarih Boyunca Kadın haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku", *İslam'da Kadın Hakları*, Rağbet Yay. Ankara, 1993, C. I, s. 17-23; Fatma Köksal, "Mütehiddlerin Kadın Aleyhine Tarafli Tutumlarının Sebebi", *İslamiyat*, 2000, C. III, S. 2, s. 71.

² Salih Akdemir, "Tarih boyunca Kur'an'ı Kerim'de Kadın" *İslami Araştırmalar*, 1997, C. X, S. 4, s. 249.

gitmek istediklerinde dahi yanlarında silah veya kendilerini koruyan biri olmadan gidememişlerdir.³

1.2. Babil Medeniyetinde Kadın

Babil medeniyetinde, Babil hükümdarı Hammurabi tarafından meydana getirilen ve Hamburabi Kanunları adıyla şöhret bulan yasada aile hakları bakımından kadın lehine olabilecek bazı maddeler yer almıştır. Kanun sadece bir kadınla evlenmeyi öngördüğü halde, bazı durumlarda birden çok kadınla evliliği ve odalık bulundurmaya kabul etmiştir.⁴ Ayrıca kadının evlenmeden önce yabancı bir kimse ile cinsi temas kurması kanun gereği yerine getirilmesi gereken bir durum olmuştur.⁵ Bunun dışında bir adam başka birinin kızını katletmişse o kişiye, öldürmesi veya kendine köle yapması için kendi kızını vermesi gerekmiştir.⁶

Kadın bu dönemde bir eşya gibi görülmüştür. Örneğin bir adamın kız çocukları evlenme yaşına girdiklerinde, onları erkeklerin toplandığı alana getirip kızlarının en güzelinden başlayarak en çirkinine doğru onları erkeklere satmıştır. Boşanma hakkı ise sadece erkeğe ait olmakla birlikte eğer kadın “*Sen kocam değilsin*” tarzında bir ifade kullanmışsa boğularak öldürülmeye mahkûm edilmiştir. Ayrıca kadınların bir kısmı veya onların velileri erkeğe mehir ödemişlerdir. Eğer kocası onu sebepsiz boşamışsa kadın vermiş olduğu mehri geri alarak onu kullanma hakkına sahip olmuştur.⁷

1.3. Hind Medeniyetinde Kadın

Hind medeniyetinde, Hind kanunlar kitabı kadını kötü bir bakış açısıyla tasvir etmektedir. Kadın; hayatın sonu, ölüm, yeryüzünün cehennemi, ağu, zehirli yılanlar, her şeyi yok eden ateşten daha beter yaratıklar olarak resmedilmiştir.⁸ Kadına kocasının ölümünden sonra hayat hakkı dahi verilmemiş, kocası öldüğü gün ya öldürülmüş ya da kocasıyla beraber canlı canlı yakılmıştır. Ayrıca eski Hind hukukuna göre, kadın; evlenme, miras ve diğer muamelelerde hiçbir hakka malik değildir. Kadın zayıf kişiliğe ve kötü bir ahlaka sahiptir. Bu sebeple muhakkak bir erkeğe bağlı olmak zorunda

³ Abdulhalim Mahmud, *Müslüman Kadının Şahsiyeti Kültür ve Daveti*, Çev. Veysel Bulut- Mustafa Nuhoğlu, 2. Baskı, Ravza Yay. İstanbul 2001, s. 24; Edip Köroğlu, *Evlilik ve Cinsel Hayat*, 1. Baskı, Motif Yay. İstanbul 2006. s. 49.

⁴ Avram Galanti, *Hamurabi Kanunu*, Kağıtcılık ve Matbaacılık, İstanbul 1925, s.84; Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, 20. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008, s. 25.

⁵ Köroğlu, *a.g.e.* s. 50.

⁶ Mehmet Dikmen, *İslam Hukuku'na Göre Ailede ve Toplumda Kadın*, Cihan Yay. İstanbul 2010, s. 11.

⁷ Mahmud, *a.g.e.* s. 27.

⁸ İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, 2. Baskı, Işık Akademi Yay. İzmir 2010, s. 386.

kalmıştır.⁹ Kadın, kocasının sevgisi için - kocası kadına bıkkınlık verse bile- bütün gücüyle ona hizmet etmek mecburiyetinde kalmıştır. Ayrıca kadın kocasına huşu ile şöyle nidada bulunmuştur: “*Ey efendim veya ey ilahım*”. Yine kadının her zaman kocasının arkasından yürümesi zorunlu kılınmıştır. Yüksek tabaka kadınları haricinde kadının öğrenim hakkı da olmamıştır. Kadın bir Brahma ile izdivaç yaparsa felsefe öğrenemez. Çünkü kadın felsefe öğrenirse ölüme, hayata, acıya ve lezzete felsefi bir düşünceyle yaklaşır. Böylece kocasına her zaman boyun eğmeyi reddeder inancıyla kadının felsefe öğrenimi yasaklanmıştır.¹⁰

1.4. Çin Medeniyetinde Kadın

Çin medeniyetinde, kadın insan olarak görülmemiş, ona isim bile takılmamıştır. Kadın 1, 2, 3 diye sayı ile çağırılmıştır. Buna karşılık erkek çocuklar değerli ve makbul sayılmış, kız çocuklar ise domuz diye anılmıştır.¹¹ Çocuğu çok olan ve onların bakımında zorlanan aileler özellikle kız çocuklarını zararlı hayvanlar öldürsün diye tarlalara bırakmışlar ve bundan ötürü üzüntü de duymamışlardır.¹²

Bu medeniyette kadın, erkeğin şehvetini zina yoluyla doyuran bir varlık olarak telakki edilmiştir. Evlenen kızın nikâh sözleşmesi sanki kölelik sözleşmesi olup, kocasına ve onun ailesine hizmet etmekle kız yükümlü tutulmuştur. Bu hizmet ölüm onu hür kılıncaya kadar devam etmiştir.¹³ Çin medeniyetinde kadın kocasıyla beraber yemek yiyememiştir. Kadın tek başına yemeğini yemiş, yediği de kocasından arta kalan şeylerden başka bir şey olmamıştır.¹⁴ Ayrıca Çin'in bazı bölgelerinde nehir tanrısına kurban edilmek üzere bir kız çocuğu sal üzerine oturtulmuş ve bu sal batırılmıştır.¹⁵

1.5. İran (Sasani) Medeniyetinde Kadın

İran (Sasani) medeniyetinde, kız kardeşlerle evlilik hoş karşılanmış, hatta bu durum teşvik edilmiştir. Kan akrabalılığın, kız kardeşin ve annelerin saygıya değer hiçbir ehemmiyetleri olmamıştır.¹⁶ Öyle ki “Mazdek Felsefesi” ne göre kadın, susayan

⁹ Mustafa Sibai, *el- Mer' Beyne'l- Fıkh ve'l Kanun*, Çev. İhsan Toksarı, Nida Yayınevi, İstanbul 1969, s. 18.

¹⁰ Mahmud, *a.g.e.* s. 31-32; Köroğlu, *a.g.e.* s. 50-51.

¹¹ Topaloğlu, *a.g.e.* s. 26. , Dikmen, *a.g.e.* s. 18.

¹² Mahmud, *a.g.e.* s. 33-34.

¹³ Mahmud, *a.g.e.* s. 33-34.

¹⁴ Akdemir, *a.g.m.* s. 249.

¹⁵ Eberhard, Wolfram, *Çin Tarihi*, 2. Baskı, TTK, Ankara 1987, s. 62.

¹⁶ Topaloğlu, *a.g.e.* s. 26; Dikmen, *a.g.e.* s. 18.

her erkeğin yararlanabileceği bir çeşme olarak tarif edilmiştir.¹⁷ Kadının hayız dönemlerinde uzlete çekilmesi şart olmuş ve bu uzlet sosyal hayatın her alanını kapsamıştır. Böyle bir durumda kadın hiçbir yere çıkamamış, kimseye görünememiş ve herhangi bir kimseyle oturup bir şey yiyememiştir. Hiçbir İranlı, kız çocuk sahibi olmayı kabullenememiştir. Çünkü kızlardan babası dışında herkesin faydalanması gerektiği düşüncesi onlarda hâkim olmuştur. Nitekim evlerine gelen misafirlerin faydalanabilmeleri için cariyelerini onlara sunmuşlardır.¹⁸

İran medeniyetinde, evlenirken kız ailesinden satın alınarak, belirlenmiş olan çeyizi de baba veya akrabası tarafından karşılanarak koca evine götürülmüştür. Koca zıfaf gecesinin sabahında kadına bin ila iki bin gümüş ve iki altınlık bir “**sabah bahşişi**” vermesi de o dönemin adetlerinden olmuştur.¹⁹

1.6. Yunan ve Isparta Medeniyetinde Kadın

Yunan medeniyetinde, kadının hiçbir değeri ve saygınlığı olmamıştır. Kadın toplum içinde aşağılık bir yaratık olarak görülmekle birlikte ahlaki açıdan da en düşük tarzda, her türlü zillete ve hakarete layık bir mahlûk olarak görülmüştür. O, toplumun gözünde sadece erkeğin şehvi duygularını gideren bir yaratık olarak tahayyül edilmiştir. Yunanlılar, adına Pandora dedikleri hayali bir kadın oluşturmuşlar ki, bu kadın mitolojiye göre her türlü musibetin, felaketin ve acının sebebi olarak gösterilmiştir.²⁰ Kadın şehvet aracı olarak görülmesinden olsa gerek bütün meydanlarda çıplak kadın heykelleri dikilmiş, böylece bu çıplaklık putlaştırılmıştır.²¹

Kadın, hayatı boyunca bir erkeğin buyruğu altında olduğu gibi evlendirme işi de erkeğe ait olmuştur. Erkek istediği bir erkeği ona koca diye kabul ettirmiştir. Ayrıca kadını boşamak isteyen erkeğe mutlak hak ve salahiyet verilmişti. Ancak bazı durumlarda kadın boşanma talebinde bulunabilmiştir. Fakat erkek mahkemeye gidecek olan kadının yolunu bekleyerek ve onu engelleyerek zorla evine geri döndürmüştür.²²

O dönemde bir erkeğin evlenmesinin en önemli gayesi şehvi duygularını tatmin etmek, erkek çocuk sahibi olmak, evde mal mülk üzerine bir bekçi ve hizmetçi getirmek olmuştur. Atina’da ev kadınlarının bütün hayatı evin içerisine ait olup onların toplumsal

¹⁷ Mehmet Emre, *İslam’da Kadın ve Aile*, Bedir Yay. İstanbul 1974, s. 20.

¹⁸ Mahmud, *a.g.e.* s. 37-38.

¹⁹ Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, 4. Baskı, İz Yay. İstanbul 2004, s. 28.

²⁰ Ebu-l A’la el-Mevdudi, *Hicab*, Çev. Harun Ünal, 2. Baskı, Ağaç Yay. İstanbul 2004, s. 14-17.

²¹ Köroğlu, *a.g.e.* s. 46.

²² Sıbai, *a.g.e.* s. 13-14; Dikmen, *a.g.e.* s. 13.

hayatın içerisinde yer almaları mümkün olmamıştır. Bu evlerde kadınlara özel olarak bölümler ayrılmıştır. Kadınların en önemli görevleri çocuk doğurmak, onları yetiştirmek ve ev işleri ile meşgul olmaktan öte geçmemiştir. Sadece fakir kadınların ev dışında çalışmaları normal karşılanmıştır. Bu kadınlar tarlada işçi, pazarda satıcı, çocuk bakıcısı, sütanne ve hizmetkâr olarak çalışmışlardır.²³ Bununla birlikte kadının herhangi bir konuda görüşüne başvurulmamış ve hiçbir işe karışmasına müsaade edilmemiştir.²⁴

Isparta'da doğurgan olan kadın, kocası dışındaki kimselerle cinsi münasebette bulunması için zorlanmıştır.²⁵ Isparta'da sakat çocuk doğuran kadın devlete asker olabilecek sağlıklı bir erkek çocuk meydana getiremediği için öldürülmeye mahkûm edilmiştir.²⁶

Kadını aşağılama ve karalama anlayışını Yunan düşünürlerin görüşlerinde de görmek mümkündür. Eflatun'a göre kadın "*Orta malı olarak elden ele dolaşıp durmalı.*" dır. Aristo'ya göre "*Kadın yaratılıştta yarım kalmış erkek*" tir.²⁷ Bu sebeple bir erkeğin dengi yine başka bir erkektir. Kadının değeri konusunda Demostin şöyle bir tabirde bulunmaktadır: "*Lezzet için iffetsiz kadınlar, günlük bedenimizin sağlığı için dostlar, meşru çocuk doğursunlar, samimiyetle eve itina gösterebilirler diye kadınlar edinirdik.*" Yunan medeniyetinde kadının değeri ve yeri bundan öte gitmemiştir.²⁸

1.7. Roma Medeniyetinde Kadın

Roma medeniyetinin ilk dönemlerinde kadınların örtünmesi söz konusu olmamıştır. Ancak kadınlar ve genel anlamda gençler ailevi kurallara bağlı kalmışlardır. İffetli olmak kadın için saygıya mazhar olması bakımından önemlidir. Roma toplumunda erkekle kadın arasında meşru bir akit olmaksızın birliktelik söz konusu olmamış ve bu durum asla hoş karşılanmamıştır. Bu dönemde kadının toplumda saygın bir yere sahip olması ancak ailede anne olmasına bağlı olmuştur.²⁹ Bunun yanında Romalılarda doğan çocuğu, kız veya erkek olsun, baba aileye dâhil etmek mecburiyetinde değildir. Hatta doğan çocuk babasının önüne bırakılmış, baba onu

²³ Ayşe Gül Akalın, "Eskiçağda Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı", *AÜTAD*, Ankara 2003, C. XXI, sayı: 33, s. 32-33.

²⁴ Süleyman Ateş, *İslam'a İtirazlar ve Kur'an'ı Kerim'den Cevaplar*, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1966, s. 431-432.

²⁵ Topaloğlu, *a.g.e.* s. 26.

²⁶ Canan, *a.g.e.* s. 387.

²⁷ Mehmet Birekul, *Peygamber Günlerinde Kadın*, 1. Baskı, Yediveren Kitap, Konya 2004, s. 50-51.

²⁸ Mahmud, *a.g.e.* s. 40-41.

²⁹ Mevdudi, *a.g.e.* s. 21.

kucağına alıp yukarı kaldırırsa ailesine dâhil etmiş sayılmıştır. Böyle yapmasa çocuk terk edilmiş kabul edilmiştir. Ailede mutlak hâkim baba olmakla beraber çocuklar hakkında istediği gibi tasarruf hakkına sahip olmuştur.³⁰

Kadın, Roma medeniyetinde ruhsuz bir yaratık olarak görülmüştür.³¹ Roma kültüründe kadınlar köle olarak alınıp satılabilmişlerdir. Onlara göre kadın himaye edilmesi gereken bir varlık olarak görülmüştür. Bu devirde bir kızın babası eğer damat adayı ile tokalaşırsa kızın himayesinin artık damat adayına geçtiği anlamına gelmiştir.³² Zamanla Roma medeniyeti ilerleme kaydince insanların kadınlar hakkındaki fikirleri ve kadına bakış açıları da değişmiştir. Özellikle aile ve evlilik hukukunda meydana gelen değişiklikler aile nizamının altüst olmasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde kadın kanun açısından her türlü serbestliğe hak kazanmış ayrıca kadının üzerinde hiçbir kimsenin hakkı ve hâkimiyeti kalmamıştır. Böylelikle kadınlar mal mülk elde edinebilmişler hatta erkekleri köle olarak satın alabilir hale gelmişlerdir. Özgürleşen kadınlar birkaç adamla evlenebilmiş ve en ufak sebeple eşlerinden boşanabilmişlerdir.³³

Bu devirde toplumda zina yaygın olup devlet tarafından meşru görülmüştür. Zina eden kadınlara vesikalar verilmiş ve kendileri genelevde çalıştırılmışlardır. Öyle ki bu durumdan fakirlerin yararlanabilmesi için ucuz fiyatla mukavele dahi söz konusu olmuştur. Hatta erkekler arasında livâta yaygın olduğu halde toplum bundan rahatsızlık duymamıştır.³⁴ Bunların yanında Roma medeniyetinde kadına eğitim hakkı tanınmamıştır. Romalılar kadınların konuşma hürriyetlerini engellemek için ağızlarına müzilir denilen demir kilitler takmışlardır. Fakat sonraları Plutarkhus (M.S. 50-138) kadının ailede çocukların eğitimi için önemine vurgu yaparak onların eğitim-öğretime dâhil olması gerektiğini belirtmiştir.³⁵

1.8. Eski Türklerde Kadın

Eski Türklerde, yukarıda anlatılanların aksine kadının toplumdaki yeri saygın bir konumda olmuştur. Hunların, devleti eşleri ile birlikte yönetmesi bu duruma güzel bir örnek teşkil etmiştir. Bu medeniyette kadının mal mülk edinme hakkı olduğu gibi kadın,

³⁰ Dikmen, *a.g.e.* s. 14-15.

³¹ Köroğlu, *a.g.e.* s. 48.

³² Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 51. Baskı, Nesil Yay. İstanbul 2010, s. 115.

³³ Mevdudi, *a.g.e.* s. 21-23.

³⁴ Mahmud, *a.g.e.* s. 43-44.

³⁵ M. Faruk Bayraktar, "İslam'a Göre Kadının Eğitim Öğretimi" *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, 2. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 80.

kocasından da saygı görmüştür.³⁶ Örneğin; Dede Korkut hikâyelerine bakıldığında, kadının toplumsal rolünün diğer medeniyetlere göre daha iyi bir durumda olduğu görülmüştür. Bu öyküye göre Dirse Han bir konu hakkında üzülür ve durumu hanımına açıklar. Hanımı ise onu teselli eder ve tavsiyelerde bulunur. Buradan anlaşılacağı üzere sosyal hayatta gerçek belirleyici baba olsa da aile olgusuna yapılan vurgu, kadın ve erkeğe ayrı ayrı değer verildiğini göstermektedir.

Yine D.K masallarında, “*Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul atadan görmeyince sofraya çekmez.*” atasözü geçmektedir. Bugünkü çağdaş düşüncenin o dönemde Türklerde var olduğu, kızın anneyi, erkeğin de babasını model aldığı açık bir şekilde görülmektedir.³⁷ Eski Türk toplumlarında aile önemli bir sosyal birliği ifade ettiğinden kadın ailenin temelini teşkil etmiştir. Kadın erkeğin yegâne yoldaşı, çocuklarının anası olmakla birlikte; o ata binen, gerektiğinde savaşılabilen, erkeğe benzer bir görünüm arz etmiştir.³⁸ Ayrıca ilk Türk yazıtlarından olan Bilge Kağan kitabesinde Kağan sözlerine: “*Sizler anam hatun, büyük annelerim, hala ve teyzelerim...*” hitabıyla söze başlaması kadının Türk toplumundaki yeri ve önemini göstermektedir.³⁹ Kız çocuğu için “*Evin başı, evin yakışığıdır.*”; eve gelen gelin için “*Evi aydınlatan bir ateş.*” denmiştir. Türklerde çok kadınla evlilik vuku bulmuşsa da ilk kadın evin baş kadını olarak görülmüştür. Ayrıca kadınların bekâretlerini korumaları Türkler için önemli bir husus sayılmıştır.⁴⁰

Eski Türklerde kadınlar sosyal statü açısından erkeklerle aynı konuma sahip olmasına rağmen Türklerin daha çok göçebe hayatı sürmesi sebebiyle eğitim ve öğretimin yaygın olduğunu söylemek mümkün değildir.⁴¹

Eski medeniyetlerdeki kadın hususunda toplumlarda var olan yaşantının, düşüncenin ve kültürün bu kötürüm olmuş anlayışa katkısı olduğu gibi dini inanışların da büyük etkisi olduğu yadsınamaz. Bunlardan en önemlisi tahrif edilmiş şekli ile Hıristiyanlık ve Yahudilikte bu manzaranın farklı olmadığı görülmektedir.⁴²

³⁶ Sıbai, *a.g.e.* s. 252.

³⁷ Tarhan, *a.g.e.* s. 116-117.

³⁸ Ahmet Saçkesen, “Ertabil Destanında Kadın Tipleri”, *Turkish Studies Dergisi Tunca Kortantamer Özel Sayısı-I*, Vol. 2/3 Summer 2007. s. 488.

³⁹ Saçkesen, *a.g.m.* s. 491.

⁴⁰ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, MEB, İstanbul 1971, s. 23.

⁴¹ Bayraktar, *a.g.m.* s. 81.

⁴² Birekul, *a.g.e.* s. 51.

1.9. Hıristiyanlık ve Yahudilik İnancında Kadın

Hıristiyanlık, Avrupa'da özellikle Roma'da yaygın hale gelen gayri ahlaki ilişkileri önlemek istemiştir. Çünkü Roma bu dönemde ahlaksızlığın içine saplanmıştır. Hıristiyan din adamları bu durumdan kadınları sorumlu tutmuşlardır. Erkeklerle istediği gibi münasebet kurabilen kadınlar artık papazların indinde pislikten başka bir şey olmamıştır. Papazların gözünde kadın: *“Onun güzelliğinden sakınılması gerekir. Zira o fitne ve gurur için iblisin silahıdır.”*⁴³ Bu sebeple bekârlığın Allah katında evlilikten daha haysiyetli olduğu ifade edilmiştir. Şövalyeler, rahibeler ve papazlar bu inanç sebebiyle evlenmemişlerdir. Çünkü onların anlayışına göre evlenmek *“Şeytanın kapısına gitmektir.”*⁴⁴

Hıristiyanlık ilk zamanlarda tümüyle gayri ahlaki davranışlara götüren yolları kapamada başarılı olmuştur. Ancak kadın erkek ilişkilerinde savunmuş oldukları fikirler sebebiyle haddi aşacak bir noktaya gelmişlerdir. Çünkü işi sadece kadın bağlamında ele almışlardır. Hıristiyanlığın ilk öncülerinden biri olan Tertullian kadın hakkındaki düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

“Kadın, kendi sebebiyle iblisin insanın ruhuna girdiği varlık... İnsanı yasak ağaca yaklaştıran kadın... Allah'ın yasasına karşı gelen kadın...”

Hıristiyanların kadınlarla ilgili teorileri bunlarla sınırlı olmamıştır. Hıristiyan âlimlerine göre bir kimse nezih ve pırlanta gibi bir hayat sürmek istiyorsa kesinlikle evlenmemeli, eğer evliyse cinsi temastan uzak durmalıdır.⁴⁵ Papaların bu söylemleri hayatın merkezini aileden kiliseye taşımıştır. Kadın, kiliseye göre erkeği baştan çıkaran, ona ilk günahı işleten, nihayet Âdem'in cennetten kovulmasına vesile olan bir varlıktır.⁴⁶ Bundan dolayı kiliseye göre kadının ruhu yoktur. Kilise nizamını ilk düzenleyenlerden biri olan St. Paul'un mektuplarına göre, *“Kadın, sadece erkek için yaratılmıştır ve kadın her işte kayıtsız şartsız kocasının emrine mahkûmdur.”*⁴⁷

Kutsal kitapta Yaradılış öğretisine göre kadın ve erkek Tanrı imajında yaratılırken;⁴⁸ 1. Korintliler öğretisine göre erkek Tanrı'nın benzeriyken kadın sadece

⁴³ Dikmen, a.g.e. s. 18.

⁴⁴ Tarhan, a.g.e. s. 120.

⁴⁵ Mevdudi, a.g.e. s. 26-27.

⁴⁶ Yaradılış, 2: 4-3: 24; 1.Timeteos, 2: 13-14.

⁴⁷ Korintliler, 11: 8-9; Mehmed Said Hatiboğlu, “Kadına Dinin Verdiğini Fazla Bulanlar”, *İslamiyat*, 2000, C. III, S. 2, s. 71-72.

⁴⁸ Yaradılış, 1: 27.

erkeğin yüceliğini yansıtır.⁴⁹ Augustine kutsal kitapta görülen bu çelişkiyi şöyle çözmeye çalışmıştır: “Kadın kocası ile birlikte olduğu vakit Tanrı görünümündedir. Bütünleşmiş bir varlık tek bir görünümüdür. Kadın tek olduğu zamanda kadın Tanrı görünümünden çok yardımcı işlevi konumundadır. Erkek ise tek olduğunda Tanrı imajında devamlılığını sürdürmektedir. Kadın akıl sahibi olmasına rağmen erkek olmadan Tanrıyı temsil etmesi mümkün değildir. Kısacası kadın tamamlanmamış ve erkeğe göre alt konumdadır.”⁵⁰

Hıristiyanlık dinine göre eşler birbirleri ile kanlı bıçaklı olsalar bile her ikisinin de boşanma isteğinde bulunmaları mümkün olmamıştır. Bu gibi durumlarda eşlerin nikâhı devam etmiş fakat eşler ayrı hayat sürmüşlerdir. Her iki tarafın başka kimselerle evlenmesi gelmiştir. Bundan ötürü ya rahip-rahibe hayatı yaşanmış ya da gayri meşru ilişkilerin meydana gelmesi mümkün olmuştur. Kilise ise bu konuda ikiyüzlü davranmıştır. Onlar gayri meşru ilişkileri yasaklamış olmalarına rağmen kendileri böyle ilişkilerden çocuk sahibi olmuşlardır.⁵¹

Yahudilik inancında kadının durumu Hıristiyanlıktan farklı olmamıştır. Ailede erkek mutlak hâkim olarak telakki edilmiş ve Yahudi kızları babalarının evlerinde sadece bir hizmetçi olabilmiştir. Baba kızlarını bir eşya gibi satabilmiştir. Kızların babasının bırakmış olduğu mirastan faydalanması kendisinden başka hiçbir varis olmadığı durumlarda gerçekleşmiştir.⁵²

Eski Ahid’de Yaradılış öğretisine göre kadın şeytanla birlikte hareket edip Hz. Âdem’i aldatmış ve cennetten kovulmalarına sebep olmuştur.⁵³ Hz. Havva ölümsüzlüğün sona ermesine sebebiyet vermiş ve kadınların üreme lanetine uğramasından sorumlu tutulmuştur. Bu sebeple Hz. Havva sadece yaşayanların annesidir. Böylece ölümü evrene getiren ve cinselliği ile horlanan Hz. Havva olmuştur.⁵⁴

⁴⁹ 1. Korintliler, 11: 7-8.

⁵⁰ Özlem Topcan, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 59-60.

⁵¹ Köroğlu, *a.g.e.* s. 54.

⁵² Neda Armaner, “Hadislere Göre Kadının Sosyal Konumuna Umumi Bir Bakış”, *AÜİFD*, TTK Basımevi, Ankara, 1962, s.132; Topaloğlu, *a.g.e.* s. 25.

⁵³ Yaradılış, 3: 1-20.

⁵⁴ Süheyla Kadioğlu, *Bitmeyen Savaşım Kadın Hareketleri Tarihi:1*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 14-15.

Yahudiliğe göre kadın, erkeğin kaburga kemiğinden ve erkeğe yardımcı olarak yaratılmıştır.⁵⁵ Yahudi akidesine göre erkek kadından üstün görülmüştür. Bunun nedeni de Âdem'i Havva'nın saptırduğuna inanılmış olmasıdır. Bundan dolayı kadın lanetli kabul edilmiştir. Nitekim Tevrat'ta "*Kadın ölümden acıdır. Allah nezdinde iyi kimse, kadından kurtulandır. Binde bir erkek arasından iyi bir adam buldum, kadınlar arasında tek bir iyi bulamadım.*" ibaresi yer alır.⁵⁶ Ayrıca Yahudiler her sabah uyandıklarında dini inançları gereği kadın olarak dünyaya gelmedikleri için Allah'a şükretme gereği duymuşlardır.⁵⁷

Yahudilikte evlilik, kadının satın alınmasıyla vuku bulmuştur. Nitekim Yakub, Laban'ın kızı Rahel'i yedi yıl hizmette bulunarak almıştır.⁵⁸ Fakat Talmud ve Mişnâ metinlerinde kadınların satın alınması kaldırılmış, kadını evlendirme sorumluluğu velisine verilmiştir.

Yahudilikte evlenen kızın bakire olması esas alınmıştır. Eğer koca gelinin bakire olmadığını kanıtlarsa kadın taşlanarak öldürülmüştür.⁵⁹ Birden fazla kadınla evliliğe cevaz verilmiş, kan ve akrabalıktan doğan bazı sebepler evliliğe mani sayılmıştır.

Bu dini inanca göre boşama yetkisi erkeğe ait olup, o bu sayede kadının eline bir "boş kağıdı" vererek boşama işlemini gerçekleştirmiştir. Kadın başka biriyle evlenir sonra boşanır veya bu kocası vefat ederse tekrar ilk kocasıyla izdivaç yapmasına şer'an izin verilmemiştir.⁶⁰ Koca çocuksuz ölmüşse, bu defa dul eşiyile kardeşi evlenmiş ve doğacak ilk oğul ölen kardeşin ailesini bu şekilde devam ettirmiştir.⁶¹

Yahudi toplumunda özürlü ve kısır kadınlar eziyetlerin her çeşidine maruz kalmışlardır. Çocuk düşürme nesli tehdit eden en kötü suçlar arasında sayılmış ve bu Rabbi sinirlendiren küfür olarak görülmüştür. Evlenmiş kadına **beve** denilmiştir. Kadın kocasının malı sayılmış⁶² ve kadının üzerinde her türlü tasarrufa kocası sahip olmuştur.⁶³ Öyle ki kadının veya evlenmemiş kızının adağını bile evin reisi olarak erkek

⁵⁵ Tekvin, 2: 21-22; Jan I. Smith, Yvanne Y. Haddad, "Havva: İslami Kadın İmajı", Çev: Yasin Aktay, *İAD*, C. VI, sayı: 1, 1992, s. 64-71.

⁵⁶ Tarhan, *a.g.e.* s. 120; Sibai, *a.g.e.* s. 19.

⁵⁷ Mehmed Said Hatiboplu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, 1. Baskı, Kitabiyat, Ankara 2004, s. 184.

⁵⁸ Tekvin: 29.

⁵⁹ Yasanın Tekrarı, 22: 20-21.

⁶⁰ Tesniye: 24; Karaman, *a.g.e.* s. 38-40; Sibai, *a.g.e.* s. 19.

⁶¹ Tesniye, 25: 5-6; Sümeyye Kahraman Sürücü, *Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2006, s.13.

⁶² Çıkış, 20: 17.

⁶³ Mahmud, *a.g.e.* s. 45-46; Köroğlu, *a.g.e.* s. 52.

yok sayabilmiştir. Nitekim Tevrat'ta: “*Nefsi alçaltmak üzere yapılan her adağı ve bağlayan yemini kocası tasdik edebilir ve kocası onu iptal edebilir.*”denilmektedir.⁶⁴

Yahudi toplumunda neslin devamının erkek tarafından sürdürüldüğü inancı erkeklere kızlardan daha fazla değer verilmesine sebep olmuştur. Hatta bu ayrımcılık öyle boyutlara varmıştır ki dini bilgileri elde etmede dahi erkeklere daha fazla önem verilmiştir. Mesela Talmud öğrenmeye erkeklerin 15 yaşında başlaması gerekirken, kadınların Talmud öğrenmeye çalışmaları hoş karşılanmamıştır.⁶⁵ Yahudilikte kızlar annelerinden dini bilgileri öğrenmeye çalışsalar bile onlara okuma yazma öğretilmezdi.⁶⁶ Eski Ahid'de kadınların özellikleri şöyledir: Kadın hilekâr ve kurnaz,⁶⁷ düzenbaz,⁶⁸ kötülüğün kaynağı,⁶⁹ kötülük yapmaya teşvik edici,⁷⁰ kötülüğe yardımcı,⁷¹ kibirli,⁷² şehvetine düşkün ve zinakâr,⁷³ kaygısız,⁷⁴ ürkek,⁷⁵ putperestliğe meyilli ve batıl inançların yayılmasına azim gösteren⁷⁶ ve yalancı peygamberlik⁷⁷ gibi özelliklere sahip olan bir varlıktır.

Yahudilikte kadının şahitliği kabul edilmemiştir. Erkeklerin kadınların arkasından yürümesi de yasak edilmiştir. Yahudilikte erkeğin kadınların arkasından gitmesinin neticesinde onun ahirette nasibinin olmadığı düşüncesini hâkim kılmıştır.⁷⁸

Kadınlar adetli dönemlerinde mabede girmesi yasaklanmıştır.⁷⁹ Çünkü o adetli dönemlerinde murdar olarak görülmüştür. Bunun yanında pek çok düzenli olarak yapılan dini ibadetlerden de kadın muaf sayılmıştır. Kamusal alanlardaki dini aktiviteleri sadece başörtüleri ile seyredilme imkânı bulabilmişlerdir.⁸⁰ Çünkü onları

⁶⁴ Sayılar, 30: 13

⁶⁵ Zeynel Abidin Ataşalan, *Tevrat, İncil ve Kur'an'a Göre Aile Kavramı*, (Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2008, s. 13-14.

⁶⁶ Bayraktar, *a.g.m.* s. 82.

⁶⁷ Süleymanın meselleri, 6: 25-26; 7: 6-27; Vaiz, 7: 26.

⁶⁸ I. Krallar, 21: 8.

⁶⁹ II. Krallar, 9: 30-37; Yeramya, 44: 15-19.

⁷⁰ Sayılar, 31: 15-16; Nehamya, 13: 26.

⁷¹ Yeramya, 7: 18.

⁷² İşıya, 3: 16.

⁷³ II. Krallar, 23: 7; Hoşea, 4: 13-14.

⁷⁴ İşıya, 39: 9-11.

⁷⁵ İşıya, 19: 16.

⁷⁶ Yeremya, 7: 18.

⁷⁷ Hezekiel, 13: 17-23.

⁷⁸ Hakkı Ş. Yasdıman, “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler”, *DEÜİFD*, İzmir 2002, S. 15, s. 104-106.

⁷⁹ Muhammed Hamidullah, “İnsan Toplumlarında İbadet Tarihi” Ter: Zahit Aksu, *Hikmet Yurdu*, 2008, C. I, S. 1, s. 17.

⁸⁰ Tümer Günay, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay. Ankara 1988, s. 132.

her zaman meşgul eden ailevi yükümlülükleri olmuştur. Onlar eşlerine en güzel biçimde hizmet etmekle mükellef tutulmuştur.

Yahudilikte kadın sosyal alanda da ayrımcılığa tabi tutulmuştur. Namuslu kadınların evlerinden dışarı -ibadet için bile olsa- çıkmaları uygun görülmemiştir. Kocasını isterse onun üstüne kapıyı kilitleyebilmiştir. Kadınların mahkeme kapılarında görülmeleri kadının onurunu haysiyetini aşağılayıcı bir durum kabul edilmiştir. Ayrıca kadınlar kendi isimleri ile değil kocalarının isimleriyle anılmışlardır.⁸¹

Son olarak kadınlarla ilgili Yahudi atasözlerini burada belirtmek yerinde olacaktır. “*Kadının saçı uzun, aklı kısadır.*”, “*Erkek evlat büyüten altın dokur, kız çocuk büyüten dertleri ipe dizer.*” ve “*Kızın mı var, derdin var!*” Örneklerinde görüldüğü üzere Yahudi medeniyetinde kadın ikincil konumda ve erkeğin statüsüne çıkamayan bir varlık olarak telakki edilmiştir.⁸²

İslam’dan uzak eski medeniyetlerde ve semavi dinlerdeki kadının konumu incelendiğinde onun hiçbir hakka ve değere sahip olmadığı görülmektedir. Geline bu noktada Cahiliye döneminin tetkik edilmesi İslam sonrası kadının sahip olduğu yerin anlaşılabilmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

2. İSLAM ÖNCESİ CAHİLİYE DÖNEMİNDE KADININ SOSYAL KONUMU

Son din olan İslam dini gelmeden önce Arap toplumunun içinde bulunduğu “**Cahiliye Dönemi**”⁸³ irdelendiğinde, bu devrin bakış açısıyla eski medeniyetlerdeki toplumların kadına bakış açısının farklı olmadığı görülmektedir. Bu dönemde de bazı istisnalar dışında kadının aşağılandığı, şahsiyetinin ve onurunun ayaklar altına alındığı yapılan araştırmayla ortaya çıkmaktadır.

Ataerki hayatın hüküm sürdüğü cahiliye Arap toplumunda kadın, ictimai hayatın bir üyesi veya uzvu değil erkek zümresinin şehvi duygularını tatmin eden ve hizmetlerini karşılamakla görevli bir mahlûk olarak telakki edilmiştir. Hayız dönemlerinde kadına yapılan muamele ise cemiyetin kadına bakışının açık bir ifadesidir. Araplar kadınların âdetli dönemlerinde onlarla oturmamışlar ve birlikte

⁸¹ Topcan, a.g.e. s. 26-27.

⁸² Şems Metin, *Yahudi Atasözleri*, Milenyum Yay. İstanbul 2005, s. 70-75.

⁸³ Arapların İslam’dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslami devirlerden ayırt etmek için kullanılan bu kavram; gayr-ı medenilik anlamına gelir. Ayrıca bu kavram İslam’a uymayan her türlü söz, fiil ve davranışı da ifade eder. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Fikret Karaman, İsmail Karagöz, vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay. Ankara 2006, s. 79; Bkz. Ali İmran, 3/154; Maide, 5/50; Feth, 48/26; Ahzab, 33/33.

yemek yememişler hatta bu dönemlerinde kadınları obadan, çadırdan, evden göndermişlerdir.⁸⁴ Bu demek oluyor ki kadın hayız dönemlerinde esaret hayatına mahkûm edilmiştir.⁸⁵

Arap toplumunda kadının, kocasının yanındaki değeri, erkeğin sahip olmuş olduğu malların değerinden fazla olmamıştır.⁸⁶ Bir kocanın çadırının içindeki cariyesi ile çadır direğine bağladığı devesi arasında herhangi bir fark olmadığı yapılmış olan uygulamalardan anlaşılabilir. Öyle ki ikisi de miras bırakılabilen alınıp satılabilen bir maldan farksız değildir.⁸⁷ Ayrıca kadın bu dönemde kumar masalarında üzerine oynanan bir varlık olmaktan kurtulamamıştır.⁸⁸

Cahiliye hayatında erkek savaşan, ganimet elde eden, kadın ise tüketen bir varlık olarak görülmüştür. Cahiliyeye göre kadın olmak utanç verici bir durum olarak telakki edilmiştir. Bu sebeple bir kısım kabileler kız çocuklarını diri diri toprağa gömebilmişlerdir.⁸⁹ Bu âdet zamanla yaygın bir hal almaktan kurtulamamıştır.⁹⁰

Cahiliye adetlerinde bir erkek çocuk dünyaya geldiğinde bu durum onlar için sevinç ve neşe kaynağı olmuş ve onun için eğlenceler tertip edilmiştir. Kız çocuğunun dünyaya gelmesi ise utanç vesilesi sayılmıştır. Nitekim bu devirde yaklaşık on aileden biri kızını canlı canlı gömmüştür.⁹¹

Arap toplumu, zihinlerinde düşük ve değersiz saydıkları kızları Allah'a layık görmüş, gözlerine hoş gelen erkekleri ise kendilerine izafe etmiştir.⁹² Meleklerin ise

⁸⁴ Bu genel durum haricinde bazı istisnalar yok değildir. Mekke'nin en ileri gelenlerinden Utbe b. Rebia'nın kızı ve ilk Emevi Halifesi Muaviye'nin anası Hind'in, kocası Ebu Sufyan'ı nüfusu altına aldığı ve Mekke'de Hz. Muhammed'e karşı açılan mücadelede erkekler kadar rol oynadığı siyer kitaplarından anlaşılmaktadır. Hind ile kıyaslanmayacak diğer bir istisna üstün ahlak abidesi ve Mekke'de sözü dinlenen Hz. Hatice'dir.

Şemseddin Günaltay, "İslam'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikâh Şekilleri", *Marife Dergisi*, 2002, S. 3, s. 190; Armaner, *a.g.m.* s. 133.

⁸⁵ Ramazan Altıntaş, "Cahiliye Arap Toplumunda Kadın", *Diyanet İlmî Dergi*, DİB Yay. Ankara 2001, C. XXXVII, S. 1, s. 80.

⁸⁶ Ali Osman Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, Beyan Yay. İstanbul 1996, s. 379; Dikmen, *a.g.e.* s. 20.

⁸⁷ Ali Bardakoğlu, "Cahiliye Döneminde Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın*, İSAV, Ensar Yay. İstanbul 1996, s. 14.

⁸⁸ Ali Himmet Berki, Osman Keskiöğlü, *Hatem'ül Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, 12. Baskı, DİB Yay. Ankara 1988, s. 415.

⁸⁹ En' am, 6/137, 140, 151; İsrâ, 17/31; Mümtetine, 60/12; Zuhuruf, 43/17; Tekvir, 81/8-9.

⁹⁰ Akdemir, *a.g.m.* s. 263; Köroğlu, *a.g.e.* s. 55.

⁹¹ Seyyid Kutup, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, Çev. Mustafa Nuhoğlu, 5. Baskı, Ravza Yay. İstanbul ty. s. 63; Neşet Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, AÜİF Yay. Ankara 1971, s. 133.

⁹² Nahl, 16/57.

Allah'ın kızları olduğunu iddia etmişlerdir.⁹³ Kur'an'ı Kerim cahiliye toplumunun içinde olduğu bu durumu ve onların hallerini şu ifadelerle haber vermektedir:

“Bir de onlar Allah'a kızlar isnad ederler. Hâşâ! O münezzehtir. Hâlbuki candan arzuladıklarını da kendileri için isterler. Onlardan birine kız çocuğu müjdesi verilince kendisi pek öfkeli olarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü müjdeden ötürü kavminden gizlenir. Aşağılanmayı göze alarak onu alı koysun mu, yoksa onu diri diri toprağa mı gömsün? Bak verdikleri hükümleri ne kadar da kötüdür.”⁹⁴

Kızlara değer verilmemiş olan bu devirde aile reisi olan baba, kendi kız çocuğunu ya doğduktan sonra belli bir yaşa kadar bekletmiş ya da hemen gömmeyi yeğlemiştir. Örneğin; kadın, hamileliğinin son zamanlarına yaklaşınca ailesi tarafından kazılmış bir çukurun başına götürülüp oturtulmuş, şayet kadın kız çocuğu doğurmuşsa hemen bebek çukura atılmış ve toprakla bebeğin üstü örtülmüştür. Kimi aileler ise kız çocuğunu öldürmemeye niyet etmişse, çobanlık yapabileceği zamana kadar onu hor ve hakir görerek elinde tutmuş, çobanlık görevini ifa edebileceği dönemde üstüne kıl veya yünden bir abayı giydirerek develerini gütmek üzere çöle göndermişlerdir. Kız çocuklarını katletmeyen ve çobanlığa göndermeyenler ise, bu kimseler yavrularına her türlü eza ve kötü muameleleri reva görebilmişlerdir.⁹⁵ Cahiliye insanının böyle davranmasındaki muhtemel sebep, kız çocuğunun hiçbir zaman faydası olmayan, daima tüketen bir varlık olarak düşünülmüş olmasıdır. Lakin onlar için erkek çocuğu aynı konumda değildir. Nitekim o büyüdüğünde savaflara katılacak ve ganimet elde edebilecektir. Bu sebeple erkek çocuğunun bakımı babalarını yıldırmanıştır.⁹⁶

Cahiliye döneminde bir erkek borçlandığında ve borcunu ödeyemediği zaman borcuna karşılık alacaklıya kendisi köle olmuş ya da eşini, kızını hatta annesini teslim etmiştir. Alacaklının sadece kendisi bu insanlardan yararlanmamıştır. Kadınlara bu yolla fahiş işler yaptırılmış ve o kadınlardan alınacak para kat kat kazanılıp ancak o şekilde kendileri ailelerine teslim edilmişlerdir. Kureyş'te bu utanca düşmüş insanların

⁹³ Zuhuf, 43/19; Kavramlar Ansiklopedisi, ty. Kaynak: “Cahili Düşünce ve Diğer Dinlerde kadın”, <http://www.ihya.org/kavram/kavramlar-ansiklopedisi/dt-4010.html>, (E.T. 10. 04. 2011).

⁹⁴ Nahl, 16/57-58-59.

⁹⁵ Seyyid Kutub, *Kadın ve Aile*, Trc. Halit Yılmaz, 2. Baskı, İhtiyar Yay. İstanbul 1997, s. 11.

⁹⁶ Emel Aktaş, “Cahiliye’de ve İslam’da Kadının Durumu” *Mehir*, İlkbahar, 1998, S. 2, s. 116.

sayısının bir hayli fazla olduğu bilinmektedir.⁹⁷ Bunun yanında bazı kimseler genç ve güzel cariyeleri toplayarak fuhşa zorlamış ve onları ticaret sermayesi olarak kullanabilmiştir.⁹⁸ Tüm bu sebeplerden ötürü Araplar, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi yeğlemişlerdir.

Bu dönemde aksi uygulamalarla beraber asalet ve mal-mülk sahibi kimselerin kızları ve eşleri itibarlı bir şahsiyet olarak görülmüştür. Ne var ki yoksul hür kadınların zengin hür kadınların seviyesine ulaşması ve onlar gibi saygın bir yere sahip olması mümkün olmamıştır. Nitekim asaletin başlıca sebebi zenginlik ve bağlı olunan kavmin itibarlı olmasından kaynaklanmıştır.⁹⁹ Bu asaletli kadınlar yine de erkeklere denk görülmemekle birlikte cariyelere ve sıradan halk kadınlarına göre daha önemli bir konumda olmuştur.

Göçebe hayatı yaşayan kadınların namusuna gösterilen saygı ve hassasiyet şehir hayatındaki kadına göre daha fazla olmuştur. Şehirdeki cariyelerin sahipleri tarafından fuhşa zorlanıp ellerindeki paraya da el konulduğu gelen rivayetler arasındadır. Kadınların ırz ve namuslarına yapılan saldırı ise Mekkelilere nazaran Medineli halk arasında hoş karşılanmamıştır.¹⁰⁰

Kadın bu dönemde inanç, vicdan hürriyeti, izzeti nefis gibi manevi değerler hususunda erkekten çok daha aşağı seviyede görülmüştür. Nitekim cahili düşünceye göre o, hiçbir söz hakkı olmayan, fikirlerine itibar edilmeyen, sadece kendisinden faydalanılan bir metadır.¹⁰¹

Sosyal hayattaki bu durum aile ve evlilik hayatında pek de farklılık göstermemiştir. Cahiliye adetlerinde özellikle göçebe Araplarda evlilik, karı koca arasında hayatın sevinç ve sıkıntılarını birlikte üstlenme fikrinden çok, mehir karşılığı

⁹⁷ Abdurrahman Şarkavi, *Özgürlük Peygamberi Hz. Muhammed*, Trc. Muharrem Tan, 2. Baskı, Birleşik Yay. İstanbul 1996, s. 20-21.

⁹⁸ Hz. Peygamberin İslam dinini tebliğe başladığı sırada Yesrib’ de bu yüzden hayli servet sahibi olan Abdullah b. Ubeyy Hz. Peygamberin buraya hicretinden sonra, bu ahlak dışı ticareti sürdürmeye devam etmişti. Münafıkların başı olarak bilinen bu şahsın ismen Müslüman olduktan sonra da bu çirkin ticarete devam ettiğini, Müslim’in Müsned’indeki bir hadis-i şeriften öğrenmekteyiz. Bu hadisi şerife göre Abdullah b. Ubeyy altı cariyeye alarak, bu kişilere zina yaptırmak suretiyle para kazanıyormuş. Bu cariyelerden ikisi Hz. Peygambere gelip bu işe kendilerinin rızası olmadığını belirterek şikâyetle bulunmuşlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Dünya hayatının geçici menfaatlerinden elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.” (Nur, 24/33) ayetini tebliğ ederek, Müslümanları bu menfur sanattan menetmiştir. (Günaltay, *a.g.m.* s. 193.).

⁹⁹ Vehbi İmamoğlu, “Mekke Putperestlerinin İslam’la Yüzleşmesi”, *USAD*, Volume 2/6 Winter 2009, C. II, S. 6, s. 308; Altıntaş, *a.g.m.* s. 63-64.

¹⁰⁰ Murat Sarıcık, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, Nesil Yay. İstanbul 2004, s. 310.

¹⁰¹ Topaloğlu, *a.g.e.* s. 27.

erkeğin kadına sahip olması anlamını taşımıştır. Bu sebeple evlilik bir tür ticari anlaşma olarak görülmüştür.¹⁰² Bu tür evliliklerde nikâhın dini bir özelliği olmadığından kadın ancak çocuk sahibi olunca aileye dâhil edilmiştir. Aksi takdirde çocuk dünyaya getirmeden bir kadın ölürse kocasına başsağlığı verilmemiştir.¹⁰³ Eğer koca ölürse, kadın bir mal gibi miras bırakılmış hatta üvey oğlu kendisiyle evlenebilmiştir.¹⁰⁴ Yahut kocasının velisi kadının başka birisiyle evlenmesini engellemek için üstüne elbisesini atmıştır. Şayet velinin kadın hoşuna giderse kadının fikrine başvurmaksızın onunla evlenebilmiştir. Bu sayede kadının sahip olduğu mal mülk bu kimsenin himayesine geçmiştir. Kadın kendisini bu durumdan kurtarması kocasının velisine para veya mal-mülk vermekle mümkün olabilmıştır.¹⁰⁵ Araplarda akrabalığın erkeğin soyundan geldiği düşüncesi hâkimken, Medine gibi bazı bölgelerde kadın soyunun da akrabalıkta önemli olduğu kabul edilmiştir.¹⁰⁶ Kısacası bu devirde kadın, hayvan ve eşya gibi alınıp satılabilmiş, evlenmeye ve fuhşa zorlanmış,¹⁰⁷ miras olarak elden ele geçmiş¹⁰⁸ ama hiçbir şeyde hak sahibi olamamıştır.

Arap cahiliyesinde kadınları istedikleri gibi boşama hürriyeti erkeklere ait olmuştur. Buna göre Arap erkekler kadınlarını istediği zaman boşmuş ve reddetmiştir. Bu konuda herhangi bir sınırlama söz konusu olmamıştır. Örneğin; erkek eşini on defa boşamış olsa ve yine de her istediğinde tekrar evliliğine avdet etmesi mümkün olmuştur.¹⁰⁹ Ayrıca koca bunu karısına sormadan gerçekleştirmiştir. Bunun yanında boşanan veya kocası ölen kadın, bir yıl **iddet**¹¹⁰ beklemek zorunda kalmıştır ki bu adeta onun için işkence olmuştur.¹¹¹

¹⁰² Bardakoğlu, *a.g.e.* s. 11.

¹⁰³ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Vakfı Yay. Ankara 2001, s. 23; Birekul, *a.g.e.* s. 54-55; Altıntaş, *a.g.m.* s. 73.

¹⁰⁴ Seyyid Muhammed Reşid Rıza, *İslam'da Kadının Hukuku*, Trc. Mehmet Çelen, Nida Yay. Malatya 2008, s. 16.

¹⁰⁵ Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, s. 56-57.

¹⁰⁶ Watt Montgomery, *Hz. Muhammed'in Mekkesi*, Çev. Mehmet Akif Ersin, Bilgi Vakfı Yay. Ankara 1995, s. 34.

¹⁰⁷ Nur, 24/33.

¹⁰⁸ Nisa, 4/9, "Kadına zorla mirasçı olmanız size helal değildir."

¹⁰⁹ Bakara, 2/230-232.

¹¹⁰ İddet: Fıkıh kavramı olarak, herhangi bir sebeple evliliği sona ermesi halinde, kadının yeniden evlenebilmesi için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder.

Bkz. Karaman, vd. *Dini Kavramlar sözlüğü*, s. 293-294.

¹¹¹ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 44-45.

İslam dininde olduğu gibi cahiliye döneminde de insanlar kendi anneleri, kızları ve teyzeleri ile evlenmemişlerdir.¹¹² Bu durum Kur'an'da da teyid edilmektedir. Nitekim ayette buyrulmaktadır ki: “Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz...”¹¹³

Zihar,¹¹⁴ **İla**¹¹⁵ gibi kadına zulüm derecesine varan boşama ve kadını zorla yanında tutma şeklinde gelişmiş olan yöntemler, kadının evin içinde bir köle olarak görülmüş olduğunun bir göstergesidir. Böylelikle baba evinde esaret altında kalmış olan kadının durumu koca evinde de değişmemiştir.¹¹⁶

Cahiliye döneminde kadının birçok haksızlıklara maruz kalmış olmasının yanında evlilik (nikâh) şekillerinde de görüleceği üzere aynı haksız duruma düşürülmüştür. Bu evlilik (nikâh) şekilleri:

a. Nikâh’u şığar: İki kişinin, kendi kızlarını veya velisi buldukları kadınları ya da kızları mehirsiz olarak hiçbir bedel ödmeden mübadele yoluyla değişerek evlenmeleridir.¹¹⁷

b. Cahiliye döneminde İki kız kardeşle veya sınırsız olarak birden fazla kadınla evlenmek serbestti. İslam dini iki kız kardeşi nikâh altına almayı menetmiştir.¹¹⁸ Ayrıca sınırsız sayıda evlenmeyi de sınırlamıştır.¹¹⁹

c. Nikâh’ul makt: Ölen kocanın başka hanımından olan en büyük oğlu analığını mehirsiz olarak alır veya belli bir mehir karşılığı başkasına verir. Yahut üvey annesinin ölünceye kadar evlenmesine mani olur ve mirasına konardı. Kur’an’ı Kerim’de ise böyle bir evlilik yasaklanmıştır.¹²⁰ Kadının böyle bir akıbetten kurtulması

¹¹² Sarıcık, *a.g.e.* s. 268.

¹¹³ Nisa, 4/23.

¹¹⁴ Zihar: Erkeğin eşine, onu haram kılmak amacıyla “*Sen bana anamın sırtı gibisin.*” demesidir. Allah bu durumu Kur’an’da beyan etmekte ve zihar yapmayı yasaklamaktadır. Mücadele 58/2-3-4. Bkz. Karaman, vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 715.

¹¹⁵ İla: Erkeğin hanımına dört ay veya daha fazla yaklaşmayacağına dair yemin etmesidir. Bakara, 2/226. Bkz. Karaman, vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 308.

¹¹⁶ Saffet Köse, “Cahiliye Arap Toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve İslam’ın Getirdiği Hukuki düzenlemeler”, *Mehir*, İlkbahar, 1999, S. 3, s. 8-11; M. Zeki Canan, *İslam Tarihi(Cahiliye Devri-Siyer-i Nebi-Halifeler Devri)*, Yelken Matbaa. İstanbul 1977, s. 89.

¹¹⁷ Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünenü’n-Nesai*, Ter. Ahmed Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekin, vd. Kalem Yayınevi, İstanbul 1981, C. V-VI, s. 508-510; Altıntaş, *a.g.m.* s. 75.

¹¹⁸ Nisa, 4/23.

¹¹⁹ Nisa, 4/3.

¹²⁰ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 43; Nisa 4/19, 32.

ise ancak kocası ölür ölmez kaçarak babasının obasına yahut kabilesinin yanına gitmesiyle gerçekleşebilmiştir.¹²¹

d. Nikâh'ul biğa: Bir takım kadınlar evlerinin kapılarına gelecek olan erkekleri kabul ettiklerini belirten bayraklar asarlar, yanlarına gelen erkeklerden hamile kalırlardı. Doğumdan sonra bir kâşif yardımıyla çocuğun kime benzediği tespit edilmeye çalışılır ve çocuk o kişiye verilir.¹²²

e. İstibza nikâhı: Kadının adet dönemi bitince kocası onu istediği bir adama gönderir ve onunla olmasını isterdi. O adamdan hamileliği belli oluncaya kadar karsına yaklaşmazdı. Kocasının böyle yapmasının sebebi eşinin asil bir zürriyetten hamile kalmasını sağlamaktı.¹²³

f. Hıdn nikâhı: Bu nikâh şekli hür kadınların hoşlanmış olduğu erkeklerle gizlice bir araya gelmeleridir. Cahiliye toplumundaki telakkiye göre cariyelerin başka kişilerle aşikâre bir şekilde zina etmeleri ayıp karşılanmazken, hür kadınlar için durum bunun aksi istikamette seyrederdi. Bu sebeple hür kadınlar gizlice dost edinirlerdi.¹²⁴

Cahiliye Araplarının örf ve adetlerinde kendilerine has özellikler de mevcuttur. Oryantalistlerin incelemeleri sonucunda Arapların bahtiyar, akıllı, gururlu, hırçın, intikam duygusu ağır, misafirperver, sade ve soylu kimseler olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca o dönem insanları maneviyattan yoksun, mala mülke aşırı derecede düşkün ve din duygusundan da yoksun olduğu tespit edilmiştir.¹²⁵

Kadının cahiliye hayatında çalışmasına ve eğitimine bakıldığında; Arap toplumunun geçim kaynağı olan hayvancılık, kısmen tarım, orman ve kırlarda erkeğe nazaran kadının daha aktif bir şekilde çalışmış olduğu görülmektedir. Erkekler savaşlarda çapulculukla meşgulken çadırda çocuklara bakmak, develeri sağmak, hurma liflerinden hasır, devetüyünden elbise örmek kadınlara düşmüştür. Erkekler bu işlerle meşgul olmayı ar kabul ederken adi gibi görünen gündelik işler kadının günlük yaşamının önemli bir bölümünü işgal etmiştir.¹²⁶

¹²¹ Günaltay, *a.g.m.* s.197.

¹²² Müslim, Nikâh, 7; Ebu Davud, Talak, 33.

¹²³ Moin Shakir, "Kadınların Konumu: İslami Görüş" Çev. Ali Duman, *Hikmet Yurdu*, 2009, C. II, S. 3, s. 357; Mahmud, *a.g.e.* s. 50-51.

¹²⁴ Ali Osman Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, s. 331-344; Günaltay, *a.g.m.* s. 197.

¹²⁵ Filibeli Ahmet Hilmi, *İslam Tarihi*, Ankara Yay. İstanbul Matbaacılık, Ankara 2005, s. 124.

¹²⁶ Bardakoğlu, *a.g.e.* s. 13-14; Sarıçam, *a.g.e.* s. 23.

Kadınlar kabileleri herhangi bir saldırıya maruz kalırsa savaş alanına su taşımak, onları şiirle cesaretlendirmek, yaralı olanları tedavi etmekle görevli olmuştur. Bu devirde mevtaları taşımak da kadınlara ait bir görevdir. Ancak kadının üstlenmiş olduğu bu vazifeler ona herhangi bir onur ve hak temin etmemiştir.¹²⁷ Üçüncü bölümde anlatılacağı üzere kadınların ticari hayata bizzat katıldığını, Kureyş'in zenginlerinden ve ileri gelenlerinden sayılan Hz. Hatice'nin Şam'a erkekler ile eşit miktarda mal göndermesinden anlaşılmaktadır. O dönemde güzel kokular satan kadınların varlığından da bazı kaynaklarda bahsedilmektedir. Yine Kâbe'nin İslam'dan evvel son tamirinde, erkeklerin yanı sıra kadınlar da bazı görevlerde bulunmuşlardır.¹²⁸

Cahiliye döneminde eğitim-öğretim, devlet desteğiyle değil daha çok kişisel gayretlerle olmuştur. İnsanlar daha çok günlük hayatlarında lazım olacak okuma yazma ile basit hesaplar gibi bilgiler öğrenmekle yetinmişlerdir.¹²⁹ Aynı zamanda ticaretle meşgul olan Araplar uzak beldelerle iletişim kurabilmişler, kendi tecrübeleri ve kaynaştıkları diğer kültürler yardımıyla nücum, tarih ve esatir, ensab, dil, şiir, kehanet gibi ilimler de elde edebilmişlerdir.¹³⁰ Bütün bunlara rağmen Arapların hayatını idame ettirdiği bölgelerde eğitim açısından önemli gelişmelerden bahsetmek pek mümkün değildir.¹³¹ Öyle ki Hz. Peygamber'in (s.a) Umman köylerinden birine göndermiş olduğu mektubu okuyacak kimse bulunamamış, uzun çabalar sonucunda siyahî bir köle bulunup ancak mektup okutulabilmiştir. Halid b. Velid Hire'yi fethettiğinde ordusunun içinde bin kişinin okuma yazma bilmediği rivayetler arasındadır.¹³²

Cahiliye toplumunun ortaya koymuş olduğu en önemli gelişme şiir, nesir ve hitabet gibi edebi alanlarda yüksek bir mertebeye ulaşmalarıdır. Arap şiir geleneği oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Arap şiirlerini okumak için bu alanda çeşitli mekân ve zamanlarda kurulan panayirlarda müsabakalar düzenlenmiştir.¹³³ Bunun yanı sıra Araplarda ölümlerin ardından ağıt yakmak bir gelenek olduğundan kadınlar ölümlere

¹²⁷ Mücteba Uğur, *Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu*, Çağrı Yay. İstanbul 1980, s. 17; Birekul, *a.g.e.* s. 53.

¹²⁸ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed (s. a. v) Devrinde Kadın*, 3. Baskı, Ravza Yay. İstanbul 1991, s. 27-28.

¹²⁹ Mehmet Dağ ve Hıfzırrahman Raşit Öymen, *İslam Eğitim Tarihi*, MEB, Ankara 1974, s. 64.

¹³⁰ M. Hanefi Palabıyık, "Cahiliye Dönemi ve İslam'ın İlk Yıllarında Okuma Yazma Faaliyetleri", *ATAÜİFD*, Erzurum, 2007, S. 27, s. 36; İbrahim Canan, *Peygamberimizin Okuma Yazma ve Öğretim Seferberliği*, Yeni Akademi Yay. İstanbul 2006, s. 22.

¹³¹ Ahmed Çelebi, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, Trc. Ali Yardım, 3. Baskı, Damla Yay. İstanbul 1998, s. 67; Şakir Gözütok, "Cahiliye Dönemi Aydınlarının İslam'a Karşı Tutumları", *YYÜİFD*, Van, 1998, S. 2, s. 168-169.

¹³² Canan, *Peygamberimizin Okuma Yazma ve Öğretim Seferberliği*, s. 22.

¹³³ Neşet Çağatay, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1989, s.148-150.

mersiyeler düzenleyerek maharetlerini göstermişleridir. Mersiye denen bu edebiyat türünün en meşhuru Hansa¹³⁴ adıyla tanınan Tumadir bint. Amr b. Şerid es-Sülemidir.¹³⁵ Hansa ömrünün sonlarına doğru Müslüman olmuştur.¹³⁶ Bunun dışında Asma bint Mervan'ın İslam ve Müslümanların aleyhine şiirler irşad ettiği ve yine Mekke'de bazı kadınların Hz. Peygamber'i (s.a) yeren bazı şarkılar söyledikleri rivayetler arasındadır.¹³⁷ Şiir alanında her ne kadar önemli aşamalar kaydedilmiş olursa da cahiliye ve İslam'ın ilk dönemlerinde okuma yazma bilenlerin sayısı az olmuştur. Arap toplumu zaten az sayıda okuryazarı olan bir toplum olduğundan kadınların da okuma yazma bileni bir hayli az olmuştur.¹³⁸ Belazuri, Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a)'ın kendi kızı Aişe' ye okuma ve yazma öğrettiğini kaydetmiştir. Bu dönemde okuma yazma bilen hanımlardan bazılarının isimleri şöyledir: Şifa bint Abdilleh el-Adeviye, Fatma bint Hattab, Ümmü Gülsüm bint Ukbe, Aişe bint Sa'd, Kerime bint Mikdad.¹³⁹

Cahiliye insanının kadına bakışı ve kadına verdiği değer ancak bu kadar olmuştur. Ne eski medeniyetlerde ne de cahiliye döneminde kadın önemsenecek hiçbir hak ve değere malik olamamıştır. İslam'ın doğuşuna kadar hemen hemen medeniyetlerin çoğunda kadının hakları yok edilmiş, onun hukuku elinden alınmıştır. Yüce Yaratıcı'nın erkeğe verdiği gibi kadına da haklar verdiği gerçeği yok sayılmıştır. Kadını sosyal hayat içerisinde hiçe sayan bu baskın, ataerkil yapı, onun aile içerisinde fitratı gereği üzerine düşen görevleri dahi yerine getirmesi hususunda önüne taşlar koymuştur. Son din İslam'ın ve Hatem'ül Enbiya olan Hz. Peygamber'in (s.a) gelmesi ile sosyal ve kültürel hayatta kadının statüsü değişmeye başlamıştır. Allah'ın indirmiş olduğu vahiyler ve Hz. Peygamber'in (s.a) uygulamaları erkeğiyle kadınıyla insanın hürmete layık olduğunu ve bu iki cinsin yüksek mertebelere erişebilecek kabiliyette olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim O ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur:

“Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na

¹³⁴ Hansa'nın kendisi Necdlidir. Arab edebiyatı ile iştilgal olanlar kendisinden önce ve de sonra ondan daha güzel bir şiir söyleyen bir kadın şairin gelmediğine ittifak etmişlerdir. Hunsu M. 575 yılında doğmuş ve M. 664 yılında vefat etmiştir.

¹³⁵ Huart, Clemant, *Arap ve İslam Edebiyatı*, Trc. Cemal Sezgin, Tisa Matbaası, Ankara ty. s. 36.

¹³⁶ Gözütok, *a.g.m.* s. 173-174.

¹³⁷ Savaş, *a.g.e.* s. 25-26.

¹³⁸ Şakir Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, 1. Baskı, Fecr Yay. Ankara 2002, s. 73.

¹³⁹ Belaruzi, Ahmed b. Yahya b. Cabbar Davud el-Bağdadi, *Fütuhu'l- Buldan*, Çev. Mustafa Fayda, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, s. 692; Gözütok, *a.g.e.* s. 91-93.

karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.”¹⁴⁰

Ayet-i kerimede görüldüğü gibi İslam dini kadın ve erkeği aynı konumda değerlendirmiş, erkeği farklı kadını farklı ele almamıştır. İslam’ın tebliği konumundaki Hz. Peygamber, (s.a) tebliğe başladığı andan itibaren bu yeniliklerin, Allah’ın kanunlarının yegâne savunucusu olmuş; ancak toplum bunu kolay kolay kabullenememiş, İslam’ın yayılması ve yeniliklerin uygulanması bir hayli zaman almıştır. Geline bu aşamada ilk dönem İslam toplumunda kadının değişen konumunu irdelemek yerinde olacaktır.

¹⁴⁰ Hucurat, 49/13.

İKİNCİ BÖLÜM

İLK DÖNEM İSLAM TOPLUMUNDA KADININ DEĞİŞEN SOSYAL KONUMU

1. İSLAM'DA KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ

İslam'ın gelişiyle beraber kadın hak ettiği değeri birçok alanda elde edebilmiştir. Öyle ki gerek insanlık alanında gerek tüm boyutlarıyla sosyal hayatta lehine yapılan birçok düzenleme ile kadın, cemiyet tarafından varlığı kabul edilen bir fert haline gelmiştir.¹⁴¹ Hz. Peygamber (s.a) bugünün toplumunda bile kadına gösterilmeyen değeri o dönemin kadınlara göstermiş ve İslam'ın öğretileri çerçevesinde onların sosyal hayattaki faaliyetlerini hiçbir zaman kısıtlama yoluna gitmemiştir. İslam dini kadın ve erkeğin fitratına uygun olarak karşılıklı üstlenmiş oldukları görev ve sorumlukları her iki cinsin menfaatlerini koruyacak şekilde düzenlemiştir. Bu sayede İslam kadınların kişiliklerini geliştirmelerine, hayatı huzur ve güven içerisinde geçirmelerine zemin hazırlamıştır.¹⁴²

Cahiliye döneminde kadına değer verilmediğini -Buhari'de geçen bir hadisten öğrendiğimiz üzere- Hz. Ömer beyan etmiştir. Hz. Peygamber döneminde ise Hz. Ömer kendilerinin kadınlara karşı herhangi bir uyarı alma korkusuyla oldukça dikkatli olduklarını söylemiştir.¹⁴³ İslam'ın gelişiyle kadınlar bağımsız bir şahsiyet olduklarının farkına varmışlar hatta erkeklerle birlikte bazı hakları elde edebilmek için girişimlerde bulunabilmişlerdir.¹⁴⁴

Kadın ve erkek Allah'ın eşit kullarıdır. Allah katında kadının mutluluğu erkeğin mutluluğundan aşağı değildir. Kısacası kadın ve erkeği ile Müslüman aşağılanamaz küçük düşürülemez ve zillete maruz bırakılamaz. Açıkçası İslam dini her türlü eza ve mağduriyete maruz kalan kadının imdadına yetişmiştir.¹⁴⁵ İslam; beşeriyetin cinsine, soyuna, rengine ve diline bakmaksızın kadın ve erkeğin yaratılışının eşit olduğunu

¹⁴¹ Birekul, *a.g.e.* s. 58.

¹⁴² Abdulaziz Bayındır, "Kadın", Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi, 1999, S. 13-14-15, s. 125.

¹⁴³ Buhari, Libas, 46; Nikâh, 8; Müslim, Talak, 32.

¹⁴⁴ Mehmet Hayri Kırbaçoğlu, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslami Araştırmalar*, 1997, C. X, S. 4, s. 259.

¹⁴⁵ Celal Yeniçeri, *İslam Ailesi ve Ev İdaresi*, 1. Baskı, Çamlıca Yay. İstanbul 2009, s. 40.

vurgulamıştır.¹⁴⁶ Kadın ve erkeğin arasında yaratılış farklılıkları varsa da bu fark tür boyutunda değil cinsi boyuttur.¹⁴⁷ Lakin Allah'ın yeryüzündeki halifesi olması bakımından yani hukuka sahip olma açısından kadın ve erkek arasında herhangi bir ayırım yoktur. Yeryüzünde Allah'ın halifesi, yaratılanlar arasında hak ve vazife sahibi olan sadece insandır. İnsanın dışında varlıkların ne temsil hakkı ne de görevi vardır. Yaratılan her şey insana emanet¹⁴⁸ edilmiştir. Bu sebeple aldığı emaneti insan kendi iradesi ve kendisine verilen hukukla yönetmektedir. Hukuk emanet ve hilafete, emanet ve hilafet de Allah'a verilen “itaat” sözüne dayanır ve kadın-erkek birlikte bu görevi yerine getirmekle sorumludur.¹⁴⁹ Yeryüzüne insanın halife kılınması konusunda Allah Kur'an'da şöyle buyurmuştur:

“Hani, Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamd ederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler, Allah da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti.”¹⁵⁰

“O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hâkim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandır. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır. Şüphe yok ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁵¹

Ayette ki “**halife**” ifadesi kadın ve erkeğe verilen yetki ve sorumluluğu ifade etmektedir. Âdem'in ve onun neslinin yeryüzünde halife kılınması demek Allah'ın rızasına uygun yaşamak ve talimatlarına göre hareket etmektir. İnsan kendisine verilen imkân ve nimetlerin Allah'ın mülkü olduğunu, onların bir gayeye göre insana emanet edildiğini, bu nimetlerin sahibinin rızasına uygun şekilde hareket etmekle yükümlü olduğunu bilmelidir. Hilafet yalnızca Âdem'e mahsus değildir. Kur'an'da geçen bazı

¹⁴⁶ Hatice Kelpetin Arpaguş, “Kur'an Perspektifinden Yaratılış İtibariyle Kadına Bakış”, *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, 1. Baskı, Özkan Matbaacılık, Ankara 2010, s. 587-606; Topaloğlu, a.g.e. s. 27.

¹⁴⁷ Nisa, 4/32; Mehmed Alagaş, *Kadının Onuru*, 12. Baskı, İnsan Dergisi Yay. İzmir 2009, s. 16.

¹⁴⁸ Ahzab, 33/72. “Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.”

¹⁴⁹ Osman Eskicioğlu, “İslam'da Kadının Yeri”, *DEÜİFD*, İzmir, 1994, S. 8, s. 85-88.

¹⁵⁰ Bakara, 2/30.

¹⁵¹ En'am, 6/165.

ayetlerde ¹⁵² bu kabiliyet ve salahiyetin bütün insanlar için söz konusu olduğu açıkça ifade edilmektedir. ¹⁵³

Her iki cinsin yaratılıştta bir olduğunu bildiren ayetlerden örnek vermek gerekirse Allah buyurmuştur ki:

*“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına dilekte bulunduğunuz Allah’ a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir.”*¹⁵⁴

Başka bir ayette ise şöyle buyrulmaktadır:

*“O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı. Sonra onun neslini bir öz sudan, değersiz bir sudan yarattı. Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz!”*¹⁵⁵

*“Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”*¹⁵⁶

Bu ayetlerde kâinatın yaratıcısı her şeyi güzelce yarattığını, beşeriyetin yaratılışını ve ne gibi kıymetli uzuvlara nail olduğunu bildirmektedir. Nitekim Allah hakir ve âdi bir sudan mükemmel insanlar teşekkül ettirmiştir. Sonra ona ruhundan üflemiştir. Ruh, latif, bilinmez bir eserden meydana geldiğinden onun şerefine, önemine işaret için Allah, onu zatına izafe ederek “ ruhumdan” buyurmaktadır. Nitekim Allah’ın insanlar hakkında **“benim kullarım”** diye ifade etmesi böyle bir şerefi işaret etmektedir.¹⁵⁷

Ahsen-i takvim tamlaması bu bağlamda insana verilen en güzel ve en mükemmel, bu sayede beşeriyetin yeryüzü varlıkları içinde gerek fizyolojik gerekse ruhsal yetenekler açısından en seçkin canlı olarak yaratılmış olmasını ifade eder.¹⁵⁸

Ayrıca Takvim, eğriyi düzeltmek, intizam etmek, kıymetlendirmek anlamlarına gelmektedir. Müfessirler, bu ayetteki güzellik ve kıymetliliğin hem maddî ve hem de manevî olduğunu ifade etmişlerdir. İnsan, maddî yönlerden olduğu gibi, manevîyat

¹⁵² A’raf, 7/69; Yunus, 10/14; Neml, 27/62.

¹⁵³ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrırcı, vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay. Ankara 2007, C. I. s. 100-101.

¹⁵⁴ Nisa, 4/1; Zümer, 39/6.

¹⁵⁵ Secde, 32/7-9; Sad, 38/72.

¹⁵⁶ Tin, 95/4.

¹⁵⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’anı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1992, C. VI, s. 2762-2764.

¹⁵⁸ Karaman, Çağrırcı, vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. V. s. 647.

açısından da diğer canlılardan daha üstündür.¹⁵⁹ Allah insana bahşetmiş olduğu özelliklerle büyük bir lütufta bulunmuştur.¹⁶⁰ Mükemmel bir varlık olarak yaratılan insana iblis dışında bütün melekler secde (saygı) etmişler, onun yaratılanların en üstünü olduğunu kabul etmişlerdir. Ayette Allah şöyle buyurmaktadır:

*“Andolsun, sizi yarattık. Sonra size şekil verdik. Sonra da meleklerle Âdem için saygı ile eğilin” dedik. İblisten başka hepsi saygı ile eğildiler. O, saygı ile eğilenlerden olmadı.”*¹⁶¹

Allah’ın buyurmuş olduğu ayette görüldüğü gibi insana yüksek mevkiler verilmiştir. Bu ayette insanın başkalarına özellikle meleklerle nispetle ne derece üstün bir mevkide olduğu görülmektedir.¹⁶² Kur’an’daki ayetlerden ve Hz. Peygamber’in (s.a) söylemiş olduğu hadislerden anlaşıldığı üzere yaratılış itibariyle kadın ve erkek arasında herhangi bir fark yoktur. Buna göre kadın ve erkek bir elmanın iki yarısı gibidir. İslam nazarında kadın-erkek aynı ruha, aynı öze ve insani özelliklere sahiptir. Bu sebeple her iki cins de aynı temel hak ve hürriyete haizdir.¹⁶³

Hz. Peygamber (s.a) kadınla erkek arasındaki eşitliğe bazı hadislerinde şöyle vurgu yapmaktadır:

*“Kadın erkek bütün insanlar tarağın dişleri gibi birbirlerine eşittir.”*¹⁶⁴

*“Bütün Müslümanlar kardeştir. Bir kimsenin başka biri üzerine üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadadır.”*¹⁶⁵

*“Ey insanlar! Hepiniz Âdem’densiniz, Âdem ise topraktanır...”*¹⁶⁶

Hz. Peygamber (s.a) Veda Hutbesi’nde söylemiş olduğu bu hadisi şerif ile muhtemelen insanların aynı haklara sahip olduğunu ifade etmek istemiştir.¹⁶⁷

Yukarıdaki ayetler ve hadisler bize kadın ve erkeğin yaratılışında bir farklılık olmadığını, insanın beşer olması bakımından her iki türün mükemmel bir şekilde yaratıldığını göstermektedir. Kısacası insan mahlûkatın en şerefli, meleklerin

¹⁵⁹ Samil İA, “Ahsen”, ty. Kaynak: <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/ahsen.html>, (E.T. 12. 04. 2011).

¹⁶⁰ Buhari, İsti’zan, 1.

¹⁶¹ A’raf, 7/11; Bakara, 2/24.

¹⁶² M. Mahmud Hicazi, *Furkan Tefsiri*, Trc. Mehmet Keskin, İlim Yay. İstanbul ty. C. II, s. 269-271.

¹⁶³ Şükrü Özbuğday, “Kadın Erkek Eşitliği Üzerine Birkaç Söz”, *DİD*, Ankara 1999, C. XXXV, S. 2, s. 36.

¹⁶⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1967, C. II. s. 73-74.

¹⁶⁵ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, C. II. s. 73-74.

¹⁶⁶ Ebu Davud, Edeb, 111.

¹⁶⁷ Salih Karacabey, “Hz Peygamberin İnsan İlişkilerine Verdiği Önem” , “Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a)”, *DİD*, DİB Yay. Ankara 2000, (Özel sayı), s. 111.

kıblesi¹⁶⁸, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve ruhundan üflediği bir varlıktır. Aynı zamanda bu ayetler kadının insan olup olmadığını tartışan Avrupa'nın köhnemiş ortaçağ zihniyetini yıkmaktadır.¹⁶⁹ Bunun yanı sıra ayetler, kadının Hz. Âdem'in cennetten çıkmasına ve lanetlenmesine sebep olduğu itikadını yıkmıştır.¹⁷⁰ Çünkü Kur'an'da şu ifadelerle durum ortaya konmaktadır:

*“Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırды. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, “Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır” dedik.”*¹⁷¹

Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarının telakkilerine göre kadının fethanlığı, Hz. Âdem'in şeytana kanmasına ve cennetten çıkarılmasına sebep olmuştur. Günah ve suçun şahsiliği¹⁷² bu düşüncenin İslam'ın ruhuna aykırı olduğunu göstermektedir. Nitekim Kur'an'ı Kerim Hz. Âdem ve eşini birlikte anmakta, şeytanın saptırmasına birlikte muhatap olduklarını, ayaklarını kaydırmanın da şeytan olduğunu ifade etmektedir.¹⁷³ Hatta bir ayette suç tamamen Hz. Âdem'e isnad edilmektedir.¹⁷⁴

2. KADIN ve ERKEĞİN MANEVİYATTA EŞİTLİĞİ

İnsan olarak aralarında bir fark bulunmayan kadın ve erkek, insanoğlunun mâlik olması gereken can, mal, akıl, nesil ve din güvenliği gibi bütün haklara sahiptir. Allah'a kulluk, ilahi ceza ve mükâfat meselesinde bir ayrım olmadığı gibi, zalimlik ve mazlumluk meselesinde de durum değişmez.¹⁷⁵ Bununla birlikte hukuki bağlamda dünyadaki ceza konusunda kadının lehine olan durumlar da söz konusudur. Örneğin erkek kadını zinayla suçlar ve bunu ispatlayamazsa kendisi iftira cezasına çarptırılır ve hukuk önünde şahitliği ömrü boyunca kabul edilmez.¹⁷⁶ Yine bir erkek Müslüman

¹⁶⁸ Kible kelimesini mecâzi bir anlam olarak seçtik. Zaten ayeti kerimelerde “ve-scudu” kelimesi kullanılmaktadır. Hiçbir varlığın yaratılmış olan başka bir varlığa secde etmesi söz konusu değildir. Buradaki anlam saygı ifadesi içerir. Bizde buna binaen “kible” sözcüğünü mecâzi bir anlam olarak kullandık.

¹⁶⁹ Tarhan, *a.g.e.* s. 107.

¹⁷⁰ Dikmen, *a.g.e.* s. 33.

¹⁷¹ Bakara, 2/36.

¹⁷² Fatır, 35/18; A'raf, 7/23.

¹⁷³ Karaman, Çağrı, vd. *a.g.e.* C. I, s. 109-110.

¹⁷⁴ Taha, 20/121.

¹⁷⁵ Alagaş, *a.g.e.* s. 26.

¹⁷⁶ Nur, 24/4-5.

olduktan sonra dininden döner ve tövbe etmezse ölüme mahkûm edilir ama Ebu Hanife'ye göre mürted kadın öldürülmez.¹⁷⁷

İslam'a göre kadın da erkek gibi ibadet etmeye ehildir. Yapacak olduğu amellere karşı ya mükâfat ya da cezaya ilhak olacaktır. Bu konu ile ilgili ayeti kerimeleri belirtmek ve izah etmek gerekirse, Kur'an'da Allah buyurur ki:

*“Mü'min olarak, erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.”*¹⁷⁸

İnsanın cinsiyeti ne olursa olsun herkes Allah karşısında eşittir. İnsan işlemiş olduğu amellere mukabil karşılık bulacaktır. Allah kimseye zulmetmez, kadın erkek ayrımı yapmaz. Çünkü insanlar ve cinler Allah'a kul olmak için yaratılmıştır.¹⁷⁹ Kur'anda görüldüğü üzere erkek ve kadınların yapmış oldukları işlere karşılık mükâfat veya ceza vardır. Hiçbir ayrım söz konusu değildir. Arap dilinin özelliği sebebiyle Kur'an'da zikredilen ifadeler sadece erkekler için değil, kadınlar için de söz konusudur. Ayrıca kadınları da içine alan ayetler mevcuttur. Hz. Peygamber (s.a) döneminde kadınlar yapmış oldukları ibadetlerin kabul edilmediği kaygısıyla Hz. Peygamber'e (s.a) başvurmuşlar ve neden kendilerinin yapmış oldukları iyiliklerin Kur'an'da geçmediğini sormuşlardır. Bunun üzerine Allah onların yapmış oldukları güzel amellerin kabul edildiğini bildiren uzunca bir ayet¹⁸⁰ indirmiştir.¹⁸¹ Bu ayette dikkat çeken nokta, ibadet, iyilik, erdem sahibi olmak, bu sayede kulluk imtihanını kazanmak, yüksek manevi dereceler elde etmek, hâsılı kâmil insan olmak bakımından kadınla erkek arasında hiçbir farkın olmadığıdır. Her iki cins kâmil bir Müslüman olmak için fırsat eşitliğine sahiptir.¹⁸²

Hz. Peygamber (s.a) zamanında kadın ver erkeklerin beraberce abdest aldıkları, hadis kitaplarında yer almıştır.¹⁸³ Hadiste vaka şöyledir:

“Abdullah b. Ömer (r.a)' den rivayet edildiğine göre O şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) zamanında kadınlar ve erkekler (bir arada) abdest alırlardı.”

¹⁷⁷ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 3. Baskı, İz Yay. İstanbul 2003, C. I, s. 186-187. Topaloğlu a.g.e. s. 33.

¹⁷⁸ Nisa, 4/124; Tevbe, 9/72; Nahl, 16/97.

¹⁷⁹ Tur, 52/56.

¹⁸⁰ Ahzab, 33/35.

¹⁸¹ Savaş, a.g.e. s. 110.

¹⁸² Karaman, Çağrıcı, vd. a.g.e. C. IV, s. 383-384.

¹⁸³ Savaş, a.g.e. s. 111.

“Ümm-ü Subeyye el-Cuheniyye'den rivayet edildiğine göre, O, şöyle demiştir: "Rasulullah (s.a) ile birlikte bir o, bir ben ellerimizi suya batırarak aynı kaptan abdest alırdık.”¹⁸⁴

Manevi alanda kadınlarla erkeklerin bir arada olduklarını hatta Hz. Peygamber'in (s.a) onların mescide gitmelerine izin verdiğini hadisi şeriflerden anlamaktayız.¹⁸⁵ Kaldı ki İslam, emir ve tavsiye etmiş olduğu ibadetlerle kadın ve erkeğin manevi olgunluğa erişebilmesini, hayatın meşakkat ve güçlüklerine sabredebilmesini, onları kötülüklerden uzak tutarak iyiliği ve güzeli elde edebilmesi için azmetmesini sağlamaya çalışmaktadır.¹⁸⁶

3. İSLAM'DA KADININ MÜLK ve MİRAS EDİNME HAKKI

İslam, esasta bir inanç ve ahlak sistemi olmasının yanında aynı zamanda insan ve toplum hayatına yönelik hukuki düzenlemeler meydana getiren bir dindir. Bundan ötürü miras konusunda da çeşitli düzenlemeler meydana getirmiştir.¹⁸⁷ Nitekim eski medeniyetlerde ve cahiliye adetlerinde kadına miras hakkı kısmen tanınmış ya da hiç tanınmamıştır. İslam bunun aksine kadına miras hakkı tanımıştır. Nitekim Kur'an'da Allah buyurmaktadır ki:

“Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir.”¹⁸⁸

Müşriklerin malı-mülkü sadece erkeklere bıraktığı, kadın ve çocuklara mirastan hiçbir hak vermediği gelen rivayetler arasındadır.¹⁸⁹ Bu sebeple Allah kadına miras hakkı tanıyan bu ayeti indirmiştir. Çünkü Allah'ın karşısında ve hükmünde herkes eşittir. Ölüye nispetle akrabalık ve karı-kocalık gibi yakınlığa göre Allah'ın koymuş

¹⁸⁴ Buhari, Vudu, 43; İbn Mace, Tahare, 36; Ebu Davud, Tahare, 39.

¹⁸⁵ Buhari, Nikâh, 16; Buhari, Ezan, 163.

¹⁸⁶ Mustafa El-Zerka, “İslam'da İbadetin Hakikati ve Gayesi”, Çev. Ali Arslan Aydın, *DİB. Dergisi*, Ankara 1966, C. V, S. 7, s. 160.

¹⁸⁷ Ahmet Yaman, “İslam Hukuk Mirasını Algılama ve Uygulama Yöntemi Üzerine” *Divan: İlmî Araştırmalar*, 2002, C. VII, S. 13, s. 307.

¹⁸⁸ Nisa, 4/7.

¹⁸⁹ Mehmet Akif Aydın, “İslam'da Kadın” md. *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay. İstanbul 2001, C. XXIV, s. 90.

olduğu hisselerinde farklılık olsa dahi varis olma konusunda hepsi müsavidirler.¹⁹⁰ Hz. Peygamber (s.a) döneminde varis olma mevzusundaki bir olay şöyle rivayet edilmiştir:

(Ensar'ın Hazreç kabilesinden) Sa'd b. er-Rabi'nin karısı iki kızını Peygamber'in (s.a) yanına getirerek: *"Ya Rasülallah! Bunlar Sa'd'ın kızlarıdır. Sa'd, seninle beraber katıldığı Uhud (savaşı) günü şehit edildi. Bu kızların amcası, Sa'd'ın bıraktığı malın hepsini aldı. (Yani kızlara hiç bir şey bırakmadı)."* Hz. Peygamber (s.a) bu müracaata cevap vermeyip sustu. Nihayet miras ayeti indirildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) Sa'd bin er-Rabi'n erkek kardeşini çağırttı ve: *"Sa'd'ın malının üçte ikisini onun iki kızına ver. Karısına da sekizde birini ver. Sen de kalanı al,"* buyurdu.¹⁹¹

Bunun yanı sıra kadınların başka şeylerde de varis olma hakları vardır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

*"Kadın üç tür miras alır. Azat ettiği kimse üzerine, yolda (terk edilmiş) olarak bulup yetirdiği bebek üzerine, kocasıyla lianlaştığı çocuğu üzerine hak sahibi olur."*¹⁹²

Bu hadis kadının soy ve sıhrî akrabalık sebeplerinden başka yollarla olan mirasçılığını beyan eder. Bu yollardan birincisi, köle veya cariyeyi hür bırakması mirasçı, olmasıdır. Hâsılı kadın cariye veya kölesini hür bıraktıktan sonra bu kimseler mirasçı bırakmadan öldükleri zaman kadın bunların malına mirasçı olur.

İkincisi, kadının yolda bulup yetiştirdiği ve kimin çocuğu olduğu bilinmeyen bebeğe mirasçı olmasıdır. Yetiştirip büyüttüğü için ona varis olur.

Üçüncüsü kadın ile kocasının, üzerinde lanetleştikleri çocuğa kadının mirasçı olmasıdır. Aralarında lian işlemi uygulanan eşlerden kadın, ilgili çocuğuna anne sıfatıyla mirasçı olur. Fakat çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmiş olan kadının kocası bu çocuğa mirasçı olamaz. Çocuk da annesine mirasçı olur. Fakat kadının kocasına, yani muhtemel babasına mirasçı olamaz. Bu hususlarda fıkıhçılar ittifak halindedir. Muhtemelen bu uygulama çocuğun en güzel şekilde yetiştirilip eğitim almasını ve sağlıklı neslin yetiştirilmesi amacını taşımaktadır.¹⁹³ Ayrıca oğlu ve babası

¹⁹⁰ İbn Kesir, Ebü-l Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, (774/1373), *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner, Çağrı Yay. İstanbul 1994, C. IV, s. 1575-1576.

¹⁹¹ İbn Mace, Feraiz, 2.

¹⁹² İbn Mace, Feraiz, 12.

¹⁹³ İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini, *Sünen-i İbn Mace Tercemesi ve Şerhi*, Trc. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yay. İstanbul 1982, C. VII, s. 447.

olmadan ölen bir kimsenin öz kız kardeşi varsa bu kız kardeş terekenin yarısına hak sahibi olmaktadır.¹⁹⁴

Kadın sahip olduğu mal ve mülkün tasarrufunda özgürdür. Kocasını hiçbir şekilde müdahil olamaz. Hatta kocasının onun mülkünden izni ve bilgisi haricinde az ya da çok alma yetkisi yoktur.¹⁹⁵ Hatta evli kadının nafakası, giyimi ve meskeni kocası tarafından temin edilmek zorundadır.¹⁹⁶ Bununla birlikte kadın hamile ise doğumuna kadar geçimlerini sağlamak, kadın emzirirse ücretini ödemek yine erkeğin görevidir. Kadının doğurmuş olduğu çocuğu dahi emzirme zarurietiyi yoktur.¹⁹⁷ Ayrıca İslam kadınlara satın alma, satma, kiralama, bağışlama sadaka ve benzeri haklar sağlamıştır. Erkekler gibi onlar da vasiyet etme ve miras bırakma hakkına sahiptir.¹⁹⁸ Mali açıdan zengin olan erkek gibi kadın da mali ibadet olan zekât ve sadakadan mesuldür.¹⁹⁹

Cahiliye döneminde vuku bulan kadınlara varis olmak, onların evlenmelerini engellemek, mallarına göz dikmek veya verilmiş olunan mehirleri geri almak İslam dininin gelmesiyle rafa kaldırılmıştır. İslam dini kadınlara mehir verildiğinde bunun geri alınmamasını istemektedir.²⁰⁰ Verilen mehir yüklerce olsa da bu böyledir.²⁰¹ Ayrıca İslam yetimin malını haksızca yemeyi yasaklamış ve aksini yapan kişinin elem verici bir azaba müstahak olacağını haber vermiştir. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur:

*“Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını dolduraya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılğın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.”*²⁰²

Hz. Peygamber (s.a) zaman zaman bazı kadınları savaşa götürür ve onlara ganimetten pay verirdi.²⁰³ Ayrıca kadınlar Hz. Peygamber (s.a) döneminde bazı mesleklerde ve çalışma alanlarında bulunmuş ve elde ettikleri gelirleri istedikleri gibi tasarruf hakkına sahip olmuşlardır. Ayet ve hadislerde görüldüğü gibi kadın, miras ve

¹⁹⁴ Nisa, 4/176.

¹⁹⁵ Kutub, *Kadın ve Aile*, s. 39.

¹⁹⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, C. I, s. 341-342; Ebu Davud, Menasik, 56.

¹⁹⁷ Tahrim, 65/6.

¹⁹⁸ Reşid Rıza, *a.g.e.* 28.

¹⁹⁹ Bakara, 2/110-254; Al-i İmran 3/ 97; Hadid, 57/18.

²⁰⁰ Nisa, 4/19-20-21.

²⁰¹ Hasan Ali Görgülü, “İslam Hukukunda Kadının Mali Velayeti ve Mal Varlığı Üzerindeki Tasarruf Ehliyeti”, *SDÜİFD*, 2005, S. 14, s. 28-29; Karaman, *Çağırıcı*, vd. *a.g.e.* C. II, s. 36-38.

²⁰² Nisa, 4/10.

²⁰³ İbn Mace, Cihad, 37

mal-mülk edinme ve bunlar üzerinde tasarruf hakkına sahiptir. İslam dini ile bu konuda kadın hak ettiği değere kavuşmuştur.

4. İSLAM'IN KIZ ÇOCUĞUNA; ZEVCE ve ANNE OLAN KADINA VERDİĞİ DEĞER

Dünyaya gelecek çocukların kendi cinsiyetlerini belirleme durumu söz konusu olmadığı gibi ebeveynin de çocuklarının cinsiyetini belirleme gücü yoktur. Kâinatın yaratıcısı ve sahibi olan Allah mülkünde istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir.²⁰⁴ Nitekim Kur'an-ı Kerimde Allah buyurmaktadır ki:

*“Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü yetendir.”*²⁰⁵

Hâlbuki cahiliye döneminde kız çocuğu olduğunu öğrenen aile reisi bu durumdan nefret eder, üstüne bir yük bineceğini düşünür ve fakirlik korkusuyla kız evladını öldürürdü.²⁰⁶ Bu sebeple cahiliye âdetinin bu çirkin tavrını Allah Kur'an da açık bir şekilde dile getirmiş ve buyurmuştur ki:

*“Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır.”*²⁰⁷

Cahiliye erkekleri soyun sadece erkek evlattan devam edeceği düşüncesine sahiptiler. Bundan ötürü erkek evlat sahibi olmamayı Araplar kusur saymışlardır. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a) evladı Kasım vefat ettiğinde Araplar “soyu kesik” gibi ifadelerle ona hakarete bulunmuşlardır.²⁰⁸ As b. Vail'in Hz. Peygamber'in (s.a) adı geçtiğinde *“Bırakın onu O zürriyetsizin tekidir, ölünce adı sanı biter”* dediği rivayet edilmektedir.²⁰⁹ Fakat Allah Kevser süresinin son ayetinde *“Doğrusu sana buğzeden soyu kesik olanın ta kendisidir”*²¹⁰ buyurmuştur. Allah bu ifade ile soyun sadece erkek evlattan devam edeceği fikrini sona erdirmiş, kız evladın da nesebi sürdürebileceğini ortaya koymuştur.

²⁰⁴ İbn Kesir, *a.g.e.* C. XIII, s. 7129.

²⁰⁵ Şura 42/49-50.

²⁰⁶ Hicazi, *a.g.e.* C. III, s. 422. , Karaman, Çağrıcı vd. *a.g.e.* C. IV. s. 760-762.

²⁰⁷ İsrâ, 17/31; En'am, 151.

²⁰⁸ Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, C. VIII, s. 4105; Alagaş, *a.g.e.* s. 47.

²⁰⁹ İbn Kesir, *a.g.e.* C. XV, s. 8699-8700.

²¹⁰ Kevser, 108/3.

Hz. Peygamber (s.a) çocuklara kız-erkek ayrımı yapmadan ilgi göstermiş, zaman zaman onlarla şakalaşmış,²¹¹ onlara sevgiyle yaklaşmış²¹², onları bağrına basıp öpmüştür.²¹³ Hatta Hz. Peygamber (s.a) yılın ilk turfanda meyvesini çocukların hassas yapılarından, onlara olan sevgi ve şefkatinden ötürü, huzurunda bulunan çocukların en küçüğüne vermeyi uygun görmüştür.²¹⁴ Zaman zaman Hz. Peygamber (s.a) kalabalık ortamlarda kadınları ve çocukları gördüğünde ayağa kalkmış ve onları çok sevdiğini belirtmiştir.²¹⁵ Hz. Aişe, Hz. Peygamber (s.a) ile kızı Hz. Fatıma'nın birbirlerine karşı nasıl sevgi ve saygı içinde olduklarını hayretler içinde şöyle rivayet eder:

*“Ben Rasulü Allah'a şekil, davranış ve hal bakımından Hz. Fatıma'dan daha fazla benzeyen birini görmedim. Fatıma Hz. Peygamber'in (s.a) yanına girince onun için ayağa kalkar, elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu. Hz. Peygamber (s.a) de onun yanına gittiğinde Hz. Fatıma hemen ayağa kalkar, elinden tutar, onu öper, kendi yerine oturturdu.”*²¹⁶

Katade'den rivayet edilen diğer bir hadis şöyledir.

*“Mescidde oturuyorduk, Hz. Peygamber (s.a) yanımıza çıka.g.e. ldi sırtında Ebu'l As b. Rabi'in kızı Ümame'yi –Ümame'nin annesi Hz. Peygamber'in (s.a) kızı Zeyneb'tir- Hz. Peygamber (s.a) çocuk omzunda olduğu halde namazını kılıyordu. Rükûya gideceğinde çocuğu yere bırakıyor, kalkarken tekrar alıyordu ve bu şekilde namazını bitirmişti.”*²¹⁷

Muhtemelen Hz. Peygamber'in (s.a) böyle bir davranış sergilemesindeki gayesi kız çocuklarına karşı ilgisini, merhametini ve verdiği değeri topluma göstererek insanların çocuklara karşı hiçbir ayırım yapmamaları gerektiğini belirtmek istemesidir.²¹⁸ Toplumun gözündeki en yüce şahsiyetin omuzları üstünde, en yüksekte bir kız çocuğunun görülmesi onlardaki bakış açısını değiştirecektir ve öylede olmuştur. Kız çocukları muhtemelen bu sebeplerden ötürü insanlar tarafından daha çok sevilir

²¹¹ Buhari, İlim, 18.

²¹² M. Tayyip Okiç, *İslamiyette Kadın Öğretimi*, 4. Baskı, DİB Yay. Ankara 1984, s. 17-18.

²¹³ Ebu Davud, Edeb, 144; Tirmizi, Menakıb, 50.

²¹⁴ İmam Malik, *Muvatta*, Medine, 2.

²¹⁵ Buhari, Menakıb, 12, 14; Buhari, Ensâr'ın Menkıbeleri, 4; Müslim, Fezailüssahabe 8/56, 11/66, 15/94, 43/172.

²¹⁶ Ebu Davut, Edeb, 155.

²¹⁷ Buhari, Salât, 106; Müslim, Mesacid, 9; Büyükçınar, Tekin vd. a.g.e. C. I, s. 429.

²¹⁸ Mehmet Emin Ay, *“Hz. Peygamber (s.a) Ve Çocuklar”* Peygamber Hz. Muhammed (Özel Sayı) Başak Matbaa, Ankara 2000, s. 170.

olmuştur.²¹⁹ Ayrıca İslam'ın yüce kitabı Kur'an'da Hz. Meryem' in doğumundan bahsedilir. Bu bahiste Hz. Meryem'in annesi, onu kız doğurdum, kız erkek gibi değildir derken, Allah senin ne doğurduğunu biliyor ifadesiyle doğurmuş olduğunun erkekten daha hayırlı olacağını ifade etmektedir.²²⁰ Hz. Meryem'in annesi belki de kız çocuk doğuracağını hiç tahmin etmiyordu. Allah hakikatleri bildirinceye kadar kadınla erkeğin konumca eşitliğine ilişkin tereddütleri vardı. Ancak Allah'ın hikmetini anlamış ve O'na iman etmiştir.²²¹ Görülüyor ki İslam, ince ve latif bir yaratılışa sahip olan kız çocukları üzerine merhamet kanatlarını germiştir. Yine kız çocuklarına en güzel bir şekilde muamele etmeyi ve onları en iyi şekilde yetiştirmeyi tavsiye etmiştir.²²² Böyle bir yetiştirme sonucunda Hz. Peygamber (s.a) o kimseyle kıyamet günü beraber olacağını müjdelemiştir.²²³

Cahiliye döneminde erkeğin esiri, kölesi olarak lanse edilen kadın, İslam dininin gelişle birlikte erkeğin köle veya hizmetçisi değil ona eş olmuştur. Nitekim Kur'an da geçen bir ayette Allah şöyle buyurmaktadır:

*“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*²²⁴

Eş olma olgusunun kan akrabalığına bağlı olmaksızın, hatta yakın zamana kadar birbirlerini tanımayan iki ayrı cinsiyetin çok güçlü psikolojik ve biyolojik bağlarla birbirlerine bağlanması söz konusudur. Bunun yanı sıra karşılıklı güven, sevgi ve saygı duygularına sahip olmaları ve iffetli bir hayat tarzı benimsemeleri Allah'ın insanlara bir lütfüdür.²²⁵ Nitekim kadın ve erkek birbirleri için örtüdür. Nasıl ki bir elbise insanı soğuktan koruyorsa eşler de hayatın her alanlarında birbirlerinin koruyucuları ve yardımcılarıdır.²²⁶ Ayrıca her ikisinin birbirlerine olan ihtiyacını yukarıdaki ayeti kerimede görmekteyiz. İnsanı bir elmaya benzetirsek elmanın yarısı erkeği ifade

²¹⁹ Yeniçeri, a.g.e. s. 49.

²²⁰ Al'i İmran, 3/35-37; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay. İstanbul 1999, C. I, s. 95.

²²¹ Seyyid Halil Haliliyan, *Kur'an'da Kadının Görüntüsü*, Çev. Süleyman Demir, 1. Baskı, İnsan Yay. İstanbul 2008, s. 91-92.

²²² Dikmen, a.g.e. s. 43-43.

²²³ Buhari, Edeb'ül müfred, 41; İbn Mace, Edeb, 3.

²²⁴ Rum, 30/21.

²²⁵ Karaman, Çağrıcı, vd. a.g.e. C. IV. s. 303.

²²⁶ Bakara, 2/187.

ederken kadın da diğer yarısını oluşturur. Böylece erkek ve kadın birbirini tamamlar.²²⁷ Bir erkek ancak bir “kadın” olduğunda kocadır. Müşahede edebildiğimiz şu evrende böyle bir eşin varlığı diğerinin varlığına bağlıdır. Gece gündüze dönüşür, tıpkı bir adamın bir kadına uyumla bağlantılı oluşu gibi, bir erkek de geri dönüşü imkânsız bir şekilde dişiye bağlıdır.²²⁸ Onun için iki cinsten birinin diğerine tahakkümde bulunması, erkeğin eşini hizmetçi veya esiri olarak görmesi söz konusu olamaz.²²⁹ Hz. Peygamber (s.a) erkeklere zevcelerine güzel davranılması gerektiğini tavsiye etmiş²³⁰ ve en hayırlıların eşlerine karşı iyi davrananlar olduğunu belirtmiştir.²³¹ Ayrıca Kur’an’da kadın ve erkeğin birbirlerine karşı hak ve görevleri olduğu bildirilmektedir.²³²

Her şeyi bir gaye ve amaç²³³ için yaratan Allah erkeği ve kadını farklı özelliklerle bezemiştir. Kadın dünya neslinin devam etmesini sağlayan yegâne varlıktır. Karnında çocuk taşınması, doğurması, emzirmesi, onu yetiştirmesi ve eğitmesi doğrultusunda kadına özellikler ve görevler verilmiştir. En önemlisi kadına anne olma özelliği verilmiştir. Bu sebeple kadın narin, duygusal, heyecanlı, çocuğunun isteklerini irade dışı bir reaksiyonla karşılamaya gayret eden ve ani reaksiyonlar verebilen bir yapıdadır.²³⁴ İslam anne vasfına sahip olan kadına büyük itina ve önem göstermiş, bir çocuğu doğurmanın zorluklarına dikkat çekmiş, bir anneye iyi ve güzel bir şekilde davranılmasını istemiştir.²³⁵ Hatta Allah bir ayeti kerimesinde kendisine ortak koşulmamasını istedikten sonra anne-babaya iyiliği emretmiştir.²³⁶ Kur’an’da geçen başka bir ayette, Allah’a şirk koşmayı ve âsiliği emretmedikleri sürece anne ve babaya itaatin esas olduğu bildirilmektedir. Bunun yanında onlara “öf” bile demenin yasak olduğu belirtilmektedir. Nitekim âyeti kerimede şöyle buyrulmuştur:

“Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında

²²⁷ Topaloğlu, *a.g.e.* s. 43-44.

²²⁸ Amine Wedud Muhsin, *Kur’an ve Kadın*, Çev. Nazife Şişman, 3. Baskı, İz Yay. İstanbul 2005, s. 45; Necm, 53/ 45.

²²⁹ Reşid Rıza, *a.g.e.* s. 38.

²³⁰ İbn Mace, Nikâh, 3; Tirmizi, Rada, 11; Nisa, 4/19.

²³¹ Ebu Davud, Sünnet, 14.

²³² Bakara, 2/228.

²³³ Mü’minun, 23/115.

²³⁴ Kutub, *Kadın ve Aile*, s. 127.

²³⁵ Ahkaf, 46/15.

²³⁶ Ankebut, 29/8; Nisa, 4/36.

ihliyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.”²³⁷

Ayrıca Ebû Bekir b. Ebî Şeybe’ nin rivayetinde, İbn Mesud amellerin en faziletlisini Hz. Peygamber’e (s.a) sorduğunda o şöyle cevap vermiştir:

“Vaktinde (kılınan) namaz, anneye babaya itaat, Allah yolunda cihaddır.” demiştir.²³⁸

İslam dininin önderi Hz. Peygamber (s.a) anne olan kadına önem vermiş, onu İslam dininin ayrılmaz bir parçası olarak görmüş ve kendisine gereken hürmet, saygı ve itaatin gösterilmesini tüm Müslümanlardan istemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) annelere karşı hiçbir zaman nezaketi elden bırakmamıştır. Babasından bir emanet olarak kalan ve Hz. Peygamber’in (s.a) çocukluğundan beri hizmetini gören Ümmü Eymen’e *“Anneciğim”* diye hitap etmiş ve onun için *“Bu benim ailemin bakiyesidir.”*²³⁹ sözünü tekrarlamıştır.²⁴⁰

İslam dininin gelmesiyle birlikte kadın hak ettiği değeri elde edebilmiş ve sosyal hayatın içerisinde yerini alabilmiştir. Bunun yanında kadın, miras gibi birçok alanda belli bir hak elde edebilmiştir. Tabii ki bunların yanında Hz. Peygamber’in (s.a) ilme ve eğitim-öğretime önem vermesi kadınların değerinin yükselmesinde önemli bir etken olmuştur. Bundan ötürü İslam’ın ilme verdiği önemi, ilim alanında yapılmış olan faaliyetleri, Hz. Peygamber’in (s.a) insanları ilim elde edilmesi hususunda göstermiş olduğu gayretleri ve kadınların ilim öğrenmesi konusunda hassasiyetlerini irdelemek konumuz açısından önem arz etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a) kadınların sosyal hayattaki faaliyetlerini desteklediği ve onları bazı mesleki alanlarda teşvik ettiği noktaları incelemek konumuz açısından faydalı olacaktır.

²³⁷ İsra, 17/23.

²³⁸ Müslim, İman, 137-143-144; Buhari, Edeb, 1.

²³⁹ Buhari, İsti’zan, 41.

²⁴⁰ Bayram Ali Çetinkaya, “Küresel Şiddet Karşısında Sevgi Peygamberi ve İdeal İnsan Hz. Muhammed”, *DİD*, Başak Matbaa, Ankara 2006, C. XLII, S. 2 s. 62.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLK DÖNEM İSLAM TOPLUMUNDA İLME VE KADININ EĞİTİMİNE VERİLEN ÖNEM

1. KUR'AN ve HADİSLER IŞIĞINDA İSLAMİYET'İN İLME VERDİĞİ ÖNEM

İslam'da insanı kesin ve yakini imana götüren her türlü ibadet, onun kulluğunda muvaffak ve yaşayışında hoşnut kılan ilimdir. Bu ilim sadece dini ilim değil, mutlak olarak ister dini inançlarda yahut maddi işlerde olsun kişiden bilgisizliği kaldıran her türlü ilimdir. Kısacası ilim, Müslümanların hayatındaki aydınlıktır.²⁴¹

İslam dini her şeyden önce ilim öğrenme, öğretme, yetiştirme ve insanı kemâle erdirme amacını güder. Kur'an'da geçen her ayeti kerime doğrudan veya dolaylı olarak insanı öğrenim ve öğretime tabi tutmaktadır. Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında insanın kendisini tanımaya yönelik hususlarda 350, yeryüzünü araştırmaya teşvik eden 50, eğitim öğretim ve pozitif ilimlere işaret eden 750, akli ve akli kullanmayı öngören 65, cehaleti ve bilgisizliği yeren ayetlerin sayısı ise 25 kadar olduğu idrak edilmektedir. Bu durum göstermektedir ki İslam dini, ilim, eğitim ve öğretime büyük önem vermektedir.²⁴²

Kâinatın Allah'ın tanınması ve kendisine ibadet edilmesi için yaratıldığı bilinmektedir. Allah'ı bilmek ise akıl ve bilgi ile olur. Bu özellik ancak insanda mevcuttur. Bu sebeple Hz. Âdem elde etmiş olduğu bilgi ile melekleri geride bırakmış²⁴³ ve onların saygıyla eğileceği yüksek bir mevki elde etmiştir.²⁴⁴ Birçok ayet akıl sahibi insanların kâinata ve çeşitli yaratıklara bakarak Allah'ın varlığını, birliğini ve sonsuz kudretini anlamaya davet etmektedir. Bu sebeple Kur'an'ı Kerim'de cahiller yerilirken âlimler övülmüştür. Bu duruma ayetlerden birkaç örnek vermek gerekirse:

²⁴¹ Lütfi Doğan, "İslam'da İlim Anlayışı" *Diyanet Dergisi*, 1969, S. 82-83, s. 108.

²⁴² Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 2. Baskı, Beyan Yay. İstanbul 2006, s. 142; Fahri Kayadibi, "İslam Dini'nin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem", *İÜİFD*, İstanbul 2002, Yıl 2001, S. 4, s. 33-34.

²⁴³ Bakara 2/31-33.

²⁴⁴ Süleyman Ateş, "İlmin Yeri ve İstikameti", *DİB Dergisi*, 1974, C. VIII. S. 2, s. 75.

“(Bilen ve bilmeyen) iki zümrenin hali kör ve sağır ile gören ve işiten kimselerin hâli gibidir. Bunlar hiç aynı (derecede) olur mu? Hala düşünmez misiniz?”²⁴⁵

“De ki: Kör ile gözleri gören kimse, karanlıklar ile aydınlık hiç birbirlerine denk olur mu?”²⁴⁶

Ayet-i kerimelerde görüldüğü üzere âlimler gören bir göze, işiten bir kulağa ve aydınlığa benzetilirken, cahiller âmâyâ, sağıra ve karanlığa benzetilmiştir.²⁴⁷

Kur’an-ı Kerim, insana bir lütuf olarak bahşedilen aklın, eğitilmesini ve en güzel bir şekilde kullanılmasını öngörmektedir. Çünkü akıl, insan ve sorumluluk sahibi olmanın şartıdır. Bu sebeple Allah akıl sahibi insanların düşünmelerini ve ibret almalarını ister.²⁴⁸ Böylece insan akıl ile kendisine gönderilen ayetleri kavrar ve tefekkür eder.²⁴⁹

Kur’an, ilmin insanlar arasında üstünlük vasıflarından biri olduğunu beyan ederken, bilenlerin bilmeyenlere üstünlüğünü açıkça ortaya koyar: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”²⁵⁰

Anlaşıldığı üzere Kur’an insanların bilgi sahibi olmadığı konularda bilen birilerine sormalarını istemekte, böylece insanları ilim ve bilgi sahibi olmaya davet etmektedir.²⁵¹ Nitekim Hz. Peygamber’den (s.a) ve dolaylı olarak Müslümanlardan ilimlerinin artırılması için dualarında “Rabbim! İlmimi artır.”²⁵² demeleri istenmektedir.

“Kendilerine ilim verilenler, Rabbinden sana indirilen Kur’an’ın gerçek olduğunu ve onun, mutlak güç sahibi ve övgüye layık Allah’ın yoluna ilettiğini görürler.”²⁵³

İslam’a göre hakikati kavrayabilmenin tek yolu ilim sahibi olmaktır. Bunun için İslam daima insanları ilme teşvik eder.

Yeryüzünde insanlığı ilme sevk eden ve onu ibadetten daha üstün tutan İslam’dan başka hiçbir din mevcut değildir. İslam, yaratılan bütün insanlar arasında

²⁴⁵ Hud, 11/24.

²⁴⁶ Ra’d, 13/16.

²⁴⁷ Ali Arslan Aydın, “İslam’da İlme ve İlim Adamına Verilen Üstün Değer” *DİB Dergisi*, 1971, C. X, S. 112-113, s. 364-365.

²⁴⁸ Sa’d, 38/29

²⁴⁹ Abdullah Özbek, “İslam Eğitiminin Özelliklerine Genel Bir Bakış”, *SÜİFD*, Yıl 1990, S. 3, s.257-258.

²⁵⁰ Zümer, 39/9.

²⁵¹ Enbiya, 21/7.

²⁵² Ta’ha, 20/114.

²⁵³ Sebe’, 34/6

ırkına, rengine ve diline bakmadan eşitliği ilan ederken âlim ile cahilin eşit olmadığını da ortaya koymuştur. Ayrıca ilim sahiplerinin mertebelerinin yüksekliğini Allah Kur'an'da şöyle ifade etmektedir:²⁵⁴ “Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini artırır.”²⁵⁵ Allah'ın yüceliğine ve derinliğine erişilmez hikmetine ancak âlimler erişebilir. İman eden insanların bilgisi arttıkça, Allah'a olan sevgi ve saygıları da artar.²⁵⁶ Keza Kur'an'da Allah'tan en çok korkanın âlimler olduğu belirtilmiştir.²⁵⁷

İnsanlara Allah'ın ayetlerini tebliğ etmekle görevlendirilen Hz. Peygamber'e (s.a) vahyedilen ilk ayetler “Oku” emriyle başlamakta ve okumanın vasıtası olan “kalem”e ayetin devamında vurgu yapılmaktadır. Ayette geçen “Oku” emri ilmin anahtarı olmakta ve her şeyin ilim sahibi olmakla elde edebileceğini ortaya koymaktadır.²⁵⁸ Başka ayetlerde ise yaratmış olduklarına karşı şefkatli olan Allah'ın Kur'anı öğrettiği, insanı yarattığı ve ona kelimelerle konuşmayı öğrettiği belirtilir.²⁵⁹ Ayrıca Kur'an'da Hz. Peygamber'in (s.a) bir öğretici olduğuna dikkat çekilir. Örneğin bazı ayetlerde Hz. Peygamber, (s.a) Allah'ın ayetlerini insanlara okuyan, kitabı ve hikmeti, bilmediklerini öğreten ve onları düşmüş oldukları delaletten kurtarıp temizleyen²⁶⁰ olarak bildirilmiştir.²⁶¹ Nitekim Hz. Peygamber, (s.a) Allah'ın ayetlerini insanlara bildirmek, düşmüş olduğu delaletten onları kurtararak ruhen yücelmelerini sağlamak, davranış güzelliğine erişebilmeleri için toplumun birer unsuru olan insanları eğitmek, bununla da yetinmeyip kitabı ve hikmeti onlara öğretmek ve açıklamakla görevlidir.²⁶² Buna göre Hz. Peygamber (s.a) insanlara gönderilmiş bir öğretmendir. Hakeza Hz. Peygamber'in (s.a) “Öğretmen” olarak gönderildiği hadis-i şerifte açıkça beyan edilmektedir. Abdullah b. Amr'dan nakledilen rivayet şöyledir:

“Hz. Peygamber (s.a) bir gün odalarından birisinden çıkıp mescide girdi. Bu esnada iki halka oluşturmuş cemaat ile karşılaştı. Bu halkalardan biri Kur'an okuyor ve Allah'a dua ediyordu. ‘Eğer Allah dilerse onlara isteklerini verir dilerse vermez. Diğer

²⁵⁴ Abdurrahman Küçük, “İslam'da İlimin Yeri-Önemi ve Müslümanların Durumu”, *DİD*, 1992, C. XXVIII, S. 4, s. 17.

²⁵⁵ Mücadele, 58/11.

²⁵⁶ Doğan, *a.g.m.* 108.

²⁵⁷ Fatır, 35/28.

²⁵⁸ Küçük, *a.g.m.* s. 16.

²⁵⁹ Rahman, 55/1-4.

²⁶⁰ Bakara, 2/129; Cuma, 62/2.

²⁶¹ Selahattin Parladır, “Hz. Peygamber Devrindeki Eğitim Anlayışı ve İşleyişi”, *DEÜİFD*, 1983, S. 1 s. 262-263.

²⁶² Heyet, *a.g.e.* s. 344.

*halka ise ilim öğreniyor ve öğretiyor. Ben de ancak bir öğretici olarak gönderildim.’ buyurdu ve hemen onların yanına oturdu.”*²⁶³

Hadis-i şerifte anlatılan iki grubun hayır üzerine oldukları aşikârdır. Buradan ibadetle ve Allah’a dua etmekle meşgul olan kimselerin ecir kazanmakta oldukları fakat dualarına icabet edilmesinin Allah’ın dilemesine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. İlim öğrenmek ve öğretmekle meşgul olmanın ise nafîle ibadet etmekten daha hayırlı olduğu mülahaza edilmektedir. Hz. Peygamber’in (s.a) ilim ehlinin yanlarında oturması, ilme ve ilimle meşgul olanlara vermiş olduğu ehemmiyeti göstermektedir.²⁶⁴ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) her fırsatta insanları ilim öğrenmeye²⁶⁵, öğretmeye teşvik etmiş,²⁶⁶ ilimle meşgul olmanın nafîle ibadetle iştigal olmaktan daha hayırlı olduğunu bildirmiş,²⁶⁷ ilmin yaygınlaştırılması gerektiğini,²⁶⁸ âlime hürmet edilmesi gerektiğini²⁶⁹ ve faydasız ilimden Allah’a sığınılması gerektiğini²⁷⁰ her fırsatta dile getirmiştir.

Netice itibariyle İslam dini, her ne şartta olursa olsun muhakkak ilim öğrenmenin zaruriyetini ortaya koyar, hatta savaş dönemlerinde dahi Müslümanların topyekûn savaşa çıkmalarını uygun görmez ve eğitim ile uğraşacak grupların oluşturulmasını ister.²⁷¹ Nitekim İslam, insanları düşünmeye, araştırmaya ve sonunda eşyadaki yapıcı eli görmeye davet eder.²⁷²

İlim bahsi ile ilgili verilen ayet ve hadislerden anlaşılacağı üzere eğitim ve bilimden uzak kalarak yapılacak işlerde başarılı sonuçlar alınamayacağı, insanların huzur ve mutluluğa erişmesinin mümkün olamayacağı ve cehaletin insanı ancak karanlığa sürükleyeceği görülmektedir.

İslam dini insanları ilim öğrenmeye teşvik ederek kendilerini yüceltmek, geliştirmek ve olgunlaştırmak istemektedir. Hıristiyan dünyası ilme ve ilim adamlarına karşı olumsuz tavır sergilerken, onların budala olduğunu ifade ederken,²⁷³ Kur’an ve

²⁶³ İbn-i Mace, Mukaddime 17/229.

²⁶⁴ Hatipoğlu, a.g.e. C. I, s. 396-397.

²⁶⁵ Buhari, İlim, 10; Müslim, Zikr, 38.

²⁶⁶ İbn-i Mace, Mukadime, 22/247.

²⁶⁷ İbn-i Mace, Mukaddime, 20; Yusuf el-Kardavi, *Hz. Peygamber ve İlim*, Çev. Dilaver Selvi, Şule Yay. 1991, s. 46-47.

²⁶⁸ İbn Mace Mukaddime, 18; Ebu Davud, İlim,10; Bakara, 2/159.

²⁶⁹ Ebu Davud, İlim, 1; Tirmizi, İlim, 19.

²⁷⁰ Müslim, Zikr, 73; Nesai, İsti’aze,13.

²⁷¹ Tevbe, 9/122

²⁷² Abdullah Özbek, “Kur’an’ın Eğitim Felsefesi”, “İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu”, 12, İlmî Neşriyat, ty. Tebliğ 3, s. 77-76.

²⁷³ Sigrig Hunke, *Avrupa’nın Üzerine Doğan İslam Güneşi*, Çev. Servet Sezgin, Bedir Yayınevi, İstanbul 1997, s. 261.

Hız. Peygamber (s.a) kadın-erkek ayrımı yapmaksızın ilim öğrenmenin herkese farz olduğunu beyan etmektedir.²⁷⁴ Ayrıca İslam eğitim tarihine bakıldığında mescidler, âlimlerin evleri, ders halkaları, Daru-l hikmeler gibi eğitim öğretim kurumlarının kurulduğu görülmekte, buradan ilme ve öğretime ne kadar önem verildiği idrak edilebilmektedir.²⁷⁵ İslam dininde ilmi faaliyetlerin ne denli önemli olduğunu ve bu yolda Hz. Peygamber'in (s.a) göstermiş olduğu gayret ve emeğini anlamak açısından bu eğitim ve öğretim kurumlarını kısaca irdelemek yerinde olacaktır.

1.1. İlk Dönem İslam Toplumunda Eğitim Kurumları

İslamiyetin doğduğu ilk yıllarda dünyada okuma yazma bilenlerin sayısının az olduğu kaynaklarda geçtiği gibi Arap Yarımadası'nda da bu oranın bir hayli yetersiz olduğu bilinmektedir. Bilhassa Mekke'de okuma ve yazma bilenlerin sayısının 17 kadar olduğu zikredilmektedir.²⁷⁶ Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a) "*Biz ümmi bir topluluğuz, hesap ve yazıyı bilmeyiz.*"²⁷⁷ hadisi o günün genel yapısı hakkında bize bilgi vermektedir. Böyle bir ortamda Hz. Peygamber'in (s.a) İslam'ı tebliğ etmeye başlaması, kadın-erkek her Müslümanın ilim öğrenmesi gerektiğini bildirmesi²⁷⁸ ve her aileyi çocuğuna okuma yazma öğretmekle sorumlu tutması²⁷⁹ ilim tarihi açısından bir dönüm noktası teşkil etmektedir.²⁸⁰

Bu bölümde İslam dininin, bilhassa O'nun yegâne tebliğcisi Hz. Peygamber'in (s.a) ilme verdiği değer ayetler ve hadisler ışığında anlatılmaya çalışılmıştır. Geline bu aşamada ise Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine'de tesis etmiş olduğu eğitim kurumları üzerinde durulacaktır. Bu kurumlardan ilki İslam'ın yayılmasında ve anlaşılmasında büyük öneme haiz olan mescidlerdir.

1.1.a. Mescidler

Allah'a ibadet yeri olarak görülen mescidler insanların sadece Allah'a karşı kulluk görevlerini yerine getirdiği yerler değil aynı zamanda eğitim-öğretim vazifesi gören önemli mekânlardır. Bundan hareketle Hz. Peygamber (s.a): "*Yeryüzü bana temiz*

²⁷⁴ İbn-i Mace, Mukaddime, 17/224; Fahri Kayadibi, "Kur'an'ın Eğitim, Bilim ve Araştırmaya Verdiği Önem", *İÜİFD*, 2006, S. 14, s. 2-3.

²⁷⁵ Özbek, "*İslam Eğitiminin Genel Özelliklerine Bir Bakış*" s. 256.

²⁷⁶ Belaruzi, *a.g.e.* s. 691-695.

²⁷⁷ Buhari, Savm, 13; Müslim, Siyam, 2.

²⁷⁸ İbn-i Mace, Mukaddime, 17.

²⁷⁹ Tirmizi, Birr ve Sıla, 33.

²⁸⁰ Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, s. 73-74.

ve mescid kılınmıştır.”²⁸¹ demiştir. Hadisi şeriften anlaşıldığı üzere diğer görevlerinin yanısıra yeryüzünün insanlar için bir okul vazifesi gördüğü kanısına varmak mümkündür.²⁸²

Hz. Peygamber (s.a) bir tebliğci ve eğitimci olarak vahy edilen ayeti kerimeleri mescidlerde insanlara açıklamış, dinin prensiplerini onlara öğretmiştir. Hz. Peygamber’in mescidleri birer eğitim yuvası olarak görüp, buralarda insanlara İslam dinini anlatma ve açıklama gayretinde bulunması İslam tarihi boyunca Müslümanlar için bir örnek olmuştur.²⁸³

İslam’ın ilk dönemlerinde Mekke’de zulüm ve işkenceye maruz kalan Müslümanlar ibadetlerini yerine getirebilecek uygun bir ortam bulamamışlardır. Bu sancılı dönemde Mekke’nin yerlisi olmayan Ammar b. Yasir eziyetlere maruz kalmış, bundan ötürü ibadetlerini kolaylıkla yerine getirebilmek için kendine ait bir mescid yaptırmıştır. Burada gerek münferid gerekse topluca ibadetler yapılmış olması hasebiyle İslam’ın ilk eğitim mekânı olarak **Ammar b. Yasir’in** mescidi zikredilebilir.²⁸⁴

Hz. Peygamber’in (s.a) en yakınlarından **Hz. Ebu Bekir** evinin avlusunda bir mescid inşa etmiştir. Burada namaz kılmış ve Kur’an-ı Kerim okumuştur. Oradan geçen kadınlar ve çocuklar Hz. Ebu Bekir’i görmüşler ve hayretler içerisinde onun bu vaziyetini izlemişlerdir. Bu durum ise Mekkeli müşrikleri rahatsız etmiştir.²⁸⁵

Hz. Peygamber (s.a) Medine’ye hicret etmeden önce Ensar ve Muhacirler birlikte **Kuba**’da bir mescid inşa etmişlerdir. Hz Peygamber (s.a) hicret sırasında buraya gelmiş ve burada namaz kılmış, **Benü Amr b. Avf**’ın evinde on dört gün misafir kalmıştır.²⁸⁶

Medine’de ne zaman yapıldığı belirlenemeyen **Zu’l Huleyfe** mescidinden ise hadis kitaplarında bahsedilmektedir.²⁸⁷

Hz. Peygamber (s.a) Medine’ye gelir gelmez ibadetlerin ifa edilebileceği İslami eğitim öğretim faaliyetlerinin yerine getirilebileceği bir mescid inşa etmeyi

²⁸¹ Ebu Davud, Salât, 24; İbn Mace, Taharet, 90; Buhari, Teyemmüm, 1; Tirmizi, Salât, 119.

²⁸² Şakir Gözütok, “Resulullah (s. a. s.) Döneminde İlköğretim Kurumları ve İşlevleri”, *DAD*, 1998, C. I, S. 2, s. 176.

²⁸³ Chikh Bouamrane “İslam Tarihinde Eğitim Öğretim Kurumları” Çev. Nesimi Yazıcı, *AÜİFD*, ty. C. XXX, s. 281.

²⁸⁴ Muhammed Hamidullah, *İslam Müesseselerine Giriş*, Trc. İhsan Süreyya Sırma, 1. Baskı, Düşünce Yay. İstanbul 1981, s. 45-46.

²⁸⁵ Buhari, Salât, 86; Mezalim, 22; Menakibü’l Ensar, 45; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, 5. Baskı, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, İstanbul 1993, C. I, s. 97.

²⁸⁶ Buhari, Salât, 48.

²⁸⁷ Buhari, Hac, 20; Müslim, Hac, 4; İmam Malik, Hac, 9.

planlamıştır.²⁸⁸ **Mescid-i Nebevi** adıyla bilinen bu mescid kerpiçten yapılmış, direkleri hurma ağacından meydana getirilmiş ve üstü hurma dallarıyla kaplanmıştır.²⁸⁹ Mescid-i Nebevi üç bölümden oluşmaktadır: Bunlardan ilki namaz kılmak için yapılan büyük bir salon, ikincisi okul olarak kullanılan suffa, üçüncüsü ise Hz. Peygamber'in (s.a) hanımlarına ayrılan küçük odalardır. Suffa, Hamidullah'ın ifadesiyle İslam'daki "*ilk üniversite*"dir. Hz. Peygamber (s.a) burada bizzat kendisi ders vermiş, okuma yazma bilmeyenlerin okuma yazma öğrenmelerini sağlamış, bu mekânda eğitim gören insanlara Kur'an-ı Kerim öğretmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) Mü'minlere yardımcı olmak üzere öğretmenler tayin etmiştir.²⁹⁰

Mescidi Nebevi'de okuma yazma öğretimini yapan öğretmenlerden biri **Ubade b. Sabit**'tir.²⁹¹ Güzel yazı yazma maharetine sahip olan **Abdullah b. Sa'id b. As** da "*hikmet öğretmeni*" olarak buraya atanmıştır.²⁹²

Mescid-i Nebevi eğitim öğretim faaliyetlerinin merkezi durumunda olmuş ve burada birçok öğrenci yetişmiştir. Öğrenci sayılarının fazla olduğu zamanlarda Hz. Peygamber (s.a) daha hayattayken Mescid-i Nebevi'nin etrafına dokuz adet daha mescid inşa edilmiştir. Bu mescidlerde çeşitli eğitim öğretim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.²⁹³ Bu dokuz mescidin isimleri şöyledir: **Neccaroğullarından Amr b. Mebzül, Benü Saide, Benü Ubeyd, Benü Selime,(Kibleteyn)**²⁹⁴ **Abuleşheloğullarından Benü Ratic,**²⁹⁵ **Benü Zurayk,**²⁹⁶ **Benü Gıfar, Benü Eslem ve Beni Cuheyne mescidi.**²⁹⁷ Bunların dışında Hazrecliler'e ait mescidlerin de var olduğu bilinmektedir. Bunlardan bazıları, **Beni Cuheyle, Beni Mazin, Beni Dinâr, Beni Adi** gibi mescidlerdir.

Hz. Peygamber (s.a) döneminde her kabileye ait mescidlerin mevcut olduğu bilinmektedir.²⁹⁸ Nitekim Hz. Peygamber (s.a) Müslümanlardan evlerinde bile bir

²⁸⁸ Buhari, Salât, 98.

²⁸⁹ Ebu Davud, Salât, 12.

²⁹⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. II, s.768.

²⁹¹ Ebu Davud, Buyu', 36; İbn Mace, Ticaret, 8.

²⁹² Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, Çev. Yaşar Kandemir, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İstanbul 1996, s. 14; Kettani, Muhammed Abdülhay, *Hz. Peygamber'in yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İz Yay. İstanbul 1990, C. I, s. 129-130.

²⁹³ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. II, s. 769-771.

²⁹⁴ Buhari, Salât, 31; Ebu Davud, Salât, 200.

²⁹⁵ Vecdi Akyüz, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, Beyan Yay. İstanbul 2006, C. III, s. 243.

²⁹⁶ Buhari, Salât, 41, Cihad, 56-58; Müslim, İmare, 25; Ebu Davud, Cihad, 60/2575.

²⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned, (el Fethur Rabbani Tertibi)*, Çev. Rıfat Oral, Thrc. Süleyman Sarı, Ensar Yay. İstanbul 2004, C. IV, s. 248-249.

²⁹⁸ Geniş Bilgi İçin Bkz. Akyüz, *a.g.e.* C. III, s. 243-255.

mescid edinmelerini ve buraların temiz tutulmasını istemiştir.²⁹⁹ Hz. Peygamber'in (s.a) mescide yakın olan bir evin uzak eve üstünlüğünü, savaşa katılan bir gazinin katılmayan bir kimseye olan üstünlüğüne benzetmesi, mescidlerin ne kadar önemli bir yere ve fonksiyona sahip olduğunu göstermektedir.³⁰⁰

İslam'da ilmin gelişmesinde önemli bir rol üstlenen bu kurumların, medreselerin ortaya çıkmasında, İslami üniversitelerin cami çatıları altında başlamasında ve bu üniversitelerin Camiu'l- Ezher, Camiu'z Zeytune gibi cami isimleriyle adlandırılmasında önemli etkileri ve katkıları olmuştur.³⁰¹ Ayrıca mescidler ilmi fonksiyonların yanında birçok meselelerin görüşüldüğü yerlerdir. Mescidler bazen bir mahkeme, bazen istişare merkezi bazen de çeşitli devlet işlerinin görüldüğü yerler olmuştur.³⁰²

Konunun bu aşamasında İslam'ın ilk dönemlerinde eğitim öğretim kurumu yerine geçen diğer bir mekân “ev”lerden bahsedilecektir.

1.1.b. Evler

Dini tebliğ etmek gayesiyle Hz. Peygamber (s.a) kendisine inen ayetleri ve İslam'ın ilkelerini insanlara öğretmek için evleri sıklıkla kullanmıştır. Bir eğitim yuvası olara görülen, **Daru'l-Erkam** diye adlandırılan Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evi Mekke'de önemli bir yere sahiptir.³⁰³ Erkam b. Ebi'l Erkam İslam'ı ilk kabul eden Müslümanlar arasında yer alan bir gençtir. Mekkelî müşriklerin eziyetlerini ve işkencelerini arttırdığı bir dönemde Hz. Peygamber (s.a) din eğitimi çalışmalarını onun evinde sürdürmüştür.³⁰⁴ Daru'l Erkam'ın seçilmesindeki gaye burasının Kâbe'nin haremine dâhil olup Safa tepesi eteklerinde olması, bundan ötürü de Mekkelilerle, Hac ve Umre için dışarıdan gelen insanlarla kimsenin dikkatini çekmeden kolaylıkla iletişim sağlanabilmesidir. Ayrıca burası Müslümanların güvenliği açısından da önemli bir konumda olmuştur.³⁰⁵

²⁹⁹ Buhari, Salât, 46; Ebu Davud, Salât, 13.

³⁰⁰ Oral, *a.g.e.* C. IV, s. 281.

³⁰¹ Kardavi, *a.g.e.* s. 29-30.

³⁰² Ahmet Önkâl, “Asr-ı Saadet'te Mescidin Önemi ve Yaptığı Görevler”, *Diyanet Dergisi*, 1983, C. XIX, S. 3, s. 49-53.

³⁰³ Dağ, Öymen, *a.g.e.* s. 86.

³⁰⁴ Watt, William Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de*, Çev. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, AÜİF Yay. Ankara 1986, s. 100.

³⁰⁵ Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Trc. Nazife Şişman, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 115; Asım Köksal, “Erkam” *DİA*, TDV Yay. İstanbul 1993, C. VIII, s. 520.

Hz. Peygamber'in (s.a) ashabıyla Erkam'ın evinde gizlice toplandığı, onlara Kur'an-ı Kerim okuyup öğrettiği kaynaklarda yer almaktadır. Aynen mescidlerde olduğu gibi Hz Peygamber'in (s.a) burada insanlara tebliğde bulunduğu, dinin ilke ve esaslarını öğretip onlarla birlikte namaz ibadetini yerine getirdikleri bilinmektedir.³⁰⁶ Hz. Peygamber'in (s.a) bu evdeki dini eğitim-öğretim faaliyetleri birkaç yıl sürmüştür,³⁰⁷ bu zaman zarfı içerisinde kadın-erkek herkes Allah'ın Hz. Peygamber'e (s.a) vahy etmiş olduğu ayetleri ve temel dini bilgileri öğrenmişlerdir.³⁰⁸

Hz. Peygamber (s.a) İslam'ı tebliğ faaliyetlerini kendi evinde de sürdürmüştür. Hatta mescidlerin inşa edilmediği bu dönemde koyun ağılları da zaman zaman ibadet yeri olarak kullanılmıştır. Bu durum İslam'ın eğitime ne kadar ehemmiyet verdiği bir göstergesi olduğu gibi, Mekke'de eğitimin ne zor şartlar altında gerçekleştiğinin de bir kanıtıdır.³⁰⁹

Hz. Peygamber'in (s.a) risalet yıllarının bir bölümünü geçirmiş olduğu Medine'de eğitim ve öğretim faaliyetleri için kullanılan ev, **Esad b. Zürrare**'nin evidir. Hz. Peygamber (s.a) tarafından Medine'ye öğretmen olarak gönderilen Mus'ab b. Umeyr bu evde tebliğ faaliyetlerini sürdürmüştür.³¹⁰

Hz. Peygamber (s.a) Medine'ye hicret ettikten sonra ilk olarak **Külsüm b. Hidm**'in evine misafir olmuştur. Bu ev Mescidi Kuba'nın kible tarafında bulunmaktaydı. Hz. Peygamber (s.a) sadece on dört gün bu evde tebliğ faaliyetlerini sürdürmüştür.³¹¹ Hz. Peygamber (s.a) gençlerle ve halk ile sohbet etmek için **Sa'd b. Hayseme**'nin evini kullanmıştır. Bu evde Kur'an öğrenmekle meşgul olduğu için bu eve "**Menzilu'l-Kur'an**" denilmiştir.³¹² Ayrıca buraya "**Bekârlar evi**" de denilmiştir.³¹³

Mescid-i Nebevi'nin yetersiz kaldığı dönemlerde **Mahreme b. Nevfel'in** evi Kur'an eğitimi için kullanılmıştır. Bu sebeple buraya "**Daru'l Kurra**" adı verilmiştir.³¹⁴

³⁰⁶ Hakkı Dursun Yıldız vd. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yay. İstanbul 1989, C. I, s. 206.

³⁰⁷ Sir Thomas Walker Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, Çev. Hasan Gündüzler, Akçağ Yay. Ankara 1971, s. 31

³⁰⁸ İlhan yıldız, "Hz. Peygamber'in Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları", *YYÜİFD*, Van 1998, Yıl, 2 S. 2, s. 316.

³⁰⁹ Buhari, Salât, 48-49; Müslim, Mesacid, 1; Ebu Davud, Salât, 12; Tirmizi, Salât, 142.

³¹⁰ Akyüz, *a.g.e.* C. III, s. 221.

³¹¹ Canan, *Peygamberimizin Okuma Yazma ve Öğretim Seferberliği*, s. 71.

³¹² Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, s. 127.

³¹³ M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul ty. C. VIII, s. 7.

³¹⁴ Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyet ve Müesseseleri Tarihi*, Kayıhan Yay. İstanbul 1999, s. 335; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. II, s. 771.

Bu evlerin yanında **Remle bnt. Haris** ve **İbn Serik** gibi kimselerin evleri de Hz. Peygamber'in (s.a) eğitim öğretim alanında faaliyette bulunduğu evler arasındadır.³¹⁵

1.1.c. Küttablar

Eğitim öğretim merkezi olan suffa zamanla insanların ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber bugünkü mahalle mektebi diyebileceğimiz birçok okul açmıştır.³¹⁶ İlk zamanlar buralarda çocuklara okuma yazma ve sonraki dönemlerde buna ilave olarak Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler öğretilmiştir.³¹⁷ Hz. Peygamber'in (s.a) eşlerinden Ümmü Seleme'nin yün atmak için hür öğrencilerin dışındaki erkek öğrencileri küttab hocasına haber göndererek istemesi bu küttabların varlığının bir delilidir.³¹⁸ Bu küttaplardan bazılarını zikretmek gerekirse bunlardan **Küttabu Urve, Küttabü Beni Amr b. Osman, Küttabu İshak el-A'rec, Küttabu'n-Nasr, Küttabu Al-i Zeyan ve Küttabu Rezin** önemli eğitim öğretim merkezleri konumundadır.³¹⁹

Hz. Peygamber (s.a) eğitim-öğretime önem vermekle kalmamış zaman zaman okulları denetlemesi için sahabeden Muaz b. Cebel'i Yemen'e göndermiştir. Muaz b. Cebel orada köy köy dolaşarak okullar inşa etmiş ve bunları yönetmiştir.³²⁰ Böylece Hz. Peygamber döneminde okullar Arap yarımadasında yayılmış, İslam dini ile birlikte birçok alanda bilim adamı yetişmiştir.

Bu dönemde eğitim öğretimde sadece erkekler değil kadınlar da önemli faaliyetlere imza atmışlardır. Okuma-yazma, çeşitli müspet bilimler ve dini bilgiler elde etmede kadın erkek ayrımı gözetilmemiş, hatta kadınlar buna teşvik edilmiştir.

2. HZ. PEYGAMBER (s.a) DÖNEMİNDE KADININ EĞİTİMİ

2.1. İlimin Öğrenilmesinde Cinsiyet Ayrımının Olmaması

Eğitim-öğretim erkek veya kadın olsun kişinin insanlığını ve kişiliğini bulmasının temel şartlarından biridir. İnsanın kendisini gerçekleştirme ve sosyal konumunun yükselmesi iyi bir eğitimle meydana gelir. Ayrıca kadın ve erkeğin Allah'ın

³¹⁵ M. Hanefi Palabıyık, "Cahiliye Dönemi ve İslam'ın İlk Yıllarında Okuma-Yazma Faaliyetleri", *AÜİFD*, 2007, S. 27, s. 63.

³¹⁶ Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, s. 143-144.

³¹⁷ Çelebi, *a.g.e.* s. 27-34; Dağ, Öymen, *a.g.e.* s. 65.

³¹⁸ Buhari, *Diyat*, 27.

³¹⁹ Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, s.145- 154.

³²⁰ Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahifai Hemmam b. Münebbih*, Trc. Kemal Kuşcu, Bahar Yay. İstanbul 1967, s. 23.

verdiği nimetlerden daha çok istifade edebilmesi, hayatta başarılı olabilmesi ve sorumluluklarının bilincinde olabilmesi için eğitimin çemberinden geçmesi şarttır.³²¹ Bu sebeple İslam dini ve O'nun yegâne tebliğcisi konumunda olan Hz. Peygamber (s.a) ilmin öğrenilmesine kadın-erkek ayrımı olmaksızın büyük önem vermiştir ki, insanın ölümünden sonra dahi ilimle meşgul olanların, ilimden elde edeceği sevabın kendisine ulaşacağını haber vermiştir.³²² Kaldı ki Kur'an-ı Kerimde mevcut olan birçok konudaki ayetler kadın ve erkeğe ortak hitap etmektedir. Sonuçta Kur'an bütün insanlara gönderilen ilahi bir kitaptır.³²³ Yukarıda işlenmiş olan, “*Kur'an ve hadisler ışığında İslamiyet'in ilme verdiği önem*” ve “*İslamiyet'in erken dönemdeki eğitim kurumları*” adlı konularında Kur'an'daki ayetlerin ve Hz. Peygamberin (s.a) söylemiş olduğu hadislerin kadın ve erkeği aynı oranda bağladığı ifade edilmiştir. Keza burada mescidlerin fonksiyonları ve buralarda yapılan faaliyetlerin her iki cinsi birden kapsadığı da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) ashabını ve onlardan sonra gelenleri, ilim öğrenmeye ve ilmi konularda ilerlemeye teşvik edip, bilgisizlikten, dolayısıyla cehaletin kişinin başına getireceği dünya ve ahiret pişmanlığından sakındırmıştır. İslam ümmetinin ikinci halifesi olan Hz. Ömer (r.a) demiştir ki: “*Ey insanlar, ilim elde etmeye bakın. Muhakkak Allah'ın (c.c.) muhabbet elbisesi vardır. Kim ilimden bir bölüm öğrenirse Allah (c.c.) bu sayede o elbiseyi kendisine ikram eder.*”³²⁴

Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerde “**Oku**” emrinin hem kadına hem de erkeğe hitap etmiş olması bir yana, Hz. Peygamber'in (s.a) hadis-i şeriflerinde de okumak, ilim sahibi olmak öğütlenirken, eğitimin önemi vurgulanmış, herhangi bir ayırım yapılmamış, zaman mekân ayrımı gözetilmemiş ve Hz. Peygamber'in (s.a) hitabı, uygulamaları da hep bu doğrultuda olmuştur.³²⁵ Keza İslam literatüründe bilgi sahibi olmak, öğrenmek, düşünmek, düşündüğünü başkalarına anlatmak, yazıp çizmek ve bildiğini yaşantısına aksettirmek kadın ve erkeğin üzerine düşen bir görevdir.³²⁶ Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

³²¹ Ali Toksarı, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, *DİD*, 1993, C. XXIX, S. 4, s. 68.

³²² Kardavi, *a.g.e.* s. 44.

³²³ Savaş, *Hz. Muhammed(sav) Devrinde Kadın*, s. 41.

³²⁴ Kardavi, *a.g.e.* s. 19-23.

³²⁵ Mehmet Tütüncü, “Kur'an ve Hadislerde Eğitim Esasları”, *DİD*, 1984, C. XX, S. 4, s. 41.

³²⁶ Eskicioğlu, *a.g.m.* s. 95.

*“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.”*³²⁷

Bu ayet ile Allah insanların kendilerini ve elleri altında olan ailelerini terbiye etmelerini ve dinin gerekliliklerini öğretmelerini istemektedir.³²⁸

Hz. Peygamber (s.a) ailenin eğitilmesine büyük önem vermiştir. Nitekim Medine’ye gelen heyetleri belli bir süre mescitte misafir edip İslam’ı öğrettikten sonra onlara: *“Ailenize dönün ve bu öğrendiklerinizi onlara öğretin”*³²⁹ demiştir.³³⁰ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

*“Hepiniz çobansınız ve hepiniz elinizin altındakilerden sorumlusunuz Yönetici bir çobandır Erkek, aile halkının çobanıdır Kadın, kocasının evi ve çocukları için çobandır Hepiniz çobansınız ve hepiniz çobanlık yaptıklarınızdan sorumlusunuz.”*³³¹

İslam dini hadis ve ayetlerden anlaşıldığı üzere insanın sorumluk sahibi olmasını sağlayarak kendisinin ve ailesinin dünyevi ve uhrevi huzurunu yok edecek hal ve davranışları öğrenmesini ve aile fertlerine öğretmesini arzu etmektedir.³³² Böylece her iki cinsin sorumluluk sahibi olması, öğrenmesi gerekli olan dini ve dünyevi prensipleri elde etmesi amaçlanmaktadır. Keza kişinin öğrenmiş olduğu bilgileri sorumlu olduğu kimselere öğretmesi gerekmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) döneminde Cabir b. Abdillah dul bir kadınla evlenmiş ve bunun sebebini şöyle açıklamıştır: *“Babam öldü ve geride birçok küçük kızlar kaldı. Onları eğitmesi ve terbiye etmesi için dul bir kadınla evlendim...”* der.³³³

İslam dini toplumun en küçük birimi olan ailenin eğitiminden babanın sorumlu olduğunu vurgulamaktadır. Baba eşini en iyi şekilde eğitecek ya da eğitim almasına fırsat verecek, hanım ise almış olduğu bu eğitim sayesinde çocuklarını terbiye edip yetiştirecektir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) bu konuda *“Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir bağışta bulunamaz”* demiştir.³³⁴ Kur’an’daki ayetlerden ve Hz. Peygamber’in (s.a) söylemiş olduğu hadislerden anlaşıldığı üzere eğitim ve öğretim

³²⁷ Tahrim, 66/6.

³²⁸ İbn Kesir, a.g.e. C. XIV, s. 7966; Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, Trc. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, vd. 2. Baskı, Risale Yay. İstanbul 2005, C. IVX, s. 555.

³²⁹ Buhari, İlim, 25; Edep, 27.

³³⁰ Canan, *Peygamberimizin Okuma Yazma ve Öğretim Seferberliği*, s.63.

³³¹ Buhari, Nikâh, 91; Müslim, İmaret, 20; Tirmizi, Cihad, 27.

³³² Mustafa Önder, Âdem Dölek, “Hepiniz Yöneticisiniz” Hadisi Bağlamında Hz. Peygamber’in Sorumluluk Eğitimi”, *EKEV Akedemi Dergisi*, 2009, C. XIII, S. 40, s. 412.

³³³ Buhari, İstikraz, 19.

³³⁴ Tirmizi, Birr, 33.

erkek ve kadın için bir gerekliliktir. İki cins için bir ayırım söz konusu değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) bir gün minberden: “*Ey İnsanlar*” diye seslendiğinde Ümmü Seleme başını tarayan cariyesine: “*Şimdi bırak sonra tararsın.*” der. Cariye: “*O erkekleri çağırıyor, kadınları çağırıyor.*” dediği zaman Ümmü Seleme: “*Ben de insanlardanım.*” cevabını verir ve Hz. Peygamber’in (s.a) konuşmasını dinlemeye gider.³³⁵ İşte bu vakada görüldüğü üzere kadınlar, Hz. Peygamber’in (s.a) zikretmiş olduğu “*İlim talep etmek, her Müslüman’a farzdır.*” hadisinin gereğini idrak edip yerine getirmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber ilim elde edilmesini cinsiyet ayırımına gitmeden sadece Müslüman olmaya bağlamıştır.³³⁶ Her Müslüman’ın hayatını en güzel bir şekilde idame ettirmesi için iman, amel ve ahlaka dair hüküm ve meseleleri öğrenmesi farz-ı ayn³³⁷ dir. Hatta Hz. Peygamber’in (s.a) kadınlara pozitif ayrımcılık yaptığı dahi söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber’in (s.a) yanına Medineli bir kadın gelir ve onunla baş başa konuşur. Hz. Peygamber (s.a) kadına üç defa şöyle der: “*Allah’a yemin ederim ki siz bana insanların en makbulüsünüz.*”³³⁸ İşte bu hadis, kadınların Hz. Peygamber’in (s.a) gözündeki değerini ve onları erkeklerden ayırmadığını bilakis onlara daha fazla değer verdiğini göstermektedir.

2.2. Hz. Peygamber’in Kadınların Eğitilmesine Verdiği Önem ve Kadınların İlim Öğrenme Arzusu

Hz. Peygamber (s.a) Kur’an-ı yaşayan ve O’nun ilkelerini açıklayan bir kaynaktır. O bilmeyen, nefislerine göre hükmeden bir topluluğa gönderilmiştir. Hz. Peygamber (s.a) İslam dini ile birlikte yeni bir çağır açmış, delalet düşmüş olan o topluluğu eğitmiştir.³³⁹ İslamiyet’i tebliğe başladığı ilk andan itibaren eğitim öğretim faaliyetlerine önem vermiş, bu göreve ilk önce yakın çevresinden başlayarak³⁴⁰ her geçen gün merkezden genele doğru faaliyetlerini genişletmiştir. Hz. Peygamber (s.a) kendi evinde, ashabının evlerinde, panayırlarda zaman mekân ayırımı gözetmeksizin, bazı insanlarla birebir görüşerek yahut topluluğa hitap ederek dinin ilkelerini insanlara öğretmeye gayret etmiştir. Mekke döneminde maruz kalmış olduğu tüm baskı ve

³³⁵ Müslim, Faziletler, 9/29.

³³⁶ Abdulfettah Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodu*, Trc. Enbiya Yıldırım, Yasin Yayınevi, İstanbul 2001, s. 23.

³³⁷ Karaman, Karagöz, vd. *a.g.e.* s. 172.

³³⁸ Müslim, Sahabenin Faziletleri, 43.

³³⁹ Özbek, *a.g.m.* s. 259-262.

³⁴⁰ “*Önce yakın akrabalarını uyar.*” (Şu’ara’, 26/214.)

eziyetlere rağmen Hz. Peygamber (s.a) insanlara tebliğ vazifesinden ne vazgeçmiş ne de bu konuda bir gevşeklik göstermiştir.³⁴¹ O'nun en önemli üstlenmiş olduğu misyon şüphesiz ki eğiticiliktir. Kur'an-ı Kerim O'nun temel görevinin eğitim olduğunu bildirmiştir. Nitekim ayeti kerimede Allah şöyle buyurmuştur: *“Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara âyetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.”*³⁴² Ayrıca Allah (cc) Hz. Peygamber'den (s.a) insanlara en güzel şekilde öğüt vermesini³⁴³ isterken ve O'nun görevinin öğüt vermek³⁴⁴ olduğunu belirtirken onun muallim yönüne vurgu yapmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a) malik olduğu bilgilerin dayanağı vahiy olmakla birlikte o kendi aklını, basiretini ve ferasetini en güzel bir biçimde kullanmış; bunun yanında diğer kültürlerden ve etrafındaki insanların deneyimlerinden yararlanmıştır. Dolayısıyla O vahiyle ve hikmetle donanmış bir öğretmendir.³⁴⁵

Hz. Peygamber (s.a) tebliğ faaliyetlerinde bulunurken kadınları geri planda bırakmamıştır. Nitekim Daru-l Erkam'ın evinde Allah'ın (cc) ayetlerini insanlara aktarırken bu öğrencilerin bir kısmını kadınlar oluşturmuştur.³⁴⁶ Bütün kâinatı ve insanlığı yaratan Allah (cc), iman sahiplerinin *“Hayırlı olana çağıran çirkinden alıkoyan bir toplum”*³⁴⁷ haline gelmelerini emrettiği bu hedefe ancak ilimle erişebileceği içindir ki, İslamiyet'in ilk dönemleri Kur'an-ı Kerim öğrenmeye ve öğretmeye yönelik faaliyetler içinde geçmiş, bu ilahi kültür hizmetinde kadın ve erkekler birbirleriyle yarış halinde olmuşlardır. Hz. Peygamber'in (s.a) Medine'ye hicretinden sonra Mescidi Nebevi'nin yanında Suffa'nın inşa edilmesi ile birlikte eğitim öğretim faaliyetleri hız kazanmıştır. Hz. Peygamber (s.a) Suffa'da bir bölümü kadınlar için ayırmış ve onların eğitim öğretim faaliyetlerinde yer almasını sağlamıştır.³⁴⁸ Kadınlar dinlerini en güzel şekilde öğrenebilmek için mescide gelerek Kur'an ayetlerini ve açıklamalarını dinleme ve bizzat Hz. Peygamber'den (s.a) öğrenme imkânı

³⁴¹ Şevki Aydın, “Ben Ancak Muallim Olarak Gönderildim” Diyen Peygamber, *İslam'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği (Kutlu Doğum Haftası: 1993)*, TDV Yay. Ankara 1995, s. 184.

³⁴² Bakara, 2/129.

³⁴³ Nahl, 16/125.

³⁴⁴ Ğaşiye, 88/21.

³⁴⁵ Hüseyin Yılmaz, “Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü” *CÜİFD*, 2004, C. VIII/1, s. 115-116.

³⁴⁶ Savaş, *Hz. Muhammed (sav) Devrinde Kadın*, s. 125.

³⁴⁷ Al-i İmran, 3/104.

³⁴⁸ Akyüz, *a.g.e.* C. III, s. 230-232.

bulmuşlardır. Böylece Müslüman kadınlar tıpkı erkekler gibi İslam dininin prensiplerini ve Hz. Peygamber'in (s.a) hadislerini öğrenebilmek için büyük çaba göstermişlerdir.³⁴⁹ Bununla birlikte kadınlar bir eğitim öğretim yuvası olan Mescid-i Nebevi'ye devamlılığa önem göstermişlerdir.³⁵⁰ Kadınlar mescide o kadar çok ilgi göstermiş olsa gerek ki Hz. Peygamber (s.a) "*Keşke şu kapıyı kadınlara ayırsaydık.*"³⁵¹ demiştir.

Mescid-i Nebevi'ye gitmeye özen gösteren bazı hanım sahabiler Hz. Peygamber'in (s.a) ağzından her Cuma okunan Kaf süresini ezberlemişlerdir.³⁵² Aynı şekilde Ümmü Fadl "*Ben Hz. Peygamber'den (s.a) vefatından önce son akşam namazında El-Murselati Urfen suresini okurken işittim.*" demiştir.³⁵³ Bu durum aynı zamanda kadınların namaz vakitlerinde mescide gittiklerini göstermektedir. Ayrıca kadınlar Hz. Peygamber'in (s.a) sohbetlerinden daha çok faydalanabilmek için kendilerine bir gün ayırmalarını talep etmişlerdir. Bu durumu Ebu Said Hudri şöyle anlatmaktadır: Bir defasında kadınlar Hz. Peygamber'e (s.a): "*Senin sözünü erkekler bizden daha çok dinleme fırsatı buluyorlar. Bu sebeple bize bir gün tahsis et dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) kadınlara kendileriyle buluşacağı bir gün tayin etti. Kadınlarda o tayin edilen günde Hz. Peygamber'in (s.a) yanına geldiler. O da kendilerine nasihatte bulundu ve onlara bir takım şeyler emretti.*"³⁵⁴ Bununla birlikte kadınların Hz. Peygamber'in (s.a) evine giderek onunla sohbet ettikleri ve birçok İslami konularda bilgi edindikleri hadis kitaplarında yer almaktadır.³⁵⁵

İslam dinine mensup hanımlar Hz. Peygamber'in (s.a) yanında olma, sıkıntılarını bizzat veya bir aracı ile sorup öğrenme gayreti içerisinde olmuşlardır. Kadınlar akıllarındaki soruyu koca veya yakınlarına sığınmaksızın direk Hz. Peygamber'e (s.a) gidip sormuşlardır. Çünkü kadınların kocaları veya yakınları onların bu sorulara yanıt bulma arzularını ağırdan almışlar, reddetmişler, soruyu gereği gibi anlayıp nakledememişler veya onlar için soruları sormak kolay olmamıştır.³⁵⁶ Fakat kadınların bu öğrenme şevkine başkaları engel olamadığı gibi hayâları bile mani olmamıştır. İlim

³⁴⁹ Bayraktar, *a.g.m.* s. 86-87.

³⁵⁰ Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 49-50.

³⁵¹ Ebu Davud, *Salât*, 17, 54.

³⁵² Müslim, *Cum'a*, 13/51-52.

³⁵³ Buhari, *Meğazi*, 85; Müslim, *Salât*, 35.

³⁵⁴ Buhari, *İlim*, 36, *Cenaiz*, 6, *İhtisam*, 9.

³⁵⁵ Buhari, *Sahabenin Faziletleri*, 6; Müslim, *Hayız*, 8; Darimi, *Vudu*, 80; Tirmizi, *Vitr*, 19; *Büyükınar*, Tekin, vd. C. III, s. 77.

³⁵⁶ Abdulhalim Ebu Şakka, *Tahrir'ul Mer'e: İslam Kadın Ansiklopedisi*, Çev. Fethi Güngör, Denge Yay. İstanbul 1996, C. II, s. 285.

öğrenme arzusu içinde olan kadınlar için Hz. Aişe: “*Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Hayâları kendilerinin dinde fakih olmalarına engel olmamıştır.*” demiştir.³⁵⁷ Nitekim Ümmü Süleym bir gün Hz. Peygamber’in (s.a) yanına utanarak da olsa gelmiş ve “*Ya Rasulellah! Bir kadın ihtilam olursa yıkanması gerekir mi?*” diye sormuş, bunun üzerine Hz. Peygamber de, (s.a) “*Suyu gördüğünde evet.*” cevabını vermiştir.³⁵⁸ Hatta Esmâ bnt. Şikel hayızdan temizlenmenin en ince ayrıntısına kadar Hz. Peygamber’e (s.a) sormaktan hayâ etmemiştir.³⁵⁹ Bunun yanında Hz. Peygamber’in (s.a) eşleri de kadınların eğitim ve öğretimleri ile ilgilenmiş, İslam dini hakkında onları bilgilendirmiştir.³⁶⁰

Hz. Peygamber (s.a) döneminde kadınlar kendilerini güvende hissetmişler ve ifade özgürlüğüne kavuşmuşlardır. Kadınlar kocalarının iktidarsızlıkları sebebiyle, istemediği kişilerle evlenme zorunda bırakıldıklarında tercih hakkına sahip olmuşlar veya kocalarından nefret etme sebebiyle boşanabilmişler ve başka bir erkekle evlenmeyi talep edebilmişlerdir.³⁶¹ Hatta bazı konularda kadınlar Hz. Peygamber (s.a) ile tartışmışlar, görüşlerinde ısrar etmişler ve bazen haklı çıktıkları da olmuştur. Nitekim Havle bnt. Sa’lebe kocasının kendisine “*Bana anamın sırtı gibisin.*” demesi üzerine Hz. Peygamber’e (s.a) başvurmuştur. Hz. Peygamber (s.a) bunun zihar olduğunu söylemiş ve boşanma sebebi olarak ayrılmaları yönünde karar almıştır. Havle bnt. Sa’lebe bu karara itiraz etmiş ve bu itirazında ayeti kerime ile haklı çıkmıştır.³⁶²

İslam dini ile birlikte kadınlar öz güven kazanmışlar, bu dinin ve onun tebliğcisi konumunda olan Hz. Peygamber’in (s.a) öğretilerini elde etme konusunda büyük gayret göstermişlerdir. Kadınların kendilerini ifade etme özgürlüğüne kavuşmasında ve ilim elde etme arzusu içinde olmasında Hz. Peygamber’in (s.a) çabasını ve gayretini yadsımamak gerekir.

³⁵⁷ Buhari, İlim, 50; Müslim, Hayz 61; Ebu Davud, Tahare 120; İbn Mace, 124.

³⁵⁸ Buhari, İlim, 50.

³⁵⁹ Müslim, Hayz, 13.

³⁶⁰ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 124; Eskicioğlu, *a.g.m.* s. 96; Okiç, *a.g.e.* s. 26.

³⁶¹ Buhari, Talak, 7, 15, 16; İbn Mâce, Nikâh 12; Ebu Davud, Talak 31; Tirmizi, Rada, 7; Nesai, Nikâh, 36.

³⁶² Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hâkim ve Meali Kerim*, Dergâh Ofset, İstanbul 2011, C. III, s. 1014-1015; Mücadele, 58/1-4; Buhari, Tevhid, 9; İbn Mâce, Talak, 25; Büyükçınar, Tekin, vd. *a.g.e.* C. V-VI, 585.

2.3. Hz. Peygamber'in (s.a) Kadınların Eğitimi ve Öğretimi İçin Özel Gayretleri ve Onları Teşvik Etmesi

İslam dinini insanlara tebliğ etmekle görevlendirilen Hz. Peygamber, (s.a) ümmetini ilim öğrenmeye teşvik etmekle kalmamıştır. O risaleti süresince câhiliye döneminin karanlığını insanların üzerinden kaldırmak için yoğun gayret göstermiştir. İnsanları İslam'a davet ederken ikna ve irşad yöntemini kullanmış ve hiçbir şekilde zora başvurmamıştır.³⁶³ Bu sebeptendir ki Hz. Peygamber (s.a): *“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin.”* demiştir.³⁶⁴ Hz. Peygamber'in (s.a) kısa zaman içerisinde cahileye olarak adlandırılan toplumu medeni bir toplum haline getirmesindeki etken müjde ruhunun kendisinde hâkim olmasıdır.³⁶⁵

Hz. Peygamber'in (s.a) üslubundaki ve davranışlarındaki yumuşaklığın kadınların eğitim ve öğretimine katkıda bulunduğu bir gerçektir. Nitekim Kur'an'da: *“Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Şayet kaba ve katı yürekli olsaydın senin etrafından onlar dağılıp giderlerdi...”*³⁶⁶ buyrulmuştur.

Sa'd b. Ebi Vakkas'ın rivayet ettiğine göre, bir gün Kureyşli kadınlar Hz. Peygamber'in (s.a) yanında yüksek sesle konuşuyorlardı. O sırada Hz. Ömer içeri girince kadınlar toparlanıp seslerini kestiler. Bu duruma Hz. Peygamber (s.a) gülünce Hz. Ömer: *“Sizi güldüren nedir Ya Rasulellah”* diye sormuş, O da: *“Benim yanımda rahatça hareket eden şu kadınların sen içeri girince derlenip toparlanmalarına hayret ettim.”* diye karşılık verir. Bunun üzerine Hz. Ömer kadınlara: *“Hz. Peygamber (s.a) çekinmeye daha layıkken benden mi çekiniyorsunuz?”* diye çıkışınca onlar: *“Evet, sen Rasulullah'a göre sert ve katı yüreklisin.”* demişlerdir.³⁶⁷ Hz. Peygamber'in (s.a) insanlara olan bu sevgisi, merhameti ve hoşgörüsü eğitimde önemli ölçüde başarılı olmasını sağlamıştır.³⁶⁸ Bu sebeple kadınlar Hz. Peygamber'in (s.a) etrafında dinlerini öğrenmek için daha fazla bulunmuşlardır. Rahat bir şekilde Hz. Peygamber'e (s.a)

³⁶³ Toksarı, *a.g.e.* s.81.

³⁶⁴ Buhari, Cihad, 163.

³⁶⁵ Özbek, *a.g.m.* s. 294.

³⁶⁶ Al-i İmran, 3/159.

³⁶⁷ Buhari, Ashabın Faziletleri, 6; Müslim, Ashabın Faziletleri, 22.

³⁶⁸ Cemal Tosun, “Öğretmen Olarak Hz. Muhammed ya da Din Eğitimi ve Öğretiminde Hz. Muhammed'in Örnekliliği Meselesi” *Hz. Muhammed ve Gençlik (Kutlu Doğum Haftası: 1992)*, 1995, s. 84.

problemlerini arz edebilen kadınlar aldıkları cevaplara göre davranışlarını değiştirmişler ya da pekiştirmişlerdir.³⁶⁹

İslam dinine davetçi ve insanların yolunu aydınlatan bir kandil olarak gönderilen³⁷⁰ Hz. Peygamber (s.a) okuma yazma bilmeyen bir topluluğun sorumluluğunu üstlenmiş ve insanlığın Allah'ın (cc) rızasına uygun olarak yaşamalarını sağlamak için onların fitrat özelliklerini de dikkate alarak muallimlik görevini en güzel şekilde ifa etmiştir.³⁷¹ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) insanların akıl seviyelerine göre muamele edilmesini tavsiye etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a): “*İnsanlara derecelere göre muamele ediniz.*” buyurmuştur.³⁷² Çünkü insanların akıl seviyelerine göre yapılmayan bilgilendirmeler bir takım fitnelere ve yanlış anlaşılmalara sebep olabilir.³⁷³ Bununla birlikte kadın ve erkeklerin bir takım psikolojik ve biyolojik farklılıkları olduğu aşikârdır.³⁷⁴

Erkeklerle oranla kadınların süslenmeye meyilli³⁷⁵ olduğunu bilen Hz. Peygamber, (s.a) bu sebeple kız torunlarına altın yüzük hediye etmiş,³⁷⁶ süsle bezenmiş elbiseleri kız çocuklarına giydirmiş,³⁷⁷ kadınların kocalarına karşı süslenmelerine izin vermiş,³⁷⁸ ipek elbise kullanımı konusunda erkekle kadın arasında ayırım yapmıştır.³⁷⁹ Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a) Rübeyyi bnt. Muavviz'in düğününde def çalıp şarkı söyleyen kızlara müdahale etmemiş³⁸⁰ hatta Hz. Aişe'ye bir gelini damadın evine götürürken def çalan, şarkı söyleyen hanımların olmasının iyi olacağını, çünkü Ensar'ın bundan hoşlandığını söylemiştir.³⁸¹ Hz. Peygamber'in (s.a) kadınlar hususunda takınmış olduğu hal ve tavırlar onların eğitiminde fitratlarının dikkate alındığının bir

³⁶⁹ Selçuk Coşkun, “Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber'in Kadınları Eğitim Siyaseti”, *ATAÜİFD*, Erzurum 2006, S. 26, s. 85.

³⁷⁰ Ahzap, 33/45-46.

³⁷¹ Hüseyin Yılmaz, “Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü”, *CÜİFD*, 2004, C. VIII/1, s. 116.

³⁷² Ebu Davud, Edeb, 23.

³⁷³ Mustafa Öcal, “Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitimi Metodu”, *Hz. Muhammed ve Gençlik (Kutlu Doğum Haftası 1992)*, 1995, s. 76.

³⁷⁴ Erdoğan Fırat, “Bir Eğitim Problemi Olarak Cinsiyet Eğitimi” *DEÜİFD*, 1986, S. 3, s. 20; Mustafa Yıldırım, “İslam Hukukunda Kadının Çalışması” *İslam ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu(25-27 Kasım 2005)*, DEÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İzmir 2008, s. 403; Tarhan, *a.g.e.* s.99-104.

³⁷⁵ Zuhruf, 43/18.

³⁷⁶ Buhari, Libas, 56; Ebu Davud, Hatem, 8.

³⁷⁷ Buhari, Libas, 22.

³⁷⁸ Büyükkınar, Tekin, vd. *a.g.e.* C. VII-VIII. s. 609-625.

³⁷⁹ Buhari, Libas, 25.

³⁸⁰ Buhari, Meğazi, 12.

³⁸¹ Buhari, Nikâh, 64.

göstergesidir.³⁸² Yine Hz. Peygamber (s.a) farklı zamanlarda farklı kimselerin sormuş olduğu benzer sorulara onların fitri durumlarına göre değişik cevaplar vermiştir.³⁸³

Hz. Peygamber (s.a) kadınların eğitim ve öğretimi konusunda oldukça titiz davranmış; onların mescide gelmek istemeleri durumunda engellenmemesini erkeklerden istemiştir.³⁸⁴ Mescid-i Nebevi’de kadınlara rahat girebilecekleri bir kapı açmaya niyet etmesi ve kadınların özel günlerinde dahi olsa bayram hutbelerine gelmelerini istemesi³⁸⁵ onların eğitimi konusundaki gayretinin açık bir göstergesidir. Hz. Peygamber (s.a) mescidin arka taraflarında saf alan kadınların sohbetten en güzel şekilde istifade edebilmeleri için onların arasına karışmış ve sohbetine o şekilde devam etmiştir.³⁸⁶ Ayrıca kadınların eğitim ve öğretimi için erkeklerden ayrı olarak kadınlar suffasının var olduğu rivayetlerden anlaşılmaktadır.³⁸⁷ Hz. Peygamber (s.a) kadınlara öğrenim imkânı sunmakla kalmamış, öğrendiklerini hayata geçirmelerine de fırsat sağlamıştır.³⁸⁸

Hz. Peygamber (s.a) kendisine vahyedilen ayetleri önce erkeklere sonra kadınlara okumuş ve ashabını ayetleri yazma hususunda teşvik etmiştir.³⁸⁹ O, eğitim öğretim konusunda meydana gelen fırsatları değerlendirmiş, Müslümanlar arasında okuma yazmanın yaygınlaşmasını sağlamak için elinden gelen bütün gayreti göstermiştir.³⁹⁰ O’nun eğitime ne kadar önem verdiğini belirten en güzel örnek Bedir savaşındaki esirlerin durumundan anlaşılmaktadır. Bedir savaşı zaferle sonuçlandığında ele geçirilen esirlerden serbest kalmaları için mali bir bedel alınmıştır. Mali güce sahip olmayan esirlerden ise özgürlüklerine kavuşması karşılığında Medine’deki insanlara okuma yazma öğretmeleri istenmiştir.³⁹¹

Hz. Peygamber (s.a) kadınları okuma ve yazmaya teşvik etmiş ve Şifa bnt. Abdillah’a “*Hafsa’ya yazmayı öğrettiğin gibi, rukyetü’n-nemli de öğret.*” demiştir.³⁹²

³⁸² Coşkun, *a.g.m.* s. 92.

³⁸³ Seyfullah Kara, “Hz. Peygamber Döneminde Gençliğin Eğitimine Tarihsel Bir Yaklaşım” *DB Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, C. II, S. 1 s. 65-66.

³⁸⁴ Buhari, *Ezan*, 162, 166, *Cum’a*, 13; İbn Mace, *Mukaddime*, 2; Ebu Davud, *Salât*, 53;

³⁸⁵ Müslim, *Salatü’l İdeyn*, h. No: 823.

³⁸⁶ Buhari, *Ezan*, 165; *Cum’a*, 13; *Cenaiz*, 66.

³⁸⁷ Muhammed Acıyan, “İslam’da ve Günümüzde Kadının Eğitim ve Öğretimi”, *Mehir*, 1998, S. 2, s. 125.

³⁸⁸ Coşkun, *a.g.m.* s. 84.

³⁸⁹ İbn İshak, Ebu Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar, *Siyer*, Ter. Sezai Özel, Akabe Yay. İstanbul 1988, s. 203.

³⁹⁰ Adnan Adıgüzel, “İslamiyet’in İlk Dönemlerinde Eğitim Öğretim” *DİD*, 2001, C. XXVII, S. 2, s. 45.

³⁹¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C.II, s.768; Kettani, *a.g.e.* s. 130.

³⁹² Ebu Davud, *Tıbb*, 18.

Hz. Peygamber'in (s.a) kadınların eğitim ve öğretimine bu derece önem vermesinin en önemli nedeni her kadının kendi evinde bir öğretmen ve terbiye eden anne konumunda olmasıdır.³⁹³ Nitekim Hz. Peygamber (s.a): “*Her çocuk fitrat üzerine doğar. Öyle iken anne ve babası onu Hıristiyanlaştırır ya Yahudileştirir yahut Mecusi yapar.*” demiştir. Ailenin bu durumda etkin bir rolü vardır.³⁹⁴ Geleceğin teminatı konumunda olan çocuklar annelerin terbiyesi sayesinde İslam'ın öngördüğü düzeyde birer beşer olabilirler.³⁹⁵ Kaldı ki annelik Allah (cc) tarafından verilmiş kutsal bir sorumluluk, yaşamı süresince icra edilen bir meslek ve sanattır. Böyle kutsi bir görevi ancak kendini en güzel şekilde yetiştiren ve eğiten kadınlar layıkıyla yerine getirebilirler.³⁹⁶

Hz. Peygamber (s.a) sadece hür olan kadınların değil cariyelerin de eğitim öğretim imkânlarından faydalanmasını sağlamıştır. Nitekim O: “*Bir erkek, cariyesini güzelce terbiye eder, eğitim öğretimden geçirir ve azat edip onunla evlenirse o kişi için ahirette iki sevaba nail olur.*” demiştir.³⁹⁷ Hz. Peygamber'in (s.a) Hz. Âişe'nin azaldı cariyesi Berire ile istişare etmesi,³⁹⁸ onun cariyede de olsa insana insan olarak değer verdiğini göstermektedir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) cariyeye veya kölelere “cariyem” “kölem” şeklinde hitap edilmesini uygun görmemiştir. Onlara “*oğlum*” “*kızım*” diye hitap edilmesini sahiplerine öğütlemiştir.³⁹⁹ Hz. Peygamber'in (s.a) toplumun her ferdinin eğitim-öğretime katılması konusunda yoğun bir çaba ve gayret sarfettiği aşikârdır.

Hz. Peygamber (s.a) kadınların eğitim ve öğretimine bu kadar ehemmiyet verirken, kendisinden rivayet edildiği iddia edilen: “*Kadınları köşklere oturtmayınız, onlara yazı yazmayı öğretmeyiniz, ancak yün eğirmeyi ve Nur süresini öğretiniz.*” mealindeki sözler düşündürücü ve manidardır. Hâkim et-Tirmizi “*Müstedrek*” adlı eserinde bu hadisin sahih olduğunu ileri sürmüştür. El-Hâkim gerekçelerini ortaya koyarken yükseklerde oturan kadınların gözlerinin dışarıda olabileceğini ve erkekleri gözetleyebileceğini öne sürmüştür. Çünkü kadınlar kendi nefislerine erkekler kadar

³⁹³ İbrahim Canan, *Kur'an'da Çocuk Eğitimi*, Nesil Matbaacılık, İstanbul 1996, s. 26-27.

³⁹⁴ Buhari, Cenaiz, 80.

³⁹⁵ Nurten Çevikoğlu, “İslam'a Göre Çocuk Terbiyesinde Annenin Yeri” *İslam'da Çocuk ve Aile Terbiyesi(II)*, 2. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 200.

³⁹⁶ Betül Tunç, “Kur'an-ı Kerim'de Anne Kavramından Hareketle Eğitimde Anne Çocuk İlişkisi”, *DEAD*, 1998, S. 5, s. 232.

³⁹⁷ Buhari, İlim, 31.

³⁹⁸ Buhari, Talak, 16; İbn, Mace, Talak, 29.

³⁹⁹ Buhari, Itk, 17; Ebu Davud, Edep, 83.

sahip olamaz hatta onlar erkeklerden yaratıldıkları için onları arzu ederler. Yazı konusunda el-Hâkim kadınların yazı öğrendiklerinde erkeklerle mektuplaşabileceklerini ve böylece fitne fesada sebebiyet verebileceklerini savunmuştur. Ayrıca el-Hâkim Hz. Peygamber'in (s.a) bu sözleri kadınları korumak için söylemiş olabileceğini ifade etmiştir. El-Hâkim'in ileri sürmüş olduğu gerekçeler, sakıncalar sadece kadınlara özgü olmasa gerektir. Bu sakıncalar kadınlar için geçerli olduğu gibi erkekler içinde geçerlidir. Böyle bir yorum kadınları potansiyel bir suçlu olarak göstermektedir.⁴⁰⁰ Ayrıca birçok muhaddisler bu rivayetin uydurma olduğunu kabul etmiştir. Azimâbâdi, bu konu ile ilgili bir risale kaleme almış ve hadisin mevzu olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁰¹ Böyle bir rivayetle kadın cahil bırakılmak istenmiştir veya dar bir alana sıkıştırılmak istenerek sosyal hayatın dışında bırakılmak istenmiştir.⁴⁰² Hâlbuki Hz. Peygamber (s.a) kadınların eğitim öğretimine büyük ihtimam göstermiş; birçok alanda onları yönlendirmiş ve teşvik etmiştir.⁴⁰³ Nitekim Hz. Âişe kendisine uzak beldelerden bilgi edinme amaçlı gönderilen mektuplara öğrencisi vasıtasıyla cevap vermiştir.⁴⁰⁴ Görülmektedir ki Hz. Aişe Hz. Peygamber'in (s.a) eğitimi doğrultusunda hareket etmiştir. Eğer Hz. Peygamber (s.a) yazıyı kadınlara yasaklasaydı Hz. Aişe'de onu dinler ve buna göre hareket ederdi.

Kur'an'ı Kerim'in öğretileri ve Hz. Peygamber'in (s.a) uygulamaları neticesinde bilhassa İslam'ın ilk dönemlerinde kadınlar eğitim öğretim sürecinin her kademesinde yer alabilmişlerdir. Bunun sonucunda eğitilen, dinin gereklerini öğrenen kadınlar, diğer kadınlara faydalı olabilmişler ve bu konuda erkekleri tamamlamışlardır.⁴⁰⁵ Hz. Peygamber'in (s.a) kadınlara yönelik eğitim faaliyetleri, onları öğrenime teşvik etmesi, bunun için ortam hazırlaması ve bunları yaparken onların psikolojik ve fitri özelliklerini göz önünde bulundurması kadınların aktif olarak toplum hayatında yer alabilmelerini sağlamak için yaptığı yoğun bir çabanın göstergesidir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a)

⁴⁰⁰ Fikret Karapınar, "Rivayetlerde İşari Yorum" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2007, C. V, S. 2, s. 97.

⁴⁰¹ Şemsu'l Hak Azimâbâdi Ebu't- Tayyib Muhammed, "Ukudu'l-Cüman (İnci Gerdanlıklar), Trc. Ali Osman Koçkuzu, *SÜİFD*, 1986, S. 2, s. 79-96; Geniş bilgi için bkz. Kadir Gürler, "Kadınların Okuyup Yazma Meselesi: "La Tuallimu'n-Nisâe Hatten" Hadisin Râvisine Cevap" *GÜÇİFD*, 2006/2, C. V, S. 10, s. 165-172.

⁴⁰² Saffet Sancaklı, "Toplumsal Hayat Bağlamında Çalışma Hayatını Olumsuz Yönde Etkileyen Dini Bazı Söylemlerin Hadisler Açısından Analizi" *İYD*, Çorum 2007, s. 343-344.

⁴⁰³ Naile Suleymanova, "İslam'da Kadına Şahsiyet Kazandıran Haklar" *Uluslar arası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*, SKRÜ Basımevi, Sakarya, ty. C. III, s. 103-104.

⁴⁰⁴ Buhari, *Edebu'l Müfred*, b. 524.

⁴⁰⁵ Birekul, *a.g.e.* s. 93.

kadınların sadece okuma yazma değil sağlık, ticaret, ekonomi gibi başka alanlarda da bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır.⁴⁰⁶

3. İSLAMİYET'İN İLK DÖNEMLERİNDE KADINLARIN FAALİYET GÖSTERDİĞİ MESLEK DALLARI ve HZ. PEYGAMBER'İN (s.a) YÖNLENDİRMELERİ

Hız. Peygamber'in (s.a) İslam dinini tebliğ etmeye başlamasıyla birlikte kadının sosyal ve toplumsal hayatta konumu değişmiş; kadınlar bu sayede toplum içerisinde kendilerine yer bulabilmişlerdir. Kadınlar kendilerini rahat ifade edebilen ve İslam dairesi içerisinde özgürlüğüne kavuşabilen, çeşitli mesleki alanlarda da kendilerini gösterebilen bireyler olablmışlerdir. Çeşitli mesleki faaliyetlerde bulunan kadınlar ekonomik hayata katılarak ailelerine ve dolayısıyla topluma katkıda bulunabilmişlerdir. Hız. Peygamber (s.a) birçok alanda mesleki faaliyette bulunan kadınlara tavsiyelerde bulunmuş, kadınların yapmış oldukları işlerde küçük müdahalelerde bulunarak onların daha iyi ürünler meydana getirmelerini sağlamış ve kendilerini geliştirmeleri yönünde teşvikkâr olmuştur.⁴⁰⁷ Kur'an'da ve Hız. Peygamber'in (s.a) hadislerinde insanları çalışmaya teşvik eden birkaç bölümü burada zikretmek yerinde olacaktır. Hız. Peygamber (s.a):

“Hiçbir kimse elinin emeğinden daha hayırlı lokma yememiştir. Allah'ın elçisi Hız. Davud kendi emeğinin karşılığını yerdi.”⁴⁰⁸

“Takva sahibi bir insan için zenginliğin hiçbir mahzuru yoktur.”⁴⁰⁹

“Allah'ın acizlikten, tembellikten, korkaklıktan ve ihtiyarlıktan sana sığınırım.”⁴¹⁰ buyurmuştur.

Kur'an' da ise Allah (cc):

“Şüphesiz ben erkek olsun kadın olsun sizin hiçbir çalışmanızı boşa çıkarmam.”⁴¹¹

“Dünyadan da nasibini unutma.”⁴¹²

⁴⁰⁶ Coşkun, a.g.m. s. 87-93.

⁴⁰⁷ Coşkun, a.g.m. s. 88.

⁴⁰⁸ Buhari, Buyü, 15; Tirmizi, Ahkâm, 22; İbn Mace, Ticaret, 64.

⁴⁰⁹ İbn Mace, Ticaret, 1.

⁴¹⁰ Buhari, Deavat, 38; Müslim, Zikr, H. No: 73.

⁴¹¹ Al-i İmran, 3/95.

⁴¹² Kasas, 28/77.

“(Cuma) namazını kıldıktan sonra yeryüzüne dağılıp Allah’ın lütfünden nasibinizi alınız”⁴¹³ buyurmuştur.

Hız. Peygamber (s.a) döneminde özel mülkiyet hakkına sahip olan kadınlar kocalarına sadaka ve zekât verebilmişlerdir.⁴¹⁴ Kadınlar kendi mallarında tasarruf hakkına sahip olunca kocaları onların yapmış oldukları tasarruflara müdahale edememiştir.⁴¹⁵ Özel mülkiyet hususunda hür olan kadın, kendisini gerektiğinde ticari hayatın içerisinde bulmuş, ilgi alanlarının ve ihtiyaçlarının farklılığına rağmen birçok mesleki alanda faaliyette bulunabilmiştir. Bu noktada Hız. Peygamber’in (s.a) tavsiyeleri ve teşvik edici uyarıları ışığında kadınların sosyo-ekonomik hayata yapmış oldukları katkıları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.1. Ticari Faaliyetlerde Bulunan Hanımlar

Hız. Peygamber (s.a) döneminde alış-veriş işleri ile meşgul olarak ailelerine katkıda bulunan kadınlardan bazıları güzel koku (ıtri) satarlardı. Havle bnt. Tuveyt güzel koku satmakla meşhur olduğundan “**Kokucu Havle**” manasına gelen el-Havle el Attariyye lakabını almıştır.⁴¹⁶ Hız. Peygamber (s.a) bu kadının üstüne sinen kokudan onun geldiğini anlardı.⁴¹⁷ Bu işle meşgul olan diğer bir kadın Ebu Cehil’in annesi Esmâ bnt. Muharribe’dir. Bu kadının oğlu Yemen’den güzel koku gönderir o da Medine’de bu kokuları satarak para kazanırdı.⁴¹⁸ Koku satan diğer bir kadın ise Müleyke Ümmü Saib es-Sakafiyye’dir.⁴¹⁹

Alım-satım işlerine vesile olan diğer meslek dalı da süt ve süt ürünleridir. Nitekim Mikdam b. Ma’dikerib adlı sahabenin cariyesi süt satımı yapar ve yerine yağ alırdı. Bu cariyeye: “*Süphanellâh! Süt satıp yağ mı alıyorsun?*” denildiğinde, “*Evet, Bunun ne sakıncası var. Ben Hız. Peygamber’den: ‘Öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda dinar ve dirhemden başka bir şey fayda vermeyecek’ dediğini duydum.*” demiştir.⁴²⁰

⁴¹³ Cuma, 62/10.

⁴¹⁴ Müslim, Zekât, 95; İbn Mace, Zekât, 24; Nesai, Zekât, 82; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Peygamberimize Sorulan İlginç Sorular*, Ter. Taceddin Uzun, Uysal Kitabevi, Konya ty. s. 50-54.

⁴¹⁵ Müslim, Selam, 14.

⁴¹⁶ Şennavi, Abdulaziz, *Sahabe Hayatından Tablolar (Hanım Sahabeler)* Ter. Taceddin Uzun, Uysal Kitabevi, Ankara 1991, C. III, s. 461.

⁴¹⁷ Nurgül Dere, *Hanım Sahabiler Asrı Saadetin İncileri*, Kayıhan Yay. İstanbul 2010, s. 493-494.

⁴¹⁸ İbn Hacer el-Askalani, Ebu’l-Fazl Şehabeddin Ahmed, *el-İsabe fi Temyizi’s-Sahabe*, Daru’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut ty. C. IV, s. 232; Dere, a.g.e. s. 336-337.

⁴¹⁹ İbn Hacer, a.g.e. C.IV, 278.

⁴²⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 133; Kettani, a.g.e. C. II, s. 298.

Bunların dışında Medine’de Müslüman kadınların ticaret amacıyla gitmiş oldukları Kaynuka Yahudilerine ait Kaynuka Çarşısı mevcuttur.⁴²¹ Bu çarşıda alım-satım işleri yapan kadınlar arasında Kahle Ümmü Beni Enmar da vardı. Bu kadın, Merve’de Hz. Peygamber’in (s.a) yanına gelmiş ve: *“Ya Rasulallah! Ben alım-satımla iştigal olan bir kadınum. Bir şey satın almak istediğim zaman, düşündüğümden az bir ücret veriyorum. Daha sonra malı hak ettiği değere yükseltiyorum. Bir şey satmak istediğimde de sattığım şeyin değerinden fazla ücret istiyorum. Daha sonra normal değerine indiriyorum.”* demiş ve böylece ticaretle ilgili aklına takılan bir takım sualler sormuştur. Bu soru üzerine Hz. Peygamber (s.a) kadına ticaretle ilgili bazı tavsiyelerde bulunmuş ve: *“Ey Kahle böyle yapma! Bir şey satın almak istediğinde onun normal ücretini teklif et. Ya alırsın ya almazsın. Bir şey satmak istediğin zaman da yine malın normal değerini iste. Ya satarsın ya satamazsın.”* demiştir.⁴²² Ayrıca Kaynuka Çarşısı’nda bir kadının celep (koyun-sığır) sattığı rivayetler arasındadır.⁴²³

3.2. Saç Bakımı (Kuaförlük) Mesleğini İfa Eden Hanımlar

Bu dönemde özellikle gelinleri süsleyerek onların saç bakımlarını yapan hanım sahabeler mevcuttur.⁴²⁴ Araplar arasında gelinleri süsleyen bu kadınlara **“maşıta”** (baş tarayan) denilirdi.⁴²⁵

Hız. Peygamber (s.a) Safiye validemizle evleneceği zaman gelinin saçlarını tarayıp kokulama ve onun süslenmesini Enes b. Malik’in annesi Ümmü Süleym ve Ümmü Sinan el-Eslemiyeye yapmıştır.⁴²⁶ Hız. Âişe’nin düğününde bulunan Esmâ bnt. Yezid onun zifafa hazırlanmasında yardımcı olmuştur.⁴²⁷ Ayrıca fasih bir dile sahip olup saç bakımı-kesimi konusunda bilgili ve tecrübeli olan diğere bir kadın Ümmü Rale’dir. Bu kadın Hız. Peygamber’e (s.a) gelmiş ve: *“Ben hanımların saç bakımlarını yapar ve onları süslerim. Bunun bir sakıncası var mı?”* diye sormuştur. Bu soruya Hız. Peygamber (s.a): *“İhtiyaç duyduklarında onları süsle.”* cevabını vermiştir.⁴²⁸

⁴²¹ Buhari, Buyü, 49.

⁴²² İbn Mace, Taharet, 29.

⁴²³ İbn Hişam, Ebu Muhammed Cemaleddin Abdulmelik, *Siret-i İbn Hişam Tercemesi*, Ter. Hasan Ege, Kahraman Yay. İstanbul ty. C. III. s. 66.

⁴²⁴ Dikmen, *a.g.e.* s.225.

⁴²⁵ Nebi Bozkurt, “Sünnette Düğün”, *Mehir Dergisi*, 1999, S. 3, s. 31.

⁴²⁶ İbn Hişam, *a.g.e.* C. III, s. 468.Dere, *a.g.e.* s. 485.

⁴²⁷ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 445; Dere, *a.g.e.* s. 214.

⁴²⁸ Kettani, *a.g.e.* s. 333.

Hız. Peygamber (s.a) zaman zaman bazı hanımları ziyaret eder ve onların evlerinde istirahat ederdi. Bu hanımlardan biri olan Ümmü Haram, Hız. Peygamber (s.a) onun yanında dinlendiği vakitler onun saçlarının bakımını yapardı.⁴²⁹ Hac dönemlerinde erkeklerin saçlarını kesen kadınların var olduğu ve Kays oğullarından bir kadının bu işi yaptığı bilinmektedir.⁴³⁰ Ayrıca Ümmü Züfer saç bakımı ve kesimi konusunda tecrübe sahibi bir hanım sahabidir.⁴³¹

3.3. Deri İşçiliğinden Ticari Kazanç Sağlayan Hanımlar

İktisadi hayatın içerisinde yer alan ve derileri işleyerek ailesi için kazandığını harcayan hanımlardan biri, lakabı Ra'ita olan Zeynep bnt. Ebu Muâviye'dir.⁴³² Ra'ita bir gün Hız. Peygamber'e (s.a) uğrar ve: *"Ya Rasulallah! Ben zanaatkâr bir kadınım, kocamın ve çocuğumun bir şeyleri yok. El emeği olarak üretmiş olduğum şeyleri satıyorum ve elde etmiş olduğum kazancımı kocam ve çocuğum için harcıyorum."* der. Yapmış olduğu bu harcamaların bir sevabı olup olmadığını sorar. Bunun üzerine Hız. Peygamber (s.a) ona: *"Yapmış olduğun bu harcamalarda elbette iki sevap vardır. Biri yakınlarını himaye sevabı diğeri de sadaka sevabı."* diye cevap verir.⁴³³ Deri tabakalama ve onlardan çeşitli eşyalar meydana getirme işini mü'minlerin anneleri yapmış ve Hız. Peygamber (s.a) de onları bu mesleği icra etmeye teşvik etmiştir. Hız. Peygamber (s.a) hanımlarının bu mesleği ifa ederken elde etmiş oldukları kazançlarına hiçbir surette mani olmamıştır. Nitekim Hız. Peygamber (s.a) ölmüş hayvanların derilerinden faydalanılmasını kadınlara tavsiye etmiştir. Hakeza Meymune'nin bir koyunu öldüğünde Hız. Peygamber (s.a): *"Onun derisinden faydalanmıyor musunuz, onu tabaklasanız. Çünkü bu onun temizlenmesi demektir."* demiştir.⁴³⁴

Mü'minlerin annelerinden Zeynep bnt. Cahş da derileri işler, deriden eşya diker, onları satar ve Allah (cc) yolunda tasadduk ederdi.⁴³⁵ Ayrıca o deriden ayakkabı

⁴²⁹ Şibli en-Numani, Mevlana, *Asrı Saadet: Peygamberimizin Sireti*, Trc. Ömer Rıza Doğrul, Eser Yay. İstanbul 1973, C. III, s. 88; Şennavi, *a.g.e.* s. 522.

⁴³⁰ Buhari, Hac, 126;

⁴³¹ Kettani, *a.g.e.* C. II, s. 332.

⁴³² Müslim, Nikâh, 9; Dere, *a.g.e.* s. 302-303.

⁴³³ Buhari, Zekât, 49; Nafakat, 13.

⁴³⁴ Oral, *a.g.e.* C. II, s. 115.

⁴³⁵ İbn Hacer el-Askalanî, *el-İsabe (Seçkin Sahabeler)*, Trc. Seyfullah Erdoğmuş, Sağlam Yayınevi, İstanbul 2011, s. 567; Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 123.

dikerdi.⁴³⁶ Bunun yanında Zeynep bnt. Cahş'ın kendisine ait küçük bir atölyesinin var olduğu rivayetler arasındadır.⁴³⁷

Hz. Peygamber (s.a) Ümmü Seleme'ye evlenme teklifinde bulunacağı zaman onun deri tabaklamakta olduğunu ve elinde deri işlemede kullanılan maddenin bulaşığı olduğunu görmüştür.⁴³⁸ Deri işleme mesleğinde maharetli olan diğer bir hanım Hz. Peygamber'in (s.a) eşi Sevde validemizdir.⁴³⁹ Mü'minlerin anneleri dışında birçok hanım sahabeler deri tabaklama ve işleme konusunda bilgi sahibidirler.⁴⁴⁰ Nitekim Esmâ bnt. Umeys'in Cafer ve arkadaşlarının şehid olduğu sabah kırk kadar deri tabaklamış olduğu rivayet edilmektedir.⁴⁴¹ Ayrıca kadınların sadece evcil hayvanların değil, yabani hayvanların da derilerini işledikleri ve eşlerine işledikleri derilerden elbiseler diktikleri gelen rivayetler arasındadır.⁴⁴²

3.4. İp İmalatı Yapan ve El İşleriyle Uğraşan Hanımlar

Hz. Peygamber (s.a) döneminde toplamış olduğu yün ve lifleri eğirip, meydana getirdiği yumağı satarak geçimini sağlayan hanımların başında gelen Suayra el-Esediyye'dir. Öyle ki bu hanım bazen yumakları çok büyük yapar ve ağır olunca tüm yumağı bozardı. Bu sebeple Kur'an'da bu kadının yapmış olduğu bu davranış yemin konusuna örnek verilmiştir.⁴⁴³ Nitekim Kur'an'da: *“Bir topluluk diğer bir topluluktan daha (güçlü ve) çoktur diye yeminlerinizi aranızda bir hile ve fesat sebebi yaparak, ipliğini iyice eğirip büktükten sonra (tekrar) çözüp bozan kadın gibi olmayın...”* buyrulmaktadır.⁴⁴⁴

Havle bnt. Kays, mescitte hurma yapraklarından ticaret amaçlı sepet ördüklerini bildirmektedir.⁴⁴⁵ Bunun dışında Ümmü Ziyad el-Eşceyye yanındaki birkaç hanımla cihada katılmak istemiş ama Hz. Peygamber (s.a) izin vermek istemeyince o hanım: *“Yün eğirip onunla Allah yolunda yardımcı oluruz...”* demiştir.⁴⁴⁶ Kadınlar üretmiş

⁴³⁶ Kettani, *a.g.e.* s. 281.

⁴³⁷ Buhari, *Libas*, 31; Mezalim, 25.

⁴³⁸ İbrahim Canan, “Hz. Zeyneb'in Hane-i Saadet'teki İş Atölyesi” *Sosyal Hayatta Kadın*, 3. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 116.

⁴³⁹ Buhari, *Eyman*, 21; Oral, *a.g.e.* C. II. s. 112.

⁴⁴⁰ Ebu Davud, *Libas*, 38.

⁴⁴¹ Kettani, *a.g.e.* C. II, s. 284-285; Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 342.

⁴⁴² Buhari, *Libas*, 28.

⁴⁴³ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 367; Dere, *a.g.e.* s. 439.

⁴⁴⁴ Nahl, 16/92.

⁴⁴⁵ Hilal Köksal, *Rivayetler Işığında Hz. Peygamber Döneminde Gündelik Hayat ve Kadın*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 65.

⁴⁴⁶ Dere, *a.g.e.* s. 479.

oldukları elbise türü şeyleri yine kendi elleriyle boyamışlardır. Nitekim Zeynep bnt. Cahş ve ona yardıma gelen bir takım hanımlar üretmiş oldukları elbiseleri kırmızıya boyamışlardır.⁴⁴⁷ Yine Ümmü Süleym⁴⁴⁸ ve Ümmü Selit Uhud harbinde su kırbaclarını tamir etmiş ve dikmişlerdir.⁴⁴⁹ Bunun yanında Medine’den bir kadın kendi eliyle özel olarak imal etmiş olduğu bir bürdeyi (hırka) Hz. Peygamber’e (s.a) hediye etmiştir.⁴⁵⁰ Bunun gibi Hz. Âişe de kendi iç çamaşırlarını dikmesinin yanında Hz. Peygamber’e (s.a) kendi el emeğiyle hırka dokumuştur. Ayrıca Hz. Âişe kadınların yapmış oldukları bu el işlerini övmüş ve: “*Kadının elindeki ip eğirme aleti (kirman, iğ, teşi) Allah yolundaki mücahidlerin taşımış oldukları mızraktan daha güzeldir.*” demiştir. Çünkü bu tarz el işleri toplumun giyim kuşam gibi önemli bir ihtiyacını karşılamaktadır.⁴⁵¹ El işi ve dokuma işleriyle meşgul olan kadınların çokluğu sebebiyle onların Medine’de küçük çapta da olsa tezgâhlarının var olduğu rivayetler arasındadır.⁴⁵²

3.5. Sağlık-Tıp Alanında Faaliyet Gösteren Hanımlar

Hz. Peygamber’e (s.a) tedavi olmak kaderden neyi değiştirebilir diye soranlara, “*Bizzat tedavi kaderdir.*” diye cevap vermiştir.⁴⁵³ Böylelikle Hz. Peygamber (s.a) insanlara tedavi olmaları konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Hz. Peygamber (s.a) döneminde sağlık alanında kadınlar önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde hanımlar tıp bilgisine sahip olmakla kalmamış, öğrenmiş oldukları tedavi yöntemleriyle savaş zamanlarında yaralanan askerlere önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.⁴⁵⁴ Savaş dönemlerinde yaralanan askerleri tedavi eden hanımlar arasında Şifa bnt. Abdillah,⁴⁵⁵ Leyla el-Gifari,⁴⁵⁶ Ümmü Ziyad el-Eşceiyye⁴⁵⁷ Ümmü Eymen⁴⁵⁸ ve Hamne bnt. Cahş⁴⁵⁹ gibi isimleri zikretmek mümkündür. Ümmü Atiyye bnt. Haris cahiliye döneminde Arapların meşhur tabiplerindendir. Bu hanım

⁴⁴⁷ Ebu Davud, Libas, 26.

⁴⁴⁸ Dere, a.g.e. s. 234.

⁴⁴⁹ Kandehlevi, M. Yusuf, *Hayatu’s-Sahabe: Peygamberimiz ve İlk Müslümanlar*, Ter. Sıtkı Güllü, Akit Gazetesi, İstanbul 1996, C. II, s. 53-54.

⁴⁵⁰ Buhari, Cenaiz, 29.

⁴⁵¹ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 224-225.

⁴⁵² Buhari, Büyü, 31.

⁴⁵³ Ebu Davud, Tıbb, 22.

⁴⁵⁴ Köksal, a.g.e. s. 53.

⁴⁵⁵ İbn Hacer, *İsabe*, C. VII, s. 277.

⁴⁵⁶ İbn Hacer, *İsabe*, C. VIII, s.121.

⁴⁵⁷ İbn Hacer, *İsabe*, C. IV, s. 435; Ebu Davud, Cihad, 141.

⁴⁵⁸ İbn Hacer, *İsabe*, C. VII, s. 531.

⁴⁵⁹ Mevlana Niyaz, *Kadın Sahabiler*, Trc. Ali Genceli, Tokar Yay. İstanbul 1971, s. 382.

sahabe Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber (s.a) ile beraber çeşitli gazvelere katılmış, askerlerin yaralarını tedavi etmiştir.⁴⁶⁰ Aynı şekilde savaşlarda yaralıları tedavi eden, şehit cesetlerini toplayan ve askerlere yemek hazırlayan diğer bir hanım ise Rubeyyi bnt. Muavviz'dir.⁴⁶¹ Nitekim Rubeyyi: *"Biz Peygamber (a.s) ile beraber savaşlara katılır, askerlere su verir, onlara hizmet eder, yaralıları ve şehidleri Medine'ye taşırdık."* demiştir.⁴⁶² Ayrıca Meymune bnt. Haris savaşlarda yaralıları yardım etmek gayesiyle kendisine bir bölük kurmuş ve bu bölüğün başında da kendisi bulunmuştur.⁴⁶³ Bu hanım sahabeler dışında Hz. Peygamber'in (s.a) kızı Fatıma, Uhud savaşında babasının yarası durdurulamayınca bir hasırı yakarak onun küllerini babasının kanayan yarasına basarak kanı durdurmuştur.⁴⁶⁴ Ayrıca Hendek savaşı esnasında mescitte basit ve ilkel sayılabilecek bir hastane çadırı meydana getirilmiştir. Bu şifa çadırında Eslem kabilesinden Rufeyde el-Ensariyye hemşire olarak görev yapmıştır.⁴⁶⁵

Savaş dönemleri dışında tıbbi alanda hizmet veren hanımlardan biri, ilk Müslümanlardan olan ve çeşitli otlardan ilaçlar meydana getiren Esmâ bnt. Umeys'dir.⁴⁶⁶ Hz. Peygamber (s.a) bir gün Esmâ bnt. Umeys'e: *"Bağırsaklarını ne ile yumuşatıyorsun?"* diye sorduğunda o: *"Şürbüm"* ile cevabını verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: (s.a) *"Hararet de hararet!"* demiştir. Bu cevap üzerine Esmâ bnt. Umeys sena otunu müşhil olarak kullanmıştır. Hz. Peygamber (s.a) bunu öğrenince: *"Eğer ölüme karşı şifa taşıyan bir şey olsaydı o sena otunda olurdu."* demiştir.⁴⁶⁷

Hz. Peygamber (s.a) vefat ettiği sırada kimileri onun sağ olduğunu ileri sürerken Esmâ elini onun iki omzu arasına koyarak muayene etmiş ve: *"Rasulallah vefat etmiştir."* diyerek şüphele son vermiştir. Bu durum onun tıbbi alandaki bilgilerine güvenildiğinin bir göstergesi olmaktadır.⁴⁶⁸

Hz. Peygamber'in (s.a) vefatına yakın künyesi Ümmü Bişr olan Huleyde bnt. Kays onu ziyaret etmiştir. Sağlık alanında bilgisi olan bu hanım sahabe Hz. Peygamber'e: *"Ne kadar da hararetiniz var ya Rasulallah!"* demiş, bunun üzerine Hz.

⁴⁶⁰ Müslim, Cihad, 142.

⁴⁶¹ Buhari, Tıbb, 2; Erdoğan, *el-İsabe (Seçkin Sahabeler)*, s. 508.

⁴⁶² Buhari, Cihad, 68.

⁴⁶³ Dere, *a.g.e.* s.106.

⁴⁶⁴ Buhari, Cihad, 56; Vudu, 72, Megazi, 24; İbn Mace, Tıbb, 15; Tirmizi, Tıbb, 34.

⁴⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, 56; Dere, *a.g.e.* s. 453.

⁴⁶⁶ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 226-227.

⁴⁶⁷ Tirmizi, Tıbb, 30.

⁴⁶⁸ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 227.

Peygamber (s.a): “*Bu hastalığım ne dersin Huleyde?*” diye sorunca o: “*Zannedersen Zatülcenb’dir (Akciğer iltihabı).*” diye cevap vermiştir.⁴⁶⁹

Hanım sahabelerden olan Ümmü Kays bnt. Kays el-Esediyeye kendi çocuğuna boğazındaki bir hastalığından dolayı **İ’lak** (elle iltihabı sıkamak) denen bir tedavi uygulamıştır. Hz. Peygamber (s.a) bu durumu öğrenince: “*Çocuklarınızın boğaz hastalığına İ’lak uygulamayın. Onun yerine size ud-u Hindi’yi (Kust-u Hindi) tavsiye ederim. Çünkü onda yedi türlü şifa vardır. Zatu’l cenb’in ilacı ondadır. Boğaz hastalığında burna damlatılır. Zatu’l cenb hastalığında ağızdan alınır.*”⁴⁷⁰ demiştir. Hz. Peygamber (s.a) kadınları tıbbi konularda bilgilendirmiş; onların uygulamış oldukları yanlış tedavileri belirterek onlara yapması gereken tedaviyi ve onun yöntemlerini öğretmeye çalışmıştır.

Cahileye döneminde **rukye** (muska) yaparak hastaları tedavi eden Şifa bnt. Abdillah yapmış olduğu rukyeyi Hz. Peygamber’e (s.a) anlatmış ve ondan bu konuda müsaade almıştır.⁴⁷¹ Hz. Peygamber’in (s.a) rukye yapılmasına müsaade ettiği hanımlar arasında Esmâ bnt. Umeys ve Ensardan Halide bnt. Enes de vardır.⁴⁷² Rukye sadece muska yapılan bir tedavi yöntemi değil aynı zamanda çeşitli ilaçların kullanıldığı bir tedavi şeklidir.⁴⁷³

Mü’minlerin annelerine hizmet etme bahtiyarlığına nail olmuş künyesi Ümmü Rafi olan Selma tıp bilgisine de sahip olup Hz. Peygamber’in (s.a) çocuklarının hepsinin doğumunda bulunmuş bir hanımdır.⁴⁷⁴ Mariye doğum yapınca Hz. Peygamber (s.a) Ümmü Rafi’ye bir köle ve belli bir ücret vermiştir.⁴⁷⁵ Ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a) vücudunda herhangi bir yara bere olduğunda Selma’nın o yaraların üzerine kına koyarak tedavi ettiği rivayetler arasındadır.⁴⁷⁶

Arap yarımadasında kızların da sünnet edilmesi bir âdet olduğundan kadın sünnetçiler de bulunuyordu. Ümmü Enmar adındaki bir kadın Mekke’de kız çocuklarını

⁴⁶⁹ Niyaz, *a.g.e.* s. 397-398.

⁴⁷⁰ Buhari, *Tıbb*, 10, 21; Müslim, *Selam*, 139; Ebu Davud, *Tıbb*, 13.

⁴⁷¹ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 376; Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 228.

⁴⁷² Müslim, *Selam*, 21/60.

⁴⁷³ Kettani, *a.g.e.* C. I, s. 51.

⁴⁷⁴ Lings, *a.g.e.* s. 339.

⁴⁷⁵ Levent Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, Ayışığı Yay. İstanbul 2001, s. 113-116.

⁴⁷⁶ Tirmizi, *Tıbb*, 13.

sünnet etmiştir.⁴⁷⁷ Medine’de bu görevi Ümmü Atiyye ifa etmiş ve Hz. Peygamber (s.a) ona kızların sünneti konusunda bir takım tavsiyelerde bulunmuştur.⁴⁷⁸

Sağlık alanında bilgi sahibi olan diğer bir hanım sahabe ise Ümmü Münzir bnt. Kays’dır. Hz. Ali’nin hastalığı devresinde hurma çağlası yediğinde Hz. Peygamber (s.a): “*Ağır ol, ağır ol! Sen daha nekâhat dönemindedin.*” Hz. Ali bırakıncaya kadar bu sözü tekrar etmiştir. Bunun üzerine Ümmü Münzir arpa ve çöğender otundan yemek pişirip onlara ikram etmiştir. Nihayetinde Hz. Peygamber (s.a): “*Ya Ali! Bundan ye! Bu sana daha faydalıdır*” demiştir.⁴⁷⁹ Muhtemelen Ümmü Münzir’in Hz. Ali’nin rahatsızlığına göre böyle bir yemek hazırlaması onun bu hastalık konusunda bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

İnsanların sağlık konusunda güvenini kazanmış diğer bir hanım ise Esmâ bnt. Ebi Bekr’dır. Birçok insan bu hanım sahabeye gelerek hayır dua isterlerdi. Özellikle sıkıntıda ve hasta olanlar bu hanım sahabeye uğrarlardı. Sıtmaya yakalanmış kadınlar Esmâ’ya gelir, o da onların göğsüne su serper ve dua ederdi.⁴⁸⁰

İlmi yönü kuvvetli olmakla beraber duru ve üstün bir hafızaya sahip olmasıyla bilinen Hz. Âişe’nin tıbbi alanda da derin bir tecrübesi olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Nitekim onun tıbbi bilgiye haiz olduğunu sahabeden Urve’nin babasından gelen rivayetlerden ayrıca onun Hz. Âişe’ye sorduğu sorulardan ve akabinde Hz. Âişe’nin vermiş olduğu cevaplardan anlayabilmekteyiz. Öyle ki Hişam b. Urve babasından rivayet ettiğine göre babası: “*Tıbbı, şiiri ve fıkıhı Âişe’den daha iyi bilen görmedim.*”⁴⁸¹ demiş, Urve’de Hz. Âişe’ye; “*Anacığım! Senin kavrayışına hayret etmiyorum. Çünkü Rasulallah’ın eşi Ebu Bekr’in kızıdır. Şiir ve tarih bilgine de hayret etmiyorum. Çünkü baban Ebu Bekr tarihi bilgisi iyi olan biriydi. Fakat senin tıp bilgine hayret ediyorum. Bu bilgiyi nasıl veya nereden elde ettin?*” diye sormuş, o da Urve’nin omzuna ellerini koyarak: “*Ey Urve! Hz. Peygamber’in ömrünün son demlerinde onu tedavi etmek için bazı heyetler geliyordu. İşte ben bu bilgileri onlardan görüp öğrendim.*” demiştir.⁴⁸²

⁴⁷⁷ İbn Hişam, *a.g.e.* C. III, s. 95.

⁴⁷⁸ Ebu Davud, *Edep*, 179; Kettani *a.g.e.* C. II, s.339.

⁴⁷⁹ Tirmizi, *Tıbb*, 1; Ebu Davud, *Tıbb*, 2; İbn Mace, *Tıbb*, 3.

⁴⁸⁰ Niyaz, *a.g.e.* s. 242.

⁴⁸¹ İbn Hacer, *İsabe*, IV, 360.

⁴⁸² İbn Mace, *Ticaret*, 29.

Sonuç itibariyle bu dönemde verilen başlıca sağlık hizmetleri rivayetlerden anlaşıldığı üzere şu şekildedir: ebelik ve doğum yardımı, bazı cerrahi müdahaleler, savaşlarda yaralananların bakımı, günlük yaralanmaların ve bazı hastalıkların tedavisi, köpek ısırıklarının tedavisi, psikolojik tedavi, diyetle ilgili uygulamalar, cenaze yıkama ve tekfin ile ilgili sağlık hizmetleri.⁴⁸³

Konunun dağılmaması ve uzamaması için bu mesleklerin ne şekilde ve nasıl yapıldıklarının detaylarına girilmeyip bu kadarla yetinilmiştir.

3.6. Diğer Mesleki Alanlarda Uğraş Veren Hanımlar

Hz. Peygamber (s.a) döneminde cenazeleri yıkama ve kefenleme işleri ile meşgul olan hanımların mevcut olduğu bilinmektedir. Nitekim Rasulallah'ın kızı Zeyneb'in ve Ümmü Külsüm'ün cenazesinde Ümmü Eymen, Sevde bnt. Zem'a, Ümmü Seleme, Ümmü Atiyye,⁴⁸⁴ Hansa bnt. Hizam⁴⁸⁵ Esmâ bnt. Umeys, Safiye bnt. Abdilmuttalib⁴⁸⁶ yıkama görevini ifa etmişlerdir.

Bu dönemde özellikle cariyeler hayvanların bakımını icra etmişlerdir. Nitekim Muaviye b. Hakem es-Sulemi'nin kendisine ait olan cariyesi Uhud ve Cevvaniye çevresinde koyunların çobanlığını yapmıştır.⁴⁸⁷ Ayrıca Esmâ bnt. Ebu Bekr'in kızı Zübeyr ile evlendiğinde kocasının sadece devesi ve bir binek atı var olduğunu ve kendisinin bunların bakımı ile ilgilendiğini söylemektedir.⁴⁸⁸ Ayrıca bağ bahçe işlerinde uğraşan kadınlardan biri Ümmü Mübeşşir'dir. Ümmü Mübeşşir'in kendisine ait bir hurma bahçesinin olduğu ve onun hizmetiyle meşgul olduğu kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁸⁹

Arap yarımadasında yaygın bir adet olarak sağlıklı nesillerin yetiştirebilmesi ve çocukların fasih bir dile sahip olabilmesi için yeni doğmuş bebekler sütannelere ücret karşılığı verilirdi. Hz. Peygamber'in (s.a) sütanneliğini ve bakımını (dadılık) ilk zamanlar kısa bir zaman da olsa Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe yapmış, daha sonra Halime dört-beş yıl kadar bu görevi yerine getirmiştir.⁴⁹⁰ Hz. Peygamber'in çocuklarını

⁴⁸³ Öztürk, *a.g.e.* s. 169-206.

⁴⁸⁴ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 541; Dere, *a.g.e.* s. 117.

⁴⁸⁵ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 475.

⁴⁸⁶ Dere, *a.g.e.* s.132.

⁴⁸⁷ Müslim, Mesacid, 33; İbn-i Kayyim el-Cevziyye, *a.g.e.* s. 106

⁴⁸⁸ Dere, *a.g.e.* s. 155-156.

⁴⁸⁹ Kettaani, *a.g.e.* C. II, s. 272; Müslim, Musâkât, 8

⁴⁹⁰ Sarıçam, *a.g.e.* s. 41-42.

(s.a) ise Safiye'nin azatlısı Selma emzirmiştir.⁴⁹¹ Hz. Peygamber'in (s.a) Mariye'den olan çocuğu İbrahim'in bakımını üstlenmek için Medineli kadınlar yarış halinde olmuştur. Bu göreve nail olan ise Ümmü Bürde'dir. Hz. Peygamber (s.a) ona sütanneliğinin karşılığı olarak bir hurmalık tahsis etmiştir.⁴⁹² Bunun dışında Lübabe bnt. Haris Hz. Peygamber'in (s.a) torunu Hz. Hüseyin'in sütanneliğini yapmıştır.⁴⁹³ Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a) yetişmesinde ve bakımında Fatıma bnt. Esed⁴⁹⁴ ve Ümmü Eymen'in⁴⁹⁵ katkıları büyüktür.

Bu dönemde Hz. Peygamber'e (s.a) hizmet etme bahtiyarlığına eren hanımlar da mevcuttur. Örneğin Havle Hz. Peygamber'in (s.a) evini çekip çeviren bir hanımdır.⁴⁹⁶ Aynı şekilde Meymune bnt. Sa'd Hz. Peygamber'e (s.a) hizmet etmiştir.⁴⁹⁷ Ayrıca Hz. Âişe'nin hicretin 9. veya 10. yılında efendisinden satın alıp özgürlüğüne kavuşturduğu Berire Hz. Âişe'ye hizmet etmekten geri durmamıştır.⁴⁹⁸

Kadınlar bu dönemde evlenen insanların düğünlerinde bulunmuş ve Muğannilik mesleğini icra etmişlerdir. Nitekim düğünlerde eğlence tertip edilir ve muğanniler evlere davet edilirdi. Hz. Peygamber (s.a) Nubeyt b. Cabir'in düğününde muğannilerin olup olmadığını Hz. Âişe'ye sormuş, olumsuz bir cevap alınca Medineli halkın eğlenceyi sevdiğini belirterek bu âdetin devam ettirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁹⁹ Bu sebeple olsa gerek Rubeyyi bnt. Muavviz'in düğününde def çalıp şarkı söyleyen kızlara müdahale etmemiştir.⁵⁰⁰ Muğannilik yapan kızlar Hammane ve Zeynep el-Ensariyye'dir.⁵⁰¹ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) Medine'ye hicret ettiği zaman şehre girdiği anda Ensar'ın kızları onu ellerindeki defleri çalarak ve şarkılar okuyarak karşılamıştır.⁵⁰² Yine bu dönemde Semra bnt. Nuheyk el-Esediyye günümüzdeki zabıtalığa benzer şekilde çarşı denetleme görevini ifa etmiştir.⁵⁰³

⁴⁹¹ Erdoğmuş, *el-İsabe (Seçkin Sahabeler)*, s. 493.

⁴⁹² Buhari, *Cenaiz*, 44; Dere, *a.g.e.* s. 101.

⁴⁹³ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 314; Dere, *a.g.e.* s.194.

⁴⁹⁴ Dere, *a.g.e.* s. 200.

⁴⁹⁵ Şibli, *a.g.e.* C. I, s. 129-130.

⁴⁹⁶ Dere, *a.g.e.* s. 401.

⁴⁹⁷ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 327.

⁴⁹⁸ İmam Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Muri, *Riyâzu's-Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Trc. M. Yaşar Kandemir, İ. Lütfi Çakan, vd. Erkam Yay, İstanbul 2008, C. II, s. 237-238.

⁴⁹⁹ Buhari, *Nikâh*, 64.

⁵⁰⁰ Buhari, *Meğazi*, 12.

⁵⁰¹ Kettani, *a.g.e.* C. II, s. 344-345.

⁵⁰² Kettani, *a.g.e.* C. II, s. 350; Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 481-482.

⁵⁰³ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. II, s. 959; Kettani, *a.g.e.* C. II, s. 44.

Bu dönemde Hz. Peygamber'in (s.a) yasakladığı hoş karşılamadığı işler de mevcuttur. Bunlar dövme yaptırmak, saç ekletmek gibi işlerdir. Hz. Peygamber'in (s.a) bu gibi işleri yasaklamasındaki hikmet insanın fitratını değiştirmesinin dinen uygun olmadığıdır. Nitekim bir kadın Hz. Peygamber'e (s.a) gelerek: *"Ya Rasulallah! Benim yeni bir gelin kızım var. Çiçek hastalığından dolayı saçları döküldü. Ona saç ekleyeyim mi?"* diye sormuş, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a): *"Allah ekleyene de ekletene de lanet etsin."* buyurmuştur.⁵⁰⁴

İlk dönem İslam toplumunda kadınların birçok alanda aktif olarak yer aldığını, Hz. Peygamber'in (s.a) bizzat onları bazı işlere yönlendirdiğini, mesleklerini icra edebilecek ortamları hazırladığını, yine onları cesaretlendirdiğini ve mesleki konularda eğittiğini gösteren misaller burada anlatılmaya çalışılmıştır. Anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere bu mesleki faaliyetlerin bazıları ekonomik gelir elde etmek amacıyla olduğu gibi diğer bir kısmı da bu amaçlı olmamıştır. Fakat kadınların toplumsal hayatta yer alabilmek adına yapmış oldukları bu icraatler önem arz etmektedir.

Netice itibariyle Hz. Peygamber'in (s.a) kamusal düzende bazı görevlere kadınları getirmesi, ya da onları yapmış oldukları işlerde desteklemesi, ayrıca toplumsal bir mukavele sayılan Veda Hutbesi'nde⁵⁰⁵ kadın haklarına temas etmesi hem nazari, hem tarihi ve kültürel bakımdan Müslümanlık nazariyesinin ne kadar ileride olduğunun açık ve net bir göstergesidir.⁵⁰⁶

4. HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİLMELERİNDE GÖSTERMİŞ OLDUĞU GAYRETLER SONUCUNDA HANIMLARIN İLMİ SAHADAKİ FAALİYETLERİ

İslam'ın ilk dönemlerinde kadınların Hz. Peygamber (s.a) ile aynı ortamı paylaşmasından dolayı kadınlar çevresinde olup bitenlere dikkat kesilmiş, yeri geldiğinde yaşananları sorgulamış ve gördüklerine kayıtsız kalmamışlardır. Kadınların bu ilgi ve alakaları onların çeşitli ilmi faaliyetlerde yerini almalarını sağlamıştır.⁵⁰⁷

İslam'ın zuhur ettiği zamanlarda okuma yazma bilenlerin sayısının yok denecek kadar az olduğu fakat zamanla bu sayının arttığı yukarıdaki konularda irdelenmeye çalışılmıştır. Okuma yazma oranının artmasıyla birlikte ilmi faaliyetlerde gözle görünür

⁵⁰⁴ Buhari, Libas, 83; Müslim, Libas, 33; Ebu Davud, Edep, 16.

⁵⁰⁵ Ebu Davud, Hac, 56; İbn Mace, Nikâh, 3.

⁵⁰⁶ M. Said Hatiboğlu, "İslam'ın Kadına Bakışı", *İslami Araştırmalar*, Ekim 1991, C. V, S. 4, s. 234-235.

⁵⁰⁷ Serpil Başar, *Kur'an'ın İlk Kadın Yorumcuları*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 72.

bir gelişme meydana gelmiştir. İslam dini ile birlikte toplumun bir parçası haline gelen kadınlar kültürünün bir unsuru olan dil ve yazı alanında da kendilerini göstermişlerdir.⁵⁰⁸ Nitekim cahiliye döneminde de okuma yazma bilen Hz. Şifa bnt. Abdillâh Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hafsa'ya ve daha birçok kişiye okuma yazmayı öğreterek İslam'ın ilk kadın öğretmeni olmuştur.⁵⁰⁹ İlimi çalışmaların ilerlediği bir dönemde ilim sahibi hanımlar ilim talep eden erkeklerin yazılı müracaatlarına muhatap olacak seviyeye gelmişlerdir.⁵¹⁰ Nitekim Hz. Talha'nın kızı Âişe son derece zeki ve takva sahibiydi. Bu hanım, teyzesi Hz. Âişe'nin evinden ayrılmaz ve onun ilmi bilgisinden faydalanırdı. Muhtelif memleketlerden gelen genç yaşlı kişiler bazı konularda bilgi sahibi olmak isteyince Hz. Âişe'ye mektup yazıyor, Talha'nın kızı ise teyzesinin diliyle bu mektuplara cevap veriyordu.⁵¹¹ Yine İslam'ın ilk dönemlerinde Hz. Fatıma bnt. Hattab'ın okuma yazma ilmine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü hicretten önce Mekke'de vahiy nazil oluyorken Kur'an'ın bazı sahifelerinin onun yanında yazılı olarak bulunduğu bilinmektedir.⁵¹²

İslam'ın ilk dönemlerinde ilk yazılı eserin Kur'an olduğu düşünülecek olunursa yazı kültürünün cahiliye döneminde yaygın olmadığı söyleyenebilir. Ancak Arapların fesahat ve belâğat açısından üst noktada olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Nitekim yeni doğmuş çocukların dili daha duru, ifadeleri daha düzgün bir şekilde kullanabilmelerini sağlamak için bu çocuklar bazı bölgelerdeki sütannelere gönderilmekteydi.⁵¹³ Okuma ve yazmanın yok denecek kadar az olduğu Arap toplumunda duygu ve düşüncelerini anlatabilmenin en etkili aracı şiir olmuştur. Nitekim âdetlerini, inançlarını, savaş ve barış dönemindeki uygulamalarını ve gösterdikleri kahramanlıkları sonraki nesillere aktarmada en etkili yolun şiir olması bu sanata verdikleri önemi göstermektedir.⁵¹⁴ Arapların belâğat yönünün zirvede olması sözlerine

⁵⁰⁸ Birekul, *a.g.e.* s. 93.

⁵⁰⁹ Ebu Davud, *Tıbb*, 18; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. II, s. 760-761.

⁵¹⁰ Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 52.

⁵¹¹ Buhari, *Edebu'l Müfred*, b. 524.

⁵¹² Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. II, s. 761.

⁵¹³ Suzan Yıldırım, "Hz. Peygamber'in Hanımı Ümmü Seleme", *DİD*, 2009, C. XLV, S. 2, s. 94.

⁵¹⁴ M. Vecih Uzunoğlu, "Hz. Peygamber'in Edebi Yönü", *DEÜİFD*, 2010, S. 32, s. 48. Kadri Yıldırım, "Hz. Peygamber ve Şiir" *Peygamberim Hz. Muhammed Özel Sayısı*, 2000, *Diyanet İlimi Dergi*, 2003, Özel Sayı, s. 548.

de tesir etmiştir. Öyle ki zikretmiş oldukları belağatli sözleri, bazen bir savaşın çıkmasına veya barışın meydana gelmesine sebep olabilmıştır.⁵¹⁵

Şiirin etkisi İslam geldikten sonra da devam etmiş ve önemini yitirmemiştir. Hz. Peygamber (s.a) hiçbir zaman bir kimseye şiir söyledi diye karşı çıkmamış veya cephe almamıştır. Nitekim Ka'b b. Malik bir gün Hz. Peygamber'e (s.a) şiir hakkında ne düşündüğünü sormuş, bunun üzerine O: *"Mü'min kılıcıyla olduğu kadar diliyle de mücadele eder."* cevabını vermiştir.⁵¹⁶ Hz. Peygamber (s.a) diğer sanat dallarında olduğu gibi şiirin iyi olanını tasvip etmiş, kötü olanından da nehy etmiştir. Bu bağlamda *"hikmet"* içerikli şiirleri teşvik etmiş, müşriklerle yapılan savaşlarda şiiri bir mücadele aracı olarak kullanmış; bu sanatı toplumun yararı adına kullananlara dua etmiş ve bazen kimilerini de ödüllendirmiştir.⁵¹⁷ Hz. Peygamber (s.a) bir sözünde: *"Şiirin bir kısmında hikmet vardır."*⁵¹⁸ diyerek şiiri okuyan kimse müşrik dahi olsa içerisinde hikmet dolu sözler olduğu zaman böyle bir şiiri dinlemekten haz duymuştur.⁵¹⁹ Nitekim Hz. Peygamber (s.a) döneminde erkeklerin yanı sıra edebi ve belağat yönü güçlü olan hanımlar da mevcuttur. O dönemin en büyük şairlerinden olan Hz. Hansa, yazmış olduğu şiirleri Hz. Peygamber'in huzurunda okumuş ve O'nun beğenisine mazhar olmuştur.⁵²⁰ Özellikle mersiye dalında edebiyatçılar Hansa'dan daha üstün bir şairin olmadığını belirtmişlerdir.⁵²¹

Hz. Peygamber'in (s.a) sütannesi. Hz. Halime ve sütkardeşi Hz. Şeyma edebi yönü bulanan hanımlar arasında yer almaktadır. Halime ninni tarzında recezlerle Hz. Peygamber'i (s.a) uyutmuş ve ona dualarda bulunmuştur. Halime'nin söylemiş olduğu bir buçukluk beyit şöyledir:

*"Ya Rabb! Onu bana verilmiş iken sağ bırak
Kendisini yüce makamlara çıkarıp yükselt!
Hakkı için düşmanlarının oyunlarını boz!"*⁵²²

⁵¹⁵ Corci Zeydan, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Trc. Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1976, C. III, s. 53-54.

⁵¹⁶ Buhari, *Edeb'ül Müfred*, b. 156.

⁵¹⁷ Kadri Yıldırım, "Hz. Peygamber ve Şiir, s. 548.

⁵¹⁸ Buhari, Edeb, 90; Tirmizi, Edeb, 69.

⁵¹⁹ Uzunoğlu, *a.g.m.* s. 50.

⁵²⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. II, s. 390; Birekul, *a.g.e.* s. 94.

⁵²¹ Mevlana Şibli, *Asr-ı Saadet: İslam Tarihi*, Trc. Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat, İstanbul 1978, C. IV, s. 505.

⁵²² Kadri Yıldırım, "Yakın Çevresini Oluşturan Kadın Şairlerin Hz. Peygamber Hakkındaki Şiirleri Üzerine Analitik Bir İnceleme" *DİD*, 2009, C. XLV, S. 1, s.131-132.

Hız. Peygamber'in (s.a) halaları Hz. Safiye,⁵²³ Hz. Atike⁵²⁴ ve Hz. Erva⁵²⁵ edebi yönü ve belağati kuvvetli olan hanımlardandır. Hz. Peygamber (s.a) vefat edince Hz. Erva şu şiiri dile getirmiştir:

“Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bizim ümidimizdin

Sen bize iyilik ederdin, zulmetmezdin.

Sanki kalbimin üzerinde Muhammed'in adı var.

Peygamberden sonra kabileler bir araya gelmediler.”⁵²⁶

Hız. Peygamber'in (s.a) halası Hz. Safiye'nin şiir alanındaki ustalığı ve mersiyelerindeki duygu onun önemli şairler arasında olmasını sağlamıştır. Hz. Safiye'nin şiirleri tefsir ilminde delil olarak da kullanılmıştır. Ayrıca kendisinden oğlu ez-Zübeyr ile Hind bnt. El-Haris hadis rivayetinde bulunmuşlardır.⁵²⁷

Hanım sahabelerden Hz. Selma bnt. Umeys,⁵²⁸ Hz. Atike bnt. Zeyd⁵²⁹ ve Hz. Hind bnt. Utbe⁵³⁰ gibi hanımlar şiir dalında söz sahibi olmuşlardır.

Hız. Peygamber'in (s.a) eşlerinden ilme en fazla düşkünlüğüyle bilinen ve birçok ilim dalında söz sahibi olan Hz. Âişe'dir.⁵³¹ Hz. Âişe'nin odası Mescid-i Nebevi'ye bitişik olduğu için o Hz. Peygamber'in (s.a) mescidde yapmış olduğu tüm dini ve ilmi faaliyetleri takip etme fırsatını elde etmiş, takip edemediği yerde Hz. Peygamber'e (s.a) sorup öğrenme imkânına sahip olmuştur. Hz. Âişe bizzat Hz. Peygamber'in (s.a) terbiyesi ve eğitiminden geçmiş mümtaz bir şahsiyettir. Nitekim Hz. Aişe'nin evi Medine'nin en önemli ilim merkezlerinden biri olmuştur. Kadın erkek her yaştan insan onun sohbetlerine icabet etmiş ve öğrenmek istediklerini ona sormuşlardır.⁵³² Hz. Âişe'nin ilmi şahsiyetinin oluşmasında o günün Arap toplumunda özellikle neseb ve tarih ilmi gibi bazı konularda kendisine başvurulanan bir babanın kızı olmasının da önemi büyüktür.⁵³³ Hz. Âişe, babası ve Hz. Peygamber'in (s.a) yanında Hz. Fatıma, Hz. Ömer,

⁵²³ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 250.

⁵²⁴ Dere, *a.g.e.* s. 174-175.

⁵²⁵ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 243.

⁵²⁶ Dere, *a.g.e.* s. 180.

⁵²⁷ Aynur Uraler, “Hz. Peygamber'in Ailesinden Bir Hanım: Halası Safiye bint. Abdulmuttalib”, *DİD*, C. XLV, S. 2, s. 134. 137.

⁵²⁸ Dere, *a.g.e.* s. 229-230.

⁵²⁹ Dere, *a.g.e.* s. 246-247.

⁵³⁰ Mevlana Niyaz, *a.g.e.* s. 410.

⁵³¹ Buhari, *İlim*, 36.

⁵³² Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 62.

⁵³³ Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 14-15; Abdullah Kahraman, “Kadın Fakihlerin Öncüsü Hz. Âişe” *DİD*, C. XLV, S. 2, s. 77.

Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas, Hz. Used b. Hudayr, Hz. Cuzame bnt. Vehb, Hz. Hamza bnt. Amr gibi kimselerden hadis rivayet etmiştir.⁵³⁴ Hz. Âişe'nin zekâsı, kabiliyeti merakı ve Hz. Peygamber (s.a) ile olan birlikteliği, Kur'an-ı ve sünneti en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahabeler arasında en önde yer almasını sağlamıştır. Onun ilmi mertebesinin en önemli göstergesi Kur'an-ı tefsir etmesi, sünnetin anlaşılmasında ilmi tenkit zihniyetini ortaya koyması⁵³⁵ ve dini hükümlerin elde edilmesinde kıyas başta olmak üzere bazı akli yöntemleri kullanmasıdır.⁵³⁶ Nitekim Hz. Âişe Kur'an'daki ayetlerin yanlış anlaşılması durumunda bu hataların önüne geçmiş ve yanlış anlaşılmaları düzeltmiştir.⁵³⁷ Bir gün Hz. Urve teyzesi Hz. Âişe'ye “*Ey Teyzeciğim, Allah Teâlâ, ‘Safa ile Merve’yi tavaf etmekte bir günah yoktur.*”⁵³⁸ buyuruyor, ben bunlar arasında insanın sayı terk etmesinde bir beis görmüyorum” demiştir. Bunun üzerine Hz. Âişe: “*Ey kız kardeşimin oğlu ne kadar da kötü bir söz söyledin, şayet senin dediğin gibi olsaydı Allah Teâlâ, ‘Safa ile Merve’yi tavaf etmemede bir günah yoktur.’ buyururdu.*” cevabını vermiştir. Hatta ayetin neden böyle inzal olduğunu Urve'ye açıklamıştır.⁵³⁹ Hz. Âişe'nin Kur'an'a hâkim olduğunu gösteren bu vakanın yanında o, vahyin başlangıç sahnesini yaşamamış olmasına rağmen her ayrıntısına kadar nakletmesi⁵⁴⁰ onun derûni bilgisini ve öğrenmek için gayret sarf ettiğini göstermektedir.⁵⁴¹ Bunun yanında Hz. Âişe kendisi için kölesi Ebu Yunus'dan bir Mushaf yazılmasını istemiş ve ona: “*Orta namaz ayeti gelince bana haber ver.*”⁵⁴² demiştir. Ebu Yunus bu ayete ulaştınca burayı Hz. Âişe “*İkindi namazına devam edin.*” diye yazdırmış ve bunu Hz. Peygamber'den (s.a) işittiğini belirtmiştir.⁵⁴³ Ayrıca bir ayet indiği ve Hz. Peygamber (s.a) onu aktardığı zaman o ayetin ifade ettiği helal, haram emir ve yasağı iyice kavramaya çalıştıklarını Hz. Âişe dile getirmektedir.⁵⁴⁴ Tefsir alanındaki yukarıdaki anlatılanlar dışında Hz. Âişe'nin, ayetlerin nüzul sebepleri, nasih,

⁵³⁴ Erdoğmuş, *el-İsabe (Seçkin Sahabeler)*, s. 467; Hülya Küçük, “Hz. Âişe” *Mehir*, 1998, S. 2, s. 111.

⁵³⁵ Bünyamin Erul, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, Kitabiyat Yay. Ankara 2002, s. 35.

⁵³⁶ Kahraman, *a.g.m.* s. 77; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, DİB Yay. Ankara, 1998, I, s. 90.

⁵³⁷ Başar, *a.g.e.* s. 160-161.

⁵³⁸ Bakara, 2/158.

⁵³⁹ Buhari, Tefsir, Bakara Suresi, 22, Hac, 78; Müslim, Hac, 259; Tirmizi, Tefsir, Bakara Suresi, 12.

⁵⁴⁰ Buhari, Tefsir, Alak Suresi, 477; Müslim, İman, 73.

⁵⁴¹ Başar, *a.g.e.* s. 28-29.

⁵⁴² Bakara, 2/238.

⁵⁴³ Tirmizi, Tefsir, 3/2982.

⁵⁴⁴ Savaş, Hz. *Muhammed Devrinde Kadın*, s. 129.

mensuh ve faziletlerle ilgili rivayetler, kendisinin yapmış olduğu tefsirler ve Hz. Peygamber'in (s.a) tefsir etmiş olduğu ayetler hakkındaengin bir bilgisi vardır.⁵⁴⁵

Hz. Âişe sadece tefsir ilminde değil hadis alanında da önemli bir yere sahiptir. Bu durum Ebu Musa el-Eşari'nin rivayetinden anlaşılabilir:

*“Biz Hz. Peygamber'in (a.s) ashabi olarak hangi hadiste müşkül duruma düşmüş ve onu Âişe'ye sormuş isek muhakkak onun yanında o hadise dair bir malumat bulmuşuzdur.”*⁵⁴⁶

Hadislerle ilgili müşkül bir durum olduğunda Hz. Âişe hadisleri Kur'an'a arz eder, ona aykırı bir durumun olup olmadığını kontrol eder ve sahabelerin rivayet sırasındaki yaptıkları hataları düzeltirdi.⁵⁴⁷ Hadislerin ravileri kim olursa olsun bunlardan yanlış veya eksik bulduklarını düzeltme konusunda tereddüt etmezdi.⁵⁴⁸ Ayrıca onun bir hadisi değerlendirirken sünnete, tarihi vakaya, mantık ve dile başvurması metin tenkidi yönteminin öncülerinden olduğunu göstermektedir.⁵⁴⁹

Hz. Âişe kuvvetli hafızası sayesinde hadis ve sünnetin ezberlenmesinde, sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir paya sahiptir. Rivayet etmiş olduğu 2210 hadisle en çok rivayette bulunan muhaddisler arasında dördüncü sırada yer almıştır. Bu sebeple muksirun unvanına sahip tek hanımdır.⁵⁵⁰ Hz. Âişe'den hadis rivayet edenlerin sayısının 200 den fazla olduğu ve öğrencilerinin en az dörtte birinin kadın olduğu rivayetler arasındadır.⁵⁵¹ Hz. Âişe'nin hadis ilmindeki otoriteliği bilinen bir gerçektir. Onun hadis ilmindeki etkisi sadece yaşadığı dönemle sınırlı kalmamıştır. Hz. Âişe rivayet ilimlerinin tedvininde hayati bir rol oynayan ibn Şihab ez-Zühri'nin ve Amre bnt. Abdurrahman'ın hocalığını yapmıştır. Hz. Âişe'nin talebeleri, Şu'be b. el-Haccac gibi hadis rivayetinin bel kemiğini oluşturan isimlerin haber kaynağını teşkil etmiştir. Yine bu kuşağın sembol isimlerinden biri olan Suğra lakablı Ümmü Derda ve Berire⁵⁵² Hz.

⁵⁴⁵ Hatice Kübra Görmez, “Hane-i Saadetin Bilge Hanım Efendisi Hz. Âişe”, *DİD*, 2009, C. XLV, S. 1, s. 47.

⁵⁴⁶ Tirmizi, *Menakıb*, 90/4132.

⁵⁴⁷ Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 17-27.

⁵⁴⁸ N. M. Shaikh, *İslam Toplumunda Kadın*, Trc. Ali Zengin, Fikir Yay. İstanbul 1983, s. 43-47.

⁵⁴⁹ Nevzat Aşık, *Sahabe ve Hadis Rivayeti*, Akyol Neşriyat ve Matbaacılık, İzmir 1981, s. 79-80.

⁵⁵⁰ Salih Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, Trc. M. Yaşar Kandemir, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul 1996, s. 289-290; Kahraman, *a.g.m.* s. 78.

⁵⁵¹ Bünyamin Erul, “Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Âişe”, *İslamiyat*, 2000, C. III, S. 2, s. 111.

⁵⁵² Dere, *a.g.e.* s. 443.

Âişe'nin talebelerindendir.⁵⁵³ Hz. Âişe'nin diğer talebeleri ise: Berire, Hafsa bnt. Abdirrahman, Mu'ze bnt. Abdillah, Âliyye bnt. Eyfa, Âmine bnt Abdillah, Amre, Bekra bnt. Ukbe, Cemile bnt. Sa'd ve Dagmiyye el- Cezmiyye gibi hanımlardır.⁵⁵⁴

Hz. Âişe fıkhi meseleler hakkında da görüş bildiren fakihe bir hanım olup Medine'nin meşhur yedi fakihî arasında yerini almıştır.⁵⁵⁵ Onun icihadları ve vermiş olduğu fetvaları müctehidler arasında yer almasını sağlamıştır. Hz. Âişe'nin vermiş olduğu fetvalar irdelendiğinde onun sadece furu-ı fıkıh sahasında değil hüküm çıkarma yöntemi ve hikmet-i teşri konularında da derin bir anlayış ve kültüre sahip olduğu görülür. Gerek bu konularda gerekse feraize dair konularda derin bilgisi hasebiyle tabiun fakihlerinin birçoğu onun bilgisinden faydalanmak için Hz. Âişe'ye müracaat etmiş ve fıkhi konularda onunla istişare etmişlerdir.⁵⁵⁶ Bu sebeple tabiun fakihlerinden Âta b. Ebi Rabah Hz. Âişe için: *"Fıkhi ondan daha iyi bilen bir kimseyi görmedim demiştir."*⁵⁵⁷

Hz. Âişe tefsir, hadis, fıkıh alanlarındaki bilgisinin yanında feraiz, tarih, neseb, şiir, tıp ve astronomide şöhret bulmuş bir hanımdır.⁵⁵⁸ Nitekim Musa b Talha: *"Hz. Âişe'den daha fasih konuşan bir kimseyi görmedim."*⁵⁵⁹ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a) Hz. Âişe hakkında:

*"Onun diğer kadınlara üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir."*⁵⁶⁰

Hz. Peygamber'in (s.a) eşi olan Ümmü Seleme'nin Kureyşlilerin içerisinde okuma yazmayı bilen ender hanımlardan biri olduğu bilinmektedir. Ümmü Seleme'nin okuma yazmayı ilk eşi Abdullah b. Abdilesed'den öğrendiği rivayetler arasındadır.⁵⁶¹ Kendisi hadis rivayetinde ve ahkâmın naklinde Hz. Âişe haricinde Hz. Peygamber (s.a) eşlerinden ilim bakımından önde gelmektedir.⁵⁶² Nitekim Ümmü Seleme Hz.

⁵⁵³ M. Emin Özafşar, "Hadis Tarihinde Kadın Gerçeği Üzerine", *İslami Araştırmalar*, 2000, C. VIII, S. 2, s. 87.

⁵⁵⁴ Nusrettin Bolelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay, İstanbul 1998, s. 46-65.

⁵⁵⁵ Küçük, *a.g.m.* s. 112.

⁵⁵⁶ Muhammed el-Hudari, *İslam Hukuk Tarihi*, Ter. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yay. İstanbul 1974, s. 111-112; Okiç, *a.g.e.* s. 24.

⁵⁵⁷ Hudari, *a.g.e.* s. 171.

⁵⁵⁸ Bolelli, *a.g.e.* s. 42; Kettani, *a.g.e.* C. II, s. 38; Mehmet Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", *AÜİFD*, 2003, C. XLIV, S. 1, s. 86.

⁵⁵⁹ Tirmizi, Menakıb, 90/4133.

⁵⁶⁰ Tirmizi, Menakıb, 90/4136.

⁵⁶¹ Aşık, *a.g.e.* s. 46.

⁵⁶² Dere, *a.g.e.* s. 62.

Peygamber'den 378 hadis rivayetinde bulunmuştur.⁵⁶³ Hz. Ümmü Seleme'den hadis rivayet edenlerin sayısı 157 olup bunların 126'sı erkek 31'i ise kadındır.⁵⁶⁴ Böylece Hz. Ümmü Seleme Hz. Âişe ile birlikte pek çok muhaddis yetiştirerek sünnetin intikalinde önemli bir pay sahibi olmuştur.⁵⁶⁵

Hz. Ümmü Seleme, Hz. Âişe ve Hz. Hafsa gibi Kur'an'ı ezberleyen ve Medine'deki kadınlara öğreten bir hanımdır.⁵⁶⁶ Kur'an-ı okurken nerede durulup nerede geçileceği (Vakf ve İbtida) mevzusunda bilgi sahibi olan Ümmü Seleme: "*Nebi Kur'an Okuduğu zaman, kıraatini ayet ayet keserdi.*" demiştir. Örnek olarak da Fatiha Suresini okumuştur.⁵⁶⁷ Bu bilgiye göre o sadece teorik bilgiye değil pratik bilgiye de sahiptir. Ümmü Seleme kendisini dinleyenlere okuduğu ayetlerin uygulamasını bizzat göstererek konunun zihinlerde açıklığa kavuşmasını sağlamıştır.⁵⁶⁸ Kur'an ilmine hâkim olan Ümmü Seleme müteşâbih olan "*Rahman arşa istiva etti.*"⁵⁶⁹ ayeti hakkında: "*İstivanın keyfiyeti düşünülemez, istiva meçhul değildir, bunun ikrarı vacip, inkârı küfürdür.*" görüşünde olmuştur.⁵⁷⁰ Bu görüşü ile Ümmü Seleme müteşâbihlerin tevil edilmemesi yönünde kanaat bildiren selef ekolüne kaynaklık etmiştir.⁵⁷¹ Verilen bu örnekler Ümmü Seleme'nin Kur'an ayetleri ve onun tefsiri konusunda ilmi bir bilgiye vakıf olduğunu göstermektedir.⁵⁷²

Ümmü Seleme fakih ve fetva veren hanımlar arasında önemli bir yer tutmaktadır.⁵⁷³ Nitekim İbn Abbas ve Ebu Hureyre'nin kocası öldükten sonra doğum yapan kadının iddeti konusundaki ihtilafını Ümmü Seleme çözüme kavuşturmuştur.⁵⁷⁴

Hz. Peygamber'le (s.a) dört yıl evli kalan, onun vefatından sonra otuz yıl kadar yaşamış olan Ebu Sufyan'ın kızı⁵⁷⁵ Ümmü Habibe, Allah'ın (cc) elçisinden 65 kadar hadis rivayetinde bulunmuştur.⁵⁷⁶

⁵⁶³ Aşık, *a.g.e.* s. 117.

⁵⁶⁴ Suzan Yıldırım, *a.g.m.* s. 106.

⁵⁶⁵ Bolelli, *a.g.e.* s. 43.

⁵⁶⁶ Başar, *a.g.e.* s. 38.

⁵⁶⁷ Tirmizi, Kıraat, 2927.

⁵⁶⁸ Başar, *a.g.e.* s. 47.

⁵⁶⁹ Taha, 20/5.

⁵⁷⁰ Süleyman Ateş, *İşari Tefsir*, AÜ İlahiyat Fakültesi Yay. Ankara 1974, s. 136.

⁵⁷¹ Saim Kılavuz, *Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1993, s. 299.

⁵⁷² Geniş bilgi için bkz. Başar, *a.g.e.* s. 46-160.

⁵⁷³ Aşık, *a.g.e.* s. 57.

⁵⁷⁴ Suzan Yıldırım, *a.g.m.* s. 106.

⁵⁷⁵ Âdem Apak, "Ezvac-ı Tahirattan Ümmü Habibe" *DİD*, 2009, C. XLV, S. 2, s. 126-128.

⁵⁷⁶ Dere, *a.g.e.* s. 80.

Dinine olan bağlılığı, çok sadaka vermesi, ibadete düşkünlüğü ve nikâhının Allah (cc) tarafından kıyılmış olması ile bilinen Hz. Peygamber'in eşi Hz. Zeynep,⁵⁷⁷ Rasûl'den 11 hadis rivayetinde bulunarak sünnetin intikalinde pay sahibi olmuştur.⁵⁷⁸

Hz. Peygamber'in diğer bir eşi olan Hz. Hafsa hem Kur'anı ezberlemiş hem de O'nun koruyuculuğunu yapmıştır.⁵⁷⁹ Ayrıca Hz. Hafsa Kur'an tefsirine katkısı olan bir hanımdır.⁵⁸⁰ Hafsa bnt. Ömer Hz. Peygamber'den 60 kadar hadis rivayetinde bulunmuştur.⁵⁸¹ Bilgili bir hanım olan Hz. Hafsa'nın erkek ve hanımlardan oluşan birçok talebesi olmuştur. Abdullah b. Ömer, Hamza b. Abdullah gibi erkeklerin yanında Safiye bnt. Ebu Ubeyde ve Ümmü Mübeşşir Ensariye gibi hanımlar onun öğrencileri olmuştur.⁵⁸²

Hz. Peygamber'in (s.a) eşlerinden Hz. Meymune 76,⁵⁸³ Hz. Safiye 10,⁵⁸⁴ Hz. Sevide bnt Zem'a 5,⁵⁸⁵ Hz. Cüveyriye 7 adet⁵⁸⁶ Allah'ın elçisinden hadis rivayetinde bulunmuşlardır.

Ümmühatül Mü'minin vasfıyla anılan Hz. Peygamber'in (s.a) hanımları onun vefatından sonra ümmetin kadınları ve erkekleri için birer öğretmen ve fetva makamı olmuşlardır. Bu hanımlar insanlara bilmediklerini öğretmişler ve yol göstermişlerdir. Beşeriyete birçok konuda önder olan bu hanımlar yaşamış oldukları mütevazı hayat ile ümmet için birer örnek teşkil etmişlerdir.⁵⁸⁷

Hz. Peygamber'in (s.a) eşlerinin dışında ilim öğrenen ve hadis rivayetinde bulunan hanım sahabeler de mevcuttur. Bunlar arasında Hz. Peygamber'in (s.a) bizzat ilgilendiği, ziyaretinde bulunduğu ve sevgisine mazhar olan Rubeyyi bnt. Muavviz,⁵⁸⁸ Rasulullah'dan 21 hadis rivayet etmiştir.⁵⁸⁹ İlmî derecesi yüksek olan bu hanımın tabiiun

⁵⁷⁷ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 122; Ayten Koç, "Hz. Zeynep bnt. Cahş'ın Hayatı", *DİD*, 2009, C. XLV, S. 2, s. 120.

⁵⁷⁸ Dere, *a.g.e.* 72.

⁵⁷⁹ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 77.

⁵⁸⁰ Nesai, *Salât*, 21.

⁵⁸¹ Dere, *a.g.e.* s. 51.

⁵⁸² Niyaz, *a.g.e.* s. 95.

⁵⁸³ Niyaz, *a.g.e.* s. 163-164.

⁵⁸⁴ Dere, *a.g.e.* s. 94.

⁵⁸⁵ Dere, *a.g.e.* s. 25.

⁵⁸⁶ Dere, *a.g.e.* s. 86.

⁵⁸⁷ Reşid Rıza, *a.g.e.* s. 86.

⁵⁸⁸ Hasan Cirit, "Hz. Peygamber'in Ziyaret Ettiği Hanım Sahabi: Rubeyyi' Bint Mu'avviz", *DİD*, 2009, C. XLV, S. 2, s. 140-142.

⁵⁸⁹ Dere, *a.g.e.* s. 336.

neslinden birçok öğrencileri olduğu gibi,⁵⁹⁰ Hz. İbn Abbas ve Hz. İmam Zeynel-Abidin gibi ilim sahipleri bizzat kendisine fetva sormak için gelmişlerdir.⁵⁹¹ Diğer hanım sahabelerden Esmâ bnt. Yezid 81, Esmâ bnt. Ebu Bekr 58, Fatıma bnt. Kays 34, Ümmü Kays bnt. Mihsan 24, Ümmü Haram bnt. Milhan 7,⁵⁹² hadis rivayet etmiştir.⁵⁹³ Bu hanımların dışında Şehide lakaplı Ümmü Varaka çok güzel Kur'an okuyan ve hâfize bir hanımdır. Hz. Peygamber (s.a) bu hanıma bir müezzin tahsis etmiş ve o da ailesine imamlık yapmıştır.⁵⁹⁴

Bazı hanım sahabeler ise sözlü rivayetin yanı sıra hadisleri yazmak ve yazdırmak suretiyle bu ilme önemli katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Ata b. Yesar, Hz. Meymune'ye mesh konusunda bir hadis sormuş ve cevabını deftere kaydetmiştir.⁵⁹⁵ Ebu Seleme Fatıma bnt. Kays'tan onun boşanması ile ilgili hâdiseyi öğrenip yazmıştır.⁵⁹⁶ Sa'd b. Havle'nin hanımı Sübey'a el-Eslemiyye'den Abdullah b. Utbe, Amr b. Utbe, Ömer b. Abdillâh ve Mesruk hadis yazmışlardır. Ayrıca Esmâ bnt. Umeys'in yanında Hz. Peygamber'den (s.a) rivayet ettiği bir hadis nüshası bulunduğu rivayetler arasındadır.⁵⁹⁷ Bunun yanında Hz. Esmâ'dan Zeyneb bnt. Ali,⁵⁹⁸ Ümmü Avf bnt. Muhammed gibi hanımlar ve birçok erkek hadis rivayet etmiştir.⁵⁹⁹

Görüldüğü üzere hanım sahabelerin hayatları irdelendiğinde İslam'ın tebliğ edilmesinde kadın erkek ayrımı yapılmamıştır. Sahabe kadın ve erkek olmak üzere üzerine düşen görevi en güzel şekilde ifa etmiştir. Bu dönemde kadınlar bizzat hayatın içinde ve onun bir parçası olmuşlardır. O halde denilebilir ki kadınların ruhi ve fiziki kabiliyetlerine göre, İslam'ın öngördüğü meşru daireler içinde hayatın herhangi bir alanında rol almalarında hiçbir mani yoktur. Önemli olan kadın veya erkek olmak değil dinin emirleri konusunda hassas olabilmektir.⁶⁰⁰

Bu bölüme kadar kadınların eğitimi, sosyal konumu ve sosyal hayatın bir ferdi olabilmeleri için Hz. Peygamber (s.a) döneminde gösterilmiş olan gayretleri eğitsel bir çerçevede incelemeye çalıştık. Konunun kalan kısmında ise Hz. Peygamber'in (s.a)

⁵⁹⁰ Cirit, *a.g.m.* s. 142.

⁵⁹¹ Niyaz, *a.g.e.* s. 342.

⁵⁹² Dere, *a.g.e.* s. 289.

⁵⁹³ Aşık, *a.g.e.* s. 117-122.

⁵⁹⁴ Niyaz, *a.g.e.* s. 327; Başar, *a.g.e.* s. 37-38.

⁵⁹⁵ Oral, *a.g.e.* C. III, s. 21.

⁵⁹⁶ Müslim, Talak, 39.

⁵⁹⁷ Eren, *a.g.m.* s. 86.

⁵⁹⁸ Bolelli, *a.g.e.* s. 46.

⁵⁹⁹ Şennavi, *a.g.e.* C. III, s. 345.

⁶⁰⁰ Uraler, *a.g.m.* s. 136-137.

kadınların sosyal konumuyla ve onların bazı ahlaki konulara yönelik eğitilmeleriyle ilgili direk ya da dolaylı olarak söylemiş olduğu hadis rivayetlerini birebir incelemeye ve eğitsel açıdan irdelemeye çalışacağız.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (s.a) KADINLARIN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU ve AHLAKİ EĞİTİMİ İLE İLGİLİ HADİSLERİNİN EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. HZ. PEYGAMBER'İN (s.a) HADİSLERİNİN EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hadis, Hz. Peygamber'in (s.a) söz, fiil ve takrirlerinin şifahi ya da yazılı bir şekilde ifade edilmesidir. Hadisler başta dinin ana kaynağı olmakla birlikte bilgi, kültür ve medeniyetin vazgeçilmez menbaıdır.⁶⁰¹

Hz. Peygamber (s.a) risaleti süresince insanlara istenilen davranışları kazandırmayı amaçlamıştır. Çünkü O'nun görevi kitabı, hikmeti ve insanların bilmediklerini onlara öğretmektir.⁶⁰² Hz. Peygamber (s.a) bu öğretmenlik vazifesini ifa ederken onun söylemiş olduğu veya yapmış olduğu fiilleri birçok sebepten ötürü farklı anlaşılabilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) bir gün namaz kılarken çarıklarını çıkarıp kenara bırakmış, bunu gören sahabe de aynı tutumu sergilemiştir. Aslında Hz. Peygamber (s.a) çarıklarına pislik bulaştığı için böyle davranmıştır. Sahabe ise ondan gördüğünü yapmıştır.⁶⁰³

Hz. Peygamber (s.a) hayattayken sahabenin yanlış anladıklarını düzeltme imkânı olabilmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a) vefatı ile birlikte bu yanlış anlaşılmalara, O'nun meclisinde yer almış fakih kimselere ya da mü'minlerin annelerine başvurularak halledilmeye çalışılmıştır. Fakih olarak bilinen sahabeler gördüklerini, duyduklarını farklı değerlendirdikleri için aralarında bazen farklı anlamalar vuku bulmuştur. Nitekim Abdullah b. Ömer, Ebu Hureyre gibi sahabeler Hz. Peygamber'in (s.a) rivayetlerini lafızca bir yaklaşımla değerlendirirken, onun sünnetini yaşamada ise şekilci davranmışlardır. Fakat Hz. Aişe, Hz. Ömer ve Hz. Abdullah b. Mesud gibi sahabeler bir

⁶⁰¹ Mehmet Emin Özafşar, *Hadisi Yeniden Anlamak*, 2. Baskı, Ankara Okulu Yay. Ankara 2000, s. 30-41.

⁶⁰² Cum'a, 62/2.

⁶⁰³ Ebu Davud, Salât, 87.

hadisi anlamaya çalışırken, Hz. Peygamber'in (s.a) ne dediğini değil, ne demek istediğini araştırmaya çalışmışlardır.⁶⁰⁴

Dini öğretinin Müslümanlar arasında canlı tutulabilmesi için tabiin dönemindeki âlimler de hadisleri anlamaya ve yorumlamaya gayret etmişlerdir. İlim ve kültür geçmişimizin her devresinde etkin olan siyasi, sosyal çevre, kültürel düşünce ve yaşantıların etkileri sebebiyle hadisler farklı anlaşılmış ve yorumlanabilmiştir. Bilhassa belli bir döneme, bölgeye, ekole hâkim olan anlayış ve düşünce kalıpları hadisi anlamada belli sınırlar çizmiş ve bu çerçevede hadisler değerlendirilmiştir.⁶⁰⁵

Diğer taraftan sûfler adap, ahlak, ruhta bulunması veya olmaması gereken hasletler gibi konularda mü'minleri eğitmek amacıyla hadisleri bu perspektiften ele alıp anlamaya ve yorumlamaya çalışmışlardır. Sûfler hadisleri yorumlarken gramer, dilbilim, rivayet kanunlarını kullanmanın yanında insanların iç dünyasını düşünerek, içe dönük, işârî yorumlamalarda bulunmuşlardır.⁶⁰⁶

Hadis şarihleri hadisleri anlama tetkikleri bakımından küçümsenmeyecek derecede çaba ve gayret sarfetmekle birlikte özgün bir anlama metoduna sahip değillerdir. Onlara açıklamada ve izahlarında yardımcı olan iki husus vardır ki biri dil bilgisi kuralları, diğeri de fıkıh usulü kaideleridir. Ayrıca hadisleri dil ve gramer açısından tahlil etmek, hadislerdeki anlaşılması güç olan manaları izah etmek, hadisten fıkhi hükümler ortaya koymak, savunmacı bir yaklaşımla hadisleri ele almak fakat sorgulayıcı ve eleştirel yaklaşımdan uzak kalmak hadis şarihlerinin ortak özelliklerindedir.⁶⁰⁷ Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere İslam medeniyeti içerisinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen hadislerin anlaşılması-yorumlanması hususunda yeni ve kapsamlı metodolojik eserlere ihtiyaç vardır.

Hz. Peygamber'in (s.a) en önemli görevinin insanları İslam'ın ilkeleri doğrultusunda eğitmek olduğu düşünüldüğünde hadislerin eğitsel açıdan irdelenerek anlaşılma ve yorumlanmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir.⁶⁰⁸ Çünkü vahiy, kaynağı yalnızca ilahi olan soyut bir bilgiden ibarettir. Bu bilgiyi somut, yaşanan bir hayata

⁶⁰⁴ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, TDV Yay. Ankara 2000, s. 46-47.

⁶⁰⁵ Muhiddin Okumuşlar, "Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2007, C. V, S. 2, s. 124.

⁶⁰⁶ Bünyamin Erul, "Hadislerin Anlaşılması Meselesi (İslam Geleneğindeki Hadisleri Farklı Okuma Biçimleri)", *Güncel Dini Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı (Tebliğ ve Müzakereler)* 02-06 Ekim 2002, TDV Yay. Ankara 2004, s. 104; Karapınar, *a.g.m.* s. 92-93;

⁶⁰⁷ Görmez, *a.g.e.* s. 78.

⁶⁰⁸ Okumuşlar, *a.g.m.* s. 125.

dönüştürme işi çok yönlü sosyolojik bir vaka, bir değişim dönüşüm işidir. Bu dönüşüm işi birden değil belli bir süreç gerektiren bir durumdur. Hz. Peygamber (s.a) risaleti süresince söz ve davranışları ile bu değişim-dönüşüm sürecini tılsımlı yollarla değil, hayatın tabii akışı içinde yaşamış ve gönderildiği toplumu hayatın gerçeklerinden kopmayarak bu süreçten geçirmiştir.⁶⁰⁹

Hz. Peygamber (s.a) İslam'ın bütün öğretilerini bizzat kendisi uygulamış, bunun neticesinde onun yaşantısı Müslümanlar için bir örnek teşkil etmiştir. Buna göre hadisler itikadi ve fihhi açıdan önem arz etmekle birlikte eğitim öğretime materyal olması bakımından da önemlidir. Bu sebeple hadisleri eğitsel açıdan yorumlamaya ihtiyaç vardır.

Hadisleri eğitsel açıdan yorumlarken en uygun anlamı tespit edebilmek için birtakım temel hususlara dikkat etmek gerekir. Bunlardan bazıları şöyledir:

1. Öncelikle hadislerin sahih olup olmadığına dikkat etmek gerekir. Bunun yanında hadislerde anlatılanların Kur'an'ın bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.⁶¹⁰
2. Değerlendirmeye tabi olan bir konudaki hadisin tüm varyantları birlikte incelenmeli; özellikle hepsinde ortak olan kavram ve mesajlar tespit edilmelidir.⁶¹¹
3. Bütün hadisler kullanılmış olduğu sözlerle yani lafzen rivayet edilmemiştir. Bu sebeple hadisleri yorumlarken kelimeler üzerinde bir mana inşa etmek yerine hadislerin muhtevasını anlamaya çalışmak gerekir.⁶¹²
4. Hz. Peygamber'in (s.a) muhatabı insan olduğundan insan merkezli bir eğitim öngörmektedir. Bu nedenle hadislerde anlatılanlarda insanların fitratına aykırı olan onun fitratını bozan davranışların talep edilmesi mümkün değildir. Bir hadisi anlamaya çalışırken "Bu hadis insan için neler ifade etmektedir?" sorusunu cevaplayabilmek gerekmektedir.⁶¹³
5. Hadisler bir taraftan belli konularda kaideler ortaya koyarken hem o konuda hem de başka bir konuda eğitsel yaklaşım ortaya koyabilir. Bu sebeple hadisler tek yönlü ele alınmamalıdır.⁶¹⁴

⁶⁰⁹ Görmez, *a.g.e.* s. 41.

⁶¹⁰ Okumuşlar, *a.g.m.* s. 129-130.

⁶¹¹ Hayri Kırbaoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, 2. Baskı, Kitabiyat, Ankara 2004, s. 168.

⁶¹² Özafşar, *a.g.e.* s. 218-222.

⁶¹³ Okumuşlar, *a.g.m.* s. 130.

⁶¹⁴ Okumuşlar, *a.g.m.* s.130.

Netice itibariyle Hz. Peygamber'in (s.a) sahabe ya da eşleriyle yaşadığı durumların sahabe tarafından nakledildiği rivayetleri incelerken bu ifadelerin ihtiva ettiği fihhi hükümleri ortaya koyma gayreti içinde değiliz. Aksine amacımız, hadiste verilmek istenen temel prensipleri, amaç ve gayesine uygun şekilde, zaman ve mekân olgusundan sıyrılarak, evrensel değerler şeklinde ortaya koymaktır. Ancak hadislerin söylendiği İslam toplumundaki sosyo-kültürel yapıyı, ekonomik şartları, insanların özellikleri gibi temel öğeleri göz ardı etmemek gerekmektedir.

İfade edilen genel prensipler çerçevesinde ele alınacak kadınlarla ilgili rivayetlerin bazıları, Hz. Peygamber'den (s.a) sonra İslam tarihi boyunca tartışmalara sebep olan rivayetlerdir. Bu rivayetler değerlendirilirken genelde onların zahiri manaları anlaşılmiştir. Hatta bazı rivayetler bazı ilim adamları tarafından Kur'an'la bağdaşmadığı düşüncesiyle reddedilmiştir.⁶¹⁵ Fakat Kur'an ve Sünnet bütünlüğü içerisinde hadisler değerlendirildiğinde, tezat gibi görülen rivayetlerin aslında bir takım eğitsel değerleri ortaya koyduğu görülecektir.

2. HZ. PEYGAMBER'İN (s.a) KADINLARIN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU ve AHLAKİ EĞİTİMİ İLE İLGİLİ HADİSLERİNİN EĞİTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Hz. Peygamber'in (s.a) Kadınların İslam Kaideleri ve Ahlakıyla Bağdaşmayan Söz ve Fiilleri Sonucunda Cehenneme Gireceklerini Haber Vermesi; Bundan Ötürü Onları İyiliğe ve Hayra Yönlendirmesi

İbn Abbas'dan (r.a) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Ben cehennemi gördüm de, ekseriyetle cehennemliklerin küfreden kadınlardan oluştuğunu gördüm." buyurdular. Ashabdan:

"Onlar Allah (cc)'ı mı inkâr ederler." diyenler oldu,

*"Onlar kocalarına ve iyiliğe karşı nankörlük ederler, onlardan birine ilelebet iyilik etsen, sonra senden bir şey görse hemen: 'Senden hiç bir hayır görmedim.' der, buyurdu."*⁶¹⁶

Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edildiğine göre Rasulullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Cennetin kapısında durdum. Gördüm ki, oraya girenler hep fakirlerdir. Mevki sahipleri mahpuslardır. Yalnız cehennemlikler müstesna! Onlar cehenneme

⁶¹⁵ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İz Düşümleri*, Kitabiyat, Ankara 1999, s. 57-65.

⁶¹⁶ Buhari, İman, 20.

(götürülmeye) emrolunmuşlardır. Bir de cehennem kapısında durdum. Gördüm ki, Umumiyetle oraya girenler kadınlardır!”⁶¹⁷

Abdullah b. Ömer’den, o da Rasulüllah’tan (s.a) işitmiş olmak üzere haber verdi. Efendimiz (s.a):

“Ey kadınlar cemaati! Sadaka verin! İstiğfarı da çok yapın! Çünkü ben ekseriyetle cehennemliklerin sizlerden olduğunu gördüm.” buyurmuşlar. Bunun üzerine o kadınlardan akli başında biri: “Ya Rasulallah! Acep biz ne yapmışız ki cehennemliklerin ekserisi bizden olmuş.” demiş. Rasulüllah (s.a):

“Çünkü siz çok lanet eder; kocalarınıza karşı küfran-ı nimette bulunursunuz. Akıl ve dini noksan olanlardan hiç birinin akıllı bir kimseye sizin kadar galebe çaldığını görmedim.” buyurmuştur. Kadın: “Ya Rasulellah! Akıl ve dinin noksanlığı nedir?” diye sormuş. Rasulüllah (s.a): “Akıl noksanlığına gelince: iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine muadildir. İşte aklın noksanlığı budur. Kadın günlerce namaz kılmaz; ramazanda (bir müddet) oruç tutmaz. Dinin noksanlığı da budur.” buyurmuşlar.⁶¹⁸

Hız. Peygamber’in (s.a) söylemiş olduğu bu hadisler ilk bakışta İslam dininin ilke ve düsturlarına, O’nun uygulamalarına ters gibi görünmektedir. Fakat Hız. Peygamber’in (s.a) farklı bir amaç ve gaye için böyle bir yol izlemesi muhtemeldir. Hız. Peygamber’in (s.a) kadınlarda görmüş olduğu bazı hatalı davranışları düzeltmek, onları iyiliğe, güzelliğe sevk etmek, kulluğa teşvik etmek ve onların ameli-ahlaki bir olgunluğa erişebilmelerini sağlamak maksadıyla, korkutma ve ikaz etme yolunu izleyerek böyle bir üslubu kullanmış olabileceği muhtemeldir.⁶¹⁹ Bu durumdan hareketle konu ile alakalı rivayetlerin gerekli bütün irdelemeleri yapılmadan uydurma olduğuna karar vermek⁶²⁰ olayların özüne inilmesini engelleyebilecektir. Öyleyse Hız. Peygamber’in (s.a) dile getirmiş olduğu hadisleri o günün koşulları ve tarafların içinde bulunduğu psikolojik-fizyolojik şartları göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekmektedir.

Hız. Peygamber’in (s.a) kadınlara yapmış olduğu bu uyarılar doğrultusunda kadınların çoğunun cehennemlik olduğu söylenemez. Nitekim bir kimsenin renginden dolayı onu ayıplayan sahabeyi Hız. Peygamber’in (s.a) uyararak “Sende cahiliye adetlerini görmekteyim.” demesi sahabenin yapmış olduğu bu hatadan dolayı küfürle

⁶¹⁷ Buhari, Nikâh, 86; Rikâk, 51; Müslim, Rikâk 1.

⁶¹⁸ Müslim, İman, 36.

⁶¹⁹ Zekeriyâ Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, 3. Baskı, Dizgi Ofset, Konya 2005, s. 67.

⁶²⁰ A. Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, s. 151-253.

vasıflandırılması anlamına gelmemektedir. Nitekim Kur'an'da Cahiliye adetleri şiddetle kınanmış ve bu adetlerin devam ettirilmesi halinde varılacak yerin cehennem olduğu bildirilmiştir.⁶²¹ İşte hadiste geçen hallerden dolayı Hz. Peygamber (s.a) muhtemelen korkutma üslubu ile onları hayra ve iyiliğe sevk etmeğe çalışmış, aksi takdirde cehennemde çoğunluğu oluşturacaklarını söylemiş,⁶²² bunu da üç sebebe bağlamıştır:

- a. Kocalarını incitecek, üzecek ağır sözler dile getirerek onlara lanet okumak
- b. Kocasının sunduklarına karşı nankörlük etmek
- c. Basiretli bir erkeğin aklını çelmek

İster lanet okumak, ister nankörlük etmek veya tahrik suretiyle erkeklerin şehevi duygularını kabartmak olsun bunlar büyük günahlar içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple cehennem insan için kaçınılmaz olur.⁶²³ Kur'an'da geçen ayetlerden ve Hz. Peygamber'in (s.a) hadislerinden bu hasletlerin hiçbir mü'mine yakışmadığı idrak edilmektedir. Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

*“Kullarıma söyle: (İnsanlara karşı) en güzel sözü söylesinler. Çünkü şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.”*⁶²⁴

*“Her kim şan ve şeref istiyorsa bilsin ki, şan ve şeref bütünüyle Allah (cc)'a aittir. Güzel sözler ancak ona yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir. Kötülükleri tuzak yapanlar var ya, onlar için çetin bir azap vardır. İşte onların tuzağı boşa çıkar.”*⁶²⁵

*“Allah (cc), faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir). Allah (cc) hiçbir günahkâr **nankörü** sevmez.”*⁶²⁶

*“Nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onları işte böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörleri cezalandırırız.”*⁶²⁷

*“Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da, sonra bunu ondan çekip alırsak, şüphesiz o ümitsiz ve **nankör** oluverir.”*⁶²⁸

⁶²¹ Bakara, 2/200; Maide, 5/60.

⁶²² Kamil Çakın, “Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi”, *İslami Araştırmalar*, Ankara Mayıs 1998, C. I, S. 1, s. 24.

⁶²³ Zekeriya Güler, “Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik midir?”, *Mehir Bülteni*, Konya Yaz 1998, S. 2, s. 16.

⁶²⁴ İsrâ, 17/53.

⁶²⁵ Fâtır, 35/10.

⁶²⁶ Bakara, 2/276.

⁶²⁷ Sebe, 34/17.

⁶²⁸ Hud, 11/9.

“Allah (cc), sizin tövbenizi kabul etmek istiyor. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi istiyorlar.”⁶²⁹

Hiz. Peygamber (s.a) de: “Mü'mine **lanet** etmek onu öldürmek gibidir.”⁶³⁰ buyurmuştur.

“Herhangi bir kadın, kocasının yüzüne tebessüm eder ve yaptıklarına teşekkür ederse, kıyamet gününde Allah (cc) ona (rahmet ile) nazar eder.”⁶³¹

“...Kırıla döküle yürüyen kadınlar cennete giremezler ve onun kokusunu da duyamazlar.”⁶³²

Hiz. Peygamber'in (s.a) bir yolculuğu sırasında yanında bulunan kadınlardan birinin devesinin ağır hareket ettiği rivayet edilmektedir. Bunun üzerine kadın deveye lanet eder. Bunu duyan Hiz. Peygamber (s.a) devenin salıverilmesini ister. Çünkü “*Deve lanetlenmiştir.*” der.⁶³³ Kaldı ki o dönemde kadınların güçlerinin yetmediği yerde her şeye lanet etmeyi adet haline getirmiş olmaları düşünüldüğünde⁶³⁴ Hiz. Peygamber'in (s.a) buradaki muhtemel maksadı daha iyi idrak edilebilmektedir.

Ayet ve hadislerde görüldüğü üzere Hiz. Peygamber'in (s.a) kadını şiddetle uyarılmış olduğu konular büyük bir öneme sahiptir. Muhtemelen Hiz. Peygamber (s.a) kadınları ameli ve ahlaki noktalarda eğiterek, güzelliğe teşvik ederek onların kemale ulaşmalarını sağlamak istemiştir.

Kadınların akıl ve din bakımından eksik olması konusuna gelince; Hiz. Peygamber'in (s.a) ifade etmek istediğinin dışında bazı İslam âlimleri ilgili hadisi ve Kur' an'da kadının şahitliği ile ilgili olan ayeti⁶³⁵ ön yargılarla değerlendirmişler ve erkeğin kadından üstün olduğu vurgusunu yapmışlardır. Söz konusu ayeti erkeğin kadına üstün kılınmasının açık göstergesi olarak kabul eden Razi ve İbn Kesir, iki

⁶²⁹ Nisa, 4/27.

⁶³⁰ Buhari, Edeb, 44.

⁶³¹ Abdülmelik b. Habib el-Maliki, *Kitabul Gaye Ven Nihaye (Kitabu Adabin Nisa)* trc: Seyfullah Erdoğmuş, Ankara, 2002, s. 85. Kaynak: www.rahmet.org. (E. T. 11. 11. 11).

⁶³² Müslim, Libas, 25.

⁶³³ Nuriye Çeleğen, *Peygamberimiz Kadınlara Nasıl Davranırdı?*, Nesil Yay. İstanbul 2009, s. 65; İbn Hanbel, IV, 43.

⁶³⁴ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, 2. Baskı, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1977, C. I, 349.

⁶³⁵ “Ey iman edenler! Belli bir süre için birbinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle bunu yazsın. Yazıcı, Allah (cc)'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah (cc)'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu aklı ermeyen veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu onlardan biri unuttuğunda, diğerinin ona hatırlatması içindir.” Bakara, 2/282.

kadının gerekliliğini kadının ontolojik niteliklerinden hareketle unutmamanın kadının akli eksikliğinden kaynaklanan genel yapısı olarak açıklar.⁶³⁶ İbn Kesîr'e göre; kadının akli melekeleri eksik ve yaratılış itibarıyla zayıftır. Bu nitelikler kadını erkekten aşağı, noksan bir varlık kılar. Ayrıca bir erkeğe karşılık iki kadın şahit istenmesi erkeğin kadına olan üstünlüğünün bir sonucudur. Kadının şahitliği yarım şahitlik olduğundan ikinci kadın, birinci kadını şahitlikte erkeğe tamamlar.⁶³⁷ Serahsi'ye göre ise; asıl olan kadının tanıklığının olmamasıdır. Onların akılları ve dinleri eksiktir. Ayrıca onlar arzu ve hevalarına hemen kapılabilmektedirler. Bu durum tanıklıkta töhmete sebep olur. Bu sebeple erkeğin tanıklığı kadına göre her zaman daha evladır. Ayrıca erkeği tamamlama yönünden iki kadın şarttır.⁶³⁸ Yani onlara göre bu, kadının şahitlikte nisabıdır. Hâlbuki ilgili ayet şahitlik nisabını düzenlemek için değil, vadeli borçlar konusunda meydana gelecek bazı mağduriyetleri önlemek için bir takım tavsiye ve öneriler bildirmek için nazil olmuştur. Eğer ilgili ayetler bir bütün olarak ele alınırsa bunun böyle olmadığı görülecektir.⁶³⁹ Çünkü şahitlik hususunda diğer ayetlerde kadına herhangi bir sınırlama koyulmamış veya şart koşulmamıştır.⁶⁴⁰ Zina iftirası ve fuhuş suçunun cezasından bahseden ayetlerde sayı "Sizden dört kişi..." olarak belirtilmiştir. Her ne kadar ifade müzekker sigası ile gelmişse de bu sadece erkeklere hasr edilmez. Çünkü erkeklere yönelik hitabın içerisinde kadınların da dâhil edildiği bilinen bir gerçektir.⁶⁴¹ Borçlar konusunda iki kadının şahit olarak istenmesi, erkeğe göre duygusal yönünün çok daha fazla olması,⁶⁴² ev işlerindeki yükümlülükleri, kocalarına karşı eşlik görevleri ve annelik vazifeleri gibi meşguliyetleri⁶⁴³ fazla olması nedeniyle adaletin hakkaniyetle yerine getirilmesini sağlamak içindir. Bunun için kadınlardan birinin unutmaması söz konusu olduğunda diğeri ona hatırlatmaktadır. Kadının diğeri kadına hatırlatması olaya doğru ve dengeli bakmasını sağlar ki, kadın olması mutlak bir olumsuzluk değildir.

⁶³⁶ Fahrüddin Razi, *Tefsir-i Kebir-Mefatihü'l Gayb*, Çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, vd. Akçağ Yay. Ankara 1989, C. VI, s. 55-56.

⁶³⁷ İbn Kesir, *a.g.e.* C. III, s. 1121-1122.

⁶³⁸ Serahsi Şemsü'l Eimme Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed, *Mebcut*, Editör, Mustafa Cevat Akşit, Ter. S. Duman, O. Güman, Tsh. H. Döndüren, F. Atar, Gümüşev Yay. İstanbul 2008, C. XVI, s. 216.

⁶³⁹ Nisa, 4/15; "Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin." Nur, 24/6-9.

⁶⁴⁰ Akdemir, *a.g.m.* s. 266-267.

⁶⁴¹ İsmail Acar, "İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliği", *İslamiyat*, Nisan-Haziran 2000, C. III, S. 2, s. 81-82.

⁶⁴² Abdulaziz Bayındır, Kadın, Kur'an mesajı: *İAD*, 1999, C. II, S. 13-14-15, s. 135.

⁶⁴³ Nihat Dalgın, "Kadın Ve Erkeğin Şahitliği İle İlgili Naslardaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme" *Din Bilimleri AAD*, 2005, C. V, S. 1, s.13.

Nasıl ki bir konunun doğruluğunu ortaya koymak için iki erkek isteniyorsa bu onlardan birinin aklının noksan olduğunu göstermez. Böyle olmasının sebebi olayın tarih içerisinde değerlendirilmesini gerektirmektedir.⁶⁴⁴ Çünkü o dönemde kadınlar erkeklere oranla bu konulara yabancı ve ilgisizdirler. Nitekim bir konuya ilgi duymayan insan tanık olduğu bir şeyi unuttur. Mesela bir gazetede kendilerini ilgilendirmeyen bir haberi binlerce kişi okumuş olsa belli bir zaman sonra o unutulmaya yüz tutar.⁶⁴⁵

Kadınlardan iki şahit istenmesi onların ahlaki veya akli melekeleri ile ilgili bir husus değildir. Bu mesele kadınların genel olarak o günün Arap toplumunda ticari hayata erkeklerden daha az aşına olmaları ve bu nedenle bu konularda hata yapmaya daha yatkın olabilmeleri gerçeğiyle ilgilidir.⁶⁴⁶ Nitekim “*Biri unutursa, diğeri ona hatırlatsın.*” ifadesi bu hususu doğrulamaktadır. Ayet-i kerime ise şahitlik müessesesini düzenlemek için değil hakkın gasp edilmesini önlemek için tavsiye olarak indirilmiştir.⁶⁴⁷ Ayette mesele cinsiyetle alakalı değil unutmama-yanılma ile ilgilidir. Erkeklerin ticari konulardaki tecrübesi ve meşguliyeti bu konularda ilgisiz olanlara oranla daha ileri düzeydedir. Ayrıca unutmak insanın doğasında vardır. Kim unutursa diğerine göre noksan kabul edilir ve bu noksanlık diğerleriyle giderilir.⁶⁴⁸

Vasiyet için şahitlikten söz eden Maide suresinin 106-108. ayetlerinde konu cinsiyetle ilişkilendirilmemiş, Müslüman olan iki kişinin şahitliği yeterli kabul edilmiştir. Eğer vasiyet, yolculuk esnasında yapılacaksa bu defa şahitlerin Müslüman olmasına bile gerek görülmemiştir.⁶⁴⁹ Nitekim Hz. Peygamber (s.a) gelinin ve damadın sütanesi olduğunu söyleyen bir tek kadının bile şahitliğini kabul ederek sahabeden Ukbe b. El-Haris’in nikâhını iptal etmiştir.⁶⁵⁰ Ayrıca bilinmektedir ki bazı ihtisas sahibi olduğu konularda, -fıkıh âlimlerinin de belirttiği gibi- bir tek kadının şahitliği muteber ve ispat için yeterlidir. Mesela bir çocuğun kime ait olduğu konusunda bir karışıklık vuku bulmuş ise tek başına bir “ebe”nin şahitliği aksine bir delil olmadığı sürece nesebi

⁶⁴⁴ Muhammed Hüseyin Fadlullah, *İslami Açıdan Kadın Sorunu*, Çev. Ali Kaya, 3. Baskı, Ağaç Yay, İstanbul 2005, s. 21-22.

⁶⁴⁵ Alagaş, *a.g.e.* s. 156-157.

⁶⁴⁶ Dalgın, *a.g.m.* s.13.

⁶⁴⁷ Tuksal, *a.g.e.* s. 140- 148.

⁶⁴⁸ Sahip Beroje, “Günümüz İspat İmkânları ve Anlayışı Işığında Kadının Şahitliğinin Yeniden Değerlendirilmesi, *EKEVAkademi Dergisi*, 2004, C. VIII, S. 19, s. 115-116.

⁶⁴⁹ Mehmet Okuyan, Kadına Yönelik Şiddete Kur’an’ın Bakışı, *OMÜİFD*, Samsun 2007, S. 23, s. 105-106.

⁶⁵⁰ Buhari, İlim, 26-29.

ve mirasın ispatı için yeterlidir.⁶⁵¹ Kadının ihtisas ve bilgi sahibi olduğu konuda tek bir kadının şahitliği makbul sayılırken çeşitli hukuki alanlarda tek bir kadının şahitliğinin muteber olmaması hatta bazı hukuki alanlarda (had cezalarında olduğu gibi)⁶⁵² hiç geçerli olmaması anlaşılması güç bir durumdur. Ticaret hayatında pek de yer almayan kadın aslında bu ayeti kerime ile ekonomik hayatın içerisine dâhil edilmekte, kendisine hukuki ve ticari sorumluluklar yüklenmektedir.⁶⁵³ Konu ile ilgili ayet sadece mali konulara sınır getirmekle birlikte gerekli şartlar yerine getirildiğinde kadın ve erkek eşit bir şekilde şahit olabilecektir.⁶⁵⁴ Ayrıca bir erkek şahit artı iki kadından oluşan birliktelik ikiye bir formülüne eşit olması mümkün değildir. Çünkü böyle bir durumda iki erkek şahidin yerine dört kadın şahitten zikredilmesi gerekirdi. Fakat Kur'an böyle bir formül sunmamıştır. Şahitliklerin türü ne olursa olsun şahitlik yapabilecek özelliklere sahip olan herkes şahit olma hakkına sahiptir.⁶⁵⁵

Hz. Peygamber'in (s.a) hadiste kadının akıl eksikliği ifadesini kullanması muhtemelen kadının ticari faaliyetlerde yer almaması, duygusal bağlamda ve heyecan reaksiyonlarında erkeğe nazaran aşırı tepki vermesi ve bir anda zihninin bulanmasından kaynaklanmaktadır. Bu hissi duygular kadının erkekten daha aşağı durumda olduğunu göstermez. Gerçek olan şu ki, merhamet ve şefkat noktasında kadınların erkeklere oranla daha zengin olması; erkeğin ise daha soğukkanlı ve cesaretli olması, kadın ve erkeğin fitri özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Kadın ve erkeğin kendilerine has olan bu özellikleri bir eksiklik değil aksine onları birbirine bağlayan unsurlardır.⁶⁵⁶ Nitekim Hz. Peygamber (s.a) asla bir kadını aşağılamamış aksine onun şerefini, haysiyetini ve şahsiyetini her zaman yüceltmıştır.

Kadının dininin noksan olması konusuna gelince; bu ifadenin hakiki manada söylenmiş bir söz olduğuna ihtimal vermek yanlış olacaktır. Çünkü kadının belli zamanlarda namaz kılmaması, oruç tutmaması, ibadetin özünde var olan temizlik ile bedeni temizlik halinin uyum içerisinde olmaması sebebiyle kadına tanınan bir kolaylıktır. Kadınların hayızlı dönemlerinde bir takım ibadetlerden muaf tutulması

⁶⁵¹ Serahsi, *a.g.e.* s. 217; Fahri Demir, "İslam ve Kadın", *DİD*, 1994, C. XXX, S. 3, s. 9.

⁶⁵² Mehmet Sait Yıldırım, *Kur'an Açısından Kadının Şahitliği ve Mirastaki Konumu*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s. 74; Dalgın, *a.g.m.* s. 19.

⁶⁵³ Ali Bulaç, "Makasidü's- Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu", *İslami Araştırmalar*, 1991, C. V, S. 4, s. 301-302.

⁶⁵⁴ Fazlurrahman, *İslami Yenilenme*, Çev. Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yay. Ankara 2003, s. 52.

⁶⁵⁵ Amine Vedud, *a.g.e.* , s. 147-148.

⁶⁵⁶ Yener Öztürk, "Kadınlara İlgili Olarak Hadis Rivayetlerinde Yer Alan "Aklen ve Dinen Eksik Olma" İfadesine Farklı Bir Yaklaşım", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış/2011, C. X, S. 35, s. 271-272.

onların takva ve teslimiyet açısından erkekte daha geri olduğunu göstermez. Kadının elinde olmayan fizyolojik sebeplerden dolayı bazı dini vecibelerini yerine getiremeyişi tamamen irade ve inisiyatifi dışında vuku bulan arızı bir durumdur.⁶⁵⁷ Belki de kadınlar özel hallerinde öyle bir ruhi bir çöküntü yaşıyorlar ki yapılması gereken ibadetlerin kendisinden düşmesi için Allah (cc)’a niyazda bulunuyorlar. Fakat dua, tefekkür ve zikir gibi ibadetlerle meşgul olabiliyorlar.⁶⁵⁸ Böylece kadınlar ruhen hissettikleri eksikliği telafi edebiliyorlar. Aslında “eksiklik” izafi bir keyfiyet arz eder. Yani kâmil olan daha mükemmel olana göre eksiktir. Hayız halinde olan kadın da, hayız olmayan ve oruç tutabilen namaz kılabilen kadına göre eksiktir.⁶⁵⁹

Hz. Peygamber (s.a) kendisine yöneltilen sorulara farklı zaman ve mekânlarda farklı cevaplar verebilmiştir. Bunun sebebi muhatabın içinde bulunduğu psikolojik ve sosyolojik nedenler olabilmektedir. Bundan hareketle bir bayram günü kadınların morallerini bozacak bir konuşma yapması (herkesin sevinç ve neşe içinde olduğu bir zamanda) kadınlara sosyal bir mesajın verilmesi ihtimalini kuvvetlendiriyor. Çünkü bayramlar fakirlerin, yetimlerin daha fazla sevindirilmesi ve onların yanında olunması gereken değerli zaman dilimleridir. Hz. Peygamber (s.a) böyle bir bayram gününde ki normal zamanda dahi bu düşünülemez, kadını aşağılamak ve eleştirmek gayreti içinde değildir. Muhtemelen Hz. Peygamber (s.a) din ve akıl eksikliğine dikkatleri çekmekten ziyade kadınların genelde önem göstermedikleri ve çoğu zaman ihmal ettikleri durumlara onların dikkatini çekmek istemiştir.⁶⁶⁰ Nitekim Hz. Peygamber (s.a) hedefine ulaşmış; kadınları motive edebilmiş ve böylece yanında bulunan Hz. Bilal’in eteği sadakalarla dolmuştur.⁶⁶¹

Kadınların aklının kıt ve unutkanlıklarının akli yetersizliklerinin bir göstergesi olduğunu iddia edenlerin, öncelikle sahabe dönemindeki kadınların “hadis rivayetlerini” kabul etmemeleri gerekmez miydi?⁶⁶² Hâlbuki Hz. Aişe’nin müksirun hadisçiler içerisinde olduğu ilk konularda belirtilmişti.⁶⁶³ Hz. Peygamber’in (s.a) bazı kimselerde hatalı sayılabilecek davranışlar gördüğünde bunu karşısındakinin yüzüne söylemeyip

⁶⁵⁷ Öztürk, *a.g.m.* s. 273-274.

⁶⁵⁸ Fadlullah, *a.g.e.* s. 22.

⁶⁵⁹ Güler, *a.g.m.* s. 20.

⁶⁶⁰ Mehmet Sait Yıldırım, *a.g.e.* s. 54-55.

⁶⁶¹ Buhari, İdeyn, 8-19

⁶⁶² Musa Carullah, Carullah Bigi Musa b.Fatıma et- Tatari, *Hatun*, Ter. Mehmet Görmez, Kitabiyat, Ankara 1999, s. 102; Beyza Bilgin, “İslam’da ve Türkiye’de Kadınlar”, *AÜİFD*, 1997, C. XXXVI, s. 40-41.

⁶⁶³ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulu*, 9. Baskı, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İstanbul 2001, s. 85.

genel olarak bütün insanlara hitap ettiği ve şu şu davranışların dinen uygun olmadığına dikkatleri çektiği bilinmektedir. O'nun kadınlara yapmış olduğu hitapta "*Kadınlardan çoğunu cehennemde gördüm.*" ifadesinin hitap ettiği kadınların hepsini kapsamı mümkün olmadığı gibi Hz. Peygamber (s.a) devrinden sonraki kadınların da tamamını kapsamaz. Muhtemelen bu ifadelerle belirtilen kusurları taşıyanların daha dikkatli olması gerektiği anlatılmak istendiği gibi terğib (teşvik) ve terhib (sakındırma) üslubuyla kadınlar iyiliğe ve güzelliğe teşvik edilmeye çalışılmıştır. Çünkü maksadın yerine gelmesi için mucip sebebin gerektiğinden fazla ifadeler Hz. Peygamber (s.a) tarafından kullanılmaktadır.⁶⁶⁴ Buna göre kadınların akıllarının ve dinlerinin eksik olduğu düşüncesini makul görmek mümkün değildir. İslam âlimlerinin kadının akli ve dininin eksikliği kanısına varmış olması, yaşamış oldukları toplumun etkisi altında kalmış olmalarından ve eski cahiliye adetlerinde görülen erkek egemen toplumların kalıntılarını içlerinde taşımalarından kaynaklanabilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, kadınların dikkatini bazı noktalara çekerek onları ahlaki açıdan eğitmek istemiştir.

2.2. Hz. Peygamber'in (s.a) Maruz Kaldıkları Musibetler Karşısında Kadınlara Sabrı Öğütlemesi

Enes'ten (r.a): Nebi (s.a) oğlunun kabri başında ağlayan bir kadının yanından geçerken ona: "*Allah (cc)'tan sakın ve sabret.*" buyurdu. Kadın: "*Haydi çekil başımdan! Sen benim uğradığım sıkıntıya uğramış değilsin.*" dedi. Kadın Rasulullah'ı tanımıyordu. Kendisine: "*O zat Allah (cc)'in elçisidir.*" denilince, kadın Nebi'nin kapısına geldi ve: "*Ben seni tanıyamadım.*" dedi. Bunun üzerine Rasul: "*Gerçek sabır musibetin ilk anında tahammül gösterebilmendir.*" dedi.⁶⁶⁵

Ebu Said'den (r.a) rivayet edildiği ne göre: Kadınlar Hz. Peygamber'e gelerek: "Bize nasihatta bulunmak için bir gün belirle!" dediler. Hz. Peygamber (s.a) onlar için bir gün belirledi. O gün kadınlara vermiş olduğu nasihattan bir kısmı şöyle idi:

*"Üç çocuğu ölen bir kadının bu çocukları onun için ateşe karşı bir perde olur."*⁶⁶⁶

⁶⁶⁴ İsmail Lütfi Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1982, s. 117.

⁶⁶⁵ Buhari, Cenaiz, 7; Ebu Davud, Cenaiz, 23/3124; Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*, Ter. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul ty. C. II, s. 197.

⁶⁶⁶ Buhari, Cenaiz, 6.

- Ebu Hureyre'den (r.a): Allah (cc) kudsi bir hadiste şöyle buyuruyor: “*Dünya ehlinden sevdiğim birini aldığım zaman sabrederek sevabını bekleyen mü'min kulum için katımdaki mükâfat ancak cennettir.*”⁶⁶⁷

“*Allah (cc)'ın insana verdiği en hayırlı en büyük lütuף sabırdır.*”⁶⁶⁸

Sabır; katlanma, insanoğlunun başına gelen musibetlere karşı soğukkanlılıkla mukavemet etme, aklın ve dinin gösterdiği yolda sebat etmektir. Sabır insanda bulunması gereken güzel bir haslettir. Tahammülü güç ve nefse ağır gelen şeylere katlanmak ancak sabır ile olur. İnsanın dünya hayatında başına gelebilecek çeşitli zorluklara karşı koyabilmesi ahiret hayatında mutluluğa ve sükûnete ulaşabilmesi sabır ile mümkün olabilmektedir. Bütün faziletlerin anası, hayatta muvaffak olmanın ve kemale ermenin sırrı bu güzel özelliştir. Her türlü rezaletin sebebi sabırsızlık veya gerektiği kadar sabır gösterememektir. Sabır, her faziletin üstünde bir değer taşır.⁶⁶⁹

Allah (cc)'ın Kur'an'da tüm kadınlara üstün kıldığını belirttiği Hz. Meryem sabır ve sebat konusunda mü'minelere en güzel örnek teşkil etmektedir.⁶⁷⁰ Hz. Meryem Allah (cc)'ın dilemesiyle hamile kalınca⁶⁷¹ ailesinden uzak bir yere uzlete çekilmiş,⁶⁷² tüm zorluklarla doğum yapmış⁶⁷³ ve maddi açıdan babasız olarak dünyaya çocuk getirdiği için insanların hakaretlerine, iftiralarına maruz kalmıştır.⁶⁷⁴ Hz. Meryem'i iffetsizlikle suçlayan, kötü ahlaka sahip kimselere karşı belki çoğu zaman bir erkeğin dahi gösteremediği dirayeti, kararlılığı ve sabrı üstün faziletlerle donanmış olan bu kadın gösterebilmiştir.⁶⁷⁵ Yine Kur'an'da inancında sağlam duruş sergileyen, baskılara boyun eğmeyen Hz. Asiye'den de bahsedilmektedir. Hz. Asiye'nin eşi Firavun ilahlık iddiasında bulunurken ve kimse ona karşı koyamazken imanında sebat gösteren bu hanım bütün cahilliklere ve korkaklıklara göğüs germiştir.⁶⁷⁶ Firavun'un tüm eziyetlerine sabreden Hz. Asiye çarmığa gerilerek şehid edilmiştir. Hz. Asiye bu

⁶⁶⁷ Nevevi, İmam Muhyiddin, *Riyazü's Salihin Metni ve Eksiksiz Tercümesi*, Ter. Sıtkı Güllü, Dergâh Ofset, İstanbul 2003, C. I, s. 54.

⁶⁶⁸ Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. III, s. 418.

⁶⁶⁹ Fatma Keskin, “Sabır” ty. Kaynak: <http://www.ihya.org/kavram/kavramlar-ansiklopedisi/dt-6219.html>, (E.T. 22. 09. 2011).

⁶⁷⁰ “*Hani melekler, “Ey Meryem! Allah (cc) seni seçti. Seni temiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.*” Al-i İmran, 3/42.

⁶⁷¹ Al-i İmran, 3/47; Meryem, 19/21.

⁶⁷² Meryem, 19/22.

⁶⁷³ Meryem, 19/23.

⁶⁷⁴ Meryem, 19/27-28.

⁶⁷⁵ Haliliyan, *a.g.e.* s. 88.

⁶⁷⁶ Haliliyan, *a.g.e.* s. 35.

sabrının karşılığında Allah (cc)'tan cennette köşk ve bu zalim topluluğun elinden kendisini kurtarmasını dilemiştir.⁶⁷⁷

Hz. Peygamber'in (s.a) son hastalığı dönemlerinde kızı Hz. Fatıma onu ziyarete geldiğinde babası onun kulağına ecelinin yaklaştığını söylemesi üzerine o yüksek sesle ağlamaya başlamıştır. Hz. Peygamber (s.a) kızına sabırlı olmasını öğütlemiş, ailesinden kendisine ilk ulaşacak olanın o olacağını ve cennetlik hanımların efendisi olacağını müjdelemiş; bunun üzerine Hz. Fatıma'nın yüzünde tebessüm belirmiştir.⁶⁷⁸ Bu vakada geçtiği üzere Hz. Fatıma sabrının mükâfatını hesapsız olarak Allah (cc) indinde bulmuştur.

Sabır kavramı Kur'an'da 70 den fazla ayette geçmiştir.⁶⁷⁹ İnsanoğlunun dünyaya geliş gayesi Allah (cc) tarafından: *"Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."*⁶⁸⁰ ve *"O hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır..."*⁶⁸¹ ifadesi ile beşeriyetin sadece kul olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Allah (cc) insanoğlunu çeşitli durumlarla imtihan edeceğini, bu hal ve vaziyetlere sabredenlerin kurtuluşa ereceğini Kur'an'da belirtmiştir.⁶⁸² Bu sebeple Kur'an'da ahlaki faziletlere kaynaklık etmesi için mü'minlere ısrarla sabırlı olmaları tavsiye edilmiştir.⁶⁸³

Hz. Peygamber (s.a) karşılaşmış olduğu sıkıntılar karşısında Müslümanlara, onların bu çekmiş oldukları elemin geçici olduğunu ve bunun karşılığının Allah (cc) tarafından verileceğini bildirerek sabrı öğütlemiş ve kendisi de sabır konusunda mü'minlere örnek olmuştur.⁶⁸⁴ Nitekim Kur'an'da Allah (cc): *"Ey Muhammed! Onların söylediklerine karşı sabret. Güçlü kulumuz Davud'u hatırla. O Allah (cc)'a çok yönelen kimse idi."*⁶⁸⁵ ifadesiyle Hz. Peygamber'e (s.a) sabır konusunda öğütte bulunmuştur.

Kur'an'daki ayeti kerimleri incelediğimizde sabır kavramının dört çeşit anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bunlar:

a. Kulluk ve ibadette sabır⁶⁸⁶

b. Günah ve isyandan kaçınma hususunda sabır⁶⁸⁷

⁶⁷⁷ Tahrim, 66/11; Fadlullah, *a.g.e.* s. 13.

⁶⁷⁸ Buhari, Menakıb, 25; Müslim, Sahabenin Faziletleri, 97-99.

⁶⁷⁹ Karaman, Karagöz, vd. *a.g.e.* s. 567.

⁶⁸⁰ Zariyat, 51/56.

⁶⁸¹ Mülk, 67/2.

⁶⁸² Bakara, 2/155-157.

⁶⁸³ Kehf, 18/28.

⁶⁸⁴ Âdem Tutar, "Hz. Muhammed (sav) ve Sabır, *FÜİFD*, Elazığ 1999, S. 4, s. 142-143.

⁶⁸⁵ Sâd, 38/17.

⁶⁸⁶ "... Şu halde, O'na ibadet et ve ibadet etmede **sabırlı** ol..." Meryem, 19/65.

c. Kulluktan uzaklaşmaya sebep olabilecek fazla mal ve dünyalık karşısında sabır⁶⁸⁸

d. Meşakkat, sıkıntı ve elem verici hadiseler karşısında sabır⁶⁸⁹

Konuyu ihtiva eden hadis rivayetleri Hz. Peygamber'in (s.a) evladını kaybetmiş olan kadınlara yapmış olduğu tavsiyeler üzerinedir. İlk rivayette görüldüğü gibi kadın, Hz. Peygamber'i (s.a) tanımayıp sıradan bir insan zannetmiş ve acısını anlamadığını düşünerek tepkisini dile getirmiştir. Kadın yapmış olduğu hatanın farkına vararak pişmanlık yaşamış ve Hz. Peygamber'den (s.a) özür dilemiştir. Burada Hz. Peygamber (s.a) kadına söylemiş olduğu "*Allah (cc)'tan kork ve sabret.*" ifadesiyle, üzüntüsüyle ıstırap içinde olan kadını teskin etmek istemiş böylece üzüntüsünün isyana dönüşmesini engellemeye çalışmıştır. Hadisin son bölümünde Hz. Peygamber (s.a) "*(Asıl) sabır musibetle ilk karşılaşma anında olur.*" demek suretiyle acının ve elemin yaşanmış olduğu en doruk anında bu derdin Allah (cc)'tan geldiğini kabul ederek sabretmesini ve O'na sığınmanın en doğru yol olduğunu kadına öğretmek istemiştir. Çünkü musibetin ilk anında sabretmeyip feryad-ı figan ettikten, yakışsız sözler sarf edip üstünü başını yırttıktan ve bu davranışlarla günah kazandıktan sonra yapılacak olan sabrın hiçbir ehemmiyeti yoktur. Tabii ki sabır, başa gelen sıkıntılara üzülmemek anlamında değildir. Üzülme tabii ve beşeri bir haldir. Doğru olmayan şey, bu üzüntüyü hoş olmayan ve İslam'ın müsaade etmediği şekilde dile getirmektir.⁶⁹⁰ Hz. Peygamber (s.a) dahi Hz. Hatice, Hz. Hamza ve oğlu İbrahim gibi çok sevdiği insanlar vefat ettiği zaman derin bir üzüntü duymuş ve göz pınarlarından yaşlar boşanmıştır. Nitekim Enes b. Malik'in rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a) oğlu İbrahim'i son ziyaretine gittiğinde o can çekişiyordu. Oğlunun can verdiği görünce Hz. Peygamber'in (s.a) gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf: "*Sen Allah (cc)'ın Rasulü olduğun halde ağlıyor musun?*" dedi. Bu söz üzerine Hz. Peygamber (s.a): "*Ey Avf'ın oğlu! Bu gözyaşı merhamettendir. Göz yaş döker, kalp hüznlenir. Ancak biz*

⁶⁸⁷ "*Sen sırf, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde iman ettiğimiz için bize hınc duyuyorsun. Ey Rabbimiz! Üzerimize **sabır** yağdır ve müslüman olarak bizim canımızı al.*" Araf, 7/126.

⁶⁸⁸ "*Şüphesiz insan çok hırslı ve **sabırsız** olarak yaratılmıştır.*" Mearic, 70/19.

⁶⁸⁹ "*...Eğer siz **sabırlı** olur, Allah (cc)'a karşı gelmekten sakınırsanız onların hileleri size hiçbir zarar vermez...*" Al-i İmran, 3/120.

⁶⁹⁰ İmam Nevevi, *Nübüvvet Pınarından Kırk Hadis*, Ter. A. Lütfi Kazancı, Marifet Yay, İstanbul 2006, s. 48-50.

Rabbimizin razı olmayacağı bir şeyi söylemeyiz. Ey İbrahim! Gerçekten biz senin bizi terk etmen sebebiyle üzgünüz.”⁶⁹¹

İkinci rivayetten anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber, (s.a) kadınlara yapmış olduğu vaaz sırasında kadınların çocuklarına olan sevgisi, merhameti ve şefkati sebebiyle onlara sabırlı olmalarını tavsiye etmiştir. Vefat eden çocukların anneleri için cehenneme bir perde olarak Hz. Peygamber (s.a) tarafından nitelendirilmesi, kadınların üzüntülerinin bir nebze olsun azalmasını sağlamak için oldukça anlamlıdır. Aile hayatı içinde çocuklarla doğumundan büyütülmesine kadar daha fazla zaman geçiren anne, onların her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için birçok sıkıntılara katlanmaktadır. Ayrıca kadınların fitratlarında var olan annelik duyguları çocuklarına olan düşkünlüklerini arttırmaktadır. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a) kadınlara sabrı öğütlemiş ve karşılığında çocuklarının onlarla birlikte cennette olacağını hatta cehennemden onları beri kılacağını müjdelemiştir. Nitekim Ebu Sinan bir rivayetinde: *“Oğlum Sinan’ı defnettüğimde kabrin kenarında Ebu Talha el-Havlani oturuyordu. Defin işinden çıkınca bana: ‘Sana müjde vermeyeyim mi?’ dedi. Ben: ‘Tabii, söyle!’ dedim. ‘Ebu Musa el-Eş’ari (r.a) bana anlattı.’ diye söze başlayıp Resulullah’ın şu sözlerini nakletti: ‘Bir kulun çocuğu ölürse, Allah (cc) meleklerle şöyle söyler: ‘Kulumun çocuğunu kabzettiniz mi?’ ‘Evet’ derler. ‘Yani kalbinin meyvesini elinden mi aldınız?’ Melekler yine: ‘Evet’ derler. Allah (cc) tekrar sorar: ‘Kulum (bu esnada) ne dedi?’ ‘Sana hamdetti ve istircada bulundu.’ derler. Bunun üzerine Allah (cc) Teâlâ şöyle emreder: ‘Öyleyse, kulum için cennette bir köşk inşa edin ve bunu Beytu’l-Hamd (hamd evi) diye isimlendirin.*”⁶⁹²

Hz. Peygamber (s.a) üzüntü ve kederde itidalli olmayı çok önemsemiştir. Bu sebeple kendisine biat ettikleri zaman kadınlardan musibetlere karşı yüz yırtmamak, ahlayıp vahlamamak ve ağıtlar yakarak saçları dağıtmamak hususunda söz almıştır.⁶⁹³

Sabrı sebebiyle cenneti hak eden kadını Hz. Peygamber (s.a) şöyle anlatıyor:

- Ata b. Ebi Rebah’tan (r.a) İbn Abbas bana dedi ki: “Sana cennetlik bir kadın göstereyim mi?” evet, dedim. “İşte şu siyah kadın var ya kendisi, Hz. Peygamber’e (s.a) geldi ve: “Beni sara nöbeti tutuyor, düşünce üstüm başım açılıyor. Bu nedenle Allah (cc)’a benim için dua edin.” dedi. Hz. Peygamber (s.a) ise: *“İstersen sabret sana cennet*

⁶⁹¹ Buhari, Cenaiz, 43; Müslim, Fedail, 62; İbn Mace, Cenaiz, 53.

⁶⁹² İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay, Ankara 1990, C. IX, s. 543-544.

⁶⁹³ Buhari, Cenaiz, 45; Müslim, Cenaiz, 10; Ebu Davud, Cenaiz, 25/3127, 3131; Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. II, s. 2004; Büyükçınar, Tekin, vd. *a.g.e.* C. VII-VIII, s. 206-207.

nasip olsun, istersen şifa bulman için Allah (cc)'a dua edeyim.” buyurdu. Bu cevap üzerine kadın: “Sabrederim, ama ben açılıyorum, bu sebeple açılmamam için Allah (cc)'a dua edin.” dedi. O da kadına dua etti. Kadın hastalığa yakalandığında bir daha üstü açılmadı.⁶⁹⁴

Nitekim sara hastalığı gibi rahatsızlığa sabretmek, acı ve ızdıraplara karşı mukavemet etmek cennete girmeye vesile olan işlerdendir. Kur'an'da bu duruma Hz. Eyyüb (a.s) örnek olarak gösterilmiştir. Hz. Eyyüb, yakalandığı hastalığa sabretmiş ve hiçbir şikâyette bulunmamıştır. Bu sebeple Allah (cc)'ın şu övgü dolu sözlerine mazhar olmuştur:

*“Gerçekten biz Eyyüb’u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah (cc)'a çok yönelen bir kimse idi.”*⁶⁹⁵

Hz. Peygamber (s.a): *“Mü'minin başına müzmin bir hastalık, sıkıntı, üzüntü isabet ettiği zaman bunlar onun bağışlanmasına vesile olur.”*⁶⁹⁶ buyurmuştur.

Rasulullah (s.a) buyurdular ki: *“Kul hastalandığı zaman Allah (cc) Teâlâ hazretleri ona iki melek gönderir ve onlara: “Gidin bakın, kulum yardımcılara ne diyor bir dinleyin!” der. Eğer o kul, melekler geldiği zaman Allah (cc)'a hamdediyor ve senalarda bulunuyor ise, onlar bunu, her şeyi en iyi bilmekte olan Allah (cc)'a yükseltirler. Allah (cc) Teâlâ, bunun üzerine şöyle buyurur: “Kulumun ruhunu kabzedersen, onu cennete koymam kulumun benim üzerimdeki hakkı olmuştur. Şayet şifa verirsem, onun etini daha hayırlı bir etle, kanını daha hayırlı bir kanla değiştirmem ve günahlarını da affetmem üzerimdeki hakkı olmuştur.”*⁶⁹⁷

*“Mü'minin haline şaşarım, çünkü işinin hepsi kendisi için hayırdır. Bu sadece olgun bir mü'mine hastır. Ona kendisini sevindirecek bir şey isabet etse haline şükreder, bu takdirde bu onun için hayır olur. Şayet kendisine bir musibet isabet ederse sabır gösterir, bu da onun için hayır olur.”*⁶⁹⁸

Hz. Peygamber'in (s.a) kadına sabretmesini öğütlemesinden hastalıklara çare aranmaması gerektiği hükmünü çıkarmak doğru değildir. Çünkü mü'min kendini tehlikelerden korumak ve musibetleri bertaraf etmekle yükümlüdür.⁶⁹⁹ Nihayetinde

⁶⁹⁴ Müslim, Birr. 14.

⁶⁹⁵ Sad, 28/44.

⁶⁹⁶ Mollamehmetoğlu, a.g.e. C. II, s. 184-185.

⁶⁹⁷ Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. IX, s. 547.

⁶⁹⁸ Müslim, Zühd, 64.

⁶⁹⁹ Nevevi, *Nübüvvet Pınarından Kırk Hadis*, s. 250.

insanın bedeni kendisine emanet olarak verilmiştir.⁷⁰⁰ Mü'min Allah (cc)'a dua ederken kendisi için hayırlı olanı dilemelidir. Çünkü kişinin hayır gördüğünde şer; şer gördüğünde hayır olabilir.⁷⁰¹ Bu sebepten olsa gerek Hz. Peygamber (s.a) hastalığı sebebiyle dua isteyen kadın için daha hayırlısını arzu etmiştir. Sabır bir mü'min için ışıktır ki⁷⁰² o ışığın idrakine varan kimse sıkıntıların üstesinden gelebilme gücüne sahip olur. Sabır imtihanını başarıyla verenler ise Allah (cc) katında hesapsız mükâfatlara nail olur.⁷⁰³

Hayat devam ettiği müddetçe mü'minin imtihanı da devam edecektir. Öyleyse dertleri ve sıkıntıları hayatın sakınılması güç bir kanunu gibi kabul etmemeli; sıkıntılar dertler karşısında sabır ve metanet göstermeye çalışmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a) insanlara öğretmek ve kazandırmak istediği sabır anlayışı bu olmuştur.⁷⁰⁴

2.3. Hz. Peygamber'in (s.a) İnsanların Yumuşak Üsluba Sahip Olmalarının Önemine Vurgu Yapması

Hz. Aişe şöyle demiştir: “Rasulullah'ın (s.a) huzuruna beş on kişilik bir Yahudi heyeti girdi. Huzura girince selam vermiş olmak için ‘ölüm üzerine’ anlamına gelen ‘es-Samu aleyküm’ dediler. Ben bu sözü anladım da: ‘ölüm ve Allah (cc)’ın laneti sizin üzerinize olsun’ dedim. Bunun üzerine Rasulullah (s.a): ‘*Ya Aişe ağır ol! Çünkü Allah (cc) her hususta rıfk ve yumuşaklık ile muamele etmeyi sever.*’ buyurdu. Ben: ‘Ya Rasulallah! Dediklerini işitmediniz mi?’ dedim. Rasulallah: ‘*Ben de: Ve aleyküm (Sizin üzerinize de) dedim ya.*’ buyurdu.”⁷⁰⁵

*“Şüphesiz Allah (cc) refiktir. (Söz ve fiilinde yumuşaktır.) Rıfk ile davranılmasını sever. Sertlikle yapılan ve daha başka türlü muamelelere karşı vermediğini, yumuşaklıkla muamele edilmesi üzerine verir.”*⁷⁰⁶

*“İnsanlara rıfk (yumuşak) ile davranmayan kimselerde hayır yoktur.”*⁷⁰⁷

Konuyu ihtiva eden rivayetteki “rıfk” kavramı yumuşak davranmak, iyi muamele etmek anlamına gelir. Zıddı ise; şiddet, kabalık ve sertliktir.⁷⁰⁸ Kısacası rıfk;

⁷⁰⁰ Ahzab, 33/72.

⁷⁰¹ Bakara, 2/216.

⁷⁰² Müslim, Taharet, 1; Tirmizi, Daavat, 86; Nesai, Zekât, 1.

⁷⁰³ “**Sabretmenize karşılık selam sizlere... Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!**” Ra'd, 13/24; Furkan, 25/75; Mü'minun, 23/111.

⁷⁰⁴ M. Yaşar Kandemir, *Peygamberimin Sevdiği Müslüman*, Zafer Yay. İstanbul 2004, s. 172.

⁷⁰⁵ Buhari, Edeb, 35; İbn Mace, Edeb, 9.

⁷⁰⁶ Müslim, Birr ve Sıla, 23/77.

⁷⁰⁷ Müslim, Birr, 23/74-76; Mollamehmetoğlu, a.g.e. C. III, s. 411-412.

halkla ilişkilerde güzel huylu olmak, yumuşaklıkla muamele ederek günaha girmemek şartıyla her işte daima en kolayını seçmektir.⁷⁰⁹

Hadis rivayetinde geçen diğer bir kavram ise “lanet” sözcüğüdür. Bu kelime kovmak, iyilik ve güzellikten uzaklaştırmak anlamına gelmektedir. Kulun laneti ise, dua niyetiyle bir şeyin Allah (cc)’ın rahmetinden kovulmasını, uzaklaştırmasını istemek demektir.⁷¹⁰

Kabalık ve kötü muamelelere karşı iyilikle mukabelede bulunmak, iradesi güçlü ve olgun insanların yapabileceği, gerçekleştirilmesi en zor fakat en değerli âdâb-ı muaşeret ilkelerindedir.⁷¹¹ İnsani münasebetlerde insanların birbirlerine karşı hatalı söz ve tavırlarda bulunmaları her zaman muhtemel bir durumdur. Yapılan kötü davranışlara iyilikle karşılık vermek büyük bir erdemlilik olduğu gibi zalim olanları dize getirecek kadar etkili bir davranıştır.⁷¹² Bu sebeple “*Güzel ve hoş söz sadakadır.*” buyuran Hz. Peygamber, (s.a) kendisine lanet okuyan Yahudilere karşı aynı muamelede bulunduğu için Hz. Aişe’yi uyarmıştır. Nitekim kötülüklerle misliyle karşılık vermek hak olsa da dinimizce pek uygun görülmemektedir. İslam kötülüğe iyilikle mukabeleyi büyük bir erdem olarak kabul etmekte ve bu yönde tavsiyelerde bulunmaktadır. Çünkü insanlar kendilerine iyilikle muameleyi arzu ederler. Hakeza Kur’an’da Allah (cc): “*Allah (cc)’a çağırın, salih amel işleyen ve ‘Kuşkusuz ben Müslümanlardanım.’ diyenden daha güzel sözlü kimdir?*”⁷¹³ buyurmaktadır. Ayet-i Kerimede görüldüğü üzere bir mü’mini diğer insanlardan ayıran özelliklerden bahsedilmektedir. Ayrıca kendini İslami kimlikte tanıtan bir insanın bu kimliğe yaraşır bir hayat sürmesinin yanında insanlara güzel ahlak ve davranışlarla örnek olması gerektiği anlatılmaktadır.⁷¹⁴ Diğer bir ayette ise:

“*Kullarıma söyle: (İnsanlara karşı) en güzel sözü söylesinler. Çünkü şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.*”⁷¹⁵

Hz. Peygamber (s.a) döneminde müşrikler kendileri gibi düşünmeyen insanlara karşı alaycı ve kaba tavırlar içerisinde bulunmuşlardı. Bu ayet ile mü’minlerin

⁷⁰⁸ Karaman, Karagöz, vd. *a.g.e.* s. 533.

⁷⁰⁹ Hatipoğlu, *a.g.e.* C. IX, s. 474-475.

⁷¹⁰ Karaman, Karagöz, vd. *a.g.e.* s. 394.

⁷¹¹ M. Zeki Duman, *Kur’an-ı Kerim’de Sosyal Münasebetler Adab-ı Muaşeret*, Dilek Matbaası, 1982, s. 328-329.

⁷¹² Ahmed Hamdi Akseki, *Ahlak Dersleri*, 2. Baskı, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1968, s. 267; Abdurrahman Kasapoğlu, “İnsan İlişkilerinde Önemli Bir Kur’an İlkesi: “Kötülüğü İyilikle Savmak”, *Hikmet Yurdu*, 2010, C. III, S. 5, s. 82.

⁷¹³ Fussilet, 41/33.

⁷¹⁴ Karaman, Çağrı, vd. *a.g.e.* C. IV, s. 708.

⁷¹⁵ İsrâ, 17/53.

konuşmalarında bir yumuşaklık ve incelik bulunması gerektiği ifade edilmektedir. Müşriklerle veya gayri müslimlerle olan münasebetlerde ve konuşmalarda terbiye ve nezaket kurallarına riayet edilmesi gerektiği mü'minlere bu ayet ile telkin edilmektedir. Ayrıca kötü söz ve kabalıkla yapılan mukabeleler, karşısındaki insanı tepki psikolojisine iter. Böylece insan, şeytanın vesvesesine mağlup olmuş olacak ve fitnenin doğmasına sebebiyet verecektir. Bu sebeple mü'minler güzel söz ile mükelleftir.⁷¹⁶

Hz. Ebu Bekir ile ilgili şu hâdise yukarıdaki ayeti en güzel şekilde izah etmektedir: “Bir gün Nebi (s.a) ashabıyla birlikte otururken bir adam sözleriyle Hz. Ebu Bekir’i incitti. Hz. Ebu Bekir ise ona mukabelede bulunmadı. Biraz sonra adam ikinci defa onu incitti. Hz. Ebu Bekir yine sessiz kaldı. Sonra adam üçüncü kez onu incitince Hz. Ebu Bekir ona misliyle mukabelede bulundu. Hz. Ebu Bekir böyle bir karşılık verince Nebi (s.a) gitmek üzere ayağa kalktı. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir: ‘*Ey Allah (cc)’ın Resulü yoksa bana mı kızdın?*’ diye sorunca Rasulüallah (s.a): ‘*O adam sana atıp tutmaya başlayınca senin adına ona cevap vermek üzere gökten bir melek inip onun sana karşı söylediği sözleri yalanlamaya başladı. Sen ona karşılık vermeye başlayınca araya bir şeytan çıkıp geldi. Bense şeytanın bulunduğu yerde oturmam.*’ buyurdu.”⁷¹⁷

Hz. Peygamber’in (s.a) böyle bir tavır sergilemesi yapılmış olan kaba, sert muameleye karşı misli ile cevap verilmesinde sakınca olmadığını gösterirken bununla birlikte o iyilikle mukabelede bulunulmasının daha uygun olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Kur’an’da Allah (cc): “*Bir kötülüğün karşılığı onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır.) Ama kim affeder ve arayı düzeltirse onun mükâfatı Allah (cc)’a aittir. Şüphesiz O, zalimleri sevmez.*”⁷¹⁸ Başka bir ayette ise Allah (cc): “*Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.*”⁷¹⁹ buyrulmaktadır.

Adalet İslam’ın asli unsurlarındandır. İnsan bu ilkeyi ancak kendisi aleyhine özveri yönünde aşabilirken, karşı tarafın dini ne olursa olsun onun kendisine verdiği zarardan öte bir zarar veremez.⁷²⁰ Çünkü Allah (cc) başkalarına haksızlık edilmesini sevmez. Lakin insan kendisine yapılan kötü muameleye karşılık vermeyip affeder veya

⁷¹⁶ Mehmed Vehbi, *Büyük Kur’an Tefsiri (Hulasat’ül Beyan Fi Tefsir’il Kur’an)*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966, C. VII-VIII, s. 3006-3007; Karaman, Çağrıcı, vd. a.g.e. C. III, s. 491-492.

⁷¹⁷ Ebu Davud, Edep, 41/4896.

⁷¹⁸ Şura, 42/40.

⁷¹⁹ Nahl, 16/126.

⁷²⁰ Karaman, Çağrıcı, vd. a.g.e. C. III, s. 454.

sabrederse onun mükâfatı Allah (cc) katında saklıdır.⁷²¹ İnsanoğlu kendisini muhatabına karşı çaresiz hissettiği ve onu cezalandırmak istediğinde kötü söz, lanet ve beddua gibi gerçekleştirdiği tüm fiiller Allah (cc) tarafından hoş görülmemiştir. Bir ayet-i kerimede Allah (cc): *“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.”*⁷²²

Görüldüğü gibi kötülüğe kötülükle değil iyilikle karşılıkta bulunulması emredilmiştir. Belki bu davranış, muhatabın kalbinin yumuşamasını veya iman etmesini sağlayacaktır. *“Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.”* atasözü dilin insanlar üzerindeki etkisini göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a) İslam dinini tebliğ ederken insanlara karşı yumuşak davranmış; kaba, sert söz ve tavırlardan sakınmıştır. Şayet Hz. Peygamber (s.a) yumuşak bir üslubun dışına çıkmış olsaydı kendisine iman eden insanlar çok az olurdu. Bu gerçeği Allah (cc) Kur’anda şöyle ifade etmektedir: *“Allah (cc)’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.”*⁷²³ Nitekim kaba ve katı kalpli olan kimse -başka bir ahlaki faziletlere sahip olsa da- muhataplarında nefret uyandırır. İnsanlar böyle kimseleri dinlemeye tenezzül etmezler ve arkadaşlıklarını kabullenmezler. İslam dini gibi evrensel bir mesajı insanlara tebliğ eden, âlemlere rahmet olarak gönderilen⁷²⁴ ve yüce bir ahlak sahibi olduğu bildirilen⁷²⁵ Hz. Peygamber’in (s.a) bu kötü vasıfları taşıması düşünülemez.⁷²⁶ Hakeza Hz. Peygamber (s.a) hayatı boyunca bu konuda örnek bir tavır sergilemiş; kaba, sert ve lanet eden bir Nebi olmamıştır. Hz. Peygamber (s.a) lanetin mü’mine yakışmayan bir fiil olduğunu şu sözlerle açık bir şekilde ortaya koymuştur:

*“Mü’min sövüp sayan, lanet eden, hayâsızca konuşan ve edepsiz değildir.”*⁷²⁷

*“Ben lanet eden biri olarak gönderilmedim.”*⁷²⁸

⁷²¹ Vehbi, *a.g.e.* C. VII-VIII, s. 2924-2925; Kasapoğlu, *a.g.m.* s. 92; Karaman, Çağrıcı, vd. *a.g.e.* C. IV, s. 755.

⁷²² Fussilet, 41/34.

⁷²³ Ali İmran, 3/159.

⁷²⁴ Enbiya, 21/107.

⁷²⁵ Kalem, 68/4.

⁷²⁶ Vehbi, *a.g.e.* C. I-II, s. 765-766; Karaman, Çağrıcı, vd. *a.g.e.* C. I, s.700.

⁷²⁷ Tirmizi, Birr, 48.

⁷²⁸ Müslim, Birr, 87.

*“Birbirinize Allah (cc)’in lanetiyle, gazabıyla ve cehennem ateşiyle lanet etmeyin.”*⁷²⁹

Görüldüğü üzere mü’minler için en güzel örnek olan Hz. Peygamber (s.a) lanet etmek, kötü söz söylemek, kaba davranmak, intikam almak gibi duygu ve düşüncelerin karşısında olmuştur. Risaleti süresince her çeşit insanla ve toplulukla muhatap olan Nebi, kendisine karşı çoğu zaman kötü ve kaba muamelelerde bulunulduğu halde O, şahsi hislerine kapılarak onlara misliyle mukabelede bulunmamıştır. Nitekim Hz. Enes onun ahlakını şöyle anlatmaktadır:

“Rasulullah (s.a) kötü konuşan, lanetçi ve küfürbaz biri değildi. Birisini ayıplamak istediği zaman, onun hakkında sadece: ‘*Ona ne oluyor, alını toprağa varısınca!*’⁷³⁰ demekle yetinirdi.” O, alını yere kapansın anlamına gelen bu cümleyi sarf etmekle muhatabının hayrını istemiştir.

Eğitimin temel prensibini oluşturan bu ayetler ve hadisi şerifler Hz. Peygamber’in (s.a) dini tebliğ etme konusunda göstermiş olduğu başarının anahtarını bizlere sunmaktadır. Hz. Peygamber’in (s.a) kendisi insanlara karşı en güzel şekilde muamele ederken ashabına ve genelde ümmetine de bu güzel üslubu ve tavrı öğütlemektedir. O, Kur’an’ı insanlara tebliğ ederken kötülüğü iyilikle savmanın nasıl olacağını fiili olarak göstermiş, sözleriyle de mü’minleri bu hasleti kazanma yönünde teşvik etmiştir.⁷³¹

Hz. Peygamber (s.a) malını çalan hırsıza beddua eden Hz. Aişe’ye: “*(Böyle beddua ederek) onun günahını hafifletme!*”⁷³² demek suretiyle onu ikaz etmiştir. Aynı şekilde Hz. Aişe o an için hırçın olan bir deveye bindiğinde onu ileri geri çekiştirmeye başlayınca Hz. Peygamber: “*Ey Aişe! Şüphesiz ki yumuşak davranmak bir şeyde bulunursa onu mutlaka süsler; kendisinden uzak kılındığı şeyi de mutlaka lekeler.*”⁷³³ demiş ve böylece Hz. Aişe’ye yumuşak davranması gerektiğini belirtmiştir.

Konuyu ihtiva eden ilk rivayetlerden ve onu tamamlayan hadislerden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber, (s.a) mü’minleri ahlaklı ve fazilet sahibi olmaya teşvik etmiştir. Ona göre iyi bir eyleme, iyi bir eylemle karşılık vermek ve iyilik sürecine katkıda bulunmak erdemli bir davranıştır. Kötülükle muamele edene kötülükle

⁷²⁹ Mollamehmetoğlu, a.g.e. C. III, s. 392.

⁷³⁰ Buhari, Edeb, 38.

⁷³¹ Kasapoğlu, a.g.m. s. 101.

⁷³² Ebu Davud, Edeb. 46/4909.

⁷³³ Müslim, Birr, 23/78-79; Ahmed b. Hanbel, VI, 58, 116, 125.

karşılık vermek, kötülüğün devamına imkân vermek olacaktır. Kötülük yapana iyilik etmek kötülüğü durdurmak, iyilik sürecini başlatıp devam ettirmek ise en yüce erdemlerden birisidir. Aslında burada söz konusu olan birisine iyilik ya da kötülük yapmaktan çok asıl gaye toplumda iyiliğin yayılmasına katkıda bulunmaktır.⁷³⁴

Nitekim bir mü'min insanları İslam'a davet ederken iletişimin ve eğitimin en uygun yöntemlerini kullanmak durumundadır. Kötülüğü iyilikle savmak insanların iç dünyasına ulaşmayı sağlayan önemli düsturlardan biridir. Eğitimde eğiten ile eğitilen arasındaki dostluk güven ilişkisi yumuşak ve güzel huylu olmakla elde edilir.⁷³⁵ Hz. Peygamber (s.a) bu sebeple olsa gerek bir anne olarak eğitimci olan kadınların yumuşak huylu (rıfk) olmaları için tavsiye ve öğütlerde bulunmuş; bu suretle de onların böyle bir eğitim sürecinden geçmelerini sağlamıştır.

2.4. Tahrif Edilmiş Yahudi Akidesinin Aksine İslam'da Kadınların Muayyen Günlerinde Temiz Kabul Edilerek Sosyal Hayattan Dışlanmamaları

Hayız; ergenlik çağına girmiş olan kadından belli günlerde ve belli sürelerde gelen kanı ifade eder. Türkçede hayız yerine adet, aybaşı, kirlilik, ay hali gibi kelimeler de kullanılır. Bu kadınların ergenlik dönemine girdikten sonra menopoz dönemine kadar görülen fizyolojik bir olaydır.⁷³⁶

Bu konu işlenirkenki amaç kavramlarla ilgili fihhi hükümler ortaya koymak değildir. Burada asıl gaye Yahudilik ve bazı dinlerde olduğu gibi kadının yaratılışının gereği ve yaşantısının bir parçası olan bu fitri olgunun onu pis ve murdar kılmadığıdır. Bazı kültür ve medeniyetlerde olduğu gibi Yahudilik dininin öğretisine göre de kadın, hayızlı dönemlerinde uzaklaştırılması gereken bir nesnedir.⁷³⁷ Hatta bu dine göre kadın kirlilik dönemlerinde evden uzaklaştırılmış, ev eşyalarına dokunmasına izin verilmemiş ve pişirmiş oldukları yenilmez olarak görülmüştür.⁷³⁸ Nitekim eski ahid hayız olan kadını bulaşıcı bir murdar olarak telakki etmiştir. Ayrıca bu kadının dokunduğu her eşya veya şahıs bir gün boyunca kirli sayılmıştır. Âdet dönemindeki kadın bulaşıcı bir murdar olarak görüldüğü ve kendisiyle ilişki kurulma ihtimali söz konusu olduğu için evden başka bir yere sürülmüştür. Yaşamış olduğu bu âdet dönemince kadın,

⁷³⁴ Kasapoğlu, *a.g.m.* s. 98.

⁷³⁵ Kasapoğlu, *a.g.m.* s. 100.

⁷³⁶ Karaman, Karagöz, vd. *a.g.e.* s. 297; Hamdi Döndüren "Hayız" ty. Kaynak: <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/hayiz.html>, (E. T. 15. 10. 2011).

⁷³⁷ Ahmet Yaman, "Adet Gören Kadının İbadeti" *Mehir*, 1998, S. 2, s. 5.

⁷³⁸ Yeniçeri, *a.g.e.* s. 95.

“murdarlık evi” adı verilen özel evlere kapatılmıştır.⁷³⁹ Eski Ahid’de yer alan bir bölüm kadının hayız dönemlerinde çekmiş olduğu sıkıntıların açık bir delili olarak görülmektedir:

“Eğer bir kadının akıntısı ve bedeninde akıntısı kan olursa, yedi gün murdarlığında kalacak ve ona her dokunan akşama kadar murdar olacaktır. Ve murdarlığında üzerinde yattığı her şey murdar olacak, üzerinde oturduğu her şeyde murdar olacaktır. Ve onun yatağına dokunan her adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının üzerinde oturmakta olduğu herhangi bir şeye dokunan her adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının oturmuş olduğu yatak yahut herhangi bir döşek üzerinde bir şey olursa adam o şeye dokunduğu zaman akşama kadar murdar olacaktır.”⁷⁴⁰

Bunlardan başka kadının ayaklarının tozundan da olsa kocası murdar olmuşsa sinagoga girmekten men edilmiştir. Bir hahamın annesi, eşi veya kızı murdar olmuşsa, sinagogda haham, duasını ifa etmesi mümkün değildir.⁷⁴¹

Yahudilikte kadın, muayyen günlerinde pis, murdar,⁷⁴² dini açıdan kirli⁷⁴³ addedilirken İslam geldikten sonra fitri sebepten ötürü maruz kaldığı bu anlamsız muameleden kurtulmuştur. Yahudilerin kadınlara yapmış olduğu bu zulüm sahabeden Enes b. Malik’in rivayetinden de anlaşılmaktadır ki, buna göre Yahudiler kadının adetli döneminde onunla birlikte yemek yememiş, evde onunla birlikte bulunmamıştır. Yahudilerin bu adetleri bazı kabilelere de tesir etmiştir. Yahudilerin sergilemiş oldukları bu davranışların doğruluğunu öğrenmek için sahabeler Hz. Peygamber’e (s.a) sorunca⁷⁴⁴ Allah (cc) şu ayeti inzal etmiştir: *“Sana kadınların aybaşı hallerini soruyorlar. De ki; O bir rahatsızlıktır. Bu sebeple adet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel temasta bulunmayın...”⁷⁴⁵*

⁷³⁹ Şerif Muhammed, İslam ve Diğer Geleneklerde Kadın: Önemli Bir Yanlış Tahsis, ty. Kaynak: <http://www.enfal.de/ev16.htm>, (E. T. 15. 10. 2011).

⁷⁴⁰ Levililer, 15/19-23.

⁷⁴¹ Şerif Muhammed, a.g.m. blm. “Murdar Kadın mı?” ay.

⁷⁴² Yeşaya, 64.

⁷⁴³ Hezekiel, 22.

⁷⁴⁴ Müslim, Hayz, 16; Ebu Davud, Nikâh, 46; İbn Mace, Taharet, 125/644; Nesai, Taharet, 180; Karaman, Çağrıcı, vd. a.g.e. C. I, s. 353.

⁷⁴⁵ Bakara, 2/222.

Bunun üzerine Allah Rasulü (s.a): “*Cinsi münasebetin dışında onlarla her şeyi yapın.*” buyurunca, Yahudiler şöyle tepkide bulunmuşlardır: “*Bu adam ne istiyor, dinimizin emirleri hususunda hemen her şeyde bize muhalefet ediyor.*”⁷⁴⁶

İslam kadına maddi-manevi sıkıntı veren ve onu küçük düşüren uygulamaları bu ayet ve Hz. Peygamber’in uygulamaları ile yasaklamıştır.⁷⁴⁷ Kur’an’da adetten “pislik” olarak değil eziyet olarak bahsedilmektedir. Ayette “rahatsızlık” olarak çevrilen “eza” kelimesi aşırı olmayan zarar anlamında kullanılmaktadır.

Allah (cc) kadınlara mahsus kıldığı aybaşı halini onlara zarar olsun diye takdir etmemiştir. Doğurganlık özelliğine sahip olan kadının aybaşı hali ile kabiliyetini yitirmiş yumurtaların tazelenmesi, gerekli olan tabii bir durumdur. Çünkü cima sırasında erkeğin spermi ile birleşme sağlayabilmesi için rahimdeki yumurtaların taze olması gerekmektedir. Bu yumurtaların yenilenmesi sırasında vücudun dengelerinde bazı değişiklikler yaşanmakta, bu da kadının fizyolojisini ve psikolojisini etkilemektedir. Eski yumurtaların atılması ve rahmin temizlenmesi aybaşı hali süresince kan vasıtasıyla üreme organından dışarı atılmakla mümkün olmaktadır. Ayrıca kadının hayız hali durumlarında cinsi münasebette bulunulması hem onun hem erkeğin çeşitli rahatsızlıklar hissetmesine ve birbirlerine karşı tiksinti duymalarına sebebiyet verebilmektedir. Kadının böyle bir zarara (eza) maruz kalmaması, Allah (cc)’ın buyruğuna itaat ederek şehvi duyguları dizginlemesi ve bu hususta irade egzersizi yapılması için hayız halindeki kadınla cinsel ilişki haram kılınmıştır.⁷⁴⁸ Buna göre kadının muayyen günlerinde murdar ve pis sayılması mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber’in (s.a) bildirdiğine göre: “*Hayız Allah (cc) ’in Âdem ’in kızlarına yazdığı bir şeydir.*”⁷⁴⁹

Hz. Peygamber’in (s.a) eşlerine karşı davranışlarından aybaşı halindeki kadının necis olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) mescitte iken bir gün Hz. Aişe’ye: “*Bana elbise getir.*” der. Bunun üzerine o: “*Ben namaz kılmıyorum ki!*” diye cevap verince Hz. Peygamber (s.a): “*Hayızlık senin elinde değildir.*” buyurur ve Hz. Aişe bu cevabın ardından O’na elbiseyi götürmekte bir sakınca görmez.⁷⁵⁰ Hz. Peygamber’in (s.a) vermiş olduğu bu cevaptan anlaşılan hayız

⁷⁴⁶ İbn Mace, Taharet, 125/644.

⁷⁴⁷ Yunus Vehbi Yavuz, “Hayız”, *DİA*, C. XVII, s. 51-53.

⁷⁴⁸ Karaman, Çağrıcı, vd. *a.g.e.* C. I, s. 354.

⁷⁴⁹ Buhari, Hayz, 1, 7; Müslim, Hacc, 119-120; Ebu Davud, Menasik, 23; Oral, *a.g.e.* C. III, s. 19.

⁷⁵⁰ Müslim, Hayz, 3/11, 12, 13.

halindeki kadının mescide girebileceğidir. Bu hadise binaen Zeyd b. Sabit, Müzenî ve Zahiriler mescidin kirletilmesi söz konusu değilse hayızlı kadın mescide girebilir demişlerdir.⁷⁵¹

Kadının yaratılış özelliğinden kaynaklanan hayız hali, eşyle bir arada olmasına ve kocasının ondan faydalanmasına mani değildir. Nitekim Meymune validemizden gelen bir rivayetinde: “*Rasulü Allah (s.a) hayızlı haldeki eşlerine izar (göbekte diz kapağı arasını örten kumaş) üzerinden dokunurdu.*” demiştir.⁷⁵² Aynı şekilde Hz. Aişe: “*Ben hayızlıyken Hz. Peygamber (s.a) bana temas eder, benimle birlikte yorganın altına girer (yanımda yatardı). Fakat O, doğal ihtiyacı konusunda kendisine en çok sahip olanınızdı.*”⁷⁵³ Yahudilerin adetli kadına karşı takınmış oldukları tavırlara karşılık Hz. Peygamber (s.a) kadınların bu dönemlerinde hanımlarından uzak durmamıştır.

Kadının kan mahalli dışında bedeni ve elbisesi temizdir. Nitekim Hz. Aişe: “Allah Rasulü (s.a), aybaşı iken başını bizden birinin kucağına koyar, Kur’an okurdu.”⁷⁵⁴ buyurmuştur.

İslam dinine göre aybaşı olan kadının bedeni Yahudilerde olduğu gibi pis-murdar değil, giydikleri elbiseler de necis değildir. Nitekim Hz. Aişe’nin elbisesine adet kanı bulaşınca Hz. Peygamber (s.a) onu temizlemesini söylemiş; bunun üzerine o elbisenin kanlı yerini yıkayıp onu tekrar giymiştir.⁷⁵⁵ Yine kadınlar günlük işlerini yerine getirmekten ve eşlerine yardımcı olmaktan bu muayyen günlerinde bile geri durmamışlardır. Hakeza Hz. Aişe de: “*Ben aybaşı iken Hz. Peygamber’in (s.a) başını yıkardım.*”⁷⁵⁶ başka bir rivayetinde “*tarardım*”⁷⁵⁷ demiştir.

Hz. Peygamber (s.a) hayızlı kadınla oturmaktan, yemeğe onunla iştirak etmekten imtina etmediği gibi ashabına böyle davranmaları konusunda örnek teşkil etmiştir. Nitekim Abdullah b. Sa’d Rasulü Allah’a hayızlı bir kişiyle yemek yemenin hükmünü sormuş, O ise: “*Onunla yemek yiyebilirsin.*” demiştir.⁷⁵⁸ Aynı şekilde Şurayh b. Mani’nin “*Aybaşı halindeki kadın kocası ile birlikte yemek yiyebilir mi?*” sorusuna Hz. Aişe’nin verdiği cevap şöyledir:

⁷⁵¹ Davudoğlu, *a.g.e.* C. III, s. 314; Oral, *a.g.e.* C. III, s. 197-200.

⁷⁵² Oral, *a.g.e.* C. III, s.188-189; Buhari, Hayz, 5.

⁷⁵³ Oral, *a.g.e.* C. III, s. 190-196.

⁷⁵⁴ Buhari, Hayz, 3; Müslim, Hayz, 3/15; Nesai, Taharet, 174-5; Oral, *a.g.e.* C. III, s. 198.

⁷⁵⁵ Oral, *a.g.e.* C. III, s. 202.

⁷⁵⁶ Buhari, Hayz, 2; Müslim, Hayz, 3/8, 10; Oral, *a.g.e.* C. III, s. 190.

⁷⁵⁷ Müslim, Hayz, 3/6, 9, Oral, *a.g.e.* C. III, s. 191.

⁷⁵⁸ Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. I, s. 111; Oral, *a.g.e.* C. III, s.197.

“Evet, Allah (cc) Rasulü (s.a) beni aybaşı halindeyken yemeğe çağırırdı. Etili kemiği alır (önce benim ısırمام için) and verirdi. Ben de hemen ondan alırdım, biraz koparırdım. (Sonra kemiği ona geri verdiğimde) Ağzını kemikteki ağzımı koyduğum yere koyarak yemeğe başlardı. Sonra su getirtirdi, kendisi içmeden önce benim içmem için bana and verirdi. Alır ve içerdim. Sonra kendisi alır içerdı ve kabın ağzımı koyduğum yerine kendi ağzını koyardı.”⁷⁵⁹

Hz. Aişe vermiş olduğu cevapla Hz. Peygamber’in (s.a) eşlerinin hayızlı halindeyken onlarla sadece yemek yemekle kalmayıp aynı zamanda eşlerine sevgiyle yaklaştığını haber vermektedir. İslam dininde kadının hayızlı olması onu evinden, eşinden ve yatağından uzak kalmasını gerektirmemiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber’in (s.a) eşlerine karşı son derece mütevazı ve sevecen olduğunu gösteren bu hadise, kadınların muayyen günlerinde kendileriyle aynı kaptan bir şey içilmesi, hatta ısırıldıkları yerden ısırılabilmesi sebebiyle onların ne kadar temiz olduklarına delalet etmektedir. Dahası kadınların muayyen günlerinde fizyolojik ve psikolojik olarak etkilendiklerini göz önünde bulundurursak, Hz. Peygamber’in (s.a) eşlerine olan bu nezaket, sevgi ve şefkatinin ne kadar anlamlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a) döneminde kadınlar, fitri olarak yaşamış oldukları bu muayyen günlerinde dahi değer verilen ve toplumun içerisinde varlığını koruyabilen bireyler olabilmişlerdir.

2.5. Hz. Peygamber’in (s.a) Kadınların Narin ve Kırılğan Yapıda Olduklarına Dikkat Çekmesi

Ebu Hureyre (r.a) Allah Rasulü (s.a) buyurdu:

*“Kadınlar hakkında birbirinize hayır tavsiye ediniz. Zira onlar kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburganın en eğri yeri en uç kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın! Kendi haline bırakırsan eğriliğine devam eder. Kadınlar hakkında birbirinize hayır tavsiye ediniz.”*⁷⁶⁰

*“Kadın, kaburga kemiği gibidir; onu doğrultmaya kalkışırsan kırarsın ve şayet (hali üzerine) bırakırsan, eğriliğine rağmen ondan yararlanırsın!”*⁷⁶¹

*“Onu kırmak boşamaktır.”*⁷⁶²

⁷⁵⁹ Müslim, Hayz, 3/14; İbn Mace, Taharet, 125/643; Nesai, Taharet, 56.

⁷⁶⁰ Buhari, Enbiya, 1/6; Müslim, Rada, 17/59, 60, 65.

⁷⁶¹ Mollamehmetoğlu, a.g.e. C. II, s. 342-343; Tirmizi, Talak, 12.

⁷⁶² Müslim, Rada, 18.

Konuyu ihtiva eden hadisin mana ve muhteva bakımından iki ayrı versiyonu hadis musannıflarının kaynaklarında yer almakla birlikte yoruma yansiyacak ciddi bir lafız farklılığı yoktur.⁷⁶³ Hadisteki anlam ve içerik yönünden var olan farklılık “*Kadının kaburga kemiğinden yaratılmış olması*” ve “*Kadının kaburga kemiği gibi yaratılmış olması*” şeklinde ortaya çıkmıştır. Hadisi, rivayet eden musannıfların her iki versiyonu ile tahriç etmesi, Hz. Peygamber’in (s.a) bu iki ayrı şekilde dile getirmesi ihtimalini güçlendirmektedir. Yaratma versiyonu ile gelen rivayetlerin çoğunun teşbihli versiyonu şeklinde olmaları, teşbihin daha sonra yaratma formuna dönüştürüldüğü ihtimalini güçlendirmektedir.⁷⁶⁴ Ayrıca lafızların delaletleri kendi lafızlarında meydana gelmiş değildir. Bilakis bunlar konuşanın gaye ve iradesine bağlıdır. Ancak zikredilen lafızların muhatapları tarafından ne kadar objektif bir şekilde ele alındığı ve muhatapların anlamış olduğu şeyin konuşanın amacına ne kadar uygun olup olmadığı irdelenmesi gereken bir durumdur.⁷⁶⁵ O halde rivayetleri nakleden ravilerin, aktarmış oldukları hadisleri ne kadar algılayıp özümstedikleri, kendi gerçekliğine ve amacına uygun bir şekilde aktarıldığı araştırılması gerekmektedir. Bunun yanında ravilerin zihni kapasitesi, psikolojik, sosyal ve kültürel kimlikleri hesaba katılmalıdır. Çok açık bir şekilde zikredilen bir sözü veya olayı sahabelerin nasıl farklı anlamış olabildikleri kaynaklarda geçmektedir. Bu durum onların psikolojik ve sosyal kimliklerinin farklılığından kaynaklanabilmektedir.⁷⁶⁶

İlgili rivayetlerin anlaşılmasında etkin olan bu faktörler hadisin değerlendirilmesi konusunda üç tür düşüncenin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu üç tür düşüncenin ilki, kadının kaburga kemiğinden yaratılmış olduğunu kabul edip, kaburga kemiğinin eğriliği sebebiyle onun da kusurlu ve eğri olduğunun düşünülmesidir. Çünkü bu görüşte olanlara göre kadının eğriliği, ahlaken hırçın, aklen zayıf olması, mazeretsiz olarak boşanmak istemesi, kocasının katlanamayacağı tekliflerde bulunması ve aile sırlarını ifşa etmesi gibi şeylerdir.⁷⁶⁷ Dolayısıyla klasik eserlerde kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı iddiası Nisa suresi birinci ayetteki “nefsi vahide” ve “minnefsihê” kavramına dayandırılmıştır. Nitekim ilgili ayette:

⁷⁶³ Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, Rağbet Yay. İstanbul 2001, s. 183.

⁷⁶⁴ Ağırman, *a.g.e.* s. 219.

⁷⁶⁵ Görmez, *a.g.e.* s. 201.

⁷⁶⁶ Özağar, *a.g.e.* s. 296-297.

⁷⁶⁷ Davudoğlu, *a.g.e.* VII, 419-420.

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip yayan) Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah (cc)’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah (cc) üzerinizde bir gözetleyicidir.”⁷⁶⁸

İbn Kesir ayette geçen “nefs” kelimesinden Hz. Âdem’in, “minnefsihê” kelimesinden Hz. Havva’nın kastedildiğini ileri sürmüş dolayısıyla ona göre Hz. Havva Hz. Âdem’den yaratılmıştır. Ayrıca O, konuyla ilgili hadisi ve İbn Abbas’tan nakledilen: “Havva Âdem uykuda iken onun en kısa sol kemiğinden yaratılmıştır.” rivayetini delil olarak göstermiştir. İbn Kesir kadının kaburga kemiğinden yaratıldığını söylerken kadının eğriliğinden bahsetmemektedir.⁷⁶⁹

Bilmen, İbn Kesir ile aynı fikri beyan etmiş olmakla birlikte bu fikrine dayanarak olarak konuyla ilgili herhangi bir hadis kullanmamıştır.⁷⁷⁰ Bunun yanında Elmalılı Hamdi Yazır⁷⁷¹ ve Konyalı Vehbi, hadis rivayetlerini de zikrederek Hz. Havva’nın, Hz. Âdem’in sol kaburga kemiğinden yaratılmış olduğunu savunmuşlardır.⁷⁷² Bu anlayış muhtemelen erkek merkezli ve özgün kimliğinden yoksun kadın anlayışının doğmasına sebep olmuştur. Çünkü yaratılış şemasına göre kadın tüm varlığını erkeğe borçludur. Zira kadın erkekten zuhur etmiştir. Başka bir ifadeyle erkek asli bir unsur, kadın ise fer’i talidir.⁷⁷³

İkinci bir grup ise, insanın yaratılışının ayetlerde açıkça anlatıldığını, kadının kaburga kemiğinden yaratılmış olmasının mümkün olmadığını, rivayetin ihtiva açısından Kur’an ve sünnete aykırı olduğunu ileri sürerek bu rivayeti reddetme yoluna gitmiştir. Ayrıca Hıristiyan ve Yahudi kültürü olmak üzere bir takım kültürlerle ait unsurlar İslam kültürü içerisinde kendisine yer bulmuştur. Ehli Kitaptan Müslüman olan bazı kimseler kasıtlı veya kasıtsız olarak İslam kültürü içerisinde etkin rol oynamışlar ve Ehli Kitaba ait bilgiler İslam’a hadis olarak sokulmuştur.⁷⁷⁴ Eski dinlerin kalıntılarının bir arada yaşayan insanların arasında yayılması kadar normal bir şey

⁷⁶⁸ Nisa, 4/1.

⁷⁶⁹ İbn Kesir, *a.g.e.* C. IV, s. 1540-1541.

⁷⁷⁰ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali ve Tefsiri*, C. II, s. 541.

⁷⁷¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2. Baskı, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1960, C. II, s. 1271-1275.

⁷⁷² Vehbi, *a.g.e.* C. I-II, s. 826-827.

⁷⁷³ Sadık Kılıç, “Kadın Erkeğin Kaburga Kemiğine İndirgenecek İkinci Bir Fenomen Değildir” *EKEV Akademi Dergisi*, 2006, Yıl, 10 S. 27, s. 9.

⁷⁷⁴ M. Hayri Kırbasoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, s. 247-248.

olamaz. Gelen yeni dinin görevi doğruları söylemek ve yanlışları düzeltmektir. Buna rağmen bazı anlayışların kökünden değişmesi veya herkeste aynı anlayışın teşekkül etmesi mümkün değildir.⁷⁷⁵

Konuyla ilgili Kitab-ı Mukaddes'teki ayette:

*"... Fakat adam için kendisine bir yardımcı bulunmadı. Ve Rab Allah (cc), adamın üzerine derin bir uyku getirdi ve uyudu ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve erini et kapladı ve Rab Allah (cc) adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu adama getirdi ve adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir, buna nisa denilecek, çünkü o insandan alındı..."*⁷⁷⁶

Konuyu ihtiva eden hadisin Tevrat menşeli olduğunu zikredenlerin başında Abduh gelmektedir. Onun görüşüne göre böyle gaybi bir konuyu Kur'an'a dayandırmadan izah etmek mümkün değildir. Kaldı ki Kur'an'da insanın yaratılışı anlatılırken kadının nasıl yaratıldığına dair herhangi bir nass bulunmamaktadır. Bundan ötürü kadının kaburga kemiğinden yaratıldığını söyleyenlerin Kur'an'dan hiçbir delilleri yoktur.⁷⁷⁷

Seyyid Salih, kadının kaburga kemiğinden yaratıldığını kabul etmenin kadın-erkek arasında eşitsizlik anlamına geleceğini ifade etmiş ve bundan ötürü hadisi reddetmiştir.⁷⁷⁸

Günümüz akademisyenlerinden Tuksal ilgili hadisi şöyle izah etmektedir: Ona göre, bu şerh ve yorumlar ataerkil bir zihniyetin ürünüdür. Kur'an'daki ayetler irdelendiğinde insana has olan nankörlük, acelecilik, ihtiras, bilgisizlik, zanna tabi olma, nefesine esir olma ve duyarsızlık gibi zaaf lar hem kadın hem erkek için geçerlidir. Belki sosyal ve cinsel rollerin etkisiyle, bu zaaf lar kadın ve erkek üzerinde farklı tezahür edebilir ama öz itibariyle mahiyetleri birdir. Bu sebeple kadının yaratılış itibariyle erkekten daha aşağı ve kusurlu olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.⁷⁷⁹

Yukarıda anlatılan iki görüş değerlendirildiğinde ilgili rivayeti İslam âlimleri zâhiri anlamıyla yorumlayarak hadisi kabul ve red yolunu tutmuşlardır. Her iki görüş taraftarlarının ön kabullerle ilgili hadisi yorumladıkları aşikârdır. Nitekim klasik şerhlerin fakihleri ve Nisa suresi birinci ayetle bu hadisi ilişkilendiren müfessirlerin

⁷⁷⁵ Ağırman, a.g.e. s. 234.

⁷⁷⁶ Tekvin, 2/20-23.

⁷⁷⁷ Ağırman, a.g.e. s. 235.

⁷⁷⁸ Ağırman, a.g.e. 222.

⁷⁷⁹ Tuksal, a.g.e. s. 98.

görüşlerine bakıldığında rivayetin özünü “kadındaki fitri kötülük problemi” oluşturmaktadır. Bu sebeple ilgili hadisi reddedenler onların yorumları üzerinden değerlendirmelerde bulunmuştur.

Kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı ve bu sebeple kusurlu olduğu fikrini benimseyenler, görüşlerine dayanak olarak Nisa suresinin birinci ayetini öne sürmüşlerdir. Fakat ilgili ayetteki “nefsi vahide” den Hz. Âdem değil, insanın aslı olan canlı, ruh, hayat özü kastedilmektedir.⁷⁸⁰ Ayrıca “nefsi vahide” kelimesi Âdem kelimesini karşılamaz. Çünkü Âdem özel isim olarak marife, nefsi vahide ise nekre yani belirsizdir.⁷⁸¹ Bunun yanında Ebu Cafer el-Bakır’a nispet edilen bir görüşe göre, Allah (cc) Havva’yı Âdem’in yaratıldığı çamurdan yaratmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a): *“Yüce Allah (cc) çamurdan bir avuç aldı ve onu eliyle karıştırdı. Ondan Âdem’i yarattı; sonra ondan bir çamur daha aldı ve Havva’yı yarattı.”*⁷⁸² buyurmuştur. Ayrıca Kur’an’da: *“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*⁷⁸³ buyrulmaktadır.

Diğer bir ayette şöyle geçer:

*“Allah (cc) size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı. Öyleyken onlar batıla inanıyorlar da Allah (cc)’ın nimetini inkâr mı ediyorlar?”*⁷⁸⁴

Bu ayette zikredilenlere göre, Allah (cc) bütün insanları, erkekleri ve kadınları tek bir canlıdan meydana getirmiştir. Buna göre, Kitabı Mukaddeste anlatılan Hz. Havva’nın yaratılışı gerçeği yansıtmamaktadır.⁷⁸⁵ Her ne kadar hadisteki *“Çünkü kadınlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır.”* ifadesi ile Tevrat’ın *“Adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı.”* ifadesi birbirine benzemekteyse de Âdem lafzının hadiste yer almamasının önemli bir ayrıntı olarak görülmesi gerekmektedir. Ayrıca Tevrat’ın söz konusu ayetleri ile hadisin genel muhtevası bir bütün olarak

⁷⁸⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul t.y, C. II, s. 190; Esed, *a.g.e.* C. I, s. 132-133; Ahmet Özalp, “Nefs”, ty. Kaynak: <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/nefs.html>, (E. T. 04. 11. 2011).

⁷⁸¹ Kılıç, *a.g.m.* s. 6.

⁷⁸² Tirmizi, Tefsir, 2955; Tabatabaî, Âllame Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsiri'l Kur’an*, Trc. Vahdettin İnce, Kevser Yay. İstanbul 2001, C. IV, s. 156.

⁷⁸³ Rum, 30/21.

⁷⁸⁴ Nahl, 16/72.

⁷⁸⁵ Esed, *a.g.e.* C. I, s. 132-133.

irdelendiğinde bu ikisi aynı şeyleri ifade etmemektedir. Nitekim ilgili hadis kadının psikolojik yapısının hassas ve kırılğan olduğundan ötürü onlara iyi davranılması gerektiğini tavsiye etmektedir. Hâlbuki Tevrat'taki ifadeler hakiki bir yaratmadan bahsetmektedir.⁷⁸⁶ Kaldı ki Kur'an'da kadının kaburga kemiğinden yaratıldığına dair bir delil olmadığı gibi aksini ifade eden bir delil de yoktur. Bir an için kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı düşünülse bile, bu durumun kadın erkek arasında eşitsizliği meydana getirdiğini söylemek zor olsa gerektir. Kadın farklı bir yaratılış kanunu ile yaratılmış olsa dahi bu onun insan olma vasfında eşitsizliği gerektirmez. Hakeza Hz. İsa farklı bir kanuna göre yaratılmış olmasına rağmen diğer insanlardan farklı tutulmamıştır.⁷⁸⁷

Konuyu ihtiva eden rivayetler değerlendirilirken Kur'an'ın kadınlarla ilgili olarak tüm insanlığa vermiş olduğu mesaj, Hz. Peygamber'in (s.a) misyonu, vizyonu ve icraatları dikkate alınmadan bir takım ön kabullerle yorumlanmış olması muhtemeldir. Ayrıca ilahi vahyin evrensel ruhundan ziyade, İslam dışı cahiliye adetlerinin ve kültürünün kalıntıları insanların hayata bakış açıları ilgili rivayetlere yansıtılmıştır. Yapılmış olan bu yorumlar o günkü toplumun iç dünyasını yansıtan bir fotoğraf niteliği taşımaktadır.

Mevzu bahis olan rivayetle ilgili üçüncü düşünce ise, bu konudaki tüm rivayetlerin bir bütün olarak ele alınması gerektiğidir. Buna göre Hz. Peygamber'in (s.a) yaratılış maddesinden değil, benzetme sanatından istifade ederek kadınların bazı özelliklerine vurgu yapmak suretiyle önemli eğitsel mesajlar vermek istediği muhtemeldir.⁷⁸⁸ Yani kadının kaburga kemiğinden yaratıldığını ifade eden lafızların mana ve kastı mecazîdir.⁷⁸⁹ Rivayetlerin bir kısmında "*kaburga kemiği gibidir*" ifadesinin yer alması bu düşünceyi desteklemektedir.⁷⁹⁰

Hız. Peygamber (s.a) davet, tebliğ, talim ve beyan gibi görevlerini ifa ederken bir dilin bütün anlatım tekniklerini kullanmıştır. O bazı hakikatleri anlatırken oldukça sade, yalın ve açık bir üslup kullandığı gibi Arap dilinde ağırlık teşkil eden teşbih, istiare, kinaye, mecaz, vs. gibi anlatım tarzlarını kullanmaktan imtina etmemiştir. Hız. Peygamber (s.a) anlatmak istediklerini bazen canlı tasvirlerle insanların zihninde

⁷⁸⁶ Ağırman, *a.g.e.* s. 232.

⁷⁸⁷ Ağırman, *a.g.e.* s. 222-223.

⁷⁸⁸ Okumuşlar, *a.g.m.* s. 132-133.

⁷⁸⁹ Karaman, Çağrıcı, vd. *a.g.e.* C. II, s. 11; Ağırman, *a.g.e.* s. 132.

⁷⁹⁰ Görmez, *a.g.e.* s. 263; Okumuşlar, *a.g.e.* s. 133.

canlandırırken, bazen de her dil ve kültürde olduğu gibi çeşitli hikâye ve kıssalar naklederek anlatmıştır.⁷⁹¹

Hz. Peygamber (s.a) ilgili rivayetinde teşbih sanatına başvurarak kaburganın ucuna ve kırılğan yapısına vurgu yapmıştır. Ayrıca “*Onu düzeltmeye kalkarsan, kırarsın!*” ifadesiyle kaburga kemiği nasıl zarif ve kırılğan ise kadının da zarif, nazik ve kırılğan yapıda olduğunu ifade etmiştir. Yani kadın kaburganın eğriliğine değil, zarifliğine benzetilmektedir.⁷⁹² Böylece Hz. Peygamber (s.a) kadının fitratında bulunan hassas ve nazik yapısını erkeklerin dikkatine sunarak onlara nasıl davranılması gerektiğine dair bir yol çizmektedir. Bundan ötürü erkeğe düşen vazife bu yaratılışı (fitratı) bozmamak ve zorlamamaktır. Kadının bu doğasından ötürü iyilikle ona muamelede bulunulması, özen gösterilmesi, onunla ilgilenilmesi insani ve dini bir vebcedir.⁷⁹³ Kadının fitratında var olan bu nitelikleri farklı bir hale getirmeye çalışmak, yaratılışının dışında bir şeye yönlendirmek onu kırmak demektir.⁷⁹⁴

Temel insani özelliklerde, Allah (cc)’a karşı sorumluluk bağlamında ve kadın-erkeğin yaratılışında herhangi bir fark bulunmamakla birlikte her iki cins arasında bir takım fitri farklılar mevcuttur. Nitekim bu hadis kadını erkekten ayıran bir takım başkalıklara vurgu yapmakta; erkeğin bu başkalıkların farkında olması için eğitilmesini amaçlamaktadır.⁷⁹⁵ Ayrıca kaburga kemiğinin biyolojik yapısı incelendiğinde kavisli bir yapıya sahip olduğu görülecektir. Kaburga kemiğinin eğri yaratılmasındaki espri akciğeri uygun bir şekilde koruması içindir. Şayet o düz şekilde yaratılmış olsaydı akciğeri koruma görevini hakkıyla yerine getiremezdi. Öyleyse onun diğer kemiklere göre kavisli ve eğri olması kendisi için kusur olarak görülmesi mümkün olan bir durum değildir. “Düz olan iyidir.” anlayışı ile kaburga kemiğinin düzeltilmeye çalışılması, onun bozulması kendisine has olan özelliğini yitirmesi anlamına gelmektedir.⁷⁹⁶ Nitekim hadisten kastedilen kadının sahip olduğu fitri yapının kusur olarak görülmemesi ve bu yapıyı değiştirmeye çalışılmaması gerektiğidir. Aksi takdirde kadının fitri yapısı yaralanmış ve bozulmuş olur. Nitekim Hz. Peygamber’den (s.a) rivayet edilen şu hadis kadınların hassas ve narin yapısına dikkatleri çekmektedir:

⁷⁹¹ Görmez, *a.g.e.* s. 256.

⁷⁹² Ağırman, *a.g.e.* s. 257.

⁷⁹³ Reşid Rıza, *a.g.e.* s. 47.

⁷⁹⁴ Mevdudi, *a.g.e.* s.296.

⁷⁹⁵ Okumuşlar, *a.g.e.* s. 133.

⁷⁹⁶ Karaman, Çağrıcı, vd. *a.g.e.* C. II, s. 11.

“Rasulüllah’ın (s.a) yapmış olduğu bir seferde Enceşe adındaki güzel sesli bir hizmetçi kısa vezinli şiirler teganni ve terennüm ederek develerin hızlı yürütmesine sebebiyet veriyordu. Rasulüllah (s.a) ona: ‘*Ey Enceşe! Cam şişeleri yavaş bir sürüşle sevket*’ demiştir.”⁷⁹⁷

Hadisten anlaşıldığı üzere Enceşe’nin güzel sesiyle söylemiş olduğu şiirler develerin hızlı hareket etmesine sebebiyet veriyor ve üzerlerindeki kadınları rahatsız edip yoruyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a) Enceşe’yi kadınların hassas ve zarif yapılarına dikkat çekerek uyarmıştır. Onların canlarını incitmesinden Enceşe’yi nehyetmiştir.⁷⁹⁸ Ayrıca hadis incelendiğinde Hz. Peygamber’in (s.a) kadınları cam şişelere benzetmiş olduğu görülecektir. Cam şişeler gerektiği gibi korunmadığında ve kullanırken dikkat edilmediğinde muhakkak ki kırılacaktır. Bu sebepten ötürü kadınlara karşı güzel muamelede bulunulmasını Hz. Peygamber (s.a) tavsiye etmektedir.

İslam öncesi Arap toplumunun örf ve adetleri arasında bulunan ve kadınlara karşı yapılan haksız muameleler Hz. Peygamber’in (s.a) uygulamalarıyla kaldırılmıştır. İslam dini birçok alanda olduğu gibi sosyal hayatta da büyük bir inkılâp meydana getirmiştir. Nitekim evlilik bağı ile bir araya gelen çiftlerin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları vardır. İslam dininin ilkeleri doğrultusunda erkekler eşlerine karşı fevri hareketlerde bulunarak sebepli sebepsiz onları incitip kırmamalıdır. Çünkü kendi duygularına mağlup olunarak yapılan kötü muameleler zaman zaman hayırlı sonuçlar vermeyebilir. Belki istenilmeyen bir takım şeylere katlanmak ve sabretmek başka hayırlara vesile olabilir. Nitekim Kur’an’da: “... *Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmanız da Allah (cc) onda pek çok hayır yaratmış olur.*”⁷⁹⁹ buyrulmaktadır.

Kadınlara üzüldüğü zamanlarda eşine derdini açıkladığında psikolojik olarak rahatladıkları; fakat erkeğin ona konuyu abarttığını ve çok fazla üstelediğini söylediği vakit, kadın kendini yalnız hissetmekte olduğu -istisnalar hariç- gözlemlenen bir durumdur. Bunun temel sebebi kadın ve erkeğin beyninin farklı çalışmasıdır. Erkek bir şeye üzüldüğünde üzüntüsünü paylaşmak yerine sessizleşir, kendi kabuğuna çekilmeyi yeğler, düşünmek ona konuşmaktan daha iyi gelir. Kadın ise güvenmiş olduğu birine

⁷⁹⁷ Davudoğlu, a.g.e. C. X, s. 6050-6052.

⁷⁹⁸ Dikmen, a.g.e. s. 42.

⁷⁹⁹ Nisa, 4/19.

derdini anlatıp paylaşarak kendisini daha iyi hisseder.⁸⁰⁰ Netice itibariyle Hz. Peygamber, (s.a) kaburga kemiğine benzetme yaparken bu kemiğin kırılğan yapısından faydalanmıştır. Buna binaen O, kadının da ince ruhlu, kırılğan ve hassas yapıda olduğunu belirtmek suretiyle erkekleri eğitmek istemiştir. Çünkü her iki cinsin kendi fitri özelliklerini koruması ile aile birliğinin kurulması, hayırlı çocukların yetişmesi ve mutlu bir yuvanın sürekliliği büyük bir önem taşır.

2.6. Hz. Peygamber'in (s.a) İnsanlarda Bulunan Özür Sebebiyle Alay, Gıybet Edilmesini, Lakap Takılmasını Men Etmek Suretiyle Mü'minleri Eğitmek İstemesi

Hz. Aişe anlatıyor: *“Ey Allah (cc)’ın elçisi! (Kısa boylu oluşunu kastederek) şöyle şöyle olan Safiye sana yeter.”* dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber: *“Ey Aişe! Öyle bir söz söyledin ki, eğer o söz denizin suyu ile karışsa herhalde onu ifsat eder, tadını ve kokusunu bozardı.”* demiştir.

Bir başka rivayette Hz. Aişe der ki: *“Hz. Peygamber’e (s.a) bir insanı, davranışlarını taklit ve hikâye etmiştim.”* Bunun üzerine O: *“Karşılığında bana dünyayı verseler bile insanı hoşlanmayacağı bir şey ile taklit ve tasvir etmeyi kesinlikle sevmem.”* buyurdu.⁸⁰¹

Sözlükte *“uzaklaşmak, gizli kalmak”* gibi anlamlara gelen gıybet, dini bir kavram olarak, bir kimse hakkında, gıyabında hoşlanmadığı sözlerle bahsetmek demektir.⁸⁰² Nitekim gıybeti Hz. Peygamber (s.a): *“Kardeşinin hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.”* diye tarif etmiştir. Bunun üzerine ashap: *“Ya söylediğimiz şeyler kardeşimizde var ise?”* diye sorunca, O: *“Eğer söylediğin kardeşinde varsa gıybet etmiş olursun. Şayet söylediğin onda yoksa o takdirde ona iftira atmış olursun.”* demiştir.⁸⁰³

Özetle gıybet bir Müslüman’ın gıyabında işittiği takdirde incinebileceği, kırılıp üzüntü duyabileceği her ne durum varsa o özellikleri ya da kusurları ile anılmasıdır. Bu kusurlar bir insanın inancında, dünyasında, işinde, oturup kalkmasında, yemesi içmesinde, şahsi özelliklerinde yahut ahlakında olsun, bir kimsenin bunlar üzerinde söz ile veya fiili hareketlerle alay etmesi İslam dini açısından meşru görülmemiştir.⁸⁰⁴

⁸⁰⁰ Tarhan, a.g.e. s. 23-24.

⁸⁰¹ Ebu Davud, Edep, 40; Mollamehmetoğlu, a.g.e. C. IV, s. 291-292.

⁸⁰² Karaman, Karagöz, vd. a.g.e. s. 202.

⁸⁰³ Müslim, Birr, 70; Mollamehmetoğlu, a.g.e. C. III, s. 370-371.

⁸⁰⁴ Ahmet Serdaroğlu, “Gıybet=Çekiştirme” *DİB Dergisi*, 1963, C. II, S. 12, s. 7.

Dinen uygun görülmeyen lakap takmak, alay etmek, gıybette bulunmak birçok ayette yer almış ve bu fiil tüm mü'minlere haram kılınmıştır. Çünkü gıybet, rahmet ve halislikten uzak, kindar ve öfkeli kalbin eseridir.⁸⁰⁵ Nitekim Kur'an'da:

*“Ey iman edenler! Erkekler topluluğu başka erkek topluluğu ile alay etmesin. (Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kadınlar da kadınları (alaya) almasın. (Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kendi kendinizi ayıplamayın ve birbirinizi lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ismi ne çirkin olur. Kim tövbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*⁸⁰⁶

Erkek ve kadınların ayrı ayrı ikaz edildiği bu ayetin nüzul sebebi hakkında çeşitli açıklamalar varid olmuştur. Erkeklerin uyarıldığı bölümün sahabeden kulağı duymayan bir adamın mescitte cahiliye devrinde annesine ait bir sıfat ve lakapla çağırılması üzerine indirildiği rivayet edilmektedir.⁸⁰⁷ Bazı rivayetlere göre ise Medineli halktan her birinin birkaç lakabı vardır. Bu isimlerin bazılarını o ismin sahipleri sevmezdi. Bu insanlar sevmediği lakaplarla anıldığı için bu ayetler inzal olmuştur.⁸⁰⁸

Ayette kadınların uyarılmış olduğu kısmın nazil olma sebebine dair birkaç rivayet bulunmaktadır. Kimi müfessirlerin rivayetine göre, Ümmü Seleme beline beyaz bir kumaş parçası dolamış ve uçlarını sarkıtmıştı. Bu bezde arkasından sürüklenmekteydi. Durumu gören Hz. Aişe Hz. Hafsa'ya, *“Bunun arkasından sürüklenen şeye bak, sanki bir köpek dilini andırıyor.”* demiştir. İşte bahsedilen alay etme meselesi bundan ibarettir.⁸⁰⁹

Diğer bir rivayete göre Hz. Hafsa, Hz. Safiye'ye *“Yahudi kızı”* demek suretiyle hakaret etmiştir. Bunu Hz. Safiye duyunca ağlamaya başlamış ve tam o anda yanına Hz. Peygamber (s.a) girmiştir. Bu durumu görünce ona: *“Niçin ağlıyorsun?”* diye sorar. Hz. Safiye: *“Hafsa bana sen Yahudi kızısın”* dedi, der. Bunun üzerine Rasulullah: *“Sen bir peygamber kızısın. Senin amcanda bir peygamberdir, ayrıca bir peygamberin nikâhı*

⁸⁰⁵ Muhammed Gazali, *Müslüman Ahlakı*, Trc. Abdülcelil Candan, 5. Baskı, Nükte Kitap, Konya 2004, s. 75.

⁸⁰⁶ Hucurat, 49/11.

⁸⁰⁷ Ali Küçük, *Besairu'l Kur'an*, “Hucurat Suresi”, ty. Kaynak: <http://www.darulkitab.com/oku/kuran/tefsirler/tefsirkulliyati/>, (E.T. 18. 06. 2011).

⁸⁰⁸ Vehbi, *a.g.e.* C. XIII-XIV, s. 5500-5501; İbn Kesir, *a.g.e.* C. XIII, s. 7410; Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. V, s. 377.

⁸⁰⁹ Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan Yay. İstanbul ty. C. XIV, s. 411.

altındasın. Öyleyse o sana karşı neyi ile iftihar ediyor ki?” diyerek onu teselli eder. Sonra da öbürüne: *“Ey Hafsa! Allah (cc)’tan kork!”* der⁸¹⁰

Mü’minlerin anneleri konumunda olan Hz. Peygamber (s.a) eşleri arasında zaman zaman tatsızlıklar vuku bulabilmiştir. Tabii ki Hz. Peygamber (s.a) gibi bir eşe sahip olmak, bu sebepten ötürüde onu paylaşmamak ve kıskanmak bu tatsızlıklarda başlıca etken olmuştur. Hz. Peygamber (s.a) kadınların karakteristik yapılarını bildiği için eşleri arasında bazı olaylar vuku bulduğu zaman fazla büyütmemiştir. Fakat mağdur durumda olan tarafın hakkını korumaktan hiçbir zaman geri durmamıştır. Rivayette de görüldüğü üzere kötü muameleye maruz kalan hanımını teskin ve teselli ederken, yanlış tutum sergileyen Hz. Hafsa’yı sert bir şekilde ikaz etmiştir.⁸¹¹

Yukarıda zikredilen ayet ile Allah (cc) insanları ahlaki bir eğitime tabi tutmuştur. İslam dini hiçbir insanın haysiyeti, şerefi ve namusu ile oynanmasını kabul etmez. Sırf gülüp eğlenmek için bile olsa bir kimseyi alay konusu haline getirmek bir mü’mine yakışmaz.⁸¹² Nitekim ayette zikredilenlere göre alay edilen, küçümsenen kimseler Allah (cc) nezdinde alay eden kimselerden daha hayırlı bir konumda olabilirler.⁸¹³ İnsanları alaya almak, Allah (cc)’ı öfkeliendiren, şeytani sevindiren ve gizli fitneleri uyandıran bir rezalettir. İnsanları alaya almak kişinin nefsinin alçaklığını ve gidişatının kötü olduğunu göstermektedir. Başkalarının ayıplarını arayan onların kusurlarını ortaya döken kimse, aslında kendi şahsını ayıplayıp kötülemiş olmaktadır.⁸¹⁴ Ayrıca Allah (cc) insanları sözlü veya fiili davranışlarla çekiştiren kimseleri sert bir üslupla ikaz etmiştir. Nitekim Kur’an’da:

*“İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay haline!”*⁸¹⁵ buyrulmaktadır.

“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin giybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte

⁸¹⁰ Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. VI, s. 374-375; Zuhayli, *a.g.e.* C. XIII, s. 474.

⁸¹¹ Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. XIII, 47-49.

⁸¹² Gazali, *Müslüman Ahlakı*, s. 75.

⁸¹³ Karaman, *Çağrıcı*, vd. *a.g.e.* C. V, s. 95.

⁸¹⁴ Hicazi, *a.g.e.* C. V, s. 617; Kandemir, *a.g.e.* s. 257-258.

⁸¹⁵ Hümeze, 104/1.

bundan tiksindiniz! Allah (cc)'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah (cc) tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir."⁸¹⁶

Buradaki ilk ayetin, Ahmes b. Şerik'in insanları çekiştirmesi ve alay etmesi sebebiyle inzal olduğu rivayet edilmişse de ayet her insanı kapsamaktadır.⁸¹⁷ Kibri ve büyüklük taslamayı çirkin gören İslam, insan onuruna dokunan, onun duygu, düşünce ve değerlerini zedeleyen her türlü davranışı reddederken alay etmeyi, kişileri hafife almayı da yasaklamıştır.⁸¹⁸ Hatta böyle tutum ve davranışlar sergileyen kimselerin cehennem ateşi ile cezalandırılacağını haber vermektedir.⁸¹⁹

Hümeze suresinde geçen "*Hümeze*" ve "*Lümeze*" kelimeleri Arapça'da özelliği belirtilen insanların bu işleri yapmayı alışkanlık haline getirdiklerini ifade etmektedir. Nitekim Kur'an ahlakından yoksun olarak yaşamını sürdüren kimseler başkalarını açıktan ya da arkadan çekiştirmeyi ve alay etmeyi normal bir davranış olarak kabul ederler.⁸²⁰ Bu çirkin ahlak üzere olanlar için Kur'an'da: "*İnananlar arasında kötü söz ve davranışın yayılmasını seven kimseler için dünyada da ahirette de acı veren bir azap vardır. Her şeyi Allah (cc) bilir, siz bilemezsiniz.*"⁸²¹ buyrulmuştur.

Hucurat suresinin 12. ayetinde zikredilenlerden anlaşılacağı üzere üç hastalıktan bahsetmektedir. Bunlar:

1. Zanda bulunmak,
2. Müslüman kardeşinin gizli yönlerini araştırmak,
3. Gıybet ederek Müslüman kardeşinin gizli taraflarını başkalarına ifşa etmek.

Ayette bu hastalıklar tabi bir seyir içinde anlatılmıştır. Çünkü kötülüğün ilk aşaması insanın aklına kötü zanların gelmesidir. Zira zan, bilgi belge olmadan yersiz töhmette bulunmaktır. Bu zanların peşine düşen insan, düşüncelerini ispatlamak için zanda bulunduğu kimsenin her türlü hal ve tavırlarını takibe koyulur. Nihayetinde kendince bulmuş olduklarını halk arasında yaymaya başlar.⁸²²

⁸¹⁶ Hucurat, 49/12.

⁸¹⁷ İbn Kesir, *a.g.e.* C. XV, s. 8654; Vehbi, *a.g.e.* C. XV-XVI, s. 6563-6564.

⁸¹⁸ Kutup, *Kadın ve Aile*, s. 145.

⁸¹⁹ İbn Kesir, *a.g.e.* C. XV, s. 8654; Vehbi, *a.g.e.* C. XV-XVI, s. 6563-6564.

⁸²⁰ Zuhayli, *a.g.e.* C. XV; Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da Gıybet Olgusu" *FÜİFD*, 2006, C. XI, S. 2, s. 55.

⁸²¹ Nur, 24/19.

⁸²² Hicazi, *a.g.e.* C. V, s. 618.

Hz. Peygamber (s.a) kötü zanda bulunmanın en büyük yalan olduğunu belirtmiştir.⁸²³ Ayrıca O insanların iyi zanda bulunmasını da tavsiye etmiştir.⁸²⁴ Bunun yanında Allah (cc)'ın elçisi insanların kusurlarını araştırılmasını uygun görmemiş ve bu konuda mü'minlere öğütte bulunmuştur. Nitekim O: *"Müslümanların eksiklerini, ayıplarını araştırmayın. Her kim Müslümanların ayıplarını araştırırsa Allah (cc) da onun ayıbını izler ve evinin içinde de olsa onu rezil rüsvay eder."*⁸²⁵ demiştir.

Allah (cc) yukarıda zikredilen ayet ile toplumsal hayatta ve insanlar arasında huzuru tesis etmek için bahsi geçen kötü huyların bir din kardeşinin ölü etinin yenmesine sebebiyet vereceğini açıklamıştır. Yüce Allah (cc)'ın gıybet etmeyi ölü insan eti yemeye benzetmesi gıybet etmekten nefret duymayı sağlamaktır. Çünkü insan eti yemek bozulmamış insan fitratına ve sağduyuya ters düşer.⁸²⁶ Bu sebeple Allah (cc) bu işin tiksinti vereceğini beyan etmiştir. İnsanların toplumsal hayatın içerisinde her an göz göze olduğu kişileri çekiştirmesi çok sık işlenen bir günah olduğu için Allah (cc) tiksindirme gibi yöntemlerle onları bu kötü huylardan arındırmak istemiştir.

Zina gibi bir suçtan bile ağır olan gıybet günahının kefareti tövbe, pişmanlık ve bir daha gıybet etmemeye azmedip, hakkı gasp edilmiş kişiden helallik istemektir. Hakeza zina eden bir kimsenin tövbe neticesinde af edilmesi mümkünken gıybetle "kul hakkı" olduğundan sadece tövbe ile affa mazhar olamaz. Ayrıca bu kişi hakkını gasp etmiş olduğu kimseden helallik istemelidir.⁸²⁷

Gıybet, insanın kişiliğini ifsat eder; ruhsal yapısı üzerinde büyük etkiler meydana getirir ve onu topluma zararlı bir kişi haline getirir. Gıybet, kötü olan şeylerin yapılmasını ön görürken, iyi ve güzel olanın yapılmasını engeller. Gıybet gönülleri yıkan, sevgi-saygı, birlik beraberlik gibi duyguları ortadan kaldıran, insanlar arasında ayrılıklara sebep olan, güven duygusunu zedeleyen toplumsal ahengi bozan bir davranıştır.⁸²⁸

⁸²³ Buhari, Edep, 58; Müslim, Birr, 9.

⁸²⁴ Ebu Davud, Cenâiz, 13.

⁸²⁵ Tirmizi, Birr, 83.

⁸²⁶ Zuhayli, a.g.e. C. XXIII, s. 476-485.

⁸²⁷ Yeniçel, Kayapınar, a.g.e. XVI, 83-84.

⁸²⁸ Kasapoğlu, "Kur'an'da Gıybet Olgusu", s. 60.

Konuyu ihtiva eden ayet ve hadisler her Müslüman için her zaman ve her yerde geçerli olacak eğitim öğretim esaslarını içermekte ve Müslümanlar arasında kardeşlik ve sevgi birikimini hedeflemektedir.⁸²⁹

İslam dininin yüce kitabı Kur'an, Hz. Peygamber'in (s.a) yüce bir ahlak üzere olduğunu belirtmekte ve özelde Hz. Peygamber'e (s.a) genelde ise bütün Müslümanlara olumsuz özellikleri barındıran inkârcı kimselerden uzak durulmasını öğütlemektedir. Nitekim Allah (cc) Kur'an'da şöyle buyurmaktadır :

*“Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme.”*⁸³⁰

Bu ayette bir takım insanların olumsuz özellikleri zikredilmekte ve Müslümanların bu gayri ahlaki vasıflardan uzak durmaları tavsiye edilmektedir. Öyleyse insanlar kişiliklerini İslam dininin öngördüğü ilkeler doğrultusunda şekillendirmelidir. İnkârcı kimselerin vasıflarından olan kusur aramak ve dedikodu yapmak gibi kötü huyların bir mü'minde bulunmaması gerekmektedir.⁸³¹ Nitekim Kur'an'da anlatılan konuyla ilgili örnek olaylarla Müslümanlarda ahlaki bir bilinç kazandırılmak istenmiştir.⁸³²

Anlaşılabacağı üzere ayet ve hadislerde kesin bir dille yasaklanan “lakap takma”, “küçük görme”, “gıybet ve iftira etme” filleri hem erkeklere hem de kadınlara yasaklanmıştır. Hz. Peygamber (s.a), en değer verdiği hanımlarından biri olan Hz. Aişe'yi dahi gıybet konusunda sert bir dille uyarmıştır. Nitekim mü'minlerin birbirlerinin kusurlarını araştırması, alay etmesi onların imanı ile bağdaşan bir durum değildir. Hz. Peygamber (s.a) risaleti boyunca insanların güzel ahlak sahibi olması için çabalamış ve bu doğrultuda onları teşvik etmiştir. Nitekim O: *“Kim bir ayıp görür de onu örterse, toprağa diri diri gömülen bir kız çocuğunu diriltmiş gibi (sevap kazanmış) olur.”*⁸³³ buyurmuştur. Bunun neticesinde Hz. Aişe, Hz. Peygamber (s.a) terbiyesiyle yetişip doğruyu, yanlışı, güzeli ve çirkini ondan öğrendikten sonra ne güzel söylemiştir:

⁸²⁹ Derveze, İzzet, *et-Tefsirü'l Hadis: Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*, Çev. Mustafa Altınkaya, 2. Baskı, Ekin Yay. İstanbul, 1998, C. VI, s. 428-429.

⁸³⁰ Kalem, 68/10-14.

⁸³¹ Kasapoğlu, “Kur'an'da Gıybet Olgusu”, s. 64.

⁸³² Nevzat Y. Aşıkoğlu, “Kur'an'daki Örnek Olayların (Mesellerin) Ahlaki Bilinç Geliştirmedeki Rollerini” *CÜİFD*, Sivas 2001, C. V, S. 1, s. 3-4.

⁸³³ Ebu Davud, Edep, 45.

“İnsan, Müslüman kardeşi için söylemiş olduğu çirkin sözden dolayı değil de, yediği helal lokmadan dolayı ağzını yıkar; ne tuhaf!”⁸³⁴

2.7. Hz. Peygamber’in (s.a) Gerekli Şartlara Uymaları Halinde Kadınların Mescide Gitmelerine Müsade Etmesi

Mescid, “secede”, secde etti fiilinden türetilmiş secde edilen yer, namazgâh anlamına gelmektedir.⁸³⁵ Namazın rükünleri içinde en önemlisi olan secde, Allah (cc)’a yakınlığın bir göstergesi, O’na karşı huşu içinde olmanın sembolik bir ifadesidir. Bu sebepten dolayı namaz kılınan mekânlara “secde edilen yer” manasında “mescid” denilmektedir.⁸³⁶ Hz Peygamber’in (s.a) hadislerinde de mescid kelimesi namaz kılınan yer anlamında kullanılmıştır.⁸³⁷

İslam, birlik, beraberlik ve kardeşlik dinidir. Nesep, mal, makam-mevki farkı gözetilmeksizin bir araya gelip aynı safta omuz omuza veren mü’minler mescitte birbirleri ile kaynaşma fırsatı bulmaktadır. Bu sebeple mescidler sınıf farklılıklarının olmadığı kadın ve erkeğin faydalandığı mekânlardır.⁸³⁸ İslam kul olmak bakımından erkek-kadın arasında her hangi bir ayırım yapmamıştır. Nitekim Kur’an’da Allah (cc):

“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah (cc)’a karşı gelmekten sakınasınız.”⁸³⁹ buyurmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a) Müslümanlar arasında birliğin ve beraberliğin çok daha güçlü hale gelmesi için mescitte cemaat olmayı tavsiye etmiş ve insanları buna teşvik etmiştir.⁸⁴⁰ Nitekim Hz. Peygamber (s.a): “Bir kul Allah (cc)’ı toplulukla beraber anarsa, O da kulunu daha hayırlı bir topluluk içinde anar.”⁸⁴¹ buyurmuş ve cemaat olmanın önemine dikkat çekmiştir. Hatta O, cemaate çok büyük bir ihtimam göstermiştir ki mescid dışında dahi ibadet edileceği vakit cemaat oluşturulmasını emretmiştir.⁸⁴² Aynı şekilde Allah (cc)’ın elçisi toplum üzerinde bir kontrol merkezi

⁸³⁴ İbn Ebu Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *el-Kitabü'l-Musannefi'l-Ehadis ve'l-Asar*, Haz. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad 1409, C. I, s. 125; Ahmed b. Hanbel, *Kitabü'z-Zühd*: Arapça ve Türkçe Tercümesi, Trc. Mehmet Emin İhsanoğlu, İz Yay. İstanbul 1993, s. 59.

⁸³⁵ Yılmaz Can, “İlk İslam Mescidlerine Genel Bakış” *DİD*, 1995, C. XXXI, S. 4, s. 89.

⁸³⁶ Hüseyin Certel, “Dini Hayatta İbadetin Yeri ve Önemi” *Dini Araştırmalar*, 1999, C. II, S. 4, s. 211; M. Ağırman, *a.g.m.* s. 101.

⁸³⁷ Buhari, *Mesacid*, 1-6.

⁸³⁸ Önkal, *a.g.m.* s. 49.

⁸³⁹ Bakara, 2/21

⁸⁴⁰ Buhari, *Ezan*, 30; Müslim, *Mesacid*, 249-250; İbn Mace, *Mesacid*, 16; Tirmizi, *Salât*, 48.

⁸⁴¹ Buhari, *Tevhid*, 15; Müslim, *Zikr*, 2, 19, 50; Tirmizi, *Daavât*, 131; İbn Mace, *Edep*, 58.

⁸⁴² Ebu Davud, *Salât*, 46; Nesai, *İmamet*, 48

konumunda olan mescidlere insanların gitmesini emretmiştir. Hz. Peygamber (s.a) mescide gidip gelen insanların iman sahipleri olduklarına⁸⁴³ ve Allah (cc)'ın onlar için cennette konaklama yeri hazırladığına işaret etmiştir.⁸⁴⁴ Mescide gitmeyen insanları ise, ağır bir dille uyarmış hatta o kişilerin evlerini yakma düşüncesinde olduğunu belirtmiştir.⁸⁴⁵

Konuyu ihtiva eden rivayetleri daha iyi ifade edebilmek için hadislerin benzerlerini eleyip bazı hususlarda farklılık arz edenleri almak, onları da gruplara ayırarak bir bütün içinde irdelemek daha uygun olacaktır. Zira kadınların mescide gidip gidemeyeceği meselesi ancak bazı noktalarda farklılık arz eden tüm rivayetleri beraberce değerlendirmek suretiyle anlaşılabilir.

2.7.1. Kadınların Mescide Gitmelerine Müsade Eden Rivayetler

Ebu Hureyre'den (r.a) rivayet olduğuna göre Rasulü Allah (s.a) şöyle buyurmuştur: *“Allah (cc)'ın kadın kullarını Allah (cc)'ın mescidlerinden menetmeyiniz. Ancak onlar süslenmemiş ve koku sürünmemiş olarak mescide gelsinler.”*⁸⁴⁶

Ümmü Atiyye (r.a): *“Peygamber (s.a) bize Ramazan ve Kurban bayramlarında çıkmamızı emrederdi. (Evlennememiş) genç kızlar, çadırda yaşayan genç bakireler ve aybaşı olmuş kadınlar (hep birlikte) çıkardık. Aybaşı olanlar namaza iştirak etmezlerdi. Uzaktan vaaz ve nasihat dinler ve Müslümanların dualarına katılırlardı. Dedim ki: Ey Allah (cc)'ın Rasulu! Birimizin cilbabı (dış elbisesi) olmayabilir.”* Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurdu:

*“Kız kardeşi ona kendi cilbabını giydirdin.”*⁸⁴⁷

2.7.2. Kadınların Mescide Gitmesine İzin Verilmesine Rağmen Evlerinde Namaz Kılmalarının Kendileri İçin Daha Hayırlı Olacağını Gösteren Rivayetler

İbn Ömer'den (r.a) rivayet olduğuna göre Hz. Peygamber (s.a) demiştir ki:

*“Kadınlarınızı mescidlerden menetmeyiniz. Bununla birlikte evlerinde (namaz) kendileri için daha hayırlıdır.”*⁸⁴⁸

⁸⁴³ Oral, a.g.e. C. IV, s. 285.

⁸⁴⁴ Oral, a.g.e. C. IV, s. 284.

⁸⁴⁵ Buhari, Ezan, 34; Müslim, Mesacid, 252.

⁸⁴⁶ Buhari, Cum'a, 13; Müslim, Salât, 30; Ebu Davud, Salât, 52/565; Darimi, Salât, 57.

⁸⁴⁷ Buhari, İdeyn, 15-16, 20, Salât, 2, Hayz, 23; Müslim, İdeyn, 1, 18; Mollamehmetoğlu, a.g.e. C. I, s. İbn Mace, İkame, 165.366; Nesai, Hayz, 22, İdeyn, 3, 4.

⁸⁴⁸ Müslim, Salât, 135, 138, 140; İbn Mace, Mukaddime, 2; Ebu Davud, Salât, 52/567.

Abdullah b. Mesud'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (sa) şöyle buyurmuştur:

*“Kadının özel odasında kıldığı namaz (evin) salonunda kıldığı namazından, (eşyalarının gizlendiği) daha özel odada kıldığı namaz da özel odasında kıldığı namazdan daha efdaldir.”*⁸⁴⁹

2.7.3. Hz. Aişe'nin Birtakım Sebeplere Dayanarak Kadınların Mescide Gitmelerini Hoş Görmediğini Belirtmesi

Hz. Aişe'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: *“Eğer Rasulullah (s.a) kadınların (süslenme, giyinme ve koku sürünmeden yana) ihdas ettiklerini **görseydi**, İsrail oğullarının kadınlarının menedildiği gibi onları mescide çıkmaktan menederdi.”*⁸⁵⁰

Konuyla ilgi rivayetleri sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için Hz. Peygamber (s.a) ve sahabe dönemindeki uygulamaları irdelemek gerekmektedir. Görülen o ki bu dönemde kadınların mescide gelmeleri ve oralarda ibadet etmeleri meşru ve normal kabul edilmiş ve yadırganmamıştır.⁸⁵¹ İslam'ın ilk yıllarında sosyal hayatın içinde aktif olarak yer alan kadınlar, vakit, cuma ve bayram namazlarına iştirak⁸⁵² ederek Hz. Peygamber'in (s.a) hutbe ve vaazlarını dinleme fırsatını bulmuşlardır.⁸⁵³ Bunun yanında kadınların sabah namazını eda etmek için mescide gittikleri Hz. Aişe'den nakledilen şu rivayetten anlaşılmaktadır:

*“Rasulullah (s.a) sabah namazını kıldırdığı zaman mü'min kadınlar örtülerini örterek orada hazır bulunurlar, daha sonra evlerine dönerler ki (hava karanlık olduğu için) onları kimse tanıyamazdı.”*⁸⁵⁴ Ayrıca Hz. Aişe'nin yatsı namazının geciktiği bir günde mescidde kadınların ve çocukların uyuya kalmış olduklarını haber vermesi,⁸⁵⁵ Hz. Peygamber'in (s.a) namaz sırasında bir çocuğun ağladığını duyduğunda namazı

⁸⁴⁹ Ebu Davud, Salât, 53/570.

⁸⁵⁰ Buhari, Ezan, 163; Müslim, Salât, 30/144; Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. I, s. 366-367; Ebu Davud, Salât, 53/569.

⁸⁵¹ Tevhit Bakan, “Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namazı”, *ATAÜİFD*, Erzurum 2008, S. 30, s. 42.

⁸⁵² Buhari, Salât, 2, İdeyn, 7; Müslim, İdeyn, 2, 13; İbn Mace, İkamet, 155.

⁸⁵³ Hüseyin Yılmaz, “Hz. Peygamber (s.a) Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi” *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. V, S. 14, s. 116.

⁸⁵⁴ Buhari, Salât, 13; Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. I, s. 127-128.

⁸⁵⁵ Buhari, Ezan, 162; Tirmizi, Cum'a, 48.

kısaltması⁸⁵⁶ ve mescidde bulunan kadınları eliyle selamlaması⁸⁵⁷ bu dönemde kadınlarla birlikte çocukların da namazlara iştirak ettiklerinin bir delilidir.

Cuma namazı bilindiği gibi mescid veya camilerde kılınması gereken Müslümanların haftalık toplu ibadetidir. Nitekim Kur'an'da: *“Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah (cc)’ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.”*⁸⁵⁸ buyrulmaktadır.

Her ne kadar “Ey iman edenler!” lafzı kadın ve erkeği kapsamakta ise bazı sebeplerden ötürü kadınlara Cuma namazı farz kılınmamıştır. Ancak kadınlar bu namaza iştirak edebilme imkânı bulabilirlerse ayrıca öğle namazı kılmaları gerekmemektedir.⁸⁵⁹

Topluca ibadet edilmesi gereken Cuma ve bayram namazları hususunda kadınlara kolaylık gösterilmiştir. Çocuk bakımı, ev işleri ve özel haller gibi sebeplerden ötürü kadınlar camiye gelip cemaate katılma hususunda serbest bırakılmışlardır.⁸⁶⁰ Hz. Peygamber (s.a) bu konudaki serbestliği şöyle ifade etmiştir: *“Cuma namazı, her Müslüman’ın yerine getirmesi gereken bir vecibedir. Ancak dört istisnası vardır. Köle, kadın, çocuk ve hasta.”*⁸⁶¹ Ayrıca Ümmü Atiyye’nin anlattığına göre Hz. Peygamber (s.a) Medine’ye geldiğinde bir evde kadınların toplanmasını emretmiş ve onlara Hz. Ömer’i göndermiştir. Sonra Hz. Ömer onlara bayram namazlarına gitmelerini gerektiğini, Cuma namazlarına gitmelerine gerek olmadığını belirtmiştir.⁸⁶² Buradaki durum kadınların bu namaza gitmelerinin yasak olduğunu değil onlara bu konuda kolaylık gösterildiğini göstermektedir. Buna rağmen kadınlar Hz. Peygamber (s.a) döneminde mescide (camiye) devam etmeyi bir gelenek haline getirmişlerdir.⁸⁶³

Kadınlar Cuma namazlarına iştirak ettikleri gibi bayram namazlarına da iştirak etmişlerdir. Bir bayram gününde Hz. Peygamber (s.a) hutbe okuduktan sonra kadınların bulunduğu bölüme giderek onlara nasihatte bulunmuştur.⁸⁶⁴ Hatta adet döneminde olan

⁸⁵⁶ Tirmizi, Salât, 267.

⁸⁵⁷ Tirmizi, İsti’zan, 9.

⁸⁵⁸ Cum’a, 62/9.

⁸⁵⁹ Karaman, Çağrıcı, a.g.e. C. V, s. 353; Serahsi, a.g.e. C. II, s. 33.

⁸⁶⁰ Yılmaz, “Hz. Peygamber (s.a) Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi”, s. 115.

⁸⁶¹ Ebu Davud, Salât, 209.

⁸⁶² Ebu Davud, Salât, 241.

⁸⁶³ Mahmut Yeşil, “Kadınların Cemaate İştiraki İle İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme” *SÜİFD*, 2004, S. 17, s. 55-56; Kutub, *Kadın ve Aile*, s. 40.

⁸⁶⁴ Buhari, İdeyn, 16.

kadınlar bayramlarda arkada durarak cemaatle birlikte tekbir getirmişlerdir.⁸⁶⁵ Bu rivayetlerden Hz. Peygamber'in (s.a) namazgâha giden kadınlara özel nasihatte bulunduğu; mazereti bulunanların bile cemaate katılıp tekbir ve dualara iştirak ettikleri; Müslümanların huzur ve neşe içerisinde coşkulu bir bayram yaşadıkları anlaşılmaktadır.⁸⁶⁶ Hatta Hz. Ömer'in engellemek istemesine rağmen Rasulü Allah'ın (s.a) desteğiyle kadınlar cenaze namazlarına iştirak etmişlerdir.⁸⁶⁷ Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a) cenaze namazı gruplar halinde kılınarak, önce erkekler sonra kadınlar sonra da çocuklar münferit olarak bu görevi ifa etmişlerdir.⁸⁶⁸ Aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a) Kur'an'ı çok güzel okuyan ve hafız olan Ümmü Varaka'ya ailesi için evinde imam olması konusunda izin vermiş; ihtiyar bir adamı da ona müezzin olarak tahsis etmiştir.⁸⁶⁹ Hz. Peygamber'in (s.a) Ümmü Varaka'ya izin vermesi muhtemelen ona has ve istisnai bir durumdur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) dönemini incelendiğinde kadınların mescidde kadınlara veya erkeklere imamlık yaptığına dair herhangi bir rivayete rastlanmamaktadır.⁸⁷⁰

Klasik kaynaklardan öğrenilen bilgilere göre İbrahim b. Abdurrahman b. Avf'ın ümmü Veled'i ve Abdüleşhel kabilesine mensup bir hanım yağmura rağmen mescide gidip ibadet etmeyi terk etmemişlerdir.⁸⁷¹ Kadınların mescide olan bağlılıklarını anlayabilmek için Atike bnt. Zeyd'in faaliyetlerini görmekte fayda vardır. Nitekim Hz. Ömer bu hanıma evlenme teklifinde bulunduğu o mescidden kendisini alıkoymaması şartıyla evlenebileceğini söylemiştir. Hz. Ömer istemeyerek de olsa bu şartı kabul ederek onunla evlenmiştir. Hz. Ömer Atike'nin mescide gitmesinden duyduğu rahatsızlığı ona belirtmiş fakat Hz. Peygamber'in (s.a) emri böyle olduğu için eşine yasak koymamıştır.⁸⁷² Hz. Ömer'in şehadetinden sonra Hz. Atike, Zübeyr b. Avvam ile evlenirken aynı şartı ileri sürerek evlenmiştir.⁸⁷³ İkinci olay Abdullah b. Ömer'den gelen rivayet şöyledir:

⁸⁶⁵ Müslim, İdeyn, 11; Ebu Davud, Salât, 241.

⁸⁶⁶ Yılmaz, "Hz. Peygamber (s.a) Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi", s.117.

⁸⁶⁷ Buhari, Cenaiz, 56.

⁸⁶⁸ İbn Mace, Cenaiz, 65.

⁸⁶⁹ Ebu Davud, Salât, 61, 62; Niyaz, *a.g.e.* s. 327.

⁸⁷⁰ Bakan, *a.g.m.* s. 77-78.

⁸⁷¹ Oral, *a.g.e.* C. II, s. 105-106.

⁸⁷² Muvatta, Kible, 14; Buhari, Cum'a, 13; Rıza Savaş, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, Ravza Yay. İstanbul 1996, s. 81.

⁸⁷³ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 111.

“Rasulüllah’ın (s.a) kadınlara gece mescide gitmelerine izin veriniz.” buyurduğunu söyledi. Bunun üzerine oğlu Bilal: “Allah (cc)’a yemin ederim ki kadınlara izin vermeyiniz. Çünkü fitne fesat çıkar.” dedi. Bu sözden rahatsız olan Abdullah b. Ömer sert bir dille oğlunu azarlamış ve şöyle demiştir: “Ben sana Allah (cc)’ın Rasulü şöyle şöyle buyuruyor diyorum, sen de ben onlara izin vermeyeceğim diyorsun. Olur, mu böyle şey!”⁸⁷⁴

Hz. Ömer’in ve oğlu Abdullah’ın takınmış olduğu bu tavrı iki şekilde değerlendirmek mümkündür. Hem Hz. Ömer hem de oğlu Abdullah Hz. Peygamber’in (s.a) emir ve talimatları konusunda oldukça hassas ve samimi bir tavır takınmışlardır. Hz. Ömer eşini kıskanmasına rağmen ona engel olmamış, İbn Ömer ise oğlunun tavrı karşısında öfkelenmiş ve onu azarlamıştır. Bu davranışları ile her ikisi de Hz. Peygamber’e (s.a) olan bağlılıklarını ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber’in (s.a) açık beyanlarına rağmen, Hz. Ömer’in ve torunu Bilal’in kadınları mescide göndermedeki isteksizliği yaşamış oldukları toplumun anlayış, düşünce ve tutumlarından etkilenmiş olmalarından kaynaklanmış olabilir. Çünkü olayları değerlendirirken, o günün örf ve adetlerini, kadın-erkek ilişkilerini, toplumun kadına olan bakışını göz ardı etmek mümkün değildir.⁸⁷⁵ Bilal’in takınmış olduğu tavrın Hz. Peygamber’e (s.a) karşı yapılmış olduğunu düşünmek mümkün değildir. Bu tavrın o günün şartları ile ilgili olduğunu düşünmek daha yerinde olacaktır.

Yeri gelmişken kadınların mescide gidip gitmemeleri konusundaki hükümlere kısaca değinmek uygun olacaktır.

İbn Abidin’e göre kızların, genç ve yaşlı kadınların ne beş vakit namaza ne de Cuma ve bayram namazlarına katılması caizdir. Eski zamanlarda sadece yaşlı kadınlar akşam ve yatsı namazlarına gidebilmiş olsalar bile bugün bu durum caiz değildir.⁸⁷⁶ Ebu Hanife’ye göre genç kadınların hiçbir vakit evden namaza iştirak etmek için çıkmaları caiz değildir. Çünkü genç kadınlar fitneye sebep olur. Yaşlı kadınlar ise akşam, yatsı sabah ve bayram namazlarına iştirak edebilirler. Çünkü onların örtüleri fitneye perde olur. Fakat onlar da öğle, ikindi ve cuma namazlarına iştirak edemezler.⁸⁷⁷ Bu görüşün zıddını savunan Kirmani’ye göre, fitne ve fesadın daha çok olduğu gecelerde namaz

⁸⁷⁴ Müslim, Salât, 135; Tirmizi, Cum’a, 48.

⁸⁷⁵ Yeşil, *a.g.m.* s. 49-50.

⁸⁷⁶ Hüseyin Hilmi Işık, *Tam İlmihal Saadet-i Ebediye*, 118. Baskı, Hakikat Kitapevi, İstanbul 2011, s. 249.

⁸⁷⁷ Serahsi, *a.g.e.* C. II, s. 63.

kılmak maksadıyla dışarı çıkabilmek kadınlar için caiz ise, gündüzleri de onların namaza çıkmaları kendiliğinden caiz olmaktadır.⁸⁷⁸

Bu konu ile ilgili verilmiş olan hükümlerde o dönemin sosyal-toplumsal yapısının, insanların sahip oldukları düşüncelerin ve yaşam şartlarının etkili olduğu görülmektedir. Kadınların mescide gidecek oldukları zamanlar hakkında “Gece fitne olur.” “Gündüz fitne olur.” gibi hükümler verilirken, Müslümanların yaşamış oldukları ortamın köy mü, kasaba mı şehir mi olduğunu göz önünde bulundurmamak daha sağlıklı bir değerlendirme yapılmasına olanak verecektir. Ulemanın hüküm verdiği “Gece fitne az olur.” yargısı günümüz şartlarında tasavvur edildiğinde pek tatminkâr görünmemektedir. İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde ikamet eden bir kadının yanında mahremi ya da kendilerini koruyabilecek sayıda kadın arkadaşları olmadan gece veya sabah namazı için camiye çıkması pek uygun olmasa gerektir. Fakat herkesin birbirini tanıdığı ve birbirlerinden emin olduğu bir köyde gerekli tedbirler alındıktan sonra kadınların akşam, yatsı ve sabah namazlarına iştirak edebilmeleri mümkün olabilmektedir. Ayrıca kadınların ikamet ettiği evlerin ibadethanelere yakınlığı, uzaklığı ve çevre faktörleri gibi birçok nedenler bu konudaki hükümleri etkileyebilir.

Hz. Peygamber’in (s.a) kadınların mescide gidip gitmeme konusundaki uygulamalarına bakıldığında onlara mescidi yasaklamak yerine, bir dizi tedbirler alarak fitnenin ortaya çıkmasının önüne geçmiş olduğu görülmektedir. O dönemde Müslümanların birçoğu maddi imkânsızlık sebebiyle tam anlamıyla örtünecek bir elbise bulamamışlardır. Bundan dolayı namaz kılarken secdeye vardıklarında kısa olan elbiseleri toplandığı için avret mahallerinin açılma ihtimali oluşmuştur.⁸⁷⁹ Hz. Peygamber (s.a) bu durumu önlemek için kadınlara erkekler secdeden başlarını kaldırmadıkça başlarını kaldırmamalarını emretmiştir.⁸⁸⁰ Ayrıca O, namaz bitince hanımların önce çıkmasına izin vermiş ve erkeklere onlar çıktıktan sonra çıkmalarını emretmiştir.⁸⁸¹ Bu sebepten dolayı Hz. Ömer’e: “*Keşke şu kapıyı kadınlara bıraksak...*”⁸⁸² buyurması, onların rahatça mescide girip çıkabilmelerini sağlamak ve fitne-fesat ortamının oluşmasını bertaraf etmek için alınan bir dizi tedbirlerdir. Birinci gruptaki rivayette belirtildiği gibi kadınların mescide gelirken süslenmemeleri; koku,

⁸⁷⁸ Davudoğlu, *a.g.e.* C. III, s. 1386-1394.

⁸⁷⁹ Yeniél, Kayapınar, *a.g.e.* C. III, s. 332-333; Bakan, *a.g.m.* s. 50.

⁸⁸⁰ Buhari, Salât, 58; Ebu Davud, Salât, 141/851.

⁸⁸¹ Buhari, Ezan, 164-165, 167.

⁸⁸² Ebu Davud, Salât, 17/462.

parfüm tarzı bir şey sürünmemeleri;⁸⁸³ erkeklerin dikkatini çekebilecek davranışlarda bulunmamaları⁸⁸⁴ ve giyim kuşamına dikkat etmeleri⁸⁸⁵ gerekmektedir.

İslam âlimlerinin delil olarak göstermiş olduğu konuyla ilgili ikinci gruptaki rivayette Hz. Peygamber (s.a) kadınları mescidden men etmezken, evde yapacakları ibadetin onlar için daha hayırlı olduğunu zikretmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a) bu ifadesinin bütün kadınlar için değil, onlardan bazıları için geçerli olabilmesi muhtemeldir. Bazı kadınların evlerindeki meşguliyeti, çocuklarının bakımı ve eşleriyle olan münasebeti sebebiyle Hz. Peygamber (s.a) böyle bir tavsiyede bulunmuş olabilir.⁸⁸⁶ İkinci grup diğer rivayetteki hayırlı namaz mukayesesini kadının mescidde kıldığı namazı ile evinde kıldığı namaz arasında değildir. Bu mukayese kadının evinin bölümleri ile alakalıdır. Kılınacak olan namazın huşu içinde kılınabilmesi için evin en sakin köşesi olması gerekmektedir.⁸⁸⁷

Risalet devri hanımları Hz. Peygamber'in (s.a) yakın takipçisi olarak dini kültürlerini geliştirmeye müsait bir sosyal huzur içinde olmuşlardır. Fakat bu huzur Hz. Peygamber'in (s.a) vefatından sonra sadece 24 yıl kadar sürmüştür.⁸⁸⁸ Halife Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle birlikte İslam dünyası siyasi buhrana duçar olmuş ve bu durum ahlaki değerleri sarsan boyutlara ulaşmıştır.⁸⁸⁹

Konuyu içeren üçüncü grup rivayette “*Hz. Peygamber (s.a) bu durumu görseydi... kadınları mescidden men ederdi.*” ifadesi ile Hz. Aişe bu ahlaki çöküntüyü ortaya koymaktadır. Ayrıca bu rivayet kadınların mescide gitmemesi gerektiği düşüncelerine delil olarak gösterilmiştir. Fakat Hz. Aişe kadınların giyim kuşamını ve camiye giriş çıkışlarındaki tutumlarını beğenmediği için onları bu ifadelerle ikaz etmek istemiştir. Muhtemelen Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in (s.a) böyle yapabileceği ihtimalinden yola çıkarak düşüncelerini açıklamıştır.⁸⁹⁰

Aynî, Buhari şerhinde bu konuya açıklık getirirken, Hz. Aişe Mısırlı kadınları görmüş olsaydı onlar hakkındaki hükmü ne olurdu demiş ve bu kadınların yapmış oldukları bir takım hataları şöyle zikretmiştir:

⁸⁸³ Müslim, Salât, 142.

⁸⁸⁴ Müslim, Salât, 28.

⁸⁸⁵ Buhari, Meğazi, 537.

⁸⁸⁶ Bakan, *a.g.m.* s. 66.

⁸⁸⁷ Bakan, *a.g.m.* s. 65.

⁸⁸⁸ Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 53.

⁸⁸⁹ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, Pozitif Matbaacılık, Ankara 2001, s. 146- 237.

⁸⁹⁰ Yılmaz, “Hz. Peygamber (s.a) Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi”, s. 119.

“Mısırlı kadınların elbiseleri çeşitli ipeklilerdendir. Son derece nadide çarşaflar içinde lüks vasıtalara binerek iki taraftan yenlerini sarkıtırlar. Nil’deki gemilere erkeklerle karışık kadınlar da biner. Bazıları yanık ve yüksek sesleriyle şarkılar söylerler. Aralarında kadehler tokuştururlar. Kadınlar erkeklere galiptir. Mühim işlerde erkeklere onlar hükmeder. Bazıları erkeklerle kadınların ahlakını bozmak için şeriatın asla razı olmayacağı fiil ve hareketlerde bulunurlar. Kadınlardan bir sınıf fahişelik ederler. Bunlar oturarak fitne için fırsat kollarlar. Bir kısmı sokaklarda dolaşarak erkek avlarlar. Bir sınıf kadınlar evlerde ve hamamlarda hırsızlık ederler. Başka bir sınıf büyüclük eder, düğümler üzerine üfürürler. Bir kısmı pazarlarda erkeklerle birlikte satıcılık eder, yaygara koparırlar. Bazıları erkek ve kadınlara ücret karşılığında çeşitli oyunlar kıvrır, şarkılar okur. Bir sınıf da kocalı kadınlarla erkekler arasında aracılık yapmakla meşgul olurlar. Ve daha nice nice şeriat kaidelerinin haricinde cürümler irtikâp ederler...”⁸⁹¹

Aynî’nin burada yapmış olduğu tespitler günümüzde çok daha fazlasıyla mevcuttur. İslam’ın tebliğinden günümüze kadar geçmiş olan zaman diliminde kadınların davranışlarında ve giyimlerinde olan bu değişikliğin sebebi acaba neydi? Yahut bu fiilleri işleyen sadece kadınlar mıydı? Bu soruların cevabı, İslam âleminin fitne ve fesat içerisinde olması, kadınların dini eğitimlerini yeterince öğrenememelerinden kaynaklanmaktadır.

Kadınların camiye gitmelerinde bilgi edinme, dini duyguların tatmini ve geliştirilmesi bakımından birçok faydalar vardır. Kadınların camiye gidip gitmemelerindeki zarar ihtimali herkese göre kesinlik ifade etmediği için bunun takdiri kadınlara ve erkeklere (yükümlü ve sorumlulara) bırakılmalıdır.⁸⁹²

Kadınların mescidde namaz kılmaları hususunda Hz. Peygamber’in, (s.a) sahabenin uygulamalarını ve ulemanın bu konudaki emirlerini, tavsiyelerini ve hükümlerini yukarıda anlatmış bulunuyoruz. Hz. Peygamber’in (s.a) vefatının ardından Müslüman toplumlarda Kur’an’ın ve hadisin anlaşılmasında, dini düşünce ve yaşantı konusunda yorum zenginliği meydana gelmiştir. İslam dininin temel ilkelerinde sapma olmadığı müddetçe içtihat sayılan bu durum insanlara kolaylık sağlaması açısından önemlidir. Ancak yapılan bazı içtihatlar Hz. Peygamber (s.a) dönemindeki

⁸⁹¹ Davudoğlu, a.g.e. C. III, 1389-1392.

⁸⁹² Hayrettin Karaman, “Evde Cemaatle Namaz ve Kadın İmam”, ty. Kaynak: <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0048.htm>, (E.T. 15. 11. 2011).

uygulamalara tezat teşkil etmiştir. Bu tezatlar ise kadının mescidden uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir.⁸⁹³

Sonuç itibarıyla Hz. Peygamber'in (s.a) uygulamalarında görülen, kadınların sözü geçen faaliyetlere katılmaları hususunda serbest olduğudur. Kadınlara mescide gitmesi konusundaki getirilen yasaklamalar eğreti sebeplere dayandırılmaktadır. Bu sebeple sakıncalı olarak görülen durumların kaldırılması veya gerekli tedbirlerin alınmasıyla bu eğreti sebepler ortadan kaldırılabilir.⁸⁹⁴

Hz. Peygamber (s.a) döneminde mescidler sadece ibadet edilen mekânlar olmamıştır. Bu yerler bir mabed olmasının ötesinde ilim, irfan yuvaları haline gelmiştir. Bazen de mescidler yabancıların ve kimi kimsesi olmayanların barınağı olmuştur.⁸⁹⁵ Bunun dışında mescidler Rasulüllah (s.a) döneminde birçok faaliyetlerin merkezi konumunda olmuştur.⁸⁹⁶

Günümüzde kadınlar cami eğitimine en az erkekler kadar muhtaçtırlar. Ne var ki kadınların dini bilgilerini öğrenme ortamları erkeklere nazaran daha sınırlıdır. Ayrıca dinin saptırılması sonucu hurafelerin kadınlar arasında yaygın olduğu görülmektedir.⁸⁹⁷

Kadının kültür seviyesinin yükselmesi, İslami bilgi ve Kur'an ahlakı ile yetişebilmesi için camilere gitmesine izin verilmeli ve kendisi teşvik edilmelidir. Ayrıca camiler kadının rahat bir şekilde istifade edebileceği ve giriş-çıkışların belli olduğu mekânlar haline getirilmelidir. Bunun yanı sıra fitne ve fesada mahal vermemek için kadınların rahat abdest ihtiyacını karşılayabileceği yerler oluşturulmalıdır. Mü'min bir kadının camiye gitmek yahut ihtiyaçları için evden çıkmak istediğinde fitne ve fesada sebebiyet verebilecek kılık kıyafetleri giymemesi, erkekleri cezp edecek kokulardan ve davranışlardan uzak durması gerekmektedir. Ayrıca kadının giyimi onun kişiliğini yansıtmaktadır. Başkalarını rahatsız edici giyim tarzı toplum hayatıyla bağdaşmaz. Kur'an giyim konusunda kadına bir takım emirler vererek onun kişiliğini ön plana çıkarmaktadır.⁸⁹⁸ Nitekim Hz. Peygamber (s.a) Cahileye'de görülen çirkin adetleri değiştirerek kadının bilinçli bir Müslüman olmasını sağlamak istemiştir. Bu sebeple

⁸⁹³ Yılmaz, "Hz. Peygamber (s.a) Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi", 115-116.

⁸⁹⁴ Yeşil, *a.g.m.* s. 60.

⁸⁹⁵ Ağırman, *a.g.m.* s. 105.

⁸⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. Oral, *a.g.e.* C. IV, s. 250-256.

⁸⁹⁷ Yılmaz, "Hz. Peygamber (s.a) Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi", s. 123.

⁸⁹⁸ Rıza Savaş, "Tarihi Seyri İçinde Kadının Sosyal ve Siyasi Konumu" *İslam'ın Işığında Kadın*, TDV Yay. Ankara 1998, s. 132.

Hz. Peygamber (s.a) kadınların manevi ve maddi hayatın içerisinde yer almasını sağlarken bilinçli bir birey olmaları için söz ve tavırlarıyla onları eğitime tabi tutmuştur.

2.8. Kadınların Devlet Başkanlığı Meselesi ve Siyasi Faaliyetlerdeki Yeri

Ebu Bekir (r.a) dedi ki: Cemel vakası günlerinde Cemel savaşına katılmış bulunanlara yetişip, onlarla birlikte savaşmaya tam gidecekken, Rasulü Allah'tan (s.a) işitmiş olduğum bir söz ile Allah (cc) beni faydalandırmıştır. Rasulü Allah'a (s.a) Farslıların başlarına Kisra'nın kızını hükümdar yaptıkları haberi ulaşınca şöyle buyurmuştu:

*“İşlerini yönetmek üzere başlarına kadın getiren bir toplum iflah olmaz.”*⁸⁹⁹

Buhari'nin bahsi geçen hadis-i şerifi “fiten” bölümünde zikretmesinin sebebi Hz. Aişe ve Hz. Ali arasında vuku bulmuş olan Cemel savaşını bir fitne sebebi olarak anlamasından ötürüdür.⁹⁰⁰ Bu hadis-i şeriften ve bazı ayetlerden yola çıkarak İslam âlimlerinin bir kısmı kadının devlet başkanı olamayacağı noktasında birleşmişlerdir. Bu âlimler Kur'an'ı Kerimde “Allah (cc)'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar.”⁹⁰¹ ayetini hadiste bahsi geçen konuya delil olarak savunmuşlardır. Nitekim İbn Kesir, erkeğin kadından daha hayırlı olduğunu, bu sebeple peygamberliğin erkeğe verildiğini, idarecilik ve hâkimlik vasfının erkeğe haiz olduğunu zikretmektedir.⁹⁰² Gazali de kadının devlet başkanlığı görevini yerine getiremeyeceğini ve devlet başkanlığı vasfına sahip olmadığını söylemektedir.⁹⁰³ Buna göre âlimler hadisin önemli bir kamu kuralı ortaya koyduğunu, devlet idareciliğinin ancak bir erkek tarafından yürütülebileceğini ve kadının fitratının devlet idareciliğine uygun olmadığını savunmuşlardır.⁹⁰⁴ Fakat hadisi şerifin sadece bir kişi tarafından rivayet edilmesi böyle bir konunun başka bir ravî tarafından zikredilmemesi hadiste şüphe uyandırmıştır. Nitekim Hanefilere göre, insanların devamlı karşılaştıkları veya belli aralıklarla yapa geldikleri iş ve ameller konusunda herkesin bir bilgisi olmalıdır. Eğer

⁸⁹⁹ Buhari, Fiten, 18, Megazi, 84; Tirmizi, Fiten, 75; Nesai, Kudât, 8.

⁹⁰⁰ Harun Reşid Demirel, “Bazı Fiten, Melahim ve Siyasi Hadislerin Gaybi Haberler Açısından Değerlendirilmesi” *YYÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Van 2000, S. 3, s. 112.

⁹⁰¹ Nisa, 4/34.

⁹⁰² İbn Kesir, *a.g.e.* C. IV, s. 1679.

⁹⁰³ Gazali, Ebu Hamid Hucet'ül İslam Muhammed b. Muhammed, *Bâtuniliğın İç Yüzü*, Çev. Avni İlhan, TDV Yay. Ankara 1993, s. 114.

⁹⁰⁴ Afzalurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, Çev. Heyet, İnkılâp Yay. İstanbul 1988, C. I, s. 362.

herkes tarafından bilinmiyorsa bu aktarılan rivayet haber-i vahiddir. Bu sebeple Hanefi mezhebince haber-i vahid makbul sayılmamıştır.⁹⁰⁵

Hadisi kabul etmeyenler Kur'an'da kadının idareci olamayacağına dair bir nas bulunmadığını savunmuşlardır. Kur'an'da belirtilen genel ilke, herhangi bir iş o işi yapabilecek olan kimseye teslim edilmesi gerektiğidir. Nitekim Kur'an'da buyrulmaktadır ki:

*“Allah (cc) size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah (cc) bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah (cc) hakkıyla bilen ve işitendir.”*⁹⁰⁶

Kur'an bu konuda ne erkeğe ne de kadına otorite açısından herhangi bir sınırlama getirmez. Sadece toplumdaki işlerin en iyi şekilde yerine getirilmesini arzu eder. Bu sebeple en uygun kişi -kadın erkek ayrımı olmaksızın- devlet başkanlığında bulunabilir.⁹⁰⁷ Ayrıca Nisa süresi 34. ayette geçen **“Kavvam”** kelimesi erkeğin sadece aile reisi olmasına delalet etmekte ve sadece karı-koca ilişkilerinde söz konusu olmaktadır. Çünkü kadının maddi ihtiyaçlarını erkek karşılamaktadır. Bu ayete binaen her alanda erkeğin kadına hükmetmesi mümkün değildir.⁹⁰⁸

Bu konuyla ilgili diğer bir görüşe göre alimler hadis-i şerifi kabul etmekle birlikte hadisin o dönem şartları içinde geçerli olduğunu, Kur'an-ı Kerim'de kadın bir yöneticiden bahsedildiğini ve kadınların yönetici olabileceğini savunmuşlardır. Kur'an'da Sebe kraliçesi Belkıs'tan bahsedilmesi ve onun hakkında herhangi bir olumsuz bir ifade bulunulmaması sebebiyle kadının yönetici olabileceği konusunda verilen bir örnektir.⁹⁰⁹ Hakeza Belkıs Hz. Süleyman tarafından gönderilen mektup karşısında emri altındaki devlet adamları ile istişare etmiştir. Akli ve keskin zekâsını en güzel şekilde kullanmış, Hz. Süleyman'ı imtihana tabi tutmuş ve bunda da başarılı olmuştur. Yanındaki devlet adamlarının önermiş oldukları *“Bizler savaşçıyız,*

⁹⁰⁵ İ. Hakkı Ünal, *Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefi Mezhebinin Hadis Metodu*, DİB Yay. Ankara 2010, s. 176.

⁹⁰⁶ Nisa, 4/58

⁹⁰⁷ Wedud, a.g.e. s. 136.

⁹⁰⁸ Derveze, a.g.e. C. VI, s. 122; Hüseyin Çeliker, “İslam Hukuku'nda Devlet Başkanlığı”, *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, sayı: 26-27, s. 274-275; Akdemir, a.g.m. s. 268.

⁹⁰⁹ Muhammed Hamidullah, “İslam Hukuku Ana Kaynakları Açısından Kitabı Mukaddes”, Çev. İbrahim Canan, *ATAÜ İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Fakültesi*, 1980, S. 4, s. 387; Çeliker, a.g.m. s. 281-282.

savaşalım.” teklifini kabul etmeyerek kadının erkekten daha basiretli davranabileceğini de göstermiştir.⁹¹⁰

Şunu söylemek gerekir ki sadece hadisten yola çıkarak kadının yönetici olamayacağına yönelik söylemde bulunulması yeterli bir kanıt olarak görülmemelidir. Hadise lafızcı ve parçacı yaklaşımlarda bulunarak genel geçer hükümlerde bulunmak pek doğru değildir. Bir konu hakkında hüküm konulacaksa bunun Kur’an’ın ruhuna aykırı olmamasına dikkat etmek gerekir.⁹¹¹

İnsan Allah (cc) tarafından yeryüzünün halifesi olarak yaratılan bir varlıktır.⁹¹² Allah (cc) yeryüzüne insanı halife olarak yaratmakla onurlandırmış ve onun değerli bir varlık olduğunu belirtmiştir. Bu halifelik insanın yeryüzüne sahiplik etme, onun yönetimini elinde bulundurma anlamındadır. Ancak insan bu görevi sorumsuzca hareket ederek ve kendi başına buyruk olarak değil Allah (cc)’ın ortaya koyduğu ilkelerle yönetmekle mesuldür. Allah (cc) bu hilafet görevini yerine getirebilecek olan insanı gerekli yetenek ve yetkilerle donatmıştır. Buna göre, insan yeryüzünde fesat çıkarmak, zorbalık etmek değil, yeryüzünü onarmak, yaşanılır hale getirmek ve adaletle hükmetmekle sorumludur.⁹¹³ Nitekim Kur’an’da şöyle buyrulmaktadır: *Ona dedik ki: “Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah (cc)’ın yolundan saptırır. Allah (cc)’ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.”*⁹¹⁴

İnsana yüklenen özel yükümlülük ve sorumluluklarından, özgür iradesinden ve her şeyin en iyisini yapmaya olan eğiliminden dolayı kadın ve erkeğin halifelik görevini hak ettiği de söylenebilir. Yalnız unutulmamalıdır ki, insanın, Kur’an’da belirtildiği üzere zayıf yönleri de bulunmaktadır. İnsanın zayıf yaratıldığı,⁹¹⁵ hırsına düşkün ve sabırsız olduğu,⁹¹⁶ haramı-helali pek de gözetmediği⁹¹⁷ ve Allah (cc)’ın halifesi olarak

⁹¹⁰ Karaman, Çağrıcı, vd. *a.g.e.* C.IV, s. 194; Neml, 27/ 29-35.

⁹¹¹ Kadir Gürler, “Kadının Yöneticiliği Meselesi” *DAD*, 2001, C. IV, S. 11, s. 92-93.

⁹¹² Bakara, 2/30.

⁹¹³ Erdoğan Pazarbaşı, “Kur’an’a Göre Halifelik ve Toplumsal Süreklilik”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2003/1, C. I, S. 1, s. 23; Hüseyin Atay, “Allah (cc)’ın Halifesi: İnsan”, *AÜİFD*, 1970, C. XVIII, s. 76-77.

⁹¹⁴ Sa’d, 38/26.

⁹¹⁵ Nisa, 4/ 28. “Allah (cc) sizden (yükümlülükleri) hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.”

⁹¹⁶ Me’aric, 70/19 “Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır.”

⁹¹⁷ Fecr, 89/20 “Helal haram demeden mirası alabildiğine yiyebiliyorsunuz.”

yaratılan insanın Allah (cc)'a düşman kesildiği⁹¹⁸ ayetlerde belirtilmektedir.⁹¹⁹ Bunun yanında kadın ve erkeğin bir takım sorumlulukları olduğu ayetlerde belirtilmiştir: “Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah (cc)’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah (cc) merhamet edecektir. Şüphesiz Allah (cc) mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁹²⁰ Hz. Peygamber’in (s.a) “Müminler bir kısmı diğer bir kısmına destek olan yapılar gibidirler.” derken parmaklarını birbirine kenetlemesi⁹²¹ yine “bir vücudun azaları gibi dayanışma ve etkileşim içerisinde olup sevinç ve huzuru olduğu gibi sıkıntı ve acıyı da tüm vücudun hissettiği bünyeye”⁹²² benzetmesi bu sorumluluğun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Toplumda meydana gelen olaylar ferdi değil içtimaidir. Kadın-erkek toplumda vuku bulan acı veya tatlı olayların çözümüne katkı sağlamakla görevlidir.⁹²³ İslam’ın ilk dönemlerinde kadınların zaman zaman toplumsal olaylara veya gelişmelere müdahale ettiğini müşahade etmekteyiz. Nitekim Hz. Peygamber’in (s.a) eşleri Hz. Ebu Bekir’in halifeliği döneminde Hayber ve Fedek arazilerinin kendilerine miras olarak verilmesini talep etmişlerdi. Fakat Hz. Aişe devreye girerek Hz. Peygamber’in (s.a) miras bırakmadığını, ondan geriye kalanların sadaka olduğunu⁹²⁴ söyleyerek babasının bu doğrultuda almış olduğu kararı desteklemiştir. Hz. Ömer döneminde bir kadının seferde kocasının çok kaldığını belirtmesi üzerine halife Hz. Ömer kızı Hafsa’nın görüşüne başvurmuştur. Bunun neticesinde Hz. Ömer bir askerin seferde en fazla dört ay kalabileceğini söylemiştir.⁹²⁵ Yine Hz. Osman’ın halifeliği döneminde yapılan yanlış uygulamaları Hz. Aişe eleştirmiştir. Kufe valisi olan Velid b. Ukbe’nin sarhoş olarak namaz kıldırması üzerine halk Hz. Osman’a şikâyetle bulunmuş ama o hiçbir yaptırımında bulunmamıştır. Olay Hz. Aişe’ye intikal ettiğinde O: “Osman hadleri iptal, şahitleri tehdit etti.” diye bağırmıştır. Halk bu sözleri duyunca mescitte toplanmış ve onlardan kimisi Hz. Osman’ı kimisi de Hz. Aişe’yi haklı bulmuştur. Tartışma

⁹¹⁸ Nahl, 16/4 “İnsanı nutfeden yarattı. Böyle iken bakarsın ki o Rabbine açık bir hasım kesilmiştir.”

⁹¹⁹ Muammer Esen, “İnsanın Halifeliği Meselesi”, *AÜİFD*, Ankara 2004, C. XIV, S. 1, s. 26.

⁹²⁰ Tevbe, 9/71.

⁹²¹ Buhari, Salât, 88; Müslim, Birr, 65.

⁹²² Buhari, Edeb, 27; Birr, 66.

⁹²³ M. Bahaüddin Varol, “Raşid Halifeler Dönemi Toplumsal Değişme Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *İstem* 2005, Yıl 3, S. 6, s. 196.

⁹²⁴ Buhari, Feraiz, 3.

⁹²⁵ Ahmet Güzel, “Hulefa Raşidin Döneminde Halifelerin Halkla İlişkileri” *İstem*, Yıl, 3, 2005, S. 6, s. 250.

hararetlendiğinde birbirlerine ayakkabılarını atmışlardır. Sonunda Hz. Aişe'nin baskısı ile Hz. Osman Velid'i valilikten almak zorunda kalmıştır.⁹²⁶ Örneklerde belirtildiği gibi kadının siyasi alanda aktif olduğu müşahede edilmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki Hz. Peygamber'in (s.a) söylemiş olduğu hadis-i şerifi tarihsel bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. O günkü İran'ın bulunduğu hal, örf ve adetler göz önünde bulundurularak Hz. Peygamber'in (s.a) bu hadisi söylemiş olduğu muhtemeldir. İran kraliçesi Boran'ın halktan alınan vergileri kaldırması⁹²⁷ sebebiyle iyi bir yönetici olduğu kanaatinde olanların fikrine katılmak ise mümkün değildir. Çünkü bilinmektedir ki devletin en büyük kaynağı halktan alınan vergilerdir. Hazineye para namına bir şey olmayınca halka hizmet vermek kolay olmayacaktır. Ayrıca bu devletin güç kaybetmesine sebep olabilecektir. Bunun yanında bir devletin yönetiminde bulunmak insanın büyük bir enerji harcamasına sebep olmaktadır. Kadının duygusal yapısının erkeğe göre yoğun olduğunu dikkate alırsak, onların devlet yönetiminde harcayacakları yoğun hareketlilik ve enerji kadınlarda ruhsal çöküntülere sebep olabilmektedir.⁹²⁸ Ayrıca kadının devlet yönetimine talip olması bazı şeyleri feda etmesini gerektirecektir. Zaman zaman kendisi ailesinden, eşinden, kocasından ve çocuğundan vazgeçmek durumunda kalabilecektir.⁹²⁹ Kadının fitratına yöneticilik uygun değilmiş gibi görünmesine rağmen Kur'an'da adı geçen Sebe kraliçesi Belkıs'ın devletin başında olması kadının devlet başkanlığı görevini ifa edebileceğinin bir göstergesidir.

İslam'da kadın, cihad, cuma namazı ve aile geçimini temin etme gibi şeylerden muaf tutulmuştur. Fakat İslam, bu gibi zikredilen şeylerde kadın yer almak istediğinde bu sana haramdır dememiştir. Hz. Peygamber (s.a) döneminde kadınlar cihada da, cuma namazına da iştirak edebilmişler ve kendilerine bu hususlarda engel olunmamıştır. İslam devlet başkanlığı gibi ağır bir sorumluluğu kadına yüklememiş, ancak ona bu konuda herhangi bir yasak da koymamıştır. Kur'an ve hadis-i şerifleri değerlendirerek kadının devlet başkanı olamayacağını savunmak sadece toplumun yaşam faktörlerinden, örf-adet, insanların düşünce ve yorumundan kaynaklanmaktadır.

⁹²⁶ Harun Reşit Demirel, "Hz. Aişe ve Siyaset", *YYÜİFD*, 2000, S. 3, s. 128-137.

⁹²⁷ Mehmet Azimli, "Kadınların İdareciliği Konusundaki Rivayete Tarihsel Bağlamda Eleştirel Bir Yaklaşım", *İslami Araştırmalar* 2002, C. XV, S. 3, s.417.

⁹²⁸ Tarhan, *a.g.e.* s. 150; Dikmen, *a.g.e.* s. 238-239.

⁹²⁹ Tarhan, *a.g.e.* s. 172-173.

2.9. İslam'da Ailenin Önemi; Eşlerin Birbirlerine Karşı Hak ve Sorumlulukları

İnsanlığın yaratılışıyla birlikte meydana gelen en eski kurum olan aile, içtimai hayatın âdeta bir minyatürüdür. Bu kurum neticesinde insanlar çoğalmış ve birbirlerini tanıma fırsatını bulmuştur. Aile, toplumun en küçük birimine verilen isimdir. Toplumun temelini oluşturan aile ne kadar sağlam ve sağlıklı olursa meydana gelen cemiyet de bir o kadar sağlıklı olur.⁹³⁰ Nitekim nesli devam ettirme, aile fertlerine psikolojik ve sosyal güven sağlama fonksiyonunun yanında, kültürel değerleri gelecek nesle aktarma işini de önemli ölçüde aile üstlenir. Ailenin sosyal yapısındaki etkin fonksiyonları toplumun ve devletin her kademesinde kendisini hissettirmektedir.⁹³¹ Ayrıca insanın yaşamsal, ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması açısından çok önemli bir yere sahip olan ailenin meydana gelmesi için evlilik müessesesine ihtiyaç vardır. Ailenin meşru ilişkiler içinde kalabilmesi, doğacak çocukların meşru sayılabilmesi bu birliğin evlilik kurumunca onaylanmasına bağlıdır. Kısacası evlilik, eşlerin çocuk yapması ve yetiştirebilmesi için yaptıkları toplumca onaylanan anlaşmadır.⁹³²

Evlenmek, aile kurmak Allah (cc)'ın emrine itaat etmek bir nevi O'na ibadet etmek demektir. İslam aileye zarar verecek zina ve benzeri şeyleri yasaklarken insanları evliliğe teşvik etmiştir. Nitekim Kur'an'da:

*“Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin...”*⁹³³

Hz. Peygamber (s.a) evlenmekten kaçınanları *“Benim yolumdan ayrılanlar”*⁹³⁴ olarak kınamaktadır. İslam Peygamberi (s.a) *“Gençler sizden güce yeten evlensin...”*⁹³⁵ buyurarak evliliğin önemine ahabının dikkatini çekmiştir. Ayrıca O, bir kadının dengi bulunduğu evlendirilmesi gerektiğini⁹³⁶ ve bunun yanında aile kurmada bakire bir kadının tercih edilmesini belirtmiştir.⁹³⁷

⁹³⁰ Ali Öge, “Aile İçi İlişkilerde Rasulüallah Örneği”, *Mehir*, İlkbahar/1999, s. 40.

⁹³¹ Ahmet Güneş, “Kur'an ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması”, *ATAÜİFD*, Erzurum 2004, S. 21, s. 150.

⁹³² Ali Osman Ateş, “Hz. Peygamber (s.a) Döneminde Aile”, *Küreselleşen Dünyada Aile (Kutlu Doğum 2009)*, 1. Baskı, TDV Yay. Ankara 2010, s. 65.

⁹³³ Nur, 24/32.

⁹³⁴ Buhari, Savm, 10; Nikâh, 23; Müslim, Nikâh, 1, 3.

⁹³⁵ Müslim, Nikâh, 1; İbn Mace, 1/1845.

⁹³⁶ Tirmizi, Salât, 13.

⁹³⁷ Buhari, Nikâh, 10

Gerçek şu ki evlilik, nefsin ve neslin korunması için atılan emin ve sağlam adımlardan biridir. Bu açıdan bakıldığında ruhbanlıkta olduğu gibi insan neslinin devamlılığının önüne geçmek gayri ahlaki durumların tezahür etmesi ve birçok sağlıksız durumun meydana gelmesi demek olacaktır. Ferdi ve toplumu birtakım hastalıklardan muhafaza edip selamete ulaştırmanın yolu evlilik kurumundan geçtiği gibi, sukunete, huzura kavuşmak da, büyük ölçüde evlenme ile mümkün olacaktır.⁹³⁸ Nitekim Allah (cc) bu hususa işaret ederek şöyle buyuruyor:

*“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*⁹³⁹

Bu ayeti kerimede kadın ve erkeğin birbiri için yaratıldığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla İslam, insanın eşini kendisiyle huzur ve mutluluk bulacağı varlık olarak görmesini telkin etmektedir. Nitekim aile hayatında mutlu olmanın en önemli şartı eşlerin birbirlerinden hoşnut olmasıdır.⁹⁴⁰ İslam öncesi medeniyetlerde ve cahiliye döneminde kadın sadece faydalanılan bir meta olarak kabul edilirken, İslam’da eşler birbirleri için huzur, sükûnet ve dinginlik olarak addedilmiştir.⁹⁴¹ Kadın ve erkeğin birbirine eş olması cinsi duyguları tatmin etmenin ötesinde onların gönüllerinin birbirine bağlanmasıdır. Nasıl ki bedenle elbise arasında bir bağ varsa, eşler arasında da o anlamda bir birleşme ve bağlılık vardır.⁹⁴² Ayrıca ayette zikredilen yuvanın temelini oluşturan, sürekliliği sağlayan sevgi ve rahmet (şefkat) kavramları eşler için vazgeçilmez unsurlardır. Hakeza eşlerin birbirlerine karşı sevgiyle, şefkatle yaklaşması ve sevgi dilini kullanması mutlu bir yuvanın devamlılığını sağlamaktadır.⁹⁴³

Kadın ve erkek bir bütünün iki eşit parçası, benzeri ve bütünleyicisidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a): *“Kadınlar erkeklerin şakikidirler(diğer yarısıdırılar).”* buyurmuştur.⁹⁴⁴

Allah (cc)’ın Rasulü (s.a) bir başka hadisinde:

⁹³⁸ Nihat Yatkın, “İslam’da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi”, *ATAÜİFD*, Erzurum 2010, S. 33, s. 49.

⁹³⁹ Rum, 30/21.

⁹⁴⁰ Karaman, Çağrı, *a.g.e.* C. IV, s. 303.

⁹⁴¹ Kutup, *Kadın ve Aile*, s. 69.

⁹⁴² Mevdudi, *a.g.e.* s. 271.

⁹⁴³ Celal Kırca, “Kur’an’a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri”, *Diyanet Dergisi*, 1991, C. XXVII, S. 2, s. 74-75.

⁹⁴⁴ Ebu Davud, Taharet, 94; Tirmizi, Taharet, 82.

*“Karısı olmayan erkek fakirdir, fakirdir, fakirdir; isterse dünya kadar malı olmuş olsun. Kocası olmayan kadın da fakirdir, fakirdir, fakirdir; isterse dünya kadar malı olsun.”*⁹⁴⁵ buyurmuştur.

İnsanın yaptıklarından sorumlu bir varlık olduğunu belirten İslam, evlenme çağına gelen kişilerin eşlerini seçme hakkına sahip olduklarını kabul etmektedir. Nitekim bir kızla evleneceğini söyleyen Muğire b. Şube’ye Hz. Peygamber (s.a) kızı görüp görmediğini sormuştur. O da görmediğini söyleyince Hz. Peygamber (s.a): *“Git onu gör, ileride anlaşmanızın sürekliliği için bu ikiniz açısından daha iyidir.”*⁹⁴⁶ demiştir. Buna göre evliliğe karar veren hem erkeğin hem kızın birbirlerini evlenmeden önce görmelerinin faydalı olduğu belirtilmektedir.⁹⁴⁷ Eş seçimi konusunda kadın da erkek gibi aynı konuma sahiptir. Kadın istemediği biriyle evlendirilemez. Evlenecek olan kimselerin kız veya dul olmasına bakılmaksızın rızalarının alınması gerekmektedir.⁹⁴⁸

Kur’an’a ve Hz. Peygamber’in (s.a) uygulamalarına bakıldığında aile kurumuna büyük bir önem verilmiştir. Ayrıca ailenin devamlılığını sağlamak ve huzurunu tesis etmek için kadın ve erkeğe belli hak ve sorumluluklar verilmiştir.

Hz. Peygamber’in (s.a) özellikle Medine’ye hicretinden sonra sürdürmüş olduğu faaliyetler, O’nun aile birliğinin sağlıklı bir şekilde devamına vermiş olduğu önemi göstermektedir. İslam’ın kemale erdiği, artık Hz. Peygamber’in (s.a) ümmetine son kez hitap ettiği, bir nevi “evrensel bildirge” niteliği taşıyan “Veda Hutbesi”nde O’nun karı-koca haklarına vurgu yapması, ümmetinin cahiliye dönemindeki tasavvurlarına dönmelerindeki duyduğu endişeyi göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

“(Ey Ashabım!) Kadınlarınıza karşı iyi olmanızı tavsiye ederim. (Bu tavsiyeme riayet ediniz.) Çünkü onlar sizin yanınızda (sizlere bağlılık bakımından) esirler (gibi) dir. Şu mâlum karı koca ilişkisinin dışında onların hiçbir şeyine mâlik değilsiniz. Ancak onlar apaçık bir hayâsızlık yapacak olurlarsa onları yataklarında yalnız bırakın ve şiddetli olmaksızın canlarını yakmayacak, bedeninde iz bırakmayacak şekilde (son çare olarak) dövün, dövebilirsiniz. Eğer bundan sonra size itaat ederlerse artık onların

⁹⁴⁵ Heysemi, Ebü’l Hasan Nureddin Ali b. Ebi Bekr b. Süleyman, *Mecmaü’z-Zevaid ve Menbaü’l-Fevaid*, Müessesetü’l-Maarif, Beyrut 1986, C. IV, s. 257.

⁹⁴⁶ İbn Mace, Nikâh, 9.

⁹⁴⁷ Rıza Savaş, “Hz. Peygamber (s.a) Döneminde İslam Ailesi”, *DİD*, 2009, C. XLV, S. 2, s. 10.

⁹⁴⁸ Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. II, s. 276.

*aleyhine başka bir yol, onların üstüne varmak için bahane aramayın (Geçmiş kusurları bağışlayın.) Şüphesiz karılarınızdan (istediğiniz bir takım) hakkınız vardır. Karılarınızın da üzerinizde (bir takım) hakları vardır. Karılarınız üzerindeki hakkınıza gelince; karılarınız sizin hoşlanmadığınız hiç bir kimseyi evlerinize alıp onlarla konuşmasınlar ve hoşlanmadığınız hiç bir kimsenin evlerinize girmesine izin vermesinler. Dikkat edin! Karılarınızın sizin üzerinizdeki hakkı ise onları giydirmek ve yedirmek hususunda onlara iyi davranmanızdır.*⁹⁴⁹

Bu hadiste kocanın ve kadının mesul olduğu bir takım hak ve sorumluluklar ifade edilmektedir. Bu bağlamda eşlerin birbirlerine karşı olan hak ve sorumluluklarını, Kur'an ve Hz. Peygamber'in (s.a) öğretileri ışığında eğitsel olarak değerlendirmeye çalışacağız.

Veda Hutbesi'nde yer alan kocanın eşine karşı sorumluluğuna vurgu yapan kısmın diğer bir varyantı şu şekildedir:

Hakem b. Muaviye el-Kuşeyri babasından naklen diyor ki: Ben, Ya Rasulallah (s.a) bizden birinin karısının kocasının üzerindeki hakkı nedir, diye sordum, bunun üzerine Rasulüllah (s.a): *"Yediğinden ona yedirmen, giydiğinden ona giydirmendir. Sakın yüzüne vurma onu kötüleme ve onu evin dışında yalnız bırakma!"*⁹⁵⁰ buyurdu.

Veda Hutbesi'nden ve Hz. Peygamber'in (s.a) bu rivayetinden anlaşılacağı üzere ailenin reisi, koruyucusu ve gözeticisi erkektir. Nitekim aileye bir baş gereklidir ki erkeğin yaratılıştan gelen özellikleri, mehir ve nafakayı temin etmesi bu hakkın ona ait olmasını tabii kılmaktadır.⁹⁵¹ Ayrıca evrene baktığımızda her şeyin belli bir ölçüye, kurala ve hiyerarşiye göre yapılandırıldığı görülmektedir. İnsanın yaşantısında, sosyal aktivitelerinde bir yöneticiye ihtiyaç duyduğu bir hakikattir. Bu sadece insanlar için değil hayvanlar âlemi içinde böyledir. Karınca yuvasından arı kovanına, aslan sürüsünden ceylan sürüsüne kadar bütün hayvanlar âleminin hiyerarşik bir yapılanma içinde olduğu görülmektedir.⁹⁵² Bu sebepten aile içerisinde sorumlulukların yerine getirilmesi için belli bir düzen ve disiplinin kurulmasına gereksinim vardır. İslam ve

⁹⁴⁹ Ebu Davud, Menasik, 56/1905; Mollamehmetoğlu, a.g.e. C. II, s. 320-321; İbn Mace, Nikâh, 3.

⁹⁵⁰ Ebu Davud, Nikâh, 40/2121; İbn Mace, Nikâh, 3.

⁹⁵¹ Hayreddin Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, 24. Baskı, İz Yay. İstanbul 2007, s. 105.

⁹⁵² Salim Ögüt, "Nisa Süresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2008, S. 11, s. 43-44.

onun ana kaynağı olan Kur'an, aile reisliğinin yetki ve sorumluluğunu, belirlediği genel ahlak ve adalet çerçevesinde erkeğe tevdi etmektedir.⁹⁵³ Nitekim Kur'an'da:

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah (cc) insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah (cc)'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da “gayb” korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah (cc) çok yücedir, çok büyüktür.”⁹⁵⁴ buyrulmaktadır.

Ayette zikredilen **“Kavvamun”** lafzıyla erkeklerin kadınlar üzerinde hâkim ve gözetici olduğu belirtilmektedir. Bu durum kadının erkekten aşağı konumda olduğunu göstermez. Kadını ve erkeği ile bütün insanlar insanlık ve kullukta aynı haklara ve yükümlülüklerle sahiptirler. Kurumlar ve toplum içindeki farklı rollere bağlı haklar ve yükümlülüklerde ise kadınlar ve erkekler arasında eşitlik değil, denge, adalet, hakkaniyet, kabiliyet gibi değer ve kriterler devreye girer.⁹⁵⁵ Ayrıca erkeğin kadınlar üzerindeki bu özelliğinin mutlak olmadığı, bunun sadece aile hayatı ile mukayyed olduğu, ayetin devamında zikredilen ailenin mali yükümlülüğünü taşımasından ötürüdür.⁹⁵⁶ Bu sebeple Kur'an'da erkeğin kadına göre bir derece üstün olduğu belirtilmektedir.⁹⁵⁷

Hiz. Peygamber'in (s.a) rivayetinden ve ayetten anlaşılacağı üzere erkeğin kazanmış olduklarından gücünün yettiği ölçüsünde ailesinin ihtiyaçları için infak etmesi gerekmektedir. Hiz. Peygamber (s.a) erkeğin bu görevi yerine getirirken Allah (cc)'ın rızasını umarak ailesi için infak etmesi halinde kendisi için bunun sadaka olacağını müjdelemiştir.⁹⁵⁸ Nitekim bir hadisinde O: *“Allah (cc)'ı hoşnut etmek için ailene yaptığın harcamada sana sevap vardır, hatta eşinin ağzına kaldırıp verdiğin lokma senin için sevap getiren bir sadaka olur.”⁹⁵⁹ buyurmuştur. Bu son noktada Hiz.*

⁹⁵³ Selim Özarslan, “İslam'ın Aile Hayatına Verdiği Değer”, *DİD*, 2004, C. XL, S. 2, s. 22.

⁹⁵⁴ Nisa, 4/34.

⁹⁵⁵ Karaman, Çağrıcı, vd. *a.g.e.* C. I, s. 363.

⁹⁵⁶ Karaman, Çağrıcı vd. *a.g.e.* C. II, s. 58-59; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, C. II, s. 586; Öğüt, *a.g.m.* s. 46.

⁹⁵⁷ Bakara, 2/228.

⁹⁵⁸ Buhari, İman, 41.

⁹⁵⁹ Buhari, Nafakat, 1; Müslim, Vasiyye, 5; Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. III, s. 488.

Peygamber, (s.a) insanlardan sadece nafaka teminini değil, aş ve lokmayı Allah (cc) adına gönül birlikteliğine ve sevgiye vesile kılmalarını istemiştir.⁹⁶⁰ Görünüşe göre Hz. Peygamber (s.a) kadınların ihtiyaçlarının ihmal edilmemesi noktasında erkekleri eğitmek isterken bunun sevgiyle yoğrulmasını öğütlemektedir. Burada kadına düşen görev ise eşinin maddi sınırlarını zorlayacak ya da aşacak yollara başvurmamasıdır. Nitekim böyle bir davranış aile içindeki huzuru ve ailenin devamlılığını derinden yaralayabilmektedir.

Erkeğin kadına karşı diğer bir sorumluluğu ise onun yüzüne vurmaması gerektiğidir. Ayette belirtilen aşamaların fayda vermemesi durumunda son çare olarak zikredilen “dövme” fiilinin şekli rivayette geçtiği üzere kadının iffetsizlik veya gayri ahlaki tavrından ötürü erkeğin eşinin yüzüne vurmaması gerektiğidir.⁹⁶¹ Aksi takdirde her iki taraf için sonucuna katlanması zor durumlar vuku bulabilir. Erkek kadını terbiye etmek isterken, onun hayati bir duyu organına (burun, göz ve kulak gibi) zarar verebilir. Yahut kafatasında hasara yol açabilir. Böyle bir terbiye kadın ve erkeğin hak etmediği bir muameledir. Ayrıca ayette görüldüğü üzere erkek eşine her kızdığında onu dövme hakkına sahip değildir. Erkek aile içindeki saadeti devam ettirebilmek için bütün iyi niyet ve gayretine rağmen, eşi serkeşlikte ısrar ediyorsa onunla aynı yatağı paylaşmama hakkına sahiptir. Bütün bunlara rağmen erkek ailede huzuru sağlayamamışsa hanımını hafifçe dövebilir.⁹⁶² Fakat bazı müfessirlere göre bu dövme şekli semboliktir. Mesela Ata’ya göre dövme-vurma işlemi misvak gibi bir şeyle yapılacaktır.⁹⁶³ Nitekim Hz. Peygamber’in (s.a) hayatına bakıldığında hiçbir zaman hiçbir kadına veya bir köleye el kaldırmadığı rivayetlerde görülmektedir.⁹⁶⁴ Sadece Hz. Peygamber (s.a) eşlerinin kendisinden dünyalık talep etmeleri neticesinde onlarla bir ay kadar ayrı kalmıştır.⁹⁶⁵ O bu kötü muameleyi eşlerine karşı yapmadığı gibi yapan kimseleri de tasvip etmemiştir. Hatta Hz. Peygamber (s.a) dayak atma meselesini ayrılık sebebi olarak addetmiştir. Ümmü Cemil bnt. Abdillah kocasından dayak yemesi üzerine Hz. Peygamber’e (s.a) şikâyetle bulunur. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) kadının kocasını karşısına alır ve: “*Eşinden ayrılmak ister misin?*” diye sorar. Nihayetinde

⁹⁶⁰ Yeniçeri, *a.g.e.* s. 19.

⁹⁶¹ Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, s. 122.

⁹⁶² Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, s. 106.

⁹⁶³ Karaman, *Çağrıcı*, vd. *a.g.e.* C. II, s. 60.

⁹⁶⁴ Müslim, *Faziletler*, 20; Ebu Davud, *Edeb*, 5/4786.

⁹⁶⁵ Buhari, *Nikâh*, 83.

ayrılmalarına karar verir.⁹⁶⁶ Allah (cc)'ın Rasulü hadislerinde: “*Dövenleriniz hayırlınız değildir.*”⁹⁶⁷ “*Akşam belki de birleşeceği karısını insan nasıl döver?*”⁹⁶⁸ buyurmak suretiyle böyle bir muamelenin çirkinliğine işaret etmektedir. Şu halde bu dövme-vurma, mecazi ve psikolojik tesir bakımından dile getirilmiştir denilebilir.⁹⁶⁹

İslam, aile birliğine ve yuvanın devamlılığına büyük bir ihtimam göstermiştir ki yukarıda anlatılan bütün tedbirler alınmasına rağmen yuvanın dağılması söz konusuysa karı-kocanın ailelerinin devreye girerek ikisi için aracı olmalarını istemektedir.⁹⁷⁰

Erkeğin dikkat etmesi gereken diğer bir husus ise eşine karşı kaba, çirkin, aşağılayıcı, kırıcı, incitici sözler söyleyip onun hassas narin olan kalbini kırmamasıdır. Çünkü kadın kırılğan bir yapıya (fıtrata) sahiptir. Hz. Peygamber (s.a) aile reisi olarak bir Müslüman'ın aile fertlerine nasıl davranması gerektiğini emir ve tavsiyeleri ile ifade ettiği gibi, bizzat kendi davranış ve uygulamalarıyla da ortaya koymuştur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a): “*En hayırlınız hanımlarına karşı iyi davrananınızdır.*”⁹⁷¹ buyurmaktadır. Ayrıca Allah (cc) kadınlara en güzel şekilde davranılmasını emretmektedir.⁹⁷²

Hz. Peygamber'in (s.a) eşleriyle olan ilişkilerinde, hoşgörü ve fedakârlık örneklerinin yanı sıra sevinç ve üzüntüde birlik ve destek olma unsurlarının önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Allah Rasulü'nün (s.a) eşlerinin faziletlerini zikretmesi, onlara olan sevgisini göstermesi, onları bineğine alması, dizine basıp hayvanlarına binmelerine yardımcı olması, kederlenip ağlayan hanımının gözyaşlarını elleriyle silerek onu teskin etmesi onlara değer verdiğini gösteren örnek davranışlardır.⁹⁷³ Bunun yanında Hz. Peygamber'in (s.a) Hz. Aişe'nin düğün ve eğlencelere katılmasına müsamaha göstermesi,⁹⁷⁴ bir bayram günü Habeşlilerin sergiledikleri oyunu izlemesine izin vermesi,⁹⁷⁵ onunla beraber yemek yerken eti önce ona ısırtıp sonra onun ısırdığı

⁹⁶⁶ İbn Hacer, *İsabe*, C. IV, s. 420.

⁹⁶⁷ İbn Mace, Nikâh, 51.

⁹⁶⁸ Buhari, Nikâh, 93.

⁹⁶⁹ Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, s. 106.

⁹⁷⁰ Nisa, 4/35; “*Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah (cc) da onları uzlaştırır. Şüphesiz, Allah (cc) hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.*”

⁹⁷¹ İbn Mace, Nikâh, 50; Ebu Davud, Nikâh, 41; Tirmizi, Rada, 11.

⁹⁷² Nisa, 4/19.

⁹⁷³ Hüseyin Kurt, “Hz. Peygamber'in İnsanlarla İlişkileri ve Aile İçi İletişiminde Sevgi”, *HÜİFD*, 2007, S. 17, s. 191.

⁹⁷⁴ İbn Mace, Nikâh, 20-21. Buhari, Salât, 69; Nikâh, 114;

⁹⁷⁵ Buhari, Salât, 69; Nikâh, 114; Müslim, İdeyn, 17-20; Nesai, İdeyn, 35.

yerden ısırması⁹⁷⁶ gibi davranışları bir erkeğin sadece hanımının asli ihtiyaçlarını temin etmekle görevini yerini getirmiş olamayacağını açık göstergesidir. Yine Hz. Peygamber'in (s.a) eşi Hz. Aişe'nin gönlünü hoş tutmak amacıyla yapmış olduğu yarışını bilerek kaybettiği nakledilmektedir.⁹⁷⁷ Netice itibariyle Allah Rasulü (s.a) kadınların ruhi ve bedeni yapısını dikkate alarak ümmetine örnek teşkil etmiş ve böylelikle ashabını eğitmiştir.

Diğer taraftan ailenin huzuru ve devamlılığı için kadının da eşine karşı dikkat etmesi gereken hususlar vardır. Hz. Peygamber (s.a) kadınların salih vasfına sahip olmalarının önemine dikkat çekerek, aile hayatının karşılıklı hoşgörü ve dayanışma içerisinde geçirilmesini, böylelikle iki cihan saadetinin kazanılacağını bildirmiştir. Nitekim salih kadının dünya nimetlerinden daha değerli olarak nitelendirilmesi tesadüfi değildir. Abdullah b. Amr, Rasulüllah'ın (s.a) şöyle dediğini aktarmıştır:

*“Dünya bir metadır. Dünyanın en değerli varlığı ise salih kadındır.”*⁹⁷⁸

Hz. Peygamber'in (s.a) güzel ahlak sahibi, iffetli ve dinine bağlı kadınları iyi hanım olarak nitelendirmesi, kadınları bu yönde eğittiğinin bir göstergesidir. Bunun yanında Kur'an, kadını salih, iffetli ve kocasına itaatkâr olarak tanımlamaktadır.⁹⁷⁹ Kur'an'ın anlattığı kadının eşine karşı olan tavrını Ebu Hureyre Hz. Peygamber'den (s.a) şöyle nakletmektedir:

Rasulullah'a *“Hangi kadın en iyi kadındır?”* diye soruldu. Bunun üzerine O: *“Yüzüne bakıldığında mutluluk veren, kocası kendisinden bir şey istediğinde onu yerine getiren, kocası ondan uzak kaldığında iffetini koruyan kadın en iyi kadındır.”*⁹⁸⁰ buyurmuştur.

Ayet ve hadislerde verilen itaat mesajını sadece kocasının sözünden çıkmama, saygı gösterme olarak anlamamak gerekir. Kadının eşine duyduğu itaati, onun meşru isteklerine karşılık verebilmek, hizmetinde bulunmak, üzüntüsünü paylaşarak eşini teselli etmek, sevincine ortak olmak ve onlarla en güzel şekilde geçinmek olarak değerlendirmekte fayda vardır. Çünkü gerçek bir hürmet ve samimi bir saygı ebedi bir

⁹⁷⁶ Müslim, Hayz, 3/14.

⁹⁷⁷ İbn Mace, Nikâh, 50; Hatipoğlu, a.g.e. C. V, s. 462.

⁹⁷⁸ Müslim, Rada, 64; İbn Mace, Nikâh, 5; Nesai, Nikâh, 15.

⁹⁷⁹ Nisa, 4/34.

⁹⁸⁰ Ebu Davud, Zekât, 32; İbn Mace, Nikâh, 5; Heysemi, a.g.e. C. IV, s.258.

arkadaşlık düşüncesiyle mümkün olabilmektedir.⁹⁸¹ Kadının kocasına itaatinin ne derecede olması gerektiğini Hz. Peygamber (s.a) şu vecihli sözlerle izah etmektedir:

*“İnsanın insana secde etmesi caiz olsaydı, kadının kocasına secde etmesini emrederdim.”*⁹⁸²

Rivayette geçen “secde” kelimesinin zahiri değil, mecazi bir anlamda kullanıldığını söylemek mümkündür. Secde eylemi sadece Allah’a yapılan, ondan başka herhangi bir varlığa yapıldığında insanı küfre götüren ve iman dairesinde olan kişilere yasaklanmış bir fiildir.⁹⁸³ Hadisteki ifade tarzının kocaya itaatin gereğini, ona saygının değerini vurgulamak için kullanılmış olan son derece mübalağalı bir üslup olduğu aşikârdır. Nitekim Kur’an’da meleklerin Hz. Adem’e secdesi ve Hz. Yusuf’a kardeşlerinin secdesi mecazi olup bu kelime saygı ifadesi taşımaktan öte gitmemektedir.

Diğer bir varyantta: *“Muhammed’in canını elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, kadın kocasının hakkını yerine getirmediğe, Allah’ın hakkını yerine getirmiş sayılmaz.”*⁹⁸⁴ geçmektedir.

Erkeğin ailesinin geçimini sağlamak için üstlenmiş olduğu sorumluluk ve ağır şartlar altında üstlenmiş olduğu rol sebebiyle kadın kocasına minnet duygusu ve şükran borcu gereği eşiyile iyi geçinmeli ona birçok durumlarda yardımcı olmalıdır.⁹⁸⁵ Bunun yanı sıra iyi bir hanım sadece dünya hayatına mutluluk veren geçici bir nimet değil, eşinin dinini hakkıyla yaşamasında yardımcı olan manevi bir destektir.⁹⁸⁶ Kadının eşine ihsanda bulunması ve geçim ehli olması onun Allah’ın rızasına nail olmasına ve cennete girmesine vesile olmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a): *“Hangi kadın kocası kendisinden hoşnut olmuş vefat ederse cennete girer.”*⁹⁸⁷ buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a) cehenneme girmeye sebebiyet veren bazı huylara işaret eder. Bu huylar arasında kadının kocasına nankörlük etmesini, eşine sebepli sebepsiz lanet okumayı dilinden düşürmemesini ve ihsan bilmezliğini zikretmektedir.⁹⁸⁸ Hz. Peygamber (s.a) bu konuyla ilgili şöyle buyurmaktadır:

⁹⁸¹ Musa K. Yılmaz, “İslam Ailesi Mahiyeti ve Yapısı”, *Diyanet Dergisi*, C. XXVII, S. 2, s. 44.

⁹⁸² Ebu Davud, Nikâh, 40.

⁹⁸³ Hatipoğlu, *a.g.e.* C. V, s. 209-211.

⁹⁸⁴ İbn Mace, Nikâh, 4.

⁹⁸⁵ Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, s. 119.

⁹⁸⁶ Huriye Martı, “Rasulullah’ın Dilinden Kadının Aile İçindeki Konumu”, *Mehir*, İlkbahar/1999, s. 46.

⁹⁸⁷ İbn Mace, Nikâh, 4; Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. II, s. 319; Heysemi, *a.g.e.* C. IV, s. 273.

⁹⁸⁸ Güneş, *a.g.m.* s. 171.

“Eğer kadınlardan birine bir ömür boyu ihsanda bulunsan, sonra senden hoşlarına gitmeyen az bir şey görseler, senden hiçbir şey görmedim derler.”⁹⁸⁹

Kocanın karısının üzerindeki haklardan biri de, kadının kendisine nikâh düşmeyen akrabalarının onu ziyaret etmeleri dışında kocasının evine almasını istemediği veya görüşmesini istemediği kimseleri evine almaması ve onlarla iletişim halinde olmamasıdır. Kadına kocası izin vermese bile o ailesini haftada bir ziyaret edebilir. Şayet kadının ailesi uzak bir yerde ikamet ediyorsa senede bir, bazı âlimlere göre ise ayda bir ziyaret edebilir. Kocasının buna engel olmaya hakkı yoktur.⁹⁹⁰

Karı-kocanın birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları bunlarla sınırlı değildir. Eşlerin bu sayılanların dışında iffet sahibi olmaları gerekmektedir. Nitekim İslam aileyi ve aile hayatını dolayısıyla toplumun geleceğini muhkem ve sarsılmaz kaide ve normlara bağlamak için gayri meşru ilişkileri yasaklamış bunun için cezai müeyyideler tesis etmiştir.⁹⁹¹ İslam’da iffetsizlik (zina) kesin bir dille yasaklanmış hatta ona yaklaşılmasına bile müsaade edilmemiştir.⁹⁹² Böyle bir fuhşiyatı yapanların kınanması, canlarının yakılması⁹⁹³ hatta cezalandırılması istenmiştir.⁹⁹⁴ Ayrıca İslam, zina eden kimselerin ancak zina eden kimselerle evlenebileceğini belirtmektedir. Nitekim Kur’an’da:

“Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah’a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah’a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu mü’minlere haram kılınmıştır.”⁹⁹⁵

İslam dininin aileye vermiş olduğu ehemmiyet ayetler ve Hz. Peygamber’in (s.a) rivayetlerinden anlaşılmaktadır. Cahiliye döneminde yozlaşan, anlamsız bir hale getirilen aile müessesesi, İslam ile birlikte yeniden teşekkül etmiştir. Nitekim cahiliye dönemindeki ailelerde kadının söz hakkı olmamış hatta bu düşünce İslam’ın ilk dönemlerinde de kendini göstermiştir. Örneğin Hz. Ömer bir işi nasıl yapacağını düşünürken eşi ona bu işle ilgili fikir beyan eder. Bunun üzerine O eşine: *“Sen kim benim işime karışmak kim! Benim yapmak istediğim işte senin ne gibi bir katkı*

⁹⁸⁹ Buhari, İman, 21.

⁹⁹⁰ Muhammed Ebu Zehra, “Karı ve Kocanın Hakları” Çev. Hasan Güleç, *DEÜİFD*, 1987, S. 4, s. 461-462.

⁹⁹¹ Özarlan, “İslam’ın Aile Hayatına Verdiği Değer”, s. 22.

⁹⁹² İsra, 17/32.

⁹⁹³ Nisa, 4/16.

⁹⁹⁴ Nur, 24/2.

⁹⁹⁵ Nur, 24/3.

olabilir.” diye tepki gösterir. Eşi bu cevap üzerine: “Hayret doğrusu Hattab’ın oğlu! Sen kendine karşılık verilmesinden hoşlanmıyorsun ama kızın, Allah’ın Rasulüne öylesine karşılık veriyor ki onun bütün gününü üzgün geçirmesine sebep oluyor.” demiştir.⁹⁹⁶

Kur’an’ın buyrukları doğrultusunda ve Hz. Peygamber (s.a) liderliğinde cahiliye adetleri birer birer kaldırılmıştır. Artık kadın, ailede horlanan, eziyet gören, miras bırakılabilen bir mahlûk olmaktan çıkmış; sevgi ve şefkatin, hürmet ve himayenin, diyalog ve muhabbetin, karşılıklı istişare ve tavsiyenin, fedakârlık ve paylaşmanın, kanaat ve sade yaşantının, iffet ve hayânın olduğu bir yapıda yerini alabilmiştir.⁹⁹⁷

Şüphesiz aile, toplumun dinamiği ve sağlıklı neslin yetiştirildiği bir müessesedir. Şayet mutsuz, geçimsiz bir ailede çocuk dünyaya gelirse bu durumun onun üzerinde olumsuz tesirler bırakacağı bilinen bir gerçektir.⁹⁹⁸ Çünkü çocuk her konuda ailesini model almakta, aile ise birçok konuda ona rehber olmaktadır. Çocuğun kimlik ve kişilik kazanması ve gelişmesi aile içerisinde başlar. Bunun yanında inançlar, değerler, örf ve adetlerle, iyi ve yararlı alışkanlıklar en sağlıklı biçimde aile içinde kazanılır.⁹⁹⁹ Kısacası çocuk için aile, eğitimin başladığı ilkökul konumundadır. Muhtemelen bu sebeple Hz. Peygamber (s.a) yuvanın kurulmasındaki ilk aşamasından itibaren insanlara bir rehber ve öğretmen olmuştur. Hz. Peygamber (s.a) mutlu bir yuvanın önemine vurgu yaparken, böyle bir yuvanın şaheserinin kadın olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰⁰

2.10. Hz. Peygamber’in (s.a) Kadınların Fikirlerine Vermiş Olduğu Ehemmiyet

Şüphesiz insan içtimai bir varlıktır. İçtimai bir varlık olması hasebiyle de o duyguları, düşünceleri ve bir takım konularda görüşleri olan ve bunların dikkate alınmasını arzulayan bir varlıktır.¹⁰⁰¹ İslam, itikadi alanda olduğu gibi siyasi-sosyal hayatta da insanın vazgeçemeyeceği bazı hayat düsturlarını vermektedir. Bu düsturlardan ilki de içtimai hayatın her biriminde (aile-devlet) insanların yaşamını düzenleyen, kolaylaştıran istişare yöntemidir. Nitekim Kur’an’da: “*Aralarındaki işleri*

⁹⁹⁶ Müslim, Talak, 31; Buhari, Libas, 31.

⁹⁹⁷ A. O. Ateş, “Hz. Peygamber Döneminde Aile”, s. 73.

⁹⁹⁸ Nuray Müge Çetindağ, “Boşanma ve Boşanmanın Çocuk Üzerine Etkileri”, ty. Kaynak: <http://okulweb.meb.gov.tr/35/02/959733/dokuman%20arsivi/bosanmavecocuk.pdf>, (E.T. 01. 12. 2011).

⁹⁹⁹ Özarlan, “İslam’ın Aile Hayatına Verdiği Değer”, s. 22.

¹⁰⁰⁰ Heysemi, a.g.e. C. VI, s. 258.

¹⁰⁰¹ Selim Özarlan, “Hz. Peygamber’in Hanımlarına Muamelesi ve Çok Evliliğinin Gereççeleri”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Dergisi*, 2011, S. 14-15, s. 115.

şura ile dir.”¹⁰⁰² “Devlet işlerinde mü'minlerle istişarede bulun.”¹⁰⁰³ “...Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse onlara günah yoktur.”¹⁰⁰⁴ buyrulmaktadır. Ayetlerden anlaşılacağı üzere insanların devlet işlerinde ve sosyal hayatta işlerini istişare yoluyla çözmeleri gerekmektedir.

Hız. Peygamber, (s.a) İslam'ı yaşamak üzere insanları yönlendiren bir şahsiyet olmasının yanında ashabının da sonraki nesilleri yetiştirebilecek seviyede örnek bir toplum haline gelmeleri için siyasi ve sosyal hayatta onlara yol gösterici bir önder olmuştur. Hız. Peygamber (s.a) insanların görüşlerine değer vererek onların sorumluluk duygularını geliştirmiş, bu vesileyle sahabenin birbirlerine karşı sevgi ve saygılarını artırmış; birlik ve beraberliklerini daha da güçlü hale getirmiştir.¹⁰⁰⁵ Hız. Peygamber (s.a) birçok konuda erkeklerin görüşlerine değer verdiği gibi, kadınların da görüşlerine ehemmiyet vermiştir. Nitekim Hız. Peygamber'e (s.a) ilk vahiy geldiğinde duyduğu tedirginliğini eşi Hız. Hatice'ye anlatmıştır. Sevgili eşi Hız. Hatice onun herkesçe bilinen dürüstlüğünü, kimsesizlere ve yoksullara olan ilgisini ona hatırlatarak bu davada da takdir göreceğini söylemiş ve böylece eşini teselli etmiştir.¹⁰⁰⁶ Hız. Hatice eşini bu problemin çözümünde kesin sonuç alabileceğini düşündüğü amcası Varaka b. Nevfel'e götürmüştür.¹⁰⁰⁷ Nitekim bu vaka Hız. Hatice'nin bilgi donanımını, isabetli karar verme yeteneğini ve Hız. Peygamber'in (s.a) onun sözlerine verdiği ehemmiyeti göstermektedir.

Hız. Peygamber (s.a) Hudeybiye seferi sonunda Mekkelilerle bir anlaşma imzalamış ve sonrasında sahabelere kurbanlarını kesmelerini ve traş olmalarını emretmiştir. Fakat sahabeler yapılan anlaşmanın Müslümanların lehine olduğu düşüncesine kapılarak Hız. Peygamber'in (s.a) emrine isteksiz kalmışlardır. Hız. Peygamber (s.a) emrini birkaç defa daha yinelemiş olsa da değişen bir şey olmamıştır. Bu duruma üzülen Hız. Peygamber (s.a) Ümmü Seleme'nin çadırına girerek durumu ona anlatmıştır. Bunun üzerine Ümmü Seleme: “Ey Allah'ın elçisi! Sen çıkıp kurbanını kes, başını traş et onların hepsi sana tabii olacaktır.” tavsiyesinde bulunmuştur. Bu

¹⁰⁰² Şura, 42/38

¹⁰⁰³ Al-i İmran, 3/159.

¹⁰⁰⁴ Bakara, 2/233.

¹⁰⁰⁵ Karaman, Çağrıcı, vd. a.g.e. C. I, s. 701.

¹⁰⁰⁶ Buhari, Bed'ü'l- Vahy, 1.

¹⁰⁰⁷ İbn Hişam, a.g.e. C. I, s. 315.

tavsiyeyi Hz. Peygamber (s.a) uygulayınca durumu gören sahabeler o ana kadar sürdürmüş oldukları tutumlarından vazgeçmiş ve onun emrini yerine getirmişlerdir.¹⁰⁰⁸ Bunun dışında önemli bir vaka olarak görülen, Müslümanlar arasında fitne ve fesada sebebiyet veren Hz. Aişe'ye iftira (ifk) hadisesinde Hz. Peygamber (s.a) sadece erkeklerin görüşlerine değil kadınların da görüşlerine başvurmuştur.¹⁰⁰⁹ Bu vaka ile ilgili O, istişareyi Ümmü Eymen ve sözlerine itimat ettiği Hz. Aişe'nin cariyesi Berire ile yapmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a) Zeyneb bnt. Cahş'la yapmış olduğu konuşma Hz. Aişe tarafından şöyle nakledilir: Rasulullah, (s.a) Zeyneb bnt. Cahş'a benim durumumu sorup *"Ya Zeyneb! Aişe hakkında ne bildin ve ne gördün?"* demişti. Zeyneb de: *"Ya Rasulallah! Ben kulağımı, gözümü işitmediğim, görmediğim şeyden muhafaza ederim. Vallahi ben Aişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmem."* Bu durumda Hz. Aişe: *"Zeyneb (Peygamber'in (s.a) kadınları arasında güzelliği ve yanındaki mevki bakımından) bana rakip olan bir kadındı. Fakat Allah onu takvası sebebiyle (iftiracılara katılmaktan) korudu."* demiştir.¹⁰¹⁰

Hz. Peygamber'in (s.a) bu tutumları hanımlarına ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Esasında Hz. Peygamber'in (s.a) onların görüşlerine ihtiyacı yoktu. Çünkü Hz. Peygamber (s.a) zaten vahiy ile destekleniyordu. Ancak O muhtemelen mü'minlere ve onların şahsında tüm insanlığa bir şeyler öğretmek istemiştir.¹⁰¹¹

Hz. Peygamber (s.a) hanımlarının dışında bazı hanım sahabilerle istişarede bulunmuştur. Örneğin Fatıma bnt. Kays Hz. Peygamber'e (s.a) gelerek Muaviye b. Ebi Sufyan ve Ebu Cehm'in kendisiyle evlenmek istediğini belirtir. Bunun üzerine Allah'ın Rasulü: *"Ebu Cehm, sopasını sırtından eksik etmez. Muaviye ise fakirdir, parası yoktur. Sen Üsame b. Zeyd ile evlen."* Fatıma Usame'nin hoşuna gitmediğini söyledikten sonra, Rasulullah tekrar: *"Sen Üsame ile evlen!"* buyurmuştur. Bu söz üzerine Fatıma Üsame ile evlenmiş ve çok mutlu olmuştur.¹⁰¹²

Hz. Aişe'nin azatlı kölesi Berire bir olay sebebiyle kocasından ayrılmıştır. Hz. Peygamber (s.a) Berire'ye: *"Keşke kocana dönsen!"* buyurmuştur. Berire: *"Ya Rasulellah! Bana böyle yapmamı emrediyor musun?"* diye sormuştur. Bunun üzerine

¹⁰⁰⁸ Buhari, Şurut, 15; Şibli Numani, a.g.e. C. II, s. 156.

¹⁰⁰⁹ Ali Aksu, "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebeup ve Sonuçları Açısından), CÜİFD, 2004, C. VIII, S. 1, s. 5-6.

¹⁰¹⁰ Buhari, Şehadet, 15.

¹⁰¹¹ Özarslan, "Hz. Peygamber'in Hanımlarına Muamelesi ve Çok Evliliğinin Gerekçeleri", s. 116-117.

¹⁰¹² Müslim, Talak, 36/1480; Ebu Davud, Talak, 39, 40/2284, 2285, 2286; Tirmizi, Nikâh, 38/1135, Talak, 5/1180. Nesai, Nikâh, 21.

Allah'ın Rasulü: “*Hayır, sadece aracılık yapıyorum.*” buyurmuştur. Bu cevap üzerine Berire: “*Benim ona ihtiyacım yok.*” demiştir.¹⁰¹³

Hiz. Peygamber'in (s.a) kadınların fikirlerine değeri vermiş olduğu zikredilen örneklerde görölmektedir. Nitekim Ebu Hureyre Hiz. Peygamber'in (s.a) istişareye vermiş olduğu değeri şöyle dile getirmektedir:

“*Rasulü Allah'tan (s.a) daha çok ashabıyla istişare eden bir kimse görmedim.*”¹⁰¹⁴

Hiz. Peygamber'in (s.a) vefatından sonra Hulefa-i Raşidin döneminde halifelerin istişare ettiği seçkin değeri insanlar olmuştur. Ayrıca Halifeler Hiz. Peygamber'in (s.a) eşlerinin ve diğer kadınların fikirlerine başvurup görüşlerini almışlardır. Örneğin Hiz. Ömer şifa bnt. Abdillan'ın görüşlerine önem vermiştir.¹⁰¹⁵ Hiz. Ömer'in vefatından sonra yeni halife seçimi için tayin edilen Abdurrahman b. Avf Medine sokaklarında kadın erkek demeden herkesin görüşlerini almıştır.¹⁰¹⁶

Hiz. Peygamber (s.a) ve Hulefa-i Raşidin dönemindeki uygulamalara bakıldığında kadın erkek ayrımı yapılmaksızın bilgi sahibi olanların görüşlerine başvurulmuş ve bu kişiler itibar görmüştür. Bu uygulamalara bakıldığında Hiz. Peygamber'e (s.a) atfedilen “*Kadınlara danışınız fakat tersini yapınız.*” şeklindeki rivayetin asılsız olduğu anlaşılmaktadır. Kaldı ki Hiz. Peygamber (s.a) kadınlara hiçbir konuda danışmasaydı veya bir şey sormasaydı her zaman emreden biri olsaydı ona hiçbir şekilde kadınlardan itiraz da gelmezdi. Fakat Hiz. Peygamber'in (s.a) yaşantısındaki uygulamalarda da görüldüğu üzere bu dönemde kadınların fikirlerine her zaman ehemmiyet verilmiş ve birçok konuda onların görüşlerine başvurulmuştur.

2.11. Hiz. Peygamber'in (s.a) Hanım Sahabelerle Latifeleşmesi (şakalaşması)

Latife Arapçada, ince, incelik anlamına gelen latiften türemiş bir kavramdır. Dolayısıyla bundan davranış ve üsluptaki incelik kastedilmektedir.¹⁰¹⁷ Latifeler, güzel bir espri, hoş bir şaka ve ince bir eleştiri olabildiği gibi evrensel bir ahlak kuralını da yansıtabilirler. Bu sebeple latifeler bir bakıma eğlendirici, ahlaki ve felsefi edebiyat metinleridir.

¹⁰¹³ Buhari, Talak, 16; İbn Mace, Talak, 29; Büyükçınar, Tekin, vd. *a.g.e.* C. VII-VIII. s. 736.

¹⁰¹⁴ Mollamehmetoğlu, *a.g.e.* C. III, s. 240.

¹⁰¹⁵ Mehmed Emre, *Büyük İslam Kadınları*, Çile Yayınevi, İstanbul 1977, s. 300; Kandehlevi, *a.g.e.* C. II, s. 101; Erdoğmuş, *el İsabe (Seçkin Sahabeler)*, s. 518.

¹⁰¹⁶ Dikmen, *a.g.e.* s. 244.

¹⁰¹⁷ İsmail Yakıt, “Hiz. Peygamber'den Nükte ve Latifeler”, *SDÜİFD*, 1997, S. 4, s. 1.

Latifeler yapısı gereği anlamsız bir mizaha, hiciv ve eleştiriye dönüşebilmektedir. Böyle bir durumda latifeler eğlendirici ve öğretici olmaktan çok yıkıcı ve zararlı bir hal alırlar.¹⁰¹⁸

İnsanoğlu ağırlaşan şartlar altında zaman zaman zihni ve bedeni olarak yorulmaktadır. İnsan hayatın kasvetinden, sıkıntılarında bir nebze olsun kurtulabilmek için esprili ifadeler ve tatlı şakalara ihtiyaç duyabilmektedir. Nitekim Hz. Ali'nin bu husustaki tavsiyesi şöyledir:

*“Bedenlerin yorulduğu gibi gönüller de yorulup usanır. Kalplerinizi dinlendirin; ona ulaşacak hikmet yollarını arayın. Nefis oyun ister ve oyalanmaya meyillidir. Yanlış şeyleri yapmak ister, tembelliğe yatkındır, rahatı arzular, çalışmaktan nefret eder... Eğer nefsinin çok arzularsan yıpratırsın, başıboş bırakırsan hepten rezil edersin.”*¹⁰¹⁹

İnsan ruhunu dinlendiren yollardan biri insanın tabiatında var olan mizah duygusudur. Kırıcı olmayan, içeriğinde yalan barındırmayan, insanları düşünmeye sevk eden ve meşru yollardan yapılan latifeler insanlar üstünde müspet tesirler meydana getirir. Ayrıca latifeler, insanlar arasında sevgi iletişimine ve toplumsal bünyenin sağlanmasına katkıda bulunur.¹⁰²⁰

Hz. Peygamber, (s.a) ashabına şaka yaparken doğruluktan ayrılmamış ve onları güldürürken düşündürmüştür. O bir rivayetinde: *“Başkalarını güldürmek için yalan söyleyen kişiye yazıklar olsun, yazıklar olsun, yazıklar olsun.”*¹⁰²¹ buyurmuştur.

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre sahabeden birisi: *“Ya Rasulellah! İşte sen de bizimle şakalaşıyorsun.”* demiştir. Bunun üzerine Allah Rasulü: *“Ben yalnızca gerçeği söylüyorum.”*¹⁰²² buyurmuştur.

Mü'minleri birbirinden ayrı tutmayan Hz. Peygamber, (s.a) kendi hanımlarıyla ve diğer hanım sahabelerle şakalaşmıştır. Nitekim rivayetten anlaşıldığı üzere bir gün Hz. Aişe bir oyuncağı ile oynuyordu. Hz. Peygamber (s.a) oyuncağın iki kanatlı bir at olduğunu görünce: *“Ey Aişe! Bu da nedir.”* diye sordu. Hz. Aişe tereddüt etmeden *“At.”* Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) tekrar sordu: *“Atın hiç kanadı olur mu?”* Bu soru

¹⁰¹⁸ Ahmet Özalp, “Latife” ty. Kaynak: <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/latife.html>, (E. T. 04. 12. 2011).

¹⁰¹⁹ Akyüz, a.g.e. C. IV, s. 386-387.

¹⁰²⁰ Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. XV, s. 209-210; Yakıt, a.g.m. s. 2.

¹⁰²¹ Mollamehmetoğlu, a.g.e. C. IV, s. 160.

¹⁰²² Mollamehmedoğlu, a.g.e. C. III, s. 400.

üzerine Hz. Aişe: “*Süleyman’ın atlarında da kanatlar vardı ya!*” cevabını vermiştir. Bu cevap karşısında Allah’ın Rasulü (s.a) tebessüm etmiştir.¹⁰²³

Bir kimsenin İbn Abbas’a Hz. Peygamber’in (s.a) nasıl şaka yaptığını sorması üzerine o da: “*Allah’ın Rasulü (s.a) bir gün hanımlarından birine geniş bir elbise giydirdi. Bu elbiseyi giy, Allah’a şükret, eteğini de bir gelin eteği gibi bir sürü bakalım.*” demiştir.¹⁰²⁴

Hz. Peygamber’in (s.a) halası Safiye bir gün O’na gelerek cennete girmesi için dua istemiştir. Rasulüllah (s.a) halasına: “*Hala bilmiyor musun, ihtiyar olan cennete giremez.*” demiştir. Safiye cennete giremeyeceği endişesiyle ağlamaklı bir hale gelmiştir. Fakat Hz. Peygamber (s.a) hemen tebessüm ederek: “*Gerçekten biz onları yepyeni bir yaradılışla yarattık da onları bakireler, kocalarına sevimliler ve birbirlerinin akranları kıldık.*” demek suretiyle Vakıa suresinin 35-37 mealindeki ayetlerini okumuştur. Bunun üzerine Safiye de onun maksadını anlayarak sevinç ile yanından ayrılmıştır.¹⁰²⁵

Rivayetlerde geçtiği üzere Allah’ın Rasulü (s.a) zaman zaman çok saygı gösterdiği Ümmü Eymen ile şakalaşır. Bir gün Ümmü Eymen Hz. Peygamber’den (s.a) deve istedi. Hz. Peygamber (s.a): “*Sana bir deve yavrusu vereceğim.*” deyince o: “*Yavru alıp da ne yapayım?*” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a): “*Ne kadar deve varsa hepsi de deve yavrusu değil midir?*” buyurdu.¹⁰²⁶

Örnek olarak verilen rivayetlerden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (s.a) kadınların gönüllerini hoş etmiş ve onların gülümsemelerini sağlamıştır. Hz. Peygamber (s.a) kadınlara karşı son derece sevecen ve yumuşak davranmıştır. O yapmış olduğu ince latifelerle kadınları düşündürmüş, onların kalplerini dinlendirmiş ve yüzlerinde tebessüm oluşmasını sağlamıştır. Nitekim Hz. Peygamber, (s.a) şaka yapılacağı zaman nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini, şakanın, latifenin bünyesinde nelerin olmasının veya olmamasının uygun olacağını tüm bu anlatılan misallerde görüldüğü üzere ashabına ve genelde tüm insanlığa kendi örneği çerçevesinde öğretmiştir.

¹⁰²³ Ebu Davud, Edeb, 62/4932.

¹⁰²⁴ Kandehlevi, a.g.e. C. III, s. 122.

¹⁰²⁵ Yıldız, vd. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. I, s. 349.

¹⁰²⁶ Dere, a.g.e. s. 205.

SONUÇ

Kadın konusu, insanlık tarihi içerisinde üzerinde en çok konuşulan ana temalardan birisi olmuştur. İnsanlık tarihi süresince kadın çoğu zaman hak ettiği değeri bulamamış, onun aslının ne olduğu tartışılmış hatta manevi alanda ibadet etme özgürlüğünün olup olmadığı dahi münakaşa konusu olabilmıştır.

Eski medeniyetlerde, Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerde kadın ezilen, hakir görülen her türlü haktan mahrum bırakılan bir mahlûktan öteye geçememiştir. Kadın bu düşünceye göre sadece bir eşya ve erkeğin şehvi duygularını tatmin eden sıra dışı bir varlıktır. Tarihi süreçte kadın ataerkil bir yapının himayesinde kalmış, kendini dahi savunamaz hale gelmiş ve kötü muamelelere maruz kalmıştır. Bu ataerkil düzen içerisinde kadın, sosyal ve kültürel hayatın gerisinde bırakıldığı gibi kendi ailesinin içerisinde dahi bir yer bulamamıştır. Kadının bu durumu İslam öncesi cahiliye döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde kadın, ailesine maddi bir külfet olan bu sebeple de diri diri toprağa gömülen bir varlıktır. Kadın hiçbir zaman erkeğin sahip olduğu statüye ulaşamamış ve aşağı bir konumda olmuştur.

İslam'ın yeryüzünü aydınlatmaya başlamasıyla kadının konumu tedrici olarak iyileşme göstermiştir. İslam'ı tebliğ etmekle vazifeli olan Hz. Peygamber, (s.a) Allah tarafından gönderilen vahiy ışığında insanları eğitime tabi tutmuş; uygulamış olduğu metotlarla birçok alanda kadınların statüsünü yükseltmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) insanlığa öğretmen olarak gönderilmiştir. Hadis diye tanımlanan Hz. Peygamber'in (s.a) sözleri, fiilleri ve takrirleri ise bu eğitim sürecinin en önemli parçası olmuştur. Ayrıca onun hadisleri, İslam dininin istediği davranış biçimlerini ve istenmeyen davranışların nasıl değiştirileceğini ortaya koyan eğitsel materyaller niteliğindedir.

Hz. Peygamber'in (s.a) risaletinden sonra tedvin edilen hadisler birçok hadis kitaplarında yerini almıştır. İslam dininin Kur'an'dan sonra ikincil kaynağı konumunda olan hadisler itikadi, fıkhi alanda ve muamelat alanında delil olarak kullanılmış, bu doğrultuda yorumlanmış ve değerlendirilmiştir.

Klasik şerhler irdelendiğinde hadislerin savunmacı bir yaklaşımla değerlendirildiği ve zahiri manalarının dikkate alındığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a) bazı hadislerini bütüncül bir yaklaşımdan uzak ve dar bir perspektifte değerlendirenler bazı sebeplere binaen red yoluna gitmişlerdir. Hâlbuki Hz. Peygamber'in (s.a) söylemiş olduğu hadislerin bir gerekçesi, öncesi, sonrası ve bir

muhabatı vardır. Ayrıca dil, üslup, çevre ve fiziki ortam gibi bir takım faktörler hadisin anlaşılmasına etki eden durumlardır. Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a) Müslümanlara bir şeyler öğretmek amacıyla bazen mecaz anlamlı ve vecih sözler kullanabilmiştir. Bu sebeple hadisleri anlamaya çalışılırken onları eğitsel değer açısından tüm etkenler dikkate alınarak bir bütün olarak anlamının ve değerlendirmenin daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

İslam'ın gelişiyle beraber sosyal hayatta hak ettiği değere kavuşan kadın, Hz. Peygamber'in (s.a) vefatından sonraki süreçte hadislerdeki inceliklerin yahut eğitsel değerlerin fark edilememesi sonucunda İslam öncesi maruz kalmış olduğu sosyal konumuna geri döndürülmüştür. Nitekim "*Kadının kaburga kemiği gibi yaratılması*" hadisinde kemiğin eğriliğinden ötürü kadının kusurlu kabul edilmesi; "*Cehennemliklerin çoğunu kadınların oluşturması*"nın onun fitri yapısından kaynaklanan bir olgu olduğunun kabulü; "*Erkeğin ailenin reisi-yöneticisi olmasından*" dolayı kadın üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olduğu kanaatine varılması, hadislerin algılanışında sık bir yaklaşım tercih edildiği görüşümüzü güçlendirmektedir. Ayrıca kadının adetli dönemlerinde necis ve pis kabul edilmesi ve şartlar ne olursa olsun mescitlere gitmesinin uygun görülmemesi, Hz. Peygamber'in (s.a) hayatı boyunca gayretleriyle teşekkül etmiş olan, kadınlara verilen değer ve onların sosyal hayattan dışlanmaması gerektiği düşüncesinin bozulduğunun bir göstergesidir.

Kadınlara ilgili rivayetlerdeki eğitsel değerlerin daha iyi anlaşılabilmesi ve tezimize alt yapı oluşturabilmesi maksadıyla birinci ve ikinci bölümde incelediğimiz İslam öncesi ve cahiliye dönemlerinde, kadının erkeğin statüsüne ulaşamamış olduğunu, mirastan mahrum bırakıldığı gibi kendisi başkalarına miras bırakılan bir eşya muamelesi gördüğünü idrak etmekteyiz. Bu devirlerde yine bir çocuk dünyaya getiremediği takdirde kadının ailenin içerisinde bir birey olarak kabul edilmediği kaynaklarda yer almaktadır.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a) devrinde bu olumsuzlukların kaldırılmaya çalışıldığını, o çağın şartlarını da dikkate alarak kadınlar lehine son derece önemli değişme ve gelişmelerin yaşandığını tespit etmiş bulunuyoruz. Her şeyden önce İslam'ın kadına verdiği hakların başında ona tam bir kişilik kazandırması gelmektedir. Öyle ki kadın İslam ile bir insan olarak yapacağı iyi ve kötü işlerin sorumluluğunun kendisine ait olacağı bilincine kavuşturulmuş ve kendisine bağımsızlık kazandırılmıştır.

Artık kadın miras bırakılabilen bir mahlûk değil; mal-mülk sahibi olabilen, bunlarda istediği gibi tasarruf edebilen ve ailesine varis olabilen bir varlık haline gelmiştir. Ayrıca kadın ailenin bir parçası haline gelmiş hatta evlatlarının eğitimini üstlenen en önemli bir birey olmuştur. İslam öncesi dönemlerde horlanan kadın, artık değer verilen ve haklarına saygı duyulan bir konuma yükseltilmiştir. Evrensel bildirge niteliği taşıyan Hz. Peygamber'in (s.a) Veda Hutbe'sinde dahi O kadınların haklarına vurgu yapmış ve onlarla en güzel şekilde geçinilmesini insanlara tebliğ etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a) kadınların görüşlerine en az erkeklerinki kadar değer vermiş, onları hiçbir zaman ikinci plana atmamıştır. Bu sebeple kadınların aklının kıt olduğunu ve dinlerinin eksik olduğunu söylemek Hz. Peygamber'in (s.a) öğretileriyle bağdaşmamaktadır. Nitekim bazı konularda Hz. Peygamber (s.a) onların görüşlerine başvurmuş ve konuyu bu doğrultuda tatbik etmiştir. Kadınlar Hz. Peygamber'in (s.a) ve Kur'an'ın onlara olumlu yaklaşımı sayesinde kadın hakları konusunda şuurlanmışlardır. Ayrıca kadınların erkeklerin tahakkümlerine boyun eğmemek adına göstermiş oldukları çabaları Allah'ın elçisi tarafından destek görmüştür. Nitekim o dönemde erkekler kendileri için bir ayet iner veya Hz. Peygamber'in (s.a) ihtarıyla karşı karşıya kalırsanız korkusuyla kadınlar hakkında olumsuz davranışlarda bulunamamışlardır.

Hz. Peygamber (s.a) devrinde kadın hayatın içerisinde meşru ölçüler çerçevesini aşmamak kaidesiyle her daim olmuştur. Bu dönemde ticari, siyasi hayat ve çeşitli meslek kollarında kadınlar erkeklerin yanında yer alabilmişlerdir. Ayrıca kadınlar bu dönemde mescitlere rahat bir şekilde gidebildikleri gibi bugün dahi kılmaları hoş görülmeyen Cuma ve bayram namazlarına da iştirak edebilmişlerdir.

Kadınlar Hz. Peygamber'in (s.a) sohbetlerini çeşitli zaman ve mekânlarda takip etmişler hatta kendileri için ondan özel vakit ayırmasını talep etmişlerdir. Böylece kadınlar eğitim öğretim faaliyetlerinde erkeklerden geri durmamışlardır. Kadınlar Hz. Peygamber'den (s.a) almış oldukları eğitim sayesinde kendilerini rahatça ifade edebilmişlerdir. Bunun sonucunda erkeklerle birtakım konularda tartışabilen ve onların hatalarını çekinmeden söyleyebilen kadınlar topluluğu meydana gelmiştir. Yine Hz. Peygamber'in (s.a) eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunan kadınlar birçok konuda Müslümanlara yol gösterebilecek düzeye gelmişlerdir. Hakeza Hz. Aişe, Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Seleme ve Hz. Şifa bnt. Abdullah gibi hanımlar ilmi faaliyetlerde bulunmuşlar ve

birçok talebe yetiştirmişlerdir. Öyle ki mevki makam sahibi olan kimseler bu kadınların görüşlerine başvurma ihtiyacını kendilerinde hissetmişlerdir.

Araştırmamız boyunca bahsedildiği üzere Hz. Peygamber (s.a) eğitim alanında, sosyal ve ahlaki alanda kadınların en üst noktada olabilmelerini sağlamak için onları en güzel şekilde eğitmiştir. Hz. Peygamber (s.a) kadınlara sevgi diliyle yaklaşmış, rahmet ve tevazu kanatlarını onların üzerine indirmiştir. Onlara en güzel şekilde davranan Hz. Peygamber (s.a) bazen de onlarla şakalaşabilmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a) ardından insanların sarılabilecekleri iki şey kalmıştır ki bunlardan biri Kur'an diğeri ise Hz. Peygamber'in (s.a) sünnetidir. Müslümanlar için büyük bir öneme haiz olan bu iki kaynak zaman zaman yanlış anlaşılmış ve değerlendirilmiştir. Bununla birlikte değişen yaşam şartları, erkeklerin kadınların aleyhine olacak menfi düşüncelere sahip olması, çevresel ve bazı siyasal faktörler Kur'an ve sünnetin farklı yorumlanmasında etkili olmuştur. Hz. Aişe, Ümmü Seleme ve bazı hanım sahabiler Hz. Peygamber'den (s.a) almış oldukları ilim sayesinde hayatta oldukları müddetçe bu menfi yorumlara karşı koyabilmişlerdir.

Netice itibariyle Hz. Peygamber'in (s.a) uygulamış olduğu bu değerlerin bugünün toplumu için de örnek teşkil etmesi gerektiği kanaatindeyiz. Hz. Peygamber'in (s.a) hadisleri bu doğrultuda değerlendirilmelidir. Onun vermek istediği eğitsel mesajların ne olduğunu anlamak için rivayetlere bütünsel olarak bakmalı ve değerlendirmeler bu doğrultuda yapılmalıdır. Gerçek olan şu ki Hz. Peygamber'in (s.a) sözlerinin Kur'an'ın ruhuna aykırı olması söz konusu olamaz. Allah tarafından gönderilen vahiyleri hayatında tatbik eden ve bu doğrultuda Müslümanlara bilmediğini öğreten Hz. Peygamber'in (s.a) uygulamaları da vahiyle ters orantılı olamaz.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Afzalurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, Çev. Heyet, İnkılâp Yay. İstanbul 1988, C. I.
- Ağırman, Cemal, *Kadının Yaratılışı*, Rağbet Yay. İstanbul 2001.
- Akbulut, Ahmet, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, Pozitif Matbaacılık, Ankara 2001.
- Akseki, Ahmed Hamdi, *Ahlak Dersleri*, Üçdal Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul 1968.
- Akyüz, Vecdi, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, Beyan Yay. İstanbul 2006, C. III-IV.
- Alagaş, Mehmet, *Kadının Onuru*, İnsan Dergisi Yay. 12. Baskı, İzmir 2009.
- Arnold, Sir Thomas Walker, *İntişar-ı İslam Tarihi*, Çev. Hasan Gündüzler, Akçağ Yay. Ankara 1971.
- Arpaguş, Hatice Kelpetin, "Kur'an Perspektifinden Yaratılış İtibariyle Kadına Bakış", *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, Özkan Matbaacılık, 1. Baskı, Ankara 2010.
- Arslan, Ali, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan Yay. İstanbul, t.y, C. XIV.
- Ataşalan, Zeynel Abidin, *Tevrat, İncil ve Kur'an'a Göre Aile Kavramı*, (Yüksek Lisans Tezi) Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008.
- Aşık, Nevzat, *Sahabe ve Hadis Rivayeti*, Akyol Neşriyat ve Matbaacılık, İzmir 1981.
- Ateş, Ali Osman *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 2. Baskı, Beyan Yay. İstanbul, 2006.
- _____, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, Beyan Yay. İstanbul 1996.
- Ateş, Süleyman, *İslam'a İtirazlar ve Kur'an'ı Kerim'den Cevaplar*, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1966.
- _____, *İşari Tefsir*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. Ankara 1974.

_____, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul t.y, C. II.

Aydın, Mehmet Akif, "İslam'da Kadın" md. *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul 2001, C. XXIV.

Başar, Serpil, *Kur'an'ın İlk Kadın Yorumcuları*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

Berki, Ali Himmet, Keskiöglü, Osman, *Hatem'ül Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 12. Baskı, Ankara 1988.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Akpınar Yay. İstanbul 1992.

_____, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1967, C. II.

Birekul, Mehmet Emin, *Peygamber Günlerinde Kadın*, Yediveren Kitap, 1. Baskı, Konya 2004.

Bolelli, Nusrettin, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İstanbul 1998.

Büyükçınar, Ahmet Muhtar, Tekin Ahmed, Harman Ömer Faruk, Erol Yaşar, *Sünenü'n-Nesai*, Kalem Yayınevi, İstanbul 1981. C. I-VIII.

Canan, İbrahim, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, Işık Akademi Yay. 2. Baskı, İzmir 2010.

_____, *Kur'an'da Çocuk Eğitimi*, Nesil Matbaacılık, İstanbul 1996.

_____, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay. 1. Baskı, Ankara 1990, C. IX.

_____, *Peygamberimizin Okuma Yazma ve Öğretim Seferbirliği*, Yeni Akademi Yay. İstanbul 2006.

Canan, M. Zeki, *İslam Tarihi(Cahiliye Devri-Siyer-i Nebi-Halifeler Devri)*, Yelken Mat. İstanbul 1977.

Carullah, Musa, Carullah Bigi Musa b.Fatıma et- Tatarı, *Hatun*, Trc. Mehmet Görmez, Kitabiyat, Ankara 1999.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 1998, I.

Clemant, Huart, *Arap ve İslam Edebiyatı*, Ter. Cemal Sezgin, Tisa Matbaası, Ankara ty.

Çağatay, Neşet, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. Ankara, 1971.

_____, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Usulu*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. 9. Baskı, İstanbul 2001.

_____, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yay. İstanbul 1982.

Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hâkim ve Meali Kerim*, Dergâh Ofset, İstanbul 2011, C. III.

Çelebi, Ahmed, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, Ter. Ali Yardım, Damla Yay. 3. Baskı, İstanbul 1998.

Çeleğen, Nuriye, *Peygamberimiz Kadınlara Nasıl Davranırdı?*, Nesil Yay. İstanbul 2009.

Dağ, Mehmet, Öymen, Hıfzırrahman Raşit, *İslam Eğitim Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1974.

Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul 1977.

Dere, Nurgül, *Hanım Sahabiler Asrı Saadetin İncileri*, Kayıhan Yay. İstanbul 2010.

Derveze, İzzet, *et-Tefsirü'l Hadis: Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*, Çev. Mustafa Altınkaya, Ekin Yay. 2. Baskı, İstanbul 1998, C. VI.

Dikmen, Mehmet, *İslam Hukukuna Göre Aile'de ve Toplumda Kadın*, Cihan Yay. İstanbul 2010.

Duman, M. Zeki, *Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Münasebetler Adab-ı Muaşeret*, Dilek Matbaası, 1982.

Ebu Davud, Süleyman b. Eşas (v. 275/888), *Sünenu Ebi Davud*, Çağrı Yay. İstanbul 1981.

Ebu Gudde, Abdulfettah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodu*, Trc. Enbiya Yıldırım, Yasin Yayınevi, İstanbul 2001.

Ebu Şakka, Abdulhalim, *Tahrir'ul Mer'e: İslam Kadın Ansiklopedisi*, Çev. Fethi Güngör, Denge Yay. İstanbul 1996, C. I-IV.

el-Belaruzi, Ahmed b. Yahya b. Cabbar Davud el-Bağdadi, *Fütuhu'l- Buldan*, Çev. Mustafa Fayda, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.

el-Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihü'l Buhari*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1992, C. I-III.

_____, *Edebu'l Müfred*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2009, C. I-II.

el-Cevziyye, İbn Kayyım, *Peygamberimize Sorulan İlginç Sorular*, Trc. Taceddin Uzun, Uysal Kitabevi, Konya ty.

el-Hudari, Muhammed, *İslam Hukuk Tarihi*, Trc. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yay. İstanbul 1974.

el-Kardavi, Yusuf, *Hz. Peygamber ve İlim*, Çev. Dilaver Selvi, Şule Yay. 1991.

Elmalılı Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Nebioğlu Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1960, C. II.

el-Mevdudi, Ebu-l A'la, *Hicab*, Çev. Harun Ünal, Ağaç Yay. 2. Baskı, İstanbul 2004.

Emre, Mehmed, *Büyük İslam Kadınları*, Çile Yayınevi, İstanbul 1977.

_____, *İslam'da Kadın ve Aile*, Bedir Yay. İstanbul 1974.

er-Razi, Fahrudin, *Tefsir-i Kebir-Mefatihü'l Gayb*, Çev. Suat Yıldırım, Lütfi Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Akçağ Yay. Ankara 1989, C. VI.

Erul, Bünyamin, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, Kitabiyat Yay. Ankara 2002.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay. İstanbul 1999.

es-Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, Çev. Yaşar Kandemir, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İstanbul 1996.

es-Sıbai, Mustafa, *el-Mer'e Beyne'l-Fıkh ve'l Kanun*, Çev. İhsan Toksarı, Nida Yayınevi, İstanbul, 1969.

_____, "Tarih Boyunca Kadın haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku", *İslam'da Kadın Hakları*, Rağbet Yay. Ankara 1993. C. 1.

et-Tirmizi, Muhiddin b. İsa b. Sevre, *es-Sünen-i et-Tirmizi*, Çağrı Yay. İstanbul 1981.

Fadlullah, Muhammed Hüseyin, *İslami Açıdan Kadın Sorunu*, Çev. Ali Kaya, Ağaç Yay. 3. Baskı, İstanbul 2005.

Fazlurrahman, *İslami Yenilenme*, Çev. Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yay. Ankara 2003, I-IV.

Galanti, Avram, *Hamurabi Kanunu*, Kağıtcılık ve Matbaacılık, İstanbul 1925.

Gazali, Ebu Hamid Hucet'ül İslam Muhammed b. Muhammed, *Bâtınlığın İç Yüzü*, Çev. Avni İlhan, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 1993.

_____, *Müslüman Ahlakı*, Trc. Abdülcélil Candan, Nükte Kitap, 5. Baskı, Konya 2004.

Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2000.

Gözütok, Şakir, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, Fecr Yay. 1. Baskı, Ankara 2002.

Güler, Zekeriya, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, Dizgi Ofset, 3. Baskı, Konya 2005.

Günay, Tümer, Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay. Ankara 1988.

Haliliyan, Seyyid Halil, *Kur'an'da Kadının Görüntüsü*, Çev. Süleyman Demir, İnsan Yay. 1. Baskı, İstanbul 2008.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yayımcılık ve Ticaret, 5. Baskı, İstanbul 1990, C. I-II.

_____, *İslam Müesseselerine Giriş*, Trc. İhsan Süreyya Sırma, Düşünce Yay. 1. Baskı, İstanbul 1981.

_____, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahifai Hemmam b. Münebbih*, Trc. Kemal Kuşcu, Bahar Yay. İstanbul 1967.

Hatiboğlu, Mehmed Said, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Kitabiyat, 1. Baskı, Ankara 2004.

Hatipoğlu, Haydar, *Süneni İbn Mace Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yay. İstanbul 1982.

Heysemi, Ebü-l Hasan Nureddin Ali b. Ebi Bekr b. Süleyman, *Mecmaü'z-Zevaid ve Menbaü'l-Fevaid*, Müessesetü'l-Maarif, Beyrut 1986, C. IV.

Hicazi, M. Mahmud, *Furkan Tefsiri*, Trc. Mehmet Keskin, İlim Yay. İstanbul ty.

Hilmi, Filibeli Ahmet, *İslam Tarihi*, Ankara Yay. İstanbul Matbaacılık, Ankara 2005.

Hunke, Sigrid, *Avrupa'nın Üzerine Doğan İslam Güneşi*, Çev. Servet Sezgin, Bedir Yayınevi, İstanbul 1997.

Işık, Hüseyin Hilmi, *Tam İlmihal Saadet-i Ebediye*, Hakikat Kitapevi, 118. Baskı, İstanbul 2011.

İbn Hacer, el-Askalani, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut ty. C. IV-VII-VIII.

_____, *el-İsabe (Seçkin Sahabeler)*, Trc. Seyfullah Erdoğan, Sağlam Yayınevi, İstanbul 2011.

İbn Hişam, Ebu Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, *Siret-i İbn Hişam Tercemesi*, Trc. Hasan Ege, Kahraman Yay, İstanbul ty. C. I-II-III.

İbn İshak, Ebu Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar, *Siyer*, Trc. Sezai Özel, Akabe Yay. İstanbul 1988.

İbn Kesir, Ebü'l Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yay. İstanbul 1994.

İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezir el-Kazvini (v. 275), *Sünenü İbn Mâce*, Çağrı Yay. İstanbul 1981.

İbn Hanbel, *Müsned, (el Fethur Rabbani Tertibi)*, Çev. Rifat Oral, Thrc. Süleyman Sarı, Ensar Yay. İstanbul 2004, C. I-VI.

İbn Ebu Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *el-Kitabü'l-Musannef fi'l-Ehadis ve'l-Asar*, Haz. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad 1409, C. I.

İmam Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Muri, *Riyâzu's-Salihin Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Trc. M. Yaşar Kandemir, İ. Lütüfi Çakan, Raşit Küçük, Erkam Yay. İstanbul 2008, C. II.

_____, *Nübüvvet Pınarından Kırk Hadis*, Ter. A. Lütüfi Kazancı, Marifet Yay. İstanbul, 2006.

_____, *Riyazü's Salihin Metni ve Eksiksiz Tercümesi*, Ter. Sıtkı Gülle, Dergâh Ofset, İstanbul 2003, C. I.

Kadioğlu, Süheyla, *Bitmeyen Savaşım Kadın Hareketleri Tarihi:1*, Sel Yay. İstanbul 2001.

Kandehlevi, M. Yusuf, *Hayatu's-Sahabe: Peygamberimiz ve İlk Müslümanlar*, Trc. Sıtkı Gülle, Akit Gazetesi, İstanbul 1996, C. II.

- Kandemir, M. Yaşar, *Peygamberimin Sevdiği Müslüman*, Zafer Yay. İstanbul 2004.
- Karaman, Fikret, Karagöz İsmail, vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 2006.
- Karaman, Hayreddin, Çağrıcı Mustafa, Dönmez İbrahim Kâfi, Gümüş Sadreddin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 2007.
- Karaman, Hayreddin, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yay. 4. Baskı, İstanbul 2004.
- _____, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yay. 3. Baskı, İstanbul 2003.
- _____, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İz Yay. 24. Baskı, İstanbul 2007.
- Kazıcı, Ziya, *İslam Medeniyet ve Müesseseleri Tarihi*, Kayıhan Yay. İstanbul 1999.
- Kettani, Muhammed Abdülhay, *Hz. Peygamber'in yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İz Yay. İstanbul 1990. C. I-II-III.
- Kılavuz, Saim, *Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1993.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Kitabiyat, 2. Baskı, Ankara 2004.
- Kitab-ı Mukaddes, *Eski ve Yeni Ahid*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1972.
- Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul ty. C. VIII.
- _____, "Erkam" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul 1993, C. VIII.
- Köksal, Hilal, *Rivayetler Işığında Hz. Peygamber Döneminde Gündelik Hayat ve Kadın*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Köroğlu, Edip, *Evlilik ve Cinsel Hayat*, Motif Yay. 1. Baskı, İstanbul 2006.
- Kur'an'ı Kerim, *Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2009.
- Kutup, Seyyid, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, Çev. Mustafa Nuhoğlu, Ravza Yay. 5. Baskı, İstanbul ty.
- _____, *Kadın ve Aile*, Çev. Halit Yılmaz, İhtar Yay. 2. Baskı, İstanbul 1997.

- Mahmud, Abdulhalim, *Müslüman Kadının Şahsiyeti Kültür ve Daveti*, Çev. Veysel Bulut, Mustafa Nuhoğlu, Ravza Yay. 2. Baskı, İstanbul 2001.
- Malik b. Enes, *Muvatta*, Çağrı Yay. İstanbul 1992.
- Martin, Lings, Martin *H. Muhammed'in Hayatı*, Trc. Nazife Şişman, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 1993.
- Metin, Şems, *Yahudi Atasözleri*, Milenyum Yay. İstanbul 2005.
- Mevlana, Şibli en-Numani, *Asrı Saadet: Peygamberimizin Sireti*, Trc. Ömer Rıza Doğrul, Eser Yay. İstanbul 1973, C. III.
- _____, *Asr-ı Saadet: İslam Tarihi*, Trc. Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat, İstanbul 1978, C. IV.
- Mollamehmetoğlu, Osman Zeki, *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*, Yunus Emre Yay. İstanbul ty. C. I-VI.
- Montgomery, Watt, *H. Muhammed'in Mekkesi*, Çev. Mehmet Akif Ersin, Bilgi Vakfı Yay. Ankara 1995.
- Muhsin, Âmine Wedud, *Kur'an ve Kadın*, Çev. Nazife Şişman, İz Yay. 3. Baskı, İstanbul 2005.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi, *Sahih-u Müslim*, Çağrı Yay. İstanbul 1981.
- Niyaz, Mevlana, *Kadın Sahabiler*, Trc. Ali Genceli, Toker Yay. İstanbul 1971.
- Okiç, M. Tayyib, *İslamiyet'te Kadın Öğretimi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 4. Baskı, Ankara 1984.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1971.
- Özafşar, M. Emin, *Hadisi Yeniden Anlamak*, Ankara Okulu Yay. 2. Baskı, Ankara 2000.
- Öztürk, Levent, *H. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, Ayışığı Yay. İstanbul 2001.
- Reşid Rıza, Seyyid Muhammed, *İslam'da Kadının Hukuku*, Nida Yay. 2. Baskı, Malatya 2008.
- Sarıcık, Murat, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, Nesil Yay. İstanbul 2004.
- Sarıçam, İbrahim, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Vakfı Yay. Ankara 2001.

Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed (s.a) Devrinde Kadın*, Ravza Yay. 3. Baskı, İstanbul 1991.

_____, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, Ravza Yay. İstanbul 1996.

Serahsi, Şemsü-l Eimme Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed, *Mebcut*, Editör, Mustafa Cevat Akşit, Ter. S. Duman, O. Güman, tashih, H. Döndüren, F. Atar, Gümüşev Yay. İstanbul 2008, C. XVI.

Shaikh, N. M. *İslam Toplumunda Kadın*, Trc. Ali Zengin, Fikir Yay. İstanbul 1983.

Sofuoğlu, Mehmet, *Sahih-i Buhari ve Tercümesi*, Ötüken Yay. İstanbul 1987.

Sürücü, Sümeyye Kahraman, *Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı*, (Yüksek Lisan Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2006.

Şarkavi, Abdurrahman, *Özgürlük Peygamberi Hz. Muhammed*, Trc. Muharrem Tan, Birleşik Yay. 2. Baskı, İstanbul 1996.

Şennavi, Abdulaziz, *Sahabe Hayatından Tablolar (Hanım Sahabeler)* Trc. Taceddin Uzun, Uysal Kitapevi, Ankara 1991, C. III.

Tabatabaî, Âllame Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l Kur'an*, Trc. Salih Uçan, Kevser Yay. İstanbul 1999, C. IV.

Tarhan, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yay. 51. Baskı, İstanbul 2010.

Topaloğlu, Bekir, *İslam'da Kadın*, Ensar Neşriyat, 20. Baskı, İstanbul 2008.

Topcan, Özlem, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Tuksal, Hidayet Şefkatli *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İz Düşümleri*, Kitabiyat Yay. Ankara 1999.

Uğur, Mücteba, *Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu*, Çağrı Yay. İstanbul 1980.

Ünal, İ. Hakkı, *Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefi Mezhebinin Hadis Metodu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 2010.

Vehbi, Mehmed, *Büyük Kur'an Tefsiri (Hulasat'ül Beyan Fi Tefsir'il Kur'an)*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966, C. I-XIV.

Watt, William Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de*, Çev. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, AÜ İlahiyat Fakültesi Yay. Ankara, 1986.

Wolfram, Eberhard, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 1987.

Yeniçeri, Celal, *İslam Ailesi ve Ev İdaresi*, Çamlıca Yay. 1. Baskı, İstanbul 2009.

Yeniçeri, Necati, Kayapınar Hüseyin, *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1988, C. I-XVI.

Yıldırım, Mehmet Sait, *Kur'an Açısından Kadının Şahitliği ve Mirastaki Konumu*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.

Yıldız, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yay. İstanbul 1989, C. I.

Zeydan, Corci *İslam Medeniyeti Tarihi*, Trc. Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1976, C. III.

Zuhayli, Vehbe, *Tefsirü'l-Münir*, Trc. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Risale Yay. 2. Baskı, İstanbul 2005, C. IVX.

DERGİ ve MAKALELER

Acar, İsmail, “*İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliği*”, *İslamiyat*, Nisan-Haziran 2000, C. III, S. 2, ss. 81-85.

Acıyan, Muhammed, “*İslam’da ve Günümüzde Kadının Eğitim ve Öğretimi*”, *Mehir*, 1998, S. 2, ss. 124-129.

Adıgüzel, Adnan, “*İslamiyet’in İlk Dönemlerinde Eğitim Öğretim*” *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara, 2001, C. XXVII, S. 2, ss. 43-58.

Akalın, Ayşe Gül, “*Eskiçağda Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı*”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2003, C. XXI, S. 33, ss. 17-47.

Akdemir, Salih, “*Tarih Boyunca ve Kur’an’ı Kerim’de Kadın*”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1997, C. X, S. 4, ss. 249-258.

Aksu, Ali, “*İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebepler ve Sonuçları Açısından)*”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2004, C. VIII, S. 1, ss. 1-21.

Aktaş, Emel, “*Cahiliyye’de ve İslam’da Kadının Durumu*” *Mehir*, İlkbahar, 1998, S. 2, ss. 116-120.

Altıntaş, Ramazan, “*Cahiliye Arap Toplumunda Kadın*”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2001, S. 1, ss. 61-86.

Apak, Adem, “Ezvac-ı Tahirattan Ümmü Habibe” *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, C. XLV, S. 2, ss. 121-130.

Armaner, Neda “Hadislere Göre Kadının Sosyal Konumuna Umumi Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, TTK Basımevi, Ankara, 1961, C. IX, ss. 131-139.

Aşkoğlu, Nevzat Y, “Kur’an’daki Örnek Olayların (Mesellerin) Ahlaki Bilinç Geliştirmedeki Rollerini” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2001, C. V, S. 1, ss. 1-4.

Atay, Hüseyin, “Allah (cc)’ın Halifesi: İnsan”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1970, C. XVIII, ss. 71-80.

Ateş, Ali Osman, “Hz. Peygamber (s.a) Döneminde Aile”, *Küreselleşen Dünyada Aile (Kutlu Doğum 2009)*, 1. Baskı, TDV Yay. Ankara, 2010, ss. 65-85.

Ateş, Süleyman, “İlmin Yeri ve İstikameti” , *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 1974, C. VIII, S. 2, ss. 75-82.

Ay, Mehmet Emin, “Hz. Peygamber (s.a) Ve Çocuklar”, *Peygamber Hz. Muhammed (Özel Sayı) Diyanet İlmî Dergi*, Başak Matbaa, 2000, 2003, Ankara, ss. 161-180.

Aydın, Ali Arslan, “İslam’da İlme ve İlim Adamına Verilen Üstün Değer” *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 1971, C. X, sayı: 112-113.

Aydın, Şevki, “Ben Ancak Muallim Olarak Gönderildim” Diyen Peygamber, *İslam’da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği (Kutlu Doğum Haftası: 1993)*, TDV Yay. Ankara, 1995, ss. 181-190.

Azimli, Mehmet, “Kadınların İdareciliği Konusundaki Rivayete Tarihsel Bağlamda Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İslami Araştırmalar*, 2002, C. XV, S. 3, ss. 417-422.

Bakan, Tevhit, “Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namazı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2008, S. 30, ss. 41-92.

Bardakoğlu, Ali, “Cahiliye Döneminde Kadın”, *Sosyal Hayatta Kadın*, İSAV, Ensar Yay. İstanbul, 1996, ss. 7-32.

Bayındır Abdulaziz, “Kadın”, *Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1999, C. II, S. 13-14-15, ss. 114-135.

Bayraktar, M. Faruk, “İslam’a Göre Kadının Eğitim Öğretimi” *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi II*, 2. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, ss. 76-92.

Beroje, Sahip, “Günümüz İspat İmkânları ve Anlayışı Işığında Kadının Şahitliğinin Yeniden Değerlendirilmesi”, *EKEVAkademi Dergisi*, 2004, C. VIII, S. 19, ss. 111-134.

Bilgin, Beyza, “İslam’da ve Türkiye’de Kadınlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1997, C. XXXVI, ss. 29-43.

Bouamrane, Chikh, “İslam Tarihinde Eğitim Öğretim Kurumları” Çev. Nesimi Yazıcı, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, ty. C. XXX, ss. 279-285.

Bozkurt, Nebi, “Sünnette Düğün”, *Mehir Dergisi*, 1999, S. 3, ss. 29-39.

Bulaç, Ali, “Makasidü’ş- Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu”, *İslami Araştırmalar*, 1991, C. V, S. 4, ss. 279-295.

Can, Yılmaz, “İlk İslam Mescidlerine Genel Bakış” *Diyanet İlmi Dergi*, 1995, C. XXXI, S. 4, ss. 89-114.

Canan, İbrahim, “Hz. Zeyneb’in Hane-i Saadet’teki İş Atölyesi” *Sosyal Hayatta Kadın*, 3. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, ss. 101-121

Certel, Hüseyin, “Dini Hayatta İbadetin Yeri ve Önemi” *Dini Araştırmalar*, 1999, C. II, S. 4, ss. 54-71.

Cirit, Hasan, “Hz. Peygamber’in Ziyaret Ettiği Hanım Sahabi: Rubeyyi’ Bint Mu’avviz”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2009, C. XLV, S. 2, ss. 139-144.

Coşkun, Selçuk, “Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber’in Kadınları Eğitim Siyaseti”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2006, S. 26, ss. 75-93.

Çakın, Kamil, “Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi”, *İslami Araştırmalar*, Ankara, Mayıs 1998, Cilt, I, S. 1, ss. 5-30.

Çeliker, Hüseyin, “İslam Hukuku’nda Devlet Başkanlığı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun, 2008, S. 26-27, ss. 251-298.

Çetinkaya, Bayram Ali, “Küresel Şiddet Karşısında Sevgi Peygamberi ve İdeal İnsan Hz. Muhammed”, *Diyanet İlmi Dergi*, Başak Matbaa, Ankara, 2006, C. XLII, S. 2, ss. 25-68.

Çevikoğlu, Nurten, “İslam’a Göre Çocuk Terbiyesinde Annenin Yeri” *İslam’da Çocuk ve Aile Terbiyesi(II)*, 2. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, ss. 197-214.

Dalgın, Nihat, “Kadın ve Erkeğin Şahitliği İle İlgili Naslardaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2005, C. V, S. 1, ss. 7-35.

Demir, Fahri, “İslam ve Kadın”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1994, C. XXX, S. 3, ss. 3-14.

Demirel, Harun Reşit, “Bazı Fiten, Melahim ve Siyasi Hadislerin Gaybi Haberler Açısından Değerlendirilmesi” *Yüzüncü Yüzyıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Van, 2000, S. 3, ss. 101-121.

_____, “Hz. Aişe ve Siyaset”, *Yüzüncü Yüzyıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Van, 2000, S. 3, ss. 123-148.

Doğan, Lütfi, “İslam’da İlim Anlayışı” *Diyanet Dergisi*, 1969, C. VIII, S. 82-83, ss. 108-110.

Ebu Zehra, Muhammed “Karı ve Kocanın Hakları” Çev. Hasan Güleç, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1987, S. 4, ss. 457-466.

el-Zerka, Mustafa, “İslam’da İbadetin Hakikatı ve Gayesi”, Çev. Ali Arslan Aydın, *Diyanet İşleri Başkanlığı*, Ankara, 1966, C. V, S. 7, ss. 155-160.

Eren, Mehmet, “Kadınların Hadis İlimine Katkıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, C. XLIV, S. 1, ss. 83-114.

Erul, Bünyamin, “Hadislerin Anlaşılması Meselesi (İslam Geleneğindeki Hadisleri Farklı Okuma Biçimleri)”, *Güncel Dini Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı (Tebliğ ve Müzakereler)* 02-06 Ekim 2002, TDV Yay. Ankara, 2004, ss. 95-114.

_____, “Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Âişe”, *İslamiyat*, 2000, C. III, S. 2, ss. 109-129.

Esen, Muammer, “İnsanın Halifeliği Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2004, C. XIV, S. 1, ss. 15-38.

Eskicioğlu, Osman, “İslam’da Kadının yeri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1994, S. 8, ss. 85-120.

Fırat, Erdoğan, “Bir Eğitim Problemi Olarak Cinsiyet Eğitimi” *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1986, S. 3, ss. 19-28.

Görgülü, Hasan Ali, “İslam Hukukunda Kadının Mali Velayeti ve Mal Varlığı Üzerindeki Tasarruf Ehliyeti”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 2005/1, S. 14, ss. 25-57.

Görmez, Hatice Kübra, “Hane-i Saadetin Bilge Hanım Efendisi Hz. Âişe”, *Diyaret İlmî Dergi*, 2009, C. XLV, S. 1, ss. 45-56.

Gözütok, Şakir “Cahiliye Dönemi Aydınlarının İslam’a Karşı Tutumları”, *Yüzüncü Yüzyıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Van, 1998, S. 2, ss. 167-188.

_____, “Resulullah (s. a. s.) Döneminde İlköğretim Kurumları ve İşlevleri”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 1998, C. 1, S. 2, ss. 165-198.

Güler, Zekeriya, “Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik midir?”, *Mehir Bülteni*, Konya, Yaz 1998, S. 2, ss. 14-21.

Günaltay, M. Şemseddin, “İslam’dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikâh Şekilleri”, *Marife Dergisi*, 2002, S. 3, ss. 189-199.

Güneş, Ahmet, “Kur’an ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2004, S. 21, ss. 149-183.

Gürler, Kadir, “Kadının Yöneticiliği Meselesi” *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2001, C. IV, S. 11, ss. 67-94.

_____, “Kadınların Okuyup Yazma Meselesi: “La Tuallimu’n-Nisâe Hatten” Hadisin Râvîsine Cevap” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum, 2006/2, C. V, S. 10, ss. 165-172.

Güzel, Ahmet, “Hulefa Raşidin Döneminde Halifelerin Halkla İlişkieri” *İstem*, 2005, Yıl, 3, , S. 6, ss. 245-264.

Hamidullah, Muhammed, “İnsan Toplumlarında İbadet Tarihi” Ter: Zahit Aksu, *Hikmet Yurdu*, 2008, C. I, S. 1, ss. 9-30.

_____, “İslam Hukuku Ana Kaynakları Açısından Kitabı Mukaddes”, Çev. İbrahim Canan, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Estitüsü*, 1979, S. 3, ss. 379-410.

Hatiboğlu, M. Said, “İslam’ın Kadına Bakışı”, *İslami Araştırmalar*, Ekim 1991, C. V, S. 4, ss. 231-235.

_____, “Kadına Dinin Verdiğini Fazla Bulanlar”, *İslamiyat*, 2000, C. III, S. 2, ss. 5-13.

İmamoğlu, Vehbi “Mekke Putperestlerinin İslam’la Yüzleşmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2/6 Winter 2009, C. II, S. 6, ss. 307-322.

Jan I. Smith, Yvanne Y. Haddad, “Havva: İslami Kadın İmajı”, Çev. Yasin Aktay, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1992, C. VI, S.1, ss. 64-71.

Kahraman, Abdullah, “Kadın Fakihlerin Öncüsü Hz. Âişe” *Diyanet İlmi Dergi*, C. XLV, S. 2, ss. 73-90.

Kara, Seyfullah, “Hz. Peygamber Döneminde Gençliğin Eğitimine Tarihsel Bir Yaklaşım” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, C. II, S. 1, ss. 65-73.

Karacabey, Salih, “Hz. Peygamberin İnsan İlişkilerine Verdiği Önem”, “Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a)”, *Diyanet İlmi Dergi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara, 2000, (Özel sayı), ss. 95-118.

Karapınar, Fikret, “Rivayetlerde İşari Yorum” *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2007, C. V, S. 2, ss. 89-104.

Kasapoğlu, Abdurrahman, “İnsan İlişkilerinde Önemli Bir Kur’an İlkesi: “Kötülüğü İyilikle Savmak”, *Hikmet Yurdu*, 2010, C. III, S. 5, ss. 81-101.

_____, “Kur’an’da Gıybet Olgusu” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, C. XI, S. 2, ss. 51-70.

Kayadibi, Fahri, “İslam Dini’nin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2002, Yıl 2001, S. 4, ss. 33-44.

_____, “Kur’an’ın Eğitim, Bilim ve Araştırmaya Verdiği Önem”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2006, S.14, ss. 1-15.

Kılıç, Sadık, “Kadın Erkeğin Kaburga kemiğine İndirgenecek İkinci Bir Fenomen Değildir” *EKEV Akademi Dergisi*, 2006, Yıl, 10 S. 27, ss. 1-20.

Kırbaçoğlu, M. Hayri, “Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslami Araştırmalar*, 1997, C. X, S. 4, ss. 271-283.

Kırca, Celal, “Kur’an’a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri”, *Diyanet Dergisi*, 1991, C. XXVII, S. 2, ss. 67-79.

Koç, Aytan, “Hz. Zeynep bnt. Cahş’ın Hayatı”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2009, C. XLV, S. 2, ss. 109-120.

Köksal, Fatma, “Müctehidlerin Kadın Aleyhine Tarafı Tutumlarının Sebebi”, *İslamiyat*, 2000, C. III, S. 2, ss. 71-79.

Köse, Saffet, “Cahiliye Arap Toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve İslam’ın Getirdiği Hukuki düzenlemeler”, *Mehir Aile Dergisi*, İlkbahar, 1999, S. 3, ss. 8-13.

Kurt, Hüseyin, “Hz. Peygamber’in İnsanlarla İlişkileri ve Aile İçi İletişiminde Sevgi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şanlıurfa, 2007, S. 17, ss. 185-193.

Küçük, Abdurrahman, “İslam’da İlimin Yeri-Önemi ve Müslümanların Durumu”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1992, C. XXVIII, S. 4, ss. 11-28.

Küçük, Hülya, “Hz. Âişe” *Mehir*, 1998, S. 2, ss. 109-115.

Martı, Huriye, “Rasulullah’ın Dilinden Kadının Aile İçindeki Konumu”, *Mehir*, İlkbahar/1999, ss. 44-49.

Okumuşlar, Muhiddin, “Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi” *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2007, C. V, S. 2, ss. 123-134.

Okuyan, Mehmet, Kadına Yönelik Şiddete Kur’an’ın Bakışı, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun, 2007, S. 23, ss. 93-133.

Öcal, Mustafa, “Hz. Peygamber’in Çocuk Eğitimindeki Metodu”, *Hz. Muhammed ve Gençlik (Kutlu Doğum Haftası 1992)*, 1995, ss. 73-78.

Öge, Ali, “Aile İçi İlişkilerde Rasulullah Örneği”, *Mehir*, İlkbahar/1999, ss. 40-43.

Öğüt, Salim, “Nisa Süresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11, ss. 39-58.

Önder, Mustafa, Dölek, Âdem, “Hepinizin Yöneticisiniz” Hadisi Bağlamında Hz. Peygamber’in Sorumluluk Eğitimi”, *EKEV Akedemi Dergisi*, 2009, C. XIII, S. 40, ss. 406-428.

Önkal, Ahmet, “Asr-ı Saadet’te Mescidin Önemi ve Yaptığı Görevler”, *Diyanet Dergisi*, 1983, C. XIX, S. 3, ss. 49-55.

Özafşar, M. Emin, “Hadis Tarihinde Kadın Gerçeği Üzerine”, *İslami Araştırmalar*, 2000, C. VIII, S. 2, ss. 189-202.

Özarslan, Selim, “Hz. Peygamber’in Hanımlarına Muamelesi ve Çok Evliliğinin Gerekçeleri”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Dergisi*, Kırgızistan, 2011, S. 14-15, ss. 111-130.

_____, “İslam’ın Aile Hayatına Verdiği Değer”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2004, C. XL, S. 2, ss. 21-28.

Özbek, Abdullah, “İslam Eğitiminin Özelliklerine Genel Bir Bakış”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, Yıl 1990, S. 3, ss. 255-296.

_____, “Kur’an’ın Eğitim Felsefesi”, “İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu I”, 2005, ss. 73-81.

Özbuğday, Şükrü, “Kadın Erkek Eşitliği Üzerine Birkaç Söz”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1999 C. XXXV, S. 2, ss. 35-40.

Öztürk, Yener, “Kadınlarla İlgili Olarak Hadis Rivayetlerinde Yer Alan “Aklen ve Dinen Eksik Olma” İfadesine Farklı Bir Yaklaşım”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış/2011, C. X, S. 35, ss. 268-283.

Palabıyık, M. Hanefi, “Cahiliye Dönemi ve İslam’ın İlk Yıllarında Okuma Yazma Faaliyetleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2007, S. 27, ss. 31-68.

Parladır, Selahattin, “Hz. Peygamber Devrindeki Eğitim Anlayışı ve İşleyişi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1983, S. 1, ss. 259-284.

Pazarbaşı, Erdoğan, “Kur’an’a Göre Halifelik ve Toplumsal Süreklilik”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2003/1, C. I, S. 1, ss. 15-40.

Saçkesen, Ahmet, “Ertabil Destanında Kadın Tipler”, *Turkish Studies Dergisi Tunca Kortantamer Özel Sayısı-I*, Vol. 2/3 Summer 2007, ss. 482-497.

Sancaklı, Saffet, “Toplumsal Hayat Bağlamında Çalışma Hayatını Olumsuz Yönde Etkileyen Dini Bazı Söylemlerin Hadisler Açısından Analizi” *İslami Yayınlar Dergisi*, Çorum, 2007, ss. 339-360.

Savaş, Rıza, “Hz. Peygamber (s.a) Döneminde İslam Ailesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, C. XLV, S. 2, ss. 7-20.

_____, “Tarihi Seyri İçinde Kadının Sosyal ve Siyasi Konumu” *İslam’ın Işığında Kadın*, TDV Yay. Ankara, 1998, ss. 129-138.

Serdaroğlu, Ahmet, “Gıybet=Çekiştirme” *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 1963, C. II, S. 12, ss. 5-13.

Shakir, Moin, “Kadınların Konumu: İslami Görüş” Çev. Ali Duman, *Hikmet Yurdu*, 2009, C. II, S. 3, ss. 355-362.

Suleymanova, Naile, “İslam’da Kadına Şahsiyet Kazandıran Haklar”, *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, 2009, C. III, ss. 102-104.

Şemsu-l Hak Azimâbâdi Ebu-t Tayyib Muhammed, “Ukudu’l-Cüman (İnci Gerdanlıklar), Trc. Ali Osman Koçkuzu, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 1986, sayı: 2, ss. 79-96.

Toksarı, Ali, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1993, C. XXIX, S. 4, ss. 67-80.

Tosun, Cemal, “Öğretmen Olarak Hz. Muhammed ya da Din Eğitimi ve Öğretiminde Hz. Muhammed’in Örneği Meselesi” *Hz. Muhammed ve Gençlik (Kutlu Doğum Haftası: 1992)*, 1995, ss. 79-90.

Tunç, Betül, “Kur’an-ı Kerim’de Anne Kavramından Hareketle Eğitimde Anne Çocuk İlişkisi”, *Din Eğitimi Araştırma Dergisi*, 1998, S. 5, ss. 195-240.

Tutar, Âdem, “Hz. Muhammed (sav) ve Sabır”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ, 1999, S. 4, ss. 137-144.

Tütüncü, Mehmet, “Kur’an ve Hadislerde Eğitim Esasları”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1984, C. XX, S. 4, ss. 231-246.

Uraler, Aynur, “Hz. Peygamber’in Ailesinden Bir Hanım: Halası Safiye bint. Abdulmuttalib”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. XLV, S. 2, ss. 131-138.

Uzunoğlu, M. Vecih, “Hz. Peygamber’in Edebi Yönü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, S. 32, ss. 41-76.

Varol, M. Bahaüddin, “Raşid Halifeler Dönemi Toplumsal Değişme Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *İstem*, 2005, Yıl 3, S. 6, ss. 195-214.

Yakıt, İsmail, “Hz. Peygamber’den Nükte ve Latifeler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, 1997, S. 4, ss. 1-9.

Yaman, Ahmet “Adet Gören Kadının İbadeti” *Mehir*, 1998, S. 2, ss. 5-13.

_____, “İslam Hukuk Mirasını Algılama ve Uygulama Yöntemi Üzerine” *Divan: İlmî Araştırmalar*, 2002, C. VII, S. 13, ss. 307-313.

Yasdıman, Hakkı Şah. “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşılığı Söylemler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 2002, S.15, ss. 97-121.

Yatkın, Nihat, “İslam’da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2010, S. 33, ss. 47-61.

Yavuz, Yunus Vehbi, “Hayız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1993, C. XVII.

Yeşil, Mahmut, “Kadınların Cemaate İştiraki İle İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme” *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2004, S. 17, ss. 47-62.

Yıldırım, Kadri, “Hz. Peygamber ve Şiir” Peygamberim Hz. Muhammed Özel Sayısı, 2000, *Diyanet İlmî Dergi*, 2003, Özel Sayı, ss. 547-558.

_____, “Yakın Çevresini Oluşturan Kadın Şairlerin Hz. Peygamber Hakkındaki Şiirleri Üzerine Analitik Bir İnceleme” *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, C. XLV, S. 1, ss. 121-144.

Yıldırım, Mustafa, “İslam Hukukunda Kadının Çalışması” *İslam ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu(25-27 Kasım 2005)*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İzmir, 2008, ss. 401-408.

Yıldırım, Suzan, “Hz. Peygamber’in Hanımı Ümmü Seleme”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, C. XLV, S. 2. ss. 91-108.

Yıldız, İlhan, “Hz. Peygamber’in Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları”, *YYÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Van, 1998, Yıl, 2 S. 2. ss. 331-335.

Yılmaz, Hüseyin, “Hz. Peygamber (s.a) Döneminden Günümüze Kadınlar ve Cami Eğitimi” *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. V, S. 14. ss. 107-131.

_____, “Hz. Peygamber’in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2004, C. VIII/1, ss. 109-132.

Yılmaz, Musa K. “İslam Ailesi Mahiyeti ve Yapısı”, *Diyanet Dergisi*, C. XXVII, S. 2, ss. 37-54.

İNTERNET KAYNAKLARI

Şamil İslam Ansiklopedisi, ty. “Ahsen”, Kaynak: <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/ahsen.html>, (Erişim Tarihi: 12. 04. 2011).

Kavramlar Ansiklopedisi, ty. Kaynak: “Cahili Düşünce ve Diğer Dinlerde kadın”, Kaynak: <http://www.ihya.org/kavram/kavramlar-ansiklopedisi/dt-4010.html>, (Erişim Tarihi: 10. 04. 2011).

Abdülmelik b. Habib el-Maliki, *Kitabul Gaye Ven Nihaye (Kitabu Adabin Nisa)* Trc: Seyfullah Erdoğan, Ankara, 2002, s. 85. Kaynak: www.rahmet.org. (Erişim Tarihi: 11. 11. 2011).

Keskin, Fatma, “Sabır” ty. Kaynak: <http://www.ihya.org/kavram/kavramlar-ansiklopedisi/dt-6219.html>, (Erişim Tarihi: 22. 09. 2011).

Dödüren, Hamdi, “Hayız”, ty. Kaynak: <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/hayiz.html>, (Erişim Tarihi: 15. 10. 2011).

Şerif, Muhammed, *İslam ve Diğer Geleneklerde Kadın: Önemli Bir Yanlış Tahsis*, ty. Kaynak: <http://www.enfal.de/ev16.htm>, (Erişim Tarihi: 15. 10. 2011).

Özalp, Ahmet, “Nefs”, Kaynak: <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/nefs.html>, (Erişim Tarihi: 04. 11. 2011).

Küçük, Ali, *Besairu'l Kur'an*, “Hucurat Suresi”, Kaynak: <http://www.darulkitap.com/oku/kuran/tefsirler/tefsirkulliyati/>, (Erişim Tarihi: 18. 06. 2011).

Karaman, Hayrettin, “Evde Cemaatle Namaz ve Kadın İmam”, Kaynak: <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0048.htm>, (Erişim Tarihi: 15. 11. 2011).

Çetindağ, Nuray Müge, “Boşanma ve Boşanmanın Çocuk Üzerine Etkileri”, ty. Kaynak: <http://okulweb.meb.gov.tr/35/02/959733/dokuman%20arsivi/bosanmavecocuk.pdf>, (Erişim Tarihi: 01. 12. 2011).

Özalp, Ahmet, “Latife”, ty. Kaynak: <http://samil.ihya.org/ansiklopedi/latife.html>, (Erişim Tarihi: 04. 12. 2011).